

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»**

**АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Академічний курс

Підручник

Ужгород – 2024

УДК 342.95; 351.74

Рекомендовано до друку Вченою радою
Ужгородського національного університету
7 березня 2024 року (протокол № 3)

Відповідальний редактор:

П.А.Трачук – кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Авторський колектив:

Карабін Т.О., д. ю. н, професор; **Ступник Я.В.**, к. ю. н., доцент;
Сухан І.С., к. ю. н, доцент; **Трачук П.А.**, к. ю. н., професор;
Тимчак В.В., к.ю.н., професор; **Черевко П.П.**, к. ю. н., доцент.

Рецензенти:

Попович В.М., доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник науково – дослідної лабораторії Державного науково-дослідного інституту МВС України

Дрозд О.Ю., доктор юридичних наук, професор кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ України

Дьордяй В.І., кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника Управління кадрового забезпечення Головного управління Національної поліції в Закарпатській області

А 28 АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: Академічний курс : підручник / За заг. ред.. П.А.Трачука. – Ужгород: ТОВ «РІК-У». 2024. 316 с.

У підручнику з урахуванням змін та доповнень до законодавства, розглянуто теоретично правові основи адміністративної діяльності органів поліції України; визначено мета, завдання, форми та методи адміністративної діяльності Національної поліції; з'ясовано адміністративний статус поліцейських; виокремлено специфіку адміністративної діяльності підрозділів поліції. Підручник розроблений в межах програми спеціалізації «Правоохоронна діяльність» та спрямований на підготовку спеціалістів вищої кваліфікації для органів поліції, інших правоохоронних органів.

ISBN 978-617-8276-93-5

© Колектив авторів, 2024

© Ужгородський національний університет, 2024

З М І С Т

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ:	7
ПЕРЕДМОВА	8
ГЛАВА 1. ЗАГАЛЬНО ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	11
1.1. Адміністративна діяльність як складова правоохоронної функції держави	11
1.2. Зміст, принципи та правове регулювання адміністративної діяльності органів поліції України.....	22
1.3. Національна поліція України як суб'єкт адміністративної діяльності: правовий статус, основні завдання, функції та повноваження.....	32
1.4. Поліцейські послуги як основа публічно – сервісної діяльності Національної поліції України та Міністерства внутрішніх справ України	41
ГЛАВА 2. ЗМІСТ І НАПРЯМКИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	48
2.1. Види адміністративної діяльності органів поліції України.	48
2.2. Напрямки адміністративної діяльності органів поліції України.	53
2.3. Правовий інструментарій в діяльності органів поліції України.....	58
2.4. Проходження служби в органах і підрозділах поліції України.	59
Глава 3. ПРЕВЕНТИВНА РОБОТА ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	77
3.1. Поняття та види превентивної поліцейської діяльності. Характеристика та особливості застосування превентивних поліцейських заходів.	77
3.2. Превентивна діяльність дільничних офіцерів поліції.	82
3.3. Превентивна робота поліції у сфері дозвільної системи.	88
3.4. Превентивна робота поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.	97

ГЛАВА 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ	105
4.1. Поняття, зміст і значення публічної безпеки та порядку.....	105
4.2. Правове регулювання забезпечення публічної безпеки та порядку.	109
4.3. Організація діяльності органів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів.	116
4.4. Організація діяльності органів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку під час надзвичайних ситуацій природного і техногенного походження.....	122
4.5. Основні обов'язки, права й відповідальність нарядів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку.....	126
4.6. Роль органів поліції під час забезпечення публічної безпеки та порядку в разі введення воєнного стану.....	132
ГЛАВА 5. ЗАХИСТ І ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ.	138
5.1. Права людини та рівень їх забезпечення в Україні. Діяльність поліції щодо забезпечення прав і свобод людини.	138
5.2. Забезпечення прав людини на стадії досудового розслідування. Заборона катування і жорстокого поводження в діяльності поліції.....	144
5.3. Дотримання прав людини під час затримання й арешту, дотримання прав людини під час застосування працівниками поліції заходів фізичного впливу та вогнепальної зброї.....	149
5.4. Розслідування випадків порушення поліцейськими прав людини.	160
5.5. Юридичні гарантії професійної діяльності працівників поліції.	163
ГЛАВА 6. ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї ЯК ВИД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.	167
6.1. Правове регулювання протидії насильству в сім'ї: національний та міжнародний вимір.....	167
6.2. Особливості розгляду поліцейськими заяв і повідомлень про вчинення насильства в сім'ї.	175
6.3. Дії поліцейських щодо реагування на факти психологічного, економічного, фізичного та сексуального насильства в сім'ї.	179

6.4. Вчинення насильства в сім'ї щодо неповнолітніх та неповнолітніми членами сім'ї. Діяльність дільничного офіцера поліції щодо протидії домашньому насильству над дітьми.	183
6.5. Взаємодія інспекторів поліції з органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, недержавними та громадськими організаціями щодо протидії насильству в сім'ї.	187
ГЛАВА 7. АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ.	190
7.1. Зміст та особливості адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції.	190
7.2.1. Порухення справи і попереднє з'ясування її обставин.	194
7.2.2. Розгляд справи.	196
7.2.3. Оскарження та опротестування постанови у справі, перегляд справи.	198
7.2.4. Виконання постанови про накладення адміністративного стягнення.	199
7.3. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів поліції щодо розгляду та вирішення звернень громадян. Надання відповідей на інформаційні запити.	200
7.3.1. Поняття та види звернень громадян. Вимоги, які висувуються до звернень громадян і наслідки недотримання таких вимог.	202
7.3.2. Порядок та строки розгляду звернень громадян.	204
ГЛАВА 8. АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ МІГРАЦІЙНОГО ПРАВА.	209
8.1. Органи управління у сфері міграції та їх повноваження.	209
8.2. Державна міграційна служба України. Дипломатичні представництва та консульські установи України.	210
8.3. Адміністративно-правовий статус іноземців. Документи, що посвідчують особу іноземця.	212
8.4. Правовий статус біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Особи, що мають право на отримання статусу біженця або додаткового захисту.	214
8.5. Правовий статус внутрішньо-переміщених осіб. Процедура реєстрації внутрішньо - переміщених осіб.	217

ГЛАВА 9. АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ.	223
9.1. Поняття та зміст надзвичайної обстановки, яка створює особливі умови для роботи поліції.	223
9.2. Правові основи організації діяльності поліції в особливих умовах та в разі введення режиму надзвичайного стану.	228
9.3. Дії працівників органів поліції при отриманні повідомлення про надзвичайну обстановку.	234
9.4. Особливості несення служби в разі введення надзвичайного стану і за надзвичайних обставин.	240
ГЛАВА 10. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ І ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ.	246
10.1. Контроль і нагляд у професійній діяльності: сутність, співвідношення, значення.	246
10.2. Форми та способи забезпечення законності в діяльності працівників органів поліції. Службова дисципліна в органах поліції... ..	250
10.3. Види контролю за дотриманням законності в діяльності працівників поліції та їх загальна характеристика.	257
10.4. Оскарження незаконних дій (бездіяльності) працівників поліції як спосіб забезпечення законності діяльності органів поліції.	263
10.5. Загальна характеристика адміністративного нагляду органів поліції та його види.	267
10.6. Особливості здійснення органами поліції адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі.	270
ГЛАВА 11. ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ ТА СУСПІЛЬСТВА	276
11.1. Взаємодія поліції з органами виконавчої влади	276
11.2. Взаємодія поліції з органами місцевого самоврядування.....	279
11.3. Взаємодія поліції з інституціями громадянського суспільства.....	283
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	288
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ:	300
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	315

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ВПО - внутрішньо переміщена особа
ВРУ - Верховна Рада України
ВСУ - Верховний Суд України
ВНП - Відділ Національної поліції
ГУНП - Головна управління Національної поліції
ГКУ - Господарський кодекс України
ДБР - Державне бюро розслідувань
ДПС - Державна податкова служба
ДЕСС - Державна служба України з етнополітики та свободи совісті
ДІЗ - Державна інспекція зв'язку
ДМС - Державна міграційна служба України
ДАІ - Державна автомобільна інспекція
ЄДР - Єдиний державний реєстр
ЄКПЛ - Європейська Союз
ЄСПЛ - Європейський суд з прав людини
ЗСУ - Збройні сили України
КМУ - Кабінет Міністрів України
КАСУ - Кодекс адміністративного судочинства України
КК У - Кримінальний кодекс України
КПК У - Кримінальний процесуальний кодекс України
КОРД – Підрозділ особливого призначення Національної поліції
КСУ - Конституційний Суд України
КУпАП - Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС У - Міністерство внутрішніх справ України
Мінфін - Міністерство фінансів України
Мінюст - Міністерство юстиції України
МОН У - Міністерство освіти України
МОЗ У - Міністерство охорони здоров'я України
НАБУ - Національне антикорупційне бюро України
НП У - Національна поліції України
УПВ - Установа виконання покарань
НС - Надзвичайний стан
ООН - Організація Об'єднаних Націй
ПД - персональні дані
ЄО - журнал єдиного обліку
СБУ - Служба безпеки України
ЦК У - Цивільний кодекс України

ПЕРЕДМОВА

Оптимізація системи заходів щодо забезпечення рівня законності та правопорядку в державі, захисту прав і свобод людини та громадянина є невід'ємною умовою становлення України як дійсно демократичної, соціальної, правової держави. Відповідно до статті 3 Конституції України саме права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Отже, на державу та її відповідні органи покладається обов'язок визнання прав і свобод людини та громадянина, створення умов для їх практичного дотримання і гарантування захисту, що досягається в результаті реалізації державою правоохоронної функції.

Одним із основних суб'єктів, на які державою покладається обов'язок щодо забезпечення законності та правопорядку, є Національна поліція України як державний сервісний орган влади, який служить державі і суспільству, захищаючи їхні права та законні інтереси. Необхідність створення цього органу у 2015 році була зумовлена глибинними трансформаційними процесами, що відбувалися і продовжують відбуватися в системі публічного управління. Основною метою зазначених процесів є створення таких управлінських установ та інституцій, які будуть здатними розробляти й ефективно впроваджувати європейські принципи діяльності органів публічної влади, сприятимуть оптимізації національного право творення і правозастосування в частині забезпечення прав та свобод людини і громадянина.

Саме це і зумовило прийняття фундаментального керівного документа – закону України «Про Національну поліцію», який остаточно врегулював її правовий статус, визначив завдання, функції, структуру, порядок проходження служби в органах поліції, здійснення громадського контролю за її діяльністю та принципи побудови партнерських відносин із громадським суспільством.

Національна поліція України – центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони права і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку. Серед широкого кола функцій, реалізацією яких уповноважені займатися органи поліції, особливе місце займає адміністративна функція, що здійснюється за допомогою відповідних адміністративно – правових засобів. Саме від того, яким чином побудовано механізм реалізації даної функції, чи відповідає адмініст-

ративна діяльність поліції європейським стандартам публічно – сервісної діяльності, залежить стан правопорядку в державі та її окремих регіонах.

Сутність адміністративної діяльності поліції суттєво відрізняється від того змістовного наповнення, що було притаманне міліції. Це зумовлено зміною філософії та принципів внутрішньої організації поліції, а також гуманістичною, демократичною та соціальною спрямованістю її завдань, функцій і повноважень. У зв'язку з тим, важливого значення набуває вироблення уніфікованих підходів до розкриття змісту адміністративної діяльності органів поліції України, здійснення повноцінного науково – методичного забезпечення діяльності цього правоохоронного органу, підвищення рівня правової підготовки її працівників.

Навчальна дисципліна «Адміністративна діяльність органів поліції України» - одна з основних спеціальних дисциплін, яку вивчають у вищих навчальних закладах за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність та здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ. Ця дисципліна належить до циклу дисциплін професійної та практичної підготовки, вивчення яких спрямоване на підготовку висококваліфікованих фахівців для роботи в органах Національної поліції шляхом формування у них системи знань і вмінь, необхідних для реалізації в межах компетенції державної політики у сферах підтримання публічної безпеки й порядку, забезпечення безпеки дорожнього руху, охорони прав та свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності тощо.

Таким чином, основною метою цього видання є створення такого підручника, який би одночасно передбачав поглиблене теоретико-методологічне та прикладне вивчення відповідної навчальної дисципліни. Найважливішими завданнями курсу є формування у студентів знань, умінь та навичок, які відповідають професійно – кваліфікаційним характеристикам основних посад працівників правоохоронних органів та завданням, які постають перед Національною поліцією України на конкретному етапі розвитку українського суспільства.

У змісті підручника знайшли своє відображення сучасні теоретичні напрацювання українських і зарубіжних науковців щодо сучасного рівня розвитку діяльності поліції, враховані основні концепції та положення сучасного рівня розвитку діяльності органів поліції, зокрема один із основних векторів розвитку нашої держави –

«вектор безпеки», який передбачає цілий комплекс дій правового та організаційного характеру, що, як правило, зумовлені необхідністю здійснення реформи правоохоронної системи.

Використання підручника у навчальному процесі сприятиме вільному орієнтуванню в основних положеннях законодавства України, що регулює адміністративну діяльність органів поліції; системі та структурі органів поліції; видах заходів адміністративного впливу, які застосовуються поліцією під час виконання завдань щодо забезпечення публічної безпеки і порядку, та умовах, необхідних для їх застосування; формах взаємодії поліції з іншими правоохоронними органами, місцевим самоврядуванням та громадськістю; особливостях процесуальних документів, які складаються під час адміністративної діяльності поліції. Завдяки ознайомленню з матеріалом, викладеним в підручнику, студенти зможуть довільно використовувати засвоєнні знання для розв'язання типових ситуацій, що виникають під час професійної діяльності поліції, організувати свою діяльність на основі певного алгоритму; орієнтуватися у процесі зміни професійних завдань та ускладнення оперативної обстановки, знаходити шляхи вирішення нетипових завдань, що виникають під час забезпечення публічної безпеки й порядку, спілкування з громадянами та правопорушниками.

Підручник буде корисним студентам, аспірантам, докторантам, викладач вищих навчальних закладів України зі специфічними умовами навчання, працівникам органів державної влади й органам місцевого самоврядування, представникам громадських об'єднань, а також усім, хто цікавиться проблемами правоохоронної та правозахисної діяльності.

ГЛАВА 1. ЗАГАЛЬНО ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

1.1. Адміністративна діяльність як складова правоохоронної функції держави

Основною передумовою становлення України як дійсно правової держави є вироблення та впровадження з урахуванням відповідних європейських стандартів дієвого механізму дотримання принципу верховенства в діяльності органів державної влади, забезпечення прав і свобод громадян, підтримання належного стану законності та правопорядку. Вирішення цієї проблеми потребує посилення правоохоронної функції держави, зокрема вдосконалення механізму реалізації правоохоронної функції держави, внаслідок чого можна буде досягти зниження рівня злочинності в суспільстві, підвищити рівень правової культури населення.

В чинному законодавстві України не закріплено визначення поняття «правоохоронна функція держави». У статті 17 Конституції України виділено таку категорію, як «найважливіші функції держави». До числа зазначених функцій належать захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки. Правоохоронна функція держави, незважаючи на те, що вона відсутня в наведеному переліку, є однією з найважливіших функцій держави; формою реалізації даної функції є такий специфічний вид діяльності, як правоохоронна діяльність, що здійснюється спеціально уповноваженими на те органами – правоохоронними.

Правоохоронна функція держави – це самостійний комплексний напрямок діяльності держави, обумовлений її соціальним призначенням, який реалізується системою суб'єктів (державних і недержавних), що уповноважені виключно в рамках закону з використанням відповідних форм та методів вживати юридичних заходів впливу (в тому числі примусових) із метою досягнення бажаного соціального ефекту – охорони права в цілому, забезпечення охорони законності і правопорядку, прав і свобод громадян зокрема.

Правоохоронна функція держави має два аспекти - внутрішній та зовнішній. *Зміст внутрішньої правоохоронної функції дер-*

жави полягає в охороні конституційного ладу, забезпеченні охорони законності і правопорядку, прав і свобод громадян, власності, природних ресурсів та навколишнього природного середовища, боротьбі зі злочинами та іншими правопорушеннями, їх своєчасній профілактиці. Що стосується *зовнішньої правоохоронної функції держави*, то вона полягає в участі держави у вигляді її відповідних державних органів у боротьбі з порушенням міжнародного правопорядку, боротьбі зі злочинами (в першу чергу, транснаціональними), у міжнародному забезпеченні й захисті прав людини та громадянина, участі в діяльності різноманітних міжнародних організацій правоохоронної спрямованості.

Правоохоронні функції держави можна класифікувати за їх значенням на головні та допоміжні. До числа головних правоохоронних функцій держави належать ті функції, що безпосередньо пов'язані з боротьбою зі злочинами та іншими правопорушеннями, їх своєчасною профілактикою. Що стосується допоміжної правоохоронної функції держави, то це вид правоохоронної функції, безумовно, притаманний діяльності всіх правоохоронних органів. Але на відміну від головної правоохоронної функції, яка безпосередньо стосується боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями, допоміжна функція виступає в ролі другорядної. До числа допоміжної правоохоронної функції належать такі: контрольна (наглядова), дозвільна, нормотворча, правова роз'яснювальна, аналітична, інформаційна, координаційна.

Ознаками правоохоронної функції держави є: а) стабільність (усталеність), що означає постійний характер цієї функції протягом тривалого періоду часу; б) комплексність, що є свідченням наявності абсолютно різнопланових суспільних відносин, стосовно яких має здійснюватися правоохоронна діяльність; в) цілеспрямованість та узгодженість (організованість); г) здійснення значною кількістю суб'єктів (органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громад кістю); д) пріоритет прав людини, який має бути загальним правовим орієнтиром діяльності держави, спрямованої на гарантування й забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, а також вироблення дієвого механізму їх реалізації; є) управлінський характер (правоохоронна функція держави конкретизує мету державного управління у правоохоронній сфері). Саме ці ознаки дозволяють говорити про правоохоронну функцію держави як цілісну категорію.

Основними вимогами, за умов дотримання яких можливо досягти найбільш ефективної реалізації правоохоронної функції держави є:

- наявність збалансованої системи нормативно – правових актів, у яких визначаються основні напрями державної політики у цій сфері, закріплене коло суб'єктів, уповноважених реалізовувати цю політику, та особливості їх взаємодії одного з одним;

- наявність дієвого механізму реалізації приписів відповідних нормативно – правових актів;

- наявність якісного кадрового забезпечення;

- запровадження програми правової освіти населення;

- належне фінансування, матеріально – технічне й інформаційне забезпечення, що дозволить своєчасно та якісно відповідати на всі загрози, що перешкоджають належній реалізації правоохоронної функції державі;

- впровадження стандартів Європейського Союзу в організацію діяльності відповідних органів державної влади [1, С. 29].

В умовах демократизації суспільства та держави, вибору європейського шляху розвитку нашої держави існує нагальна потреба у переосмисленні правоохоронної функції держави, виробленні дієвого механізму її реалізації з урахуванням європейських стандартів у цій сфері. Реалізація державою правоохоронної функції має здійснюватися з урахуванням таких принципів: верховенства права, законності, відкритості та прозорості, заборони зловживання владою, об'єктивності, професіоналізму, етичності, відповідальності, спрощення адміністративних процедур, доступності публічних послуг, електронного урядування та використання електронної пошти. Врахування таких принципів реалізації правоохоронної функції держави сприятиме підвищенню ефективності діяльності відповідних суб'єктів та виведенню її на якісно новий рівень відповідно до загально визнаних європейських стандартів.

Механізм реалізації правоохоронної функції держави буде визнано таким, що функціонує на належному рівні, за умови наявності дієвої системи суб'єктів, основні повноваження яких щодо реалізації правоохоронної функції держави мають бути чітко закріплені на рівні відповідних нормативно – правових актів. Запорукою ефективного функціонування системи суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави є поділ єдиного процесу діяльності на окремі пов'язані між собою функціональні операції та їх розподіл між усіма

суб'єктами відповідно до компетенції, визначеної в адміністративно – правових актах.

Суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави є система державних та недержавних органів, інституцій громадянського суспільства й окремих представників громадськості, які в межах своїх повноважень здійснюють цілеспрямовану та узгоджену діяльність з використанням відповідних форм і методів з метою охорони права в цілому, забезпечення охорони законності і правопорядку, прав та свобод громадян зокрема.

Суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави поділяються на дві групи – державні та недержавні суб'єкти. *Державні суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави* за характером компетенції поділяються на: а) загальні суб'єкти – суб'єкти, які визначають державну політику України у правоохоронній сфері; б) спеціальні суб'єкти – суб'єкти, для яких здійснення правоохоронної діяльності є основним призначенням (суб'єкти, наділені спеціальною компетенцією). До числа *недержавних суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави* належать: органи місцевого самоврядування, інституції громадянського суспільства (громадські організації та політичні партії, громадські консультативні ради, громадські формування правоохоронної спрямованості, волонтерські організації та окремі волонтери тощо) й інші суб'єкти (зокрема адвокатура, нотаріат, громадські експерти, аудитори тощо [2, С. 34,68]).

Провідним спеціальним суб'єктом, на який покладено обов'язок реалізації правоохоронної функції держави, є орган Національної поліції України. У зв'язку з розпочатим процесом реформування правоохоронної системи України, зокрема органів поліції, надзвичайно актуальним є питання забезпечення соціально – сервісної орієнтації діяльності поліції, спрямування її на забезпечення повної та безпосередньої реалізації прав і свобод людини та громадянина, розроблення нових форм і методів діяльності органів та підрозділів поліції у сфері реалізації правоохоронної функції держави з урахуванням загальноновизнаних міжнародних стандартів.

Основними нормативно – правовими актами, що визначають повноваження Національної поліції України як основного суб'єкта реалізації правоохоронної функції держави та регулюють її діяльність, є закони України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 року, «Про оперативно – розшукову діяльність» від 18.02.1992 року,

«Про організаційно – правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 року, «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» від 23.04.1999 року, «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000 року, «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14.10.2014 року, постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ» від 29.07.1991 року № 114, постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національну поліцію» від 28.10.2015 року №877 та інші.

Основними завданнями Національної поліції є: - реалізація державної політики у сферах забезпечення охорони прав та свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку; - внесення на розгляд міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики в зазначених сферах; - надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Виконання завдань, покладених на Національну поліцію України щодо реалізації правоохоронної функції держави здійснюється в межах чітко визначених функцій. Під **функціями** слід розуміти основні напрямки діяльності органів поліції у процесі вирішення поставлених перед ними завдань, тобто функції органу поліції охоплюють сукупність методів, способів, прийомів, дій, за допомогою яких виконуються завдання і досягаються цілі, що ставляться перед органами поліції [3, С. 164]. Кожна з функцій органів поліції конкретизується у функціях їх структурних підрозділів, а функції структурних підрозділів розподіляються у формі функціональних обов'язків кожного окремого працівника. Отже, функції поліції можуть реалізовуватися як у діяльності органів Національної поліції як спеціального суб'єкта реалізації правоохоронної функції держави, так і в діяльності його окремих структурних елементів і працівників. Функції органів Національної поліції за значенням завдань, для виконання яких вони здійснюються, можна поділити на такі три групи: основні, забезпечувальні та функції загального керівництва [4, С. 28].

Діяльність Національної поліції України щодо реалізації правоохоронної функції держави здійснюється у відповідних формах . У межах формування та реалізації державної політики у правоохоронній сфері органи Національної поліції України здійснюють **правотворчу , правозастосовну, правоохоронну, освітню та право виховну діяльність**. Зазначені форми діяльності розрізняються між собою не лише за змістом, а й суб'єктами, що уповноважені їх реалізувати в системі Національної поліції України, способами реалізації, досягнутими результатами тощо.

Правотворчість є найважливішою формою реалізації правоохоронної функції держави. Метою правотворчості як форми реалізації правоохоронної функції держави є створення цілісної та несуперечливої системи права, норми якої безпосередньо визначають специфіку реалізації правоохоронної функції держави [5, С. 402]. Зміст правотворчої діяльності органів Національної поліції України в рамках реалізації правотворчої функції держави полягає в розробленні та прийнятті відомчих нормативно – правових актів. Відомчі нормативно – правові акти є однією з важливих складових адміністративно – правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави. Саме грамотне застосування норм відповідних відомчих нормативно – правових актів дозволить створити необхідні умови для ефективної діяльності органів Національної поліції України щодо реалізації правоохоронної функції держави.

Що стосується **правозастосовної діяльності органів Національної поліції України**, то у процесі застосування норм права виникає потреба у правозастосовних актах, які містять індивідуально – конкретні правові розпорядження, що встановлюють (закріплюють , змінюють або припиняють) на підставі правових норм конкретні суб'єктивні права й обов'язки персонально зазначених осіб [6, С. 33]. Діяльність органів поліції в цьому напрямку полягає у виданні правозастосовних актів, які детальніше конкретизують зміст конституційних особистих прав громадян, установлюють підстави, механізм та межі їх реалізації, індивідуалізують ті юридичні факти, які пов'язані з подальшим існуванням особистих прав людини і громадянина [7, С.43]. Саме завдяки правозастосовній діяльності органів Національної поліції створюються необхідні умови для найбільш ефективної реалізації правоохоронної функції держави, здійснюються цілеспрямований вплив на поведінку відповідних суб'єктів тощо.

Дуже часто одночасно з поняттям «правозастосовна діяльність» застосовується таке поняття, як «дискреційні повноваження». Так, під дискреційними повноваженнями (розсудом) розуміють правозастосовну діяльність, або повноваження, надане особі, яка наділена владою вибирати між двома і більш альтернативами, коли кожна альтернатива законна, з виділенням владної складової. Межі дискреційних повноважень виражаються у праві працівника органів внутрішніх справ прийняти рішення щодо кожної конкретної ситуації, тобто межі повідомляють суб'єкту правозастосування про можливість вибору того чи іншого рішення [8, С.112 – 121]. Тобто, говорячи про дискреційні повноваження органів Національної поліції, слід мати на увазі правозастосовну діяльність, зміст якої полягає в реалізації уповноваженими на те органами та підрозділами поліції права здійснювати певні повноваження та виконанні обов'язку щодо здійснення наданих повноважень. У рамках даної діяльності працівники органів поліції мають право з урахуванням вимог нормативно – правових актів та життєвих обставин прийняти відповідне рішення у кожній конкретній справі. Наявність дискреційних повноважень, що є невід'ємним елементом публічної влади, дає можливість посадовій особі органів поліції диференціювати ситуації залежно від обставин, вичерпний перелік яких неможливо вказати в нормі права [9, С. 277].

Проте необхідно враховувати, що можливість застосування органами Національної поліції дискреційних повноважень є, з одного боку, ознакою існування правової держави, тобто свідчення наявності свободи дій органів і підрозділів поліції та їх посадових осіб [10, С. 17]. З іншого боку, така свобода має поєднуватися з цілою низкою обмежень, наявність яких сприятиме більш повному забезпеченню прав і свобод людини та громадянина, створенню необхідних гарантій для дотримання зазначених прав, недопущенню зловживання владою працівником органів поліції. У цьому випадку йдеться про адміністративний розсуд у діяльності посадових осіб органів поліції, під яким слід розуміти дозволена законом інтелектуально – вольову діяльність посадової особи Національної поліції, змістом якої є здійснення вибору одного з кількох варіантів правозастосовного рішення, встановленого правовою нормою, для забезпечення законності, справедливості, доцільності й ефективності адміністративного регулювання з метою ухвалення отриманого рішення у справі, максимально повно забезпечуючи досягнення встановлених

правом цілей [11, С. 16, 35]. Застосування адміністративного розсуду в діяльності посадових осіб Національної поліції України як різновиду правозастосовної діяльності має бути належним чином регламентоване, здійснюватися в чітко визначених на законодавчому рівні межах, що в результаті дозволить ухвалити найбільш оптимальне рішення у справі.

Правоохоронна діяльність органів поліції України є найважливішою формою серед інших форм діяльності (правотворчої, право реалізаційної, освітньої та право виховної), тобто кожна з наведених вище форм під час її реалізації безпосередньо перетинається з правоохоронною діяльністю. Правоохоронна діяльність у цілому та діяльність органів Національної поліції зокрема органічно вплетена у соціальне життя суспільства, визначається ним та сама впливає на нього [12, С. 295].

Правоохоронна діяльність здійснюється з метою охорони і захисту правових норм шляхом застосування заходів юридичного впливу до правопорушників, тобто під час здійснення правоохоронної діяльності виникає передбачена законом можливість примусового виконання прав громадян та усунення перешкод на шляху їх реалізації [13, С. 91, 188]. Правоохоронна діяльність виражається в нагляді за дотриманням нормативно – правових розпоряджень як нормативного, так і індивідуального характеру, у створенні таких умов функціонування, що стимулюють правомірну поведінку в застосуванні юридичних санкцій до осіб, які вчинили правопорушення [14, С.34].

Правоохоронна діяльність Національної поліції України має бути спрямована не лише на дотримання вимог нормативно – правових актів та актів індивідуального характеру, а й на здійснення контрольних функцій у цій сфері. виявлення правопорушень та осіб, які їх вчинили, притягнення їх до юридичної відповідальності. Особлива увага має приділятися також створенню таких умов для суспільства й окремих громадян, які будуть стимулювати правомірну поведінку, усувати потенційні загрози належному функціонуванню правоохоронної сфери. Тобто в даному випадку йдеться про профілактичну функцію, яку мають реалізовувати органи Національної поліції України з метою поліпшення криміногенної ситуації в державі, забезпечення безпеки громадян і правопорядку як на всій території держави, так і в окремих її регіонах.

Однією зі складових правоохоронної діяльності органів поліції є адміністративна діяльність, яка вирізняється за обсягом і змістом виконуваних завдань відповідними органами та підрозділами поліції. Адміністративна діяльність здійснюється за допомогою адміністративно – правових засобів і спрямована на охорону публічного порядку, забезпечення публічної безпеки [15, С. 3]. Відповідно до закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 року та Положення про Національну поліцію від 28.10.2015 року до основних заходів, що вживають органи Національної поліції України в рамках адміністративної діяльності, слід віднести такі:

- здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень;

- виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, вжиття у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

- вжиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

- здійснення своєчасного реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

- у випадках, визначених законом, здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення, прийняття рішень про застосування адміністративних стягнень та забезпечення їх виконання;

- доставляння у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, які вчинили адміністративні правопорушення;

- вжиття заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річних портах, інших публічних місцях;

- регулювання дорожнього руху та здійснення контролю за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

- видання відповідно до закону дозволів на рух окремих категорій транспортних засобів, у випадках , визначених законом, видання та погодження дозвільних документів у сфері безпеки дорожнього руху;

- вжиття всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема до медичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, неща-

сних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'ю;

- у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснення контролю за дотриманням вимог законів та інших нормативно – правових актів щодо опіки, піклування над дітьми – сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі;

- вжиття заходів для запобігання та припинення насильства в сім'ї;

- здійснення контролю за дотримання фізичними та юридичними особами соціальних правил і порядку зберігання та використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту й активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;

- вжиття заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку під час примусового виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб), а також вжиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю і здоров'ю державних виконавців, приватних виконавців та інших осіб, які беруть участь у вчиненні виконавчих дій, здійснення приводу у виконавчому провадженні;

- здійснення розгляду звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю Національної поліції, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління тощо.

У результаті аналізу змісту правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності органів поліції України можна дійти висновку, що зазначені форми діяльності мають бути обов'язково збалансованими, розвиватися паралельно одна з одною та орієнтуватися на досягнення єдиної кінцевої мети діяльності органів поліції. Це дозволить досягти оптимального ступеня правової регламентації управлінських відносин, фактичного виконання правових розпоряджень в усіх видах управлінської діяльності і невідворотності відповідальності за будь – яке їх порушення. До числа основних правових та організаційних заходів, реалізація яких дозволить досягти бажаного результату, належать такі:

- здійснення систематичного контролю за своєчасністю та ефективністю виконання приписів нормативно – правових актів; за ре-

зультатами такого контролю треба здійснювати аналіз причин та умов, що призвели до невиконання окремих правових норм, та вживати конкретні заходи щодо недопущення їх настання у майбутньому;

- розроблення необхідної нормативно – правової бази, де має бути враховано всі аспекти правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності Національної поліції України, закріплено процес правозастосування за окремими напрямками, визначено особливості взаємодії суб'єктів правотворчості та правозастосування;

- запровадження політики надання якісних правоохоронних послуг населенню, що має стати одним із критеріїв оцінювання роботи органів внутрішніх справ з урахуванням громадської думки;

- оновлення статусу підрозділів превентивної діяльності, більш чітко визначення їх компетенції, форм і методів взаємодії з іншими правоохоронними органами та громадськістю;

- побудова якісної багаторівневої системи звітності та контролю за діяльністю поліції, а також запровадження практики відповідальності перед суспільством за неналежне виконання або невиконання покладених на органи внутрішніх справ обов'язків [16, С. 274].

Оптимізація системи органів Національної поліції України та підвищення ефективності їх діяльності щодо реалізації правоохоронної функції держави вимагають удосконалення кадрового забезпечення, впровадження сучасних міжнародних стандартів діяльності працівників правоохоронних органів. Цього можливо досягти шляхом уведення антикорупційних та анти дискримінаційних обмежень для особового складу органів поліції; запровадження періодичної переатестації кадрів (зі змінами категорії атестації) за участю представників громадськості та з врахуванням відгуків населення; змістовного оновлення системи підготовки персоналу для органів поліції шляхом упровадження сучасної європейської моделі освіти, ступеневої підготовки фахівців та оптимізації мережі навчальних закладів з дотриманням принципу регіонального та пропорційного розміщення. Також важливого значення набуває запровадження дієвого механізму контролю за діяльністю працівників органів Національної поліції, оновлення існуючих форм та методів контролю за виконанням працівниками своїх службових обов'язків, запровадження практики невідворотності персональної відповідальності за дії (бездіяльність) і прийняті рішення.

1.2. Зміст, принципи та правове регулювання адміністративної діяльності органів поліції України

Вивчення сутності адміністративної діяльності органів поліції України слід здійснювати з урахуванням попередніх здобутків учених у галузі адміністративного права та адміністративної діяльності органів внутрішніх справ. За їхніми поглядами, адміністративна діяльність органів внутрішніх справ (міліції) визначалася таким чином:

1) урегульована нормами адміністративного права специфічна, виконавчо-розпорядча, підзаконна, державно – владна діяльність з організації та здійснення охорони прав і свобод громадян, громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, попередження й припинення правопорушень;

2) врегульована нормами адміністративного права виконавчо-розпорядча діяльність з організації роботи служб і підрозділів зазначених органів щодо практичного забезпечення особистої безпеки громадян, захисту їх прав і свобод, охорони громадського порядку, громадської безпеки, попередження й припинення правопорушень;

3) врегульована зазвичай нормами адміністративного права підзаконна, підзвітна, державно – владна діяльність їх апаратів, служб та підрозділів, яка відбувається у співпраці з населенням і місцевими громадами та спрямована на організацію і практичне здійснення заходів щодо охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, профілактики правопорушень, а також надання правоохоронних та адміністративних послуг [17, С. 9].

Національна поліція України так само, як і колишня міліція України, належить до правоохоронних органів і входить до системи Міністерства внутрішніх справ України, тому її адміністративна діяльність також має схожі ознаки. Натомість зміст цієї діяльності є вже іншим у зв'язку зі зміною філософії та принципів внутрішньої організації поліції, а також гуманістичною, демократичною та соціальною спрямованістю її завдань, функцій і повноважень.

Адміністративна діяльність органів поліції України – це врегульована нормами адміністративного права державно – владна, підзаконна, організаційно – розпорядча діяльність, спрямована:

а) на надання поліцейських послуг у сферах охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії злочинам та іншим правопорушенням, надання послуг з допомоги особам, які з особистих, економіч-

них, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги;

б) на впорядкування внутрішньо системних поліцейських відносин і забезпечення чіткої організації та функціонування всієї системи підрозділів і служб Національної поліції України.

Ознаки адміністративної діяльності органів поліції України:

1) **здебільшого врегульована нормами адміністративного права.** Предметом регулювання адміністративно – правових норм є суспільні відносини, пов’язані з функціонуванням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інших суб’єктів, уповноважених на здійснення функцій публічного управління. Ці норми права у більшості випадків мають імперативний характер;

2) **державно – владний характер.** Органи Національної поліції реалізують надані їм повноваження від імені держави як її представники. Здійснюючи адміністративну діяльність, поліцейські мають право давати обов’язкові для виконання приписи, вказівки та застосовувати, за необхідності, примусові заходи впливу, що дозволені їм державою;

3) **організаційно – розпорядчий характер.** Організаційна сутність адміністративної діяльності поліції полягає у спільній цілеспрямованій скоординованій діяльності уповноважених осіб Національної поліції щодо вирішення завдань у сфері забезпечення публічної безпеки й порядку, а також функціонування системи органів поліції України. Розпорядчий характер адміністративної діяльності полягає в тому, що уповноважені особи Національної поліції мають право видавати обов’язкові для виконання під порядковими органами і підрозділами, а також фізичним та юридичними особами приписи, вказівки і розпорядження;

4) **підзаконний характер.** Національна поліція, реалізуючи надані їй повноваження, діє виключно на підставі та в рамках чинних законів і Конституції України. Усі форми та методи адміністративної діяльності органів поліції мають здійснюватися з урахуванням вимог чинного законодавства та відповідати йому;

5) **соціальна спрямованість.** Поліція, здійснюючи адміністративну діяльність, перш за все надає у визначених законом сферах поліцейські послуги та допомогу особам, які її потребують. Діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об’єднаннями на

засадах партнерства і спрямована на задоволення їх потреб. Крім того, планування службової діяльності органів і підрозділів Національної поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад.

Види адміністративної діяльності органів поліції:

1) *Зовнішня*. Вона спрямована на надання поліцейських послуг у сферах охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії злочинам та іншим правопорушенням, надання послуг з допомоги особам, які в особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. У рамках зовнішньої адміністративної діяльності органи поліції вживають заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах тощо, регулюють дорожній рух та здійснюють контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками, вживають заходів для запобігання і припинення насильства в сім'ї, здійснюють провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймають рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечують їх виконання, застосовують превентивні та примусові поліцейські заходи і т. ін.

2) *Внутрішня*. Вона стосується впорядкування внутрішньо системних поліцейських відносин і забезпечення чіткої організації та функціонування всієї системи підрозділів і служб Національної поліції України. В її рамках здійснюється розподіл функціональних обов'язків, визначення структури штатів, планування і контроль роботи поліції, підбір та розстановка кадрів, організація професійної освіти, діловодство тощо. Слід зазначити, що внутрішня адміністративна діяльність охоплює всі служби та підрозділи Національної поліції, в тому числі кримінальну поліцію, органи досудового розслідування. Внутрішня адміністративна діяльність має допоміжне значення і покликана забезпечити належну організацію роботи органів поліції України щодо виконання покладених на них завдань, спрямованих назовні. Навпаки, зовнішня адміністративна діяльність є основною, оскільки у процесі її здійснення практично реалізуються завдання та функції, що визначають призначення поліції. Вона виходить за рамки внутрішньо організаційних відносин і поширюється на громадян, а також на не підпорядковані органи й установи.

До основних принципів адміністративної діяльності органів поліції ми можемо віднести такі:

1) **принцип верховенства права.** Під час здійснення адміністративної діяльності органи поліції повинні діяти тільки на підставі закону, дотримуватись особистих прав громадян і не вчиняти довільних або протиправних дій. Від особового складу Національної поліції очікується подання прикладу в додержанні законів, застосування яких вона забезпечує;

2) **принцип дотримання прав і свобод людини.** Під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України. Обмеження прав і свобод людини під час адміністративної діяльності допускається виключно на підставах та в порядку, визначених законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції.

Здійснення заходів, що обмежують права і свободи людини, має бути негайно припинено, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування. Поліцейським за будь – яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь – яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

У діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншою ознакою;

3) **принцип законності.** Органи Національної поліції України під час здійснення адміністративної діяльності діють виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України. Поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження й накази. Накази, розпорядження і доручення вищих органів, керівників, посадових та службових осіб, службова, політична, економічна або інша доцільність не можуть бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України.

Особа, яка відмовилася виконувати явно злочинний наказ або розпорядження, не підлягає кримінальній відповідальності. Особа, котра виконала явно злочинний наказ або розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах, як і керівник,

чис волевиявлення вонба виконала. Особа, котра знає про злочинність наказу чи розпорядження, однак виконує його внаслідок примусу, підлягає кримінальній відповідальності за правилами, передбаченими статтею 40 Кримінального кодексу України;

4) **принцип відкритості та прозорості.** В рамках цього принципу поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади й органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, забезпечення публічної безпеки й порядку. Відповідно до змісту статей 86, 88 закону України «Про Національну поліцію» з метою інформування громадськості про діяльність поліції керівник поліції та керівники територіальних органів поліції раз на рік готують та опубліковують на офіційних веб - порталах органів поліції звіт про діяльність поліції. Щорічний звіт про діяльність поліції та територіальних органів поліції повинен містити аналіз ситуації зі злочинністю в країні чи регіоні відповідно, інформацію про заходи, які вживалися поліцією, та результати цих заходів. Керівники територіальних органів поліції зобов'язані регулярно оприлюднювати статистичні й аналітичні дані про вжиті заходи щодо виявлення, запобігання та припинення порушень публічного порядку на офіційних веб - порталах органів, які вони очолюють.

Поліція забезпечує доступ до публічної інформації, володільцем якої вона є. За режимом доступу публічна інформація поділяється на відкриту та з обмеженим допуском. Публічна інформація є відкритою, крім випадків. Установлених законом. Що стосується публічної інформації з обмеженим допуском, то нею згідно із законом України «Про допуск до публічної інформації» є конфіденційна, таємна та служба інформація;

5) **принцип політичної нейтральності.** Органи поліції під час здійснення адміністративної діяльності забезпечують захист прав і свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності. Виконуючи надані їй повноваження, поліція є незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань. В органах і підрозділах поліції заборонено використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність. Підкреслимо, що поліцейським заборонено висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження у політичних цілях;

б) принцип взаємодії з населенням на засадах партнерства. У стратегії розвитку органів внутрішніх справ України (п.7 розділу III) підкреслено, що основний пріоритет у роботі МВС – це встановлення виключно партнерських засад взаємодії з громадами в межах загально визначеного у світі підходу *community policing* (діяльність поліції в інтересах громади). Рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. Оцінка рівня довіри населення до поліції проводиться незалежними соціологічними службами, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Для планування службової діяльності працівники органів поліції повинні аналізувати проблеми місцевого населення та окремих груп. Пріоритет у діяльності поліції – не стільки реагування на кримінальні прояви, скільки участь у вирішенні всього комплексу проблем, які має населення конкретної місцевості у сфері дотримання закону.

У пункті 12 розділу IV Європейського кодексу поліцейської етики, що є додатком до рекомендації Rec (2001) 10 Комітету Міністрів держав – учасницям Ради Європи, що поліція повинна бути організована таким чином, щоб її співробітники заслугоували поваги населення як професіонали, на яких покладено забезпечення виконання закону, і як особи, які надають послуги громадськості. Для того, щоб завоювати довіру населення, поліцейському не достатньо лише діяти згідно із законом, а необхідно також, крім того, застосовувати закон гідно із повагою до населення, бути професійним, безстороннім, чесним, добросовісним, справедливим , політично нейтральним та ввічливим;

7) принцип безперервності. Органи поліції забезпечують безперервне та цілодобове виконання своїх завдань. Кожен має право у будь-який час звернутися за допомогою до поліції чи поліцейського. Поліція не має права відмовити в розгляді або відкласти розгляд звернень стосовно забезпечення прав і свобод людини, юридичних осіб, інтересів суспільства й держави від протиправних посягань з посиленням на вихідний, святковий чи неробочий день або закінчення робочого дня.

В органах поліції заяви і повідомлення реєструються у будь-який час доби в чергових частинах службовими особами відразу після їх надходження та вносяться до журналу єдиного обліку заяв і повідомлень про вчиненні кримінальні правопорушення та інші по-

дії. Приймання, реєстрація заяв і повідомлень про вчинені правопорушення та фініші події є одним з обов'язків чергових частин органів поліції, діяльність яких регламентує інструкція з організації діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, затверджена наказом МВС України від 28.04.2009 року № 181. Облік заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події незалежно від місця і часу їх вчинення, повноти отриманих даних, особи заявника проводиться уповноваженими працівниками чергових частин органів поліції, працівниками інших структурних підрозділів цих органів, яких призначено підмінними черговими в установленому порядку, оператором телефонної лінії «102» або іншою посадовою особою [18]. Безперервність дій поліції сприяє оперативному виявленню, попередженню, припиненню правопорушень та затримання правопорушників.

Адміністративна діяльність органів поліції України регулюється за допомогою численних нормативно – правових актів. Отже, розглянемо їх залежно від юридичної сили останніх:

1) **Конституція України.** Конституція становить основу системи і змісту всіх джерел права в нашій державі. Крім того, вона є базою для подальшого розвитку правоохоронного законодавства України, на основі її положень приймаються всі інші нормативні акти, що регулюють діяльність органів поліції України. У здійсненні адміністративної діяльності органи поліції керуються принципами верховенства права, закріпленим у статті 3 Конституції України, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Під час виконання своїх завдань органи поліції забезпечують дотримання прав і свобод людини, гарантованих розділом II Конституції України. Обмеження прав і свобод людини в діяльності органів поліції допускається виключно на підставах і в порядку, визначених статтею 64 Конституції України за законами України, за загальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції.

2) **Законодавчі акти (кодекси, закони).** Серед основних законів України, що регулюють зовнішню та внутрішню адміністративну діяльність органів поліції України насамперед слід виділити:

- Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. (із змінами та доповненнями);
- Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р.;
- закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01.12.1994 р.;
- закон України «Про звернення громадян» від 02.10 1996 р.;
- закон України «Про імміграцію» від 07.06.2001 р.;
- закон України «Про Дисциплінарний статус органів внутрішніх справ України» від 22.02.2006 р.;
- закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р.;
- закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011р.;
- закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 р.;
- закон України «Про запобігання корупції» від 14.10 2014 р.;
- закон України «Про національну поліцію» від 02.07.2015 р.

3) **Акти Президента України.** Президент України на виконання закріплених повноважень видає укази та розпорядження, спрямовані на вдосконалення діяльності органів поліції, її кадрового складу, а також у сфері забезпечення прав і свобод громадян правоохоронними органами держави. Серед прикладів таких актів варто виділити такі:

- указ Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25.08.2015 р.;
- указ Президента України «Про перелік посад, які можуть бути заміщені поліцейськими в державних органах, установах та організаціях» від 09.12.2015 р.;
- указ Президента України «Про символіку Національної поліції України» від 09.12.2015 р.;
- указ Президента України «Про День Національної поліції України» від 09.12.2015 р. тощо.

4) **Акти Кабінету Міністрів України.** Відповідно до закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. до його основних завдань належить здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Кабінет Міністрів України спрямовує і координує роботу міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які за-

безпечують проведення державної політики у відповідних сферах суспільного і державного життя, виконання Конституції та законів України, актів Президента України, додержання прав і свобод людини та громадянина . Він утворює, реорганізовує і ліквідує міністерства та інші центральні органи виконавчої влади відповідно до закону в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на утримання органів виконавчої влади, затверджує положення про зазначені органи. До актів Кабінету Міністрів України, що регулюють адміністративну діяльність органів поліції, ми можемо віднести:

- Правила дорожнього руху від 10.10.2001 р.;
- постанова «Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ» від 16.09.2015 р.;
- Положення про однострій поліцейських від 30.09.2015 р.;
- Положення про Міністерство внутрішніх справ України від 28.10.2015 р.;
- Положення про Національну поліції від 28.10.2015 р.;
- Положення про грошове забезпечення поліцейських, відряджених до державних органів, установ та організацій від 04.11.2015 р.

5.) Акти Міністерства внутрішніх справ та Національної поліції України. Основним завданням МВС є забезпечення формування державної політики у сфері охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг. МВС виробляє проекти державних програм з питань забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, безпеки дорожнього руху, охорони державного кордону, захисту об'єктів та територій на випадок виникнення надзвичайних ситуацій, а також із питань міграції.

Накази МВС, прийняті в межах повноважень, передбачених законом, обов'язкові для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями незалежно від форм власності та громадянами, в тому числі органами поліції України. Отже, слід виділити такі затверджені накази МВС України та Національної поліції України акти:

- Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організацій, їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України від 10.10.2004 р.;

- Положення про патрульну службу МВС від 02.07.2015 р.;

- Положення про Департамент патрульної служби поліції від 06.11.2015 р.;

- Інструкцію з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції від 06.11.2015 р.;

- Інструкцію з оформлення поліцейських матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі від 07.11.2015 р.;

- Інструкцію про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції від 09.11.2015 р.;

- Інструкцію з організації контролю за виконанням документів у Національній поліції України від 13.06. 2016р.;

- Інструкцію з автоматизованого обліку адміністративних правопорушень від 04.07.2016 р.;

- Порядок організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку від 10.08.2016 р.

6.) Міжнародні нормативно – правові акти. Відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Згідно з положеннями закону України «Про Національну поліцію» у своїй діяльності вона керується міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а під час виконання своїх завдань забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, в також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. і сприяє їх реалізації. Основуючись на вищевикладеному, міжнародними нормативно – правовими актами, які регулюють адміністративну діяльність поліції України, є:

- Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р.;

- Декларація про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 20.11.1963 р.;

- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р.;
- Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку від 17.12.1979 р.;
- Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку від 07.09.1990 р.;
- Європейський кодекс поліцейської етики від 19.09.2001 р.

1.3. Національна поліція України як суб'єкт адміністративної діяльності: правовий статус, основні завдання, функції та повноваження

Європейська інтеграція України зобов'язує нашу державу забезпечити ефективне функціонування всіх державних інститутів, які гарантують додержання прав і свобод людини та громадянина.

В цьому аспекті вже давно назріло питання про докорінну перебудову діяльності колишньої міліції України та здійснення її перетворення на Національну поліцію – сучасний правоохоронний орган, який буде здійснювати захист прав і свобод громадян на основі принципів верховенства права, законності, гласності, політичної нейтральності.

Для більшості європейських поліцейських систем досягнення означених вимог стало можливими за умови реформування, яке відбувалося за кількома провіреними принципами. Перелік принципів реформування дещо відрізнявся в кожній країні, що залежало як від політичної ситуації, так і від ступеня готовності державних структур до реорганізації власної діяльності. В узагальненому вигляді на сьогодні маємо такі принципи реформування правоохоронних органів (як споріднені та універсальні категорії): верховенство права; деполітизація; демілітаризація; децентралізація; підзвітність і прозорість у роботі; тісна співпраця з населенням та місцевими громадами; професійна підготовка персоналу.

Угодою про Коаліцію депутатської фракції Верховної Ради України було закріплено положення про формування нової системи Міністерства внутрішніх справ України та утворення Національної поліції України як центрального органу виконавчої влади в системі МВС, що реалізує державну політику у сфері протидії злочинності та забезпечення громадського порядку [19]. Концептуальні засади

щодо створення Національної поліції було закріплені у Стратегії розвитку органів внутрішніх справ України та Концепції першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ, а саме:

- пріоритетним напрямком роботи Національної поліції України має бути служіння як потребам окремих громадян, так і суспільству в цілому;

- діяльність Національної поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб;

- усі форми та методи діяльності підрозділів Національної поліції України мають здійснюватися відповідно до чинного законодавства України та не залежати від волі окремих політичних сил;

- обмеження Національною поліцією прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції;

- Національна поліція має бути прозорою у своїх діях. Поліцейські підрозділи мають бути достатньо відкриті для форм зовнішнього контролю, в тому числі громадського [20].

Верховна Рада України 2 липня 2015 року ухвалила закон України «Про Національну поліцію», який був підписаний Президентом України 4 серпня 2015 року. Згодом указом Президента України від 9 грудня 2015 року № 693/2015 4 серпня було визначено Днем Національної поліції України. Відповідно до закону України «Про Кабінет Міністрів України» 28 жовтня 2015 року було затверджено Положення про Національну поліцію України. Згідно зі статтею 1 закону України «Про Національну поліцію» **Національна поліція України** – центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України.

Завданнями Національної поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;

3) протидії злочинності;

4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Забезпечення публічної безпеки і порядку як у звичайних умовах життєдіяльності суспільства та держави, так і в умовах виникнення надзвичайних ситуацій досягається шляхом проведення єдиної державної політики в галузі забезпечення внутрішньої безпеки держави, а отже, й публічної безпеки і порядку, реалізацією заходів економічного, політичного, організаційного та іншого характеру, що спрямовані насамперед на попередження загроз життєво важливим інтересам держави і суспільства.

Сутність публічної безпеки може бути виражена станом суспільного спокою, відсутності загроз (чи мінімально можливого їх рівня) охоронюваних законом правам, свободам, законним інтересам, а також відповідною системою діяльності. Спрямованою на забезпечення вказаного стану.

Публічний порядок у широкому розумінні охоплює всю систему позитивних і негативних суспільних відносин (відносин державних органів між собою, державних органів та громадських організацій чи громадян), метою яких є охорона життя, здоров'я, честі, гідності громадян, їх законних інтересів, забезпечення громадського спокою як у громадських місцях, так і поза їх межами, збереження усіх форм власності, створення реальних умов для нормального функціонування державних органів, громадських організацій і трудових колективів та які регулюються соціальними нормами (як нормами права, так і іншими соціальними нормами неюридичного характеру).

Охорона прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави є пріоритетом діяльності Національної поліції. Це означає, що дотримання прав людини повинно превалювати у стосунках поліції та конкретної особи, усі функції Національної поліції мають бути спрямовані на служіння інтересам людини, на охорону та захист її прав, свобод і законних інтересів.

Протидія злочинності охоплює всі види впливу на злочинність із метою її скорочення, починаючи від розробки відповідних законів та підзаконних актів і закінчуючи індивідуальним виховним впливом на особистість із метою недопущення її протиправної поведінки.

Основними напрямками діяльності Національної поліції у сфері протидії злочинності є:

- виявлення, усунення або нейтралізація причин злочинності, окремих її видів, а також умов, що їй сприяють;

- виявлення та усунення ситуацій на певних територіях або в певному середовищі, які безпосередньо мотивують або провокують вчинення злочинів;

- виявлення у структурі населення груп підвищеного кримінального ризику і зниження цього ризику;

- виявлення осіб, поведінка яких вказує на реальну можливість учинення ними злочинів, і застосування до них стримуючого і коригуючого впливу, а в разі необхідності – здійснення такого впливу і на їх найближче оточення.

Надання послуг з допомоги – це різні за сферою, змістом та обсягом форми сервісної діяльності поліцейських, спрямовані на реалізацію прав, свобод і законних інтересів осіб, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Поняття «послуги» в контексті поліцейської діяльності має на меті акцентувати увагу на виконанні обов'язків держави перед приватними особами, зокрема тих, що спрямовані на юридичне оформлення умов, необхідних для забезпечення належної реалізації їхніх прав та охоронюваних законом інтересів.

Основними ознаками поліцейських послуг з допомоги є такі:

а) надання послуги за заявою фізичної особи, у невідкладних випадках таку послугу може ініціювати сам працівник поліції, якщо особа з певних причин не може звернутися особисто;

б) допоміжний характер послуги ґрунтується на необхідності створення поліцією умов для реалізації прав, свобод і законних інтересів конкретних осіб;

в) надання послуг здійснюється лише шляхом реалізації владних повноважень, закріплених за поліцейським;

г) законодавче регулювання права особи на отримання конкретної послуги та закріплення повноважень поліцейського на надання такої послуги;

д) результатом надання послуги є адміністративний акт – дія або рішення поліцейського, яким задоволено звернення конкретної особи. Цей акт є адресним (спрямованим на конкретну особу).

Національна поліція складається з таких підрозділів:

- 1) кримінальна поліція;
- 2) патрульна поліція;
- 3) органи досудового розслідування;
- 4) поліція охорони;
- 5) спеціальна поліція ;
- 6) Поліція особливого призначення .

Систему Національної поліції складають:

- 1) центральний орган управління поліцією;
- 2) Територіальні органи поліції.

До складу апарату центрального органу управління поліції входять організаційно поєднані структурні підрозділи, що забезпечують діяльність керівника поліції, а також виконання покладених на поліцію завдань.

Територіальні органи поліції утворюються як юридичні особи публічного права в областях, районах, містах та як міжрегіональні (повноваження яких поширюються на декілька адміністративно – територіальних одиниць), які у межах граничної чисельності поліції визначають кошти на її утримання.

Територіальні органи поліції утворює, ліквідує та реорганізовує Кабінет міністрів України за поданням міністра внутрішніх прав України на підставі пропозицій керівника поліції. Структуру територіальних органів поліції затверджує керівник поліції за погодженням з міністром внутрішніх справ України. Зараз система місцевих органів поліції у структурі Головних управлінь Національної поліції формується за «кущовим» принципом, який передбачає створення **відділів** поліції, через які буде здійснюватися управління та організація діяльності **відділень** поліції (базових органів).

Основними завданнями відділень поліції є:

- зосередження уваги дільничних офіцерів поліції на ефективній превенції та з'ясуванні потреб громадян і спільне з громадою їх вирішення. Насамперед це стосується питань безпеки, правової, інформаційної та моніторингової діяльності;

- створення груп реагування поліції, основним завданням яких є: негайний виїзд на виклик, патрулювання певної зони відповідальності з метою попередження вчинення кримінальних та адміністративних правопорушень, проведення профілактичної та роз'яснювальної роботи з громадянами, здійснення перевірочних заходів відповідно осіб, за якими здійснюється нагляд;

- попередження й розслідування найбільш характерних для невеликих населених пунктів тяжких правопорушень;

- виконання інших функцій, пов'язаних з питаннями забезпечення правопорядку на території обслуговування.

Із компетенції відділень поліції було вилучено функції розслідування складних злочинів, юридичне, кадрове та матеріально – технічне забезпечення, забезпечення і дотримання прав осіб, які утримуються в ізоляторах тимчасового тримання.

Основні повноваження Національної поліції визначено у статті 23 закону України «Про Національну поліцію» та пункті 4 Положення про Національну поліцію. **Так, Національна поліція України відповідно до покладених на неї завдань:**

1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;

2) виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

3) вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень, припиняє виявлені кримінальні й адміністративні правопорушення;

4) вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю і здоров'ю фізичних осіб та публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

5) здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

6) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;

7) розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом;

8) у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання;

9) доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

10) вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;

11) регулює дорожній рух та здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

12) здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом;

13) вживає всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема до медичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

14) вживає заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлює особу за невпізнаним трупом;

15) забезпечує безпеку взятих під захист осіб на підставах та в порядку, визначених законом;

16) вживає заходів для запобігання насильству в сім'ї та його припинення;

17) здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках і порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони;

18) здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту й активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;

19) здійснює оперативно – розшукову діяльність відповідно до закону.

Законом окремо виділяються повноваження Національної поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення. Зокрема, поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності:

1) формує бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України;

2) користується базами (банкками) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади;

3) здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями.

Поліція може створювати власні бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, відносин документообігу, а також міжвідомчі інформаційно-аналітичні системи, необхідні для виконання покладених на неї повноважень [21].

Чинними нормативними актами на поліцейського покладено такі обов'язки:

1) неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України й інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції та Присяги поліцейського;

2) професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва;

3) поважати й не порушувати прав і свобод людини;

4) надавати невідкладну, зокрема до медичну і медичну, допомогу особам. Які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'ю;

5) зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків;

б) інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді.

Поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції.

Звертаючись до особи в разі звернення особи до поліцейського, поліцейський зобов'язаний назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з викладеною в ньому інформацією, не випускаючи його з рук. Додаткові обов'язки, пов'язані з прохо-

дженням поліцейським служби в поліції, можуть бути покладені на нього виключно законом.

Поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці й порядку або припинення їх порушення застосовує а межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені статтями 29 – 46 України «Про Національну поліцію».

Поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень. Поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції. Обраний поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним. Поліцейський захід припиняється, якщо досягнуто мети його застосування, якщо неможливість досягнення мети заходу є очевидною або якщо немає необхідності у подальшому застосуванні такого заходу.

До превентивних поліцейських заходів належать: 1) перевірка документів особи; 2) опитування особи; 3) поверхнева перевірка й огляд; 4) зупинення транспортного засобу; 5) вимога залишити місце та обмеження доступу до визначеної території; 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи; 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото і кінозйомки, відеозапису, засобів фото і кінозйомки, відеозапису; 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб; 11) поліцейське піклування.

До заходів примусу належать: 1) фізичний вплив (сила); 2) застосування спеціальних засобів; 3) застосування вогнепальної зброї.

1.4. Поліцейські послуги як основа публічно – сервісної діяльності Національної поліції України та Міністерства внутрішніх справ України

Ухвалення Стратегії сталого розвитку України, якою були закріплені чотири основні вектори розвитку нашої країни, є важливою передумовою впровадження в державі європейських стандартів життя, виходу України на провідні позиції світу, забезпечення на якісно новий рівень прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Одним із таких векторів є «вектор безпеки», який передбачає цілий комплекс дій правового та організаційного характеру, що, як правило, зумовлені необхідністю здійснення певної реформи. Зазначений вектор розвитку нашої держави передбачає здійснення дев'яти самостійних, але водночас пов'язаних однією метою, реформ. Запропонована та поступово здійснювана реформа правоохоронної системи якраз і передбачає коригування завдань та функцій правоохоронних органів, змісту ставлення осіб органів правопорядку до виконання службових обов'язків у напрямі усвідомлення їх як надання оплачуваних державою послуг із забезпечення насамперед безпеки кожної особи, її особистих та майнових прав, суспільних і державних інтересів [22, С. 72 – 73].

Згідно зі статтею 2 закону України «Про Національну поліцію» основними завданнями поліції є *надання поліцейських послуг* у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах. Визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Введення нового терміну «надання послуг» дозволило зробити значний крок до переосмислення ролі, завдань і призначення Національної поліції, наближення її діяльності до європейських стандартів. Це повинно сприяти поліпшенню реагування на всі звернення громадян, поліпшення виконання публічно-сервісних функцій поліції шляхом надання якісних послуг населенню.

Запровадження терміна «**поліцейські послуги**» для характеристики завдань Національної поліції свідчить про намагання змінити філософію цього виду правоохоронного органу – трансформувати його функції з контрольно-репресивних на сервісні. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 року задає правильне ру-

сло для формування правоохоронного органу нової якості, хоча, безперечно, від тексту цього Закону та назви органу така якість залежить не настільки суттєво, наскільки на неї впливатиме подальша практика добору кадрів, організації їх роботи, матеріально-технічного забезпечення та комунікації поліцейських із суспільством.

Громадськість погоджується та насправді схвалює здійснення поліцією легітимної влади доти, доки помітно, що поліція виконує свої завдання в етично прийнятні способи й заради гідних демократичних цінностей.. У свою чергу, коли вона задовольняє ці вимоги, поліція має певне право розраховувати, що громадськість довірятиме їй виконувати її обов'язки та співпрацюватиме з нею в цьому. Забезпечення спокою та закону в суспільстві саме і є класичними загальними цілями поліції та її головною відповідальністю, яку часто називають завданням забезпечення поліцією «публічного порядку». Це дуже широке поняття, яке охоплює цілу низку заходів, що здійснює поліція, серед яких можна назвати охорону безпеки й недоторканності осіб (як фізичних, так і юридичних) і майна (як приватного, так і публічного) та застосування закону у відносинах між державою і приватними особами, а також між собою [23, С.24].

Запровадження терміна «поліцейські послуги» та введення його у правовий обіг спрямовано на те, щоби:

- по-перше, зробити поліцію захисником прав і свобод людини, а також прав і законних інтересів суспільства, як це, власне і повинно бути в сучасній демократичній державі;

- по-друге, повернути довіру населення, перш за все шляхом наближення правоохоронців до громадян, через їх максимально залучення до роботи на вулицях, а не в кабінетах;

- по-третє, підвищити якість та ефективність взаємодії правоохоронців з усіма інститутами громадськості, а також з іншими органами влади та місцевого самоврядування;

- по-четверте, забезпечити високий рівень мобільності та оснащеності поліцейських;

- по-п'яте, оптимізувати організаційно-функціональну та штатну структуру поліцейських сил, а також витрати на їх утримання. Це повинно сприяти створенню поліції саме сервісної служби, що відображає прагнення влади змусити правоохоронну систему служити інтересам громадян і суспільству в цілому, захищати та сприяти їх нормальній реалізації [24, С.141].

Публічно-сервісна діяльність Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України можна розглядати в широкому та вузькому розумінні. *Публічно-сервісна діяльність Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України в широкому розумінні* – це нормативно визначена діяльність спеціально створеної державної інституції, яка спрямована на виконання завдань і функцій держави щодо забезпечення прав і свобод людини, а також захист інтересів суспільства й держави, підтримання публічного порядку та безпеки, протидії злочинності.

Якщо розглядати *публічно-сервісну діяльність Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України у вузькому розумінні*, то це діяльність, спрямована на надання публічних послуг у сфері публічної безпеки і порядку, що здійснюється за заявою фізичних та юридичних осіб і спрямована на набуття, зміну чи припинення прав або обов'язків у відповідній сфері публічних відносин [25, С. 74 – 75].

Правовою основою публічно-сервісної діяльності Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України є: постанови Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 року №1098 «Деякі питання надання підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби платних послуг» (назва - в редакції 2015 року, від 04.06.2007 року № 795 «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби, і розміру плати за їх надання», від 28.10.2015 року №889 «Про утворення територіальних органів з надання сервісних послуг Міністерства внутрішніх справ», від 23.12.2015 року № 1138 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності територіальних органів з надання сервісних послуг Міністерства внутрішніх справ», від 02.11.2016 року №770 «Деякі питання надання адміністративних послуг у сфері міграції», наказ МВС України від 18.01.2016 року №28 «Про організацію взаємодії підрозділів Експертної служби МВС із територіальними органами з надання сервісних послуг МВС».

Аналіз вищезазначених нормативно-правових актів надає можливість виокремити певні *публічні послуги, що надаються Національною поліцією та Міністерством внутрішніх справ України, зокрема:*

1) *підрозділами експертної служби:*

- сертифікація зброї, конструктивно схожих із нею виробів, набоїв, піротехнічних виробів побутового призначення та фесерверків з видачею сертифікатів (за схемами згідно з ДСТУ 3413);

2) підрозділами Національної поліції:

- видача дозволів на придбання і перевезення вогнепальної зброї, боєприпасів, інших предметів, на які поширюється дозвільна система (для юридичних та фізичних осіб);

- видача дозволу на зберігання і носіння (реєстрація, перереєстрація): 1) нагородної зброї; 2) мисливської, холодної, пневматичної зброї, інших предметів, на які поширюється дозвільна система;

- переоформлення зброї за місцем її обліку з одного власника на іншого;

- видача дозволу (оформлення документів) на відкриття та функціонування об'єктів дозвільної системи, що працюють з вибуховими матеріалами, піротехнічних майстерень та інших об'єктів відповідно до Положення про дозвільну систему, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 №576;

- видача дублікатів документів дозвільного характеру в разі їх втрати або пошкодження;

- видача ліцензії: 1) на виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра, торгівлю вогнепальною зброєю та боєприпасами, холодною зброєю; 2) на виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж; 3) на надання послуг з охорони власності та громадян; 4) на провадження діяльності, пов'язаної з виробництвом, торгівлею піротехнічними засобами; 5) на провадження діяльності, пов'язаної з наданням послуг стрільбищами невійськового призначення та функціонування мисливських стендів;

- переоформлення ліцензії, видача дублікату ліцензії, видача копії ліцензії відповідно до вищезазначеного переліку;

- оформлення та видача: 1) дозволу на перевезення надгабаритних, великогабаритних вантажів; 2) документів щодо погодження маршрутів дорожнього перевезення небезпечних вантажів;

- забезпечення супроводження для безпечного перевезення негабаритних, великогабаритних і небезпечних вантажів, автобусів та інших транспортних засобів спеціалізованими автомобілями Національної поліції з використанням спеціальних або звукових сигналів;

- обмеження з виїздом на місце території або окремих ділянок автомобільних доріг, вулиць і залізничних переїздів, на яких планується розміщення об'єктів дорожнього сервісу, малих архітектурних форм; ділянок вулично-дорожньої мережі, на яких планується відкриття нових або перегляд діючих маршрутів руху транспортних засобів, залучених до перевезення пасажирів;

- підготовка і видача технічних умов на розміщення об'єкта дорожнього сервісу та малої архітектурної форми;

- перевірка проектів документації щодо будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних доріг, вулиць і залізничних переїздів, об'єктів дорожнього сервісу, інших дорожніх споруд; забудови окремих територій населених пунктів; генеральних планів окремих забудов у населених пунктах; проектів комплексних схем організації дорожнього руху та спорудження ліній міського електричного транспорту; схем організації дорожнього руху на відповідність технічним умовам та нормативно-правовим актам з безпеки дорожнього руху з подальшим оформленням документів щодо її розгляду та затвердження з наданням погодження або відмови в наданні погодження;

- доставка, зокрема з використанням спеціальних транспортних засобів, затриманих за порушення правил, норм і стандартів у сфері безпеки дорожнього руху або технічно несправних транспортних засобів до визначеного замовником місця їх зберігання.

3) *Територіальними органами з надання сервісних послуг МВС :*

- Видача посвідчення водія на право керування транспортними засобами: 1) після закінчення навчального закладу та складання іспиту; 2) повторне прийняття іспитів з Правил дорожнього руху та навичок керування транспортними засобами; 3) повторне прийняття іспитів з навичок керування транспортними засобами; 4) після закінчення строку позбавлення права на керування транспортним засобом, що становить 12 і більше місяців (зі складанням іспитів); 5) у разі відкриття іншої категорії (зі складанням іспиту); 6) у разі відкриття нижчої категорії (зі складанням іспиту);

- видача свідоцтва про підготовку водіїв транспортних засобів, що перевозять небезпечні вантажі (зі складанням іспитів);

- видача свідоцтва про допуск транспортних засобів до перевезення небезпечних вантажів;

- реєстрація, перереєстрація колісних транспортних засобів з видачею свідоцтва про реєстрацію або його дублікат та номерних знаків, зняття з обліку транспортного засобу з видачею облікової картки та номерних знаків для разових поїздок, проведення експертного дослідження транспортних засобів і супровідних документів з видачею експертного висновку;

- видача свідоцтва про реєстрацію колісних транспортних засобів у зв'язку з його пошкодженням або непридатністю, внесення змін до реєстраційного документа або на виїзд за кордон;

- видача тимчасового реєстраційного талона на право керування транспортним засобом (за заявою власника або за дорученням);

- оформлення та видача дозволу на встановлення і використання на транспортних засобах спеціальних звукових та/або світлових сигнальних пристроїв синього чи жовтого кольору;

- розгляд проектів нормативно-технічної документації щодо погодження проектів конструкції транспортних засобів у частині дотримання вимог щодо забезпечення безпеки дорожнього руху з видачею свідоцтва про погодження конструкції;

- підготовка документів та оформлення висновку про подальшу експлуатацію транспортного засобу, ідентифікаційні номери кузова якого підроблені, стали непридатними або який розшукується органами іноземних держав;

- видача висновку щодо можливості дублювання ідентифікаційних номерів транспортних засобів;

- виготовлення макетів індивідуальних номерних знаків транспортних засобів на замовлення власників транспортних засобів, з видачею номерних знаків;

- оформлення та видача погодження (висновку) на заміну номерного двигуна транспортного засобу, а також на переобладнання транспортного засобу без заміни номерних агрегатів;

- оформлення дозволу на видачу документів, транзитних номерних знаків, пов'язаних із придбанням або реалізацією транспортних засобів та кузовів.

На підставі викладеного **публічно-сервісну діяльність Національної поліції у вузькому розумінні можна класифікувати таким чином:**

1) публічно-сервісна діяльність, пов'язана з видачею документів дозвільного характеру щодо вогнепальної зброї, боєприпасів, інших предметів;

- 2) публічно-сервісна діяльність у сфері дорожнього руху;
- 3) публічно-сервісна діяльність у сфері охоронної діяльності (охорона майна громадян, організацій, а також об'єктів, що підлягають обов'язковій охороні тощо).

ГЛАВА 2. ЗМІСТ І НАПРЯМКИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

2.1. Види адміністративної діяльності органів поліції України.

Видами адміністративної діяльності органів поліції є такі складові, здійснення яких спрямоване на виконання конкретних завдань щодо впорядкування однорідних суспільних відносин, урегульованих окремими нормами адміністративного права і здійснюваних структурними підрозділами або окремими групами підрозділів поліції.

У межах кожного напрямку адміністративної діяльності органів поліції можна виділити окремі її види. Так, *видами внутрішньої адміністративної діяльності є*: службове атестування, проходження служби, надання медичної допомоги органам (підрозділам) поліції тощо.

Що стосується *зовнішньої діяльності органів поліції*, то її видами є такі складові адміністративної діяльності, здійснення яких спрямоване на виконання конкретних завдань щодо впорядкування відносин поза межами апаратів поліції, а також на виявлення, попередження та припинення правопорушень. Кожен із видів зовнішньої адміністративної діяльності здійснюється окремим органом (підрозділом) [21].

Видами зовнішньої адміністративної діяльності поліції є:

- забезпечення публічної безпеки і порядку;
- здійснення дозвільної системи;
- забезпечення діяльності спеціальних установ;
- забезпечення реалізації прав громадян на свободу пересування та вільний вибір місця проживання;
- контроль за безпекою дорожнього руху транспорту й пішоходів;
- конвоювання заарештованих і засуджених;
- забезпечення охорони об'єктів.

Забезпечення публічної безпеки і порядку можна охарактеризувати як практичне забезпечення порядку на вулицях, площах, у парках, садах та інших громадських місцях нарядами патрульної поліції, працівниками інших спеціальних апаратів, частин і підрозділів під час здійснення адміністративної діяльності. Забезпечення публі-

чної безпеки і порядку полягає у здійсненні державними органами у тісному зв'язку з громадськістю й окремими громадянами різноманітних заходів для забезпечення недоторканості людини, захисту її прав і свобод, попередженні та припиненні правопорушень; здійсненні карантинних заходів, пов'язаних з епізоотіями; наданні допомоги громадянам; охороні державної, колективної, індивідуальної власності; створенні умов громадського спокою, нормальних умов функціонування державних органів, установ, підприємств, організацій всіх форм власності.

Заходами забезпечення публічної безпеки і порядку є:

а) створення законодавчих та інших нормативних актів, що регулюють сферу охорони публічної безпеки і порядку;

б) діяльність органів держави і громадських організацій щодо забезпечення реалізації цих актів.

Здійснення дозвільної системи, тобто особливого порядку виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, обліку та використання спеціально визначених предметів, матеріалів і речовин, а також відкриття й функціонування окремих підприємств, майстерень і лабораторій з метою охорони інтересів держави та гарантування безпеки громадян, що регламентується Положенням про дозвільну систему, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України №576 від 12.10.1992 року. Дозвільна система здійснюється спеціально призначеними для цього підрозділами поліції (підрозділами дозвільної системи) та шляхом відповідної компетенції іншими підрозділами поліції (наприклад, службою дільничних офіцерів поліції).

Забезпечення діяльності спеціальних установ – це адміністративна діяльність поліції з організації роботи ізоляторів тимчасового тримання та приймально-розподільників. Ізолятор тимчасового тримання є спеціальними установами для роздільного тримання: осіб, затриманих за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення; осіб, затриманих на підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу; осіб, стосовно яких застосовано запобіжних захід у вигляді тримання під вартою на строк до 3 діб; засуджених, які прибули зі слідчого ізолятора та установ виконання покарань у зв'язку з розглядом справи в суді або проведення з ними інших слідчих (розшукових) дій; адміністративно арештованих – за відсутності спеціального приймальника для утримання осіб, підданих адміністративному арешту. Дії працівників поліції щодо

охорони затриманих та осіб, яких тримають під вартою, несумісні з тортурами або іншими формами нелюдського поводження, діями, що завдають фізичних чи моральних страждань або принижують людську гідність. Ніякі обставини не можуть бути виправданням для застосування тортур чи інших жорстоких дій, що принижують гідність людини. Не допускаються утискання та надання будь-яких пільг чи привілеїв особам, яких тримають в ізоляторах, незалежно від їх расової, національної належності, ставлення до релігії, соціального стану, політичних поглядів і заслуг перед державою.

Забезпечення реалізації права громадян на свободу пересування та вільний вибір місця проживання полягає у видачі та обміні паспортів, реєстрації та обліку громадян, здійсненні процедури набуття громадянства, контролю за дотриманням правил в'їзду-виїзду на (з) територію України, нагляді за дотриманням посадовими особами паспортних правил, веденні адресно-довідкової роботи. Із забезпеченням паспортного режиму тісно пов'язана діяльність органів Національної поліції щодо контролю за дотриманням правил перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства [27, С.103].

Наступним видом зовнішньої адміністративної діяльності поліції є **забезпечення безпеки дорожнього руху транспорту й пішоходів**. У межах цих відносин організовується і регулюється рух транспорту, здійснюється його облік тощо [28]. Поліція відповідно до покладених на неї завдань: регулює дорожній рух та здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів; видає дозволи на рух окремих категорій транспортних засобів; видає та погоджує дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху.

Поліцейський може зупиняти транспортні засоби у разі:

- 1) якщо водій порушив Правила дорожнього руху;
- 2) якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу;
- 3) якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, або якщо є інформація, що свідчить про те, що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом чи знаряддям учинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення;

4) якщо транспортній засіб в розшуку;

5) якщо необхідно здійснити опитування водія чи пасажирів про обставини вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, свідками якого є або могли бути;

6) якщо необхідно залучити водія транспортного засобу до надання допомоги іншим учасникам дорожнього руху або поліцейським, або як свідка під час оформлення протоколів про адміністративні правопорушення чи матеріалів дорожньо-транспортних пригод;

7) якщо уповноважений орган державної влади прийняв рішення про обмеження чи заборону руху;

8) якщо спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху;

9) порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв.

Органи поліції здійснюють також і *охорону об'єктів* промислового та іншого призначення, установ, а також квартир, будинків громадян на підставі договорів; охорону та оборону важливих державних об'єктів, установ виконання покарань і лікувально-трудова установ, об'єктів матеріально-технічного і військового забезпечення органів Національної поліції України [29]. Поліція охорони є територіальним органом Національної поліції України, яка відповідно до покладених на неї завдань здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності на договірних засадах. Департамент є головним органом у системі поліції охорони, який координує здійснювані нею заходи з охорони об'єктів усіх форм власності, фізичних осіб (забезпечення їх особистої безпеки), організовує та здійснює контроль за діяльністю підрозділів поліції охорони, надає їм організаційно-методичну і практичну допомогу та здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення керівництва Національної поліції та органів державної влади про стан вирішення питань, що належать до його компетенції.

Поліція охорони відповідно до покладених на неї завдань:

1) визначає за погодженням із власниками майна або уповноваженими ними органами чи особами вид охорони під час її організації;

2) запобігає правопорушенням і припиняє їх у місцях несення служби;

3) реалізує технічні засоби охоронного призначення і надає послуги з їх проектування, монтажу, ремонту та обслуговування;

4) бере участь у розробленні комплексу стандартів на технічні засоби охоронного призначення з урахуванням міжнародних вимог і норм, розвитку міжнародного співробітництва у галузі їх стандартизації, а також співробітництва з вітчизняними та іноземними суб'єктами підприємницької діяльності у галузі розроблення, стандартизації, проектування, виробництва, монтажу та обслуговування зазначених технічних засобів;

5) забезпечує випробування вітчизняних та іноземних зразків технічних засобів охоронного призначення для подальшого впровадження;

6) укладає договори на виробництво технічних засобів охоронного призначення, відповідних датчиків і приладів на державних та інших підприємствах України й інших держав;

7) здійснює в установленому порядку сертифікацію технічних засобів охоронного призначення, що застосовуються на території України;

8) погоджує за заявками замовників проекти в частині забезпечення технічними засобами охоронного призначення об'єктів і споруд, що будуються (реконструюються);

9) організовує проведення технічної експертизи та підготовку висновків щодо якості проектування та виробництва технічних засобів охоронного призначення;

10) провадить в установленому порядку зовнішньоекономічну діяльність.

Як самостійний підвид зовнішньої адміністративної діяльності поліції слід розглядати **конвоювання заарештованих і засуджених**. Ця діяльність здійснюється відповідно до положень про спеціальні установи, про службу з охорони, утримання і конвоювання заарештованих та затриманих осіб. Конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених із установ попереднього ув'язнення до судів та охорона їх під час судових засідань, а також конвоювання їх у зворотному напрямку здійснюються військовими частинами та підрозділами Національної поліції України та органами Національної поліції за місцем їх дислокації. Маршрут конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених від камери до залу судових засідань є ціл-

ком ізольований, конвоювання здійснюється закритими для сторонніх осіб коридорами і сходами або окремим ліфтом. Усі двері приміщень, що розташовані на маршруті конвоювання, обладнуються замковими пристроями або засувами для зачинення на час конвоювання. Сходові клітки, коридори, якими здійснюється конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених, обладнуються достатнім освітленням та кнопками звукової сигналізації. Для організації надійної системи охорони передбачається встановлення системи засобів зв'язку та сигналізації про небезпеку, які є комплексними і передбачають візуальну, звукову та тактильну інформацію. Пульт централізованого відео нагляду, концентратори та кінцеві пристрої охоронної та тривожної сигналізації, засобів зв'язку з постами в залах судових засідань, блоком камер та підрозділів, від якого призначається варта, встановлюються у приміщенні варти (начальника варти). Системи відео нагляду встановлюються: у залах судових засідань; у блоці, де розміщені камери; в коридорах, де проходить маршрут конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених від камер до залів судових засідань; перед входом у вартове приміщення з виведенням інформації на монітор приміщення варти (начальника варти) [30].

2.2. Напрямки адміністративної діяльності органів поліції України.

В адміністративній діяльності органів поліції традиційно виділяють два основні напрямки. **Під напрямками адміністративної діяльності слід розуміти** конкретні види дій органів Національної поліції України, які врегульовані нормами адміністративного права у сфері організації та здійснення охорони прав і свобод громадян, забезпечення публічної безпеки та порядку, попередження й припинення правопорушень.

Незважаючи на те, що органи Національної поліції здійснюють також правотворчу та правозастосовну адміністративну діяльність, потрібно підкреслити, що вони мають обслуговуючий характер і виступають засобами забезпечення правоохоронної діяльності.

Основними рисами адміністративної діяльності поліції є:

1) виконавчо-розпорядчий характер, який проявляється в тому, що поліція, поряд з іншими органами виконавчої влади, повинна ви-

конувати приписи, які встановлені нормами чинного законодавства. Специфіка виконавчо-розпорядчої діяльності полягає у встановленні чинним законодавством зобов'язання виконувати розпорядження посадових осіб поліції, наданні права цим особам у визначених законом випадках застосувати поліцейські заходи;

2) підзаконний характер діяльності поліції означає, що виконавчо-розпорядча діяльність здійснюється з метою виконання приписів законів на підстава, у спосіб та межах, визначених законом;

3) державно-владний характер, що означає здійснення поліцією повноважень від імені держави. Працівники поліції є представниками державної влади, мають право давати обов'язкові для виконання приписи та розпорядження, застосовувати, за наявності підстав, заходи примусу;

4) профілактична спрямованість, яка забезпечується такою організацією роботи всіх органів (підрозділів), сил, засобів, що створюють максимально сприятливі умови для розвитку відносин у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку, дотримання законності, попередження правопорушень.

За змістом адміністративну діяльність можна поділити на управлінську та юрисдикційну. *Управлінська діяльність* за обсягом повноважень і сферою впливу є ширшою за юрисдикційну. Вона пов'язана з організацією правоохоронної діяльності поліції. *Юрисдикційна адміністративна діяльність* стосується питань притягнення до адміністративної та дисциплінарної відповідальності, розгляду скарг громадян.

За напрямками впливу адміністративну діяльність поділяють на внутрішньо організаційну (внутрішню) і зовнішньо організаційну (зовнішню).

Зміст внутрішньо організаційної (внутрішньої) адміністративної діяльності полягає в упорядкуванні відносин усередині апаратів поліції. Це – робота з персоналом, організаційна побудова апаратів і служб поліції, ресурсне, інформаційне та інше забезпечення діяльності поліції. Внутрішньо-організаційна адміністративна діяльність спрямована на організацію роботи конкретних служб (патрульної поліції, дільничних офіцерів поліції, інспекторів дозвільної системи, інспекторів охорони публічної безпеки, інспекторів з безпеки дорожнього руху тощо) і складається з визначення структури відповідних підрозділів, її вдосконалення, добору й розстановки кадрів, планування й координації роботи, прийняття рішень на певний

період або на проведення конкретних заходів, операцій, надання практичної допомоги підпорядкованим підрозділам і працівникам, на взаємодію з іншими службами, узагальнення й поширення передового досвіду поліції, контроль і перевірку виконання, заохочення працівників, їх атестування, використання дисциплінарної практики тощо.

Результативність внутрішньо організаційної діяльності є умовою успішного вирішення завдань охорони правових відносин. Адміністративно-правові норми, що регулюють такі відносини, закріплені в законі України «Про Національну поліцію», в нормативних актах Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України.

Зовнішньо організаційна адміністративна діяльність – це основна діяльність поліції. Шляхом її здійснення забезпечується безпосередня реалізація завдань, покладених на поліцію. Зовнішньо організаційна (зовнішня) діяльність спрямована на упорядкування відносин поза межами структури органів поліції, тобто між поліцією та іншими державними органами (правоохоронними та іншими органами виконавчої влади), органами місцевого самоврядування, громадськістю, засобами масової інформації тощо. Її метою є виявлення, попередження, припинення правопорушень. У цих випадках поліція вступає у відносини з посадовими особами інших установ і організацій, а також із громадянами. Особливого значення набуває відновлення стану публічної безпеки та порядку, який було порушено в результаті вчинення адміністративного проступку. Різноманітність завдань, які вирішуються у процесі адміністративної діяльності поліції, обумовлює необхідність використання в ній різних форм.

Форма адміністративної діяльності поліції – сукупність однорідних за своєю правовою природою та характером груп адміністративних дій, які провадяться з метою забезпечення публічної безпеки та порядку.

Прийнято поділяти форми адміністративної діяльності на безпосередньо організаційні, тобто ті, що не спричиняють правових наслідків, і **суто правові**, які спричиняють юридичні наслідки.

До безпосередньо організаційних заходів слід віднести роз'яснювальну роботу серед населення, правову пропаганду, організаційну допомогу громадським формуванням, взаємодію із засобами масової інформації. Сюди ж належить і видача адресних довідок, надання допомоги потерпілим, інформація родичів про затри-

мання або доставляння в органи поліції їх близьких. Значне місце займає узагальнення й розповсюдження передового досвіду, проведення різних зборів, семінарів, нарад, конференцій. Усі ці дії безпосередньо не породжують правових наслідків, але вони провадяться на підставі законів і тому впливають на організацію і здійснення охорони публічного порядку.

До правових форм адміністративної діяльності поліції належать дії, що породжують правові наслідки:

- видання актів управління;
- укладення угод;
- здійснення інших юридично значущих адміністративних дій (наприклад, складання протоколів про адміністративне правопорушення, застосування табельної зброї, спеціальних засобів).

Акти управління – це правова форма виконавчо-розпорядчої діяльності поліції. Вони приймаються у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності на підставі закону і є односторонніми владними приписами, які спрямовані на встановлення, зміну й припинення конкретних правових відносин або містять обов'язкові для підпорядкованих по службі осіб і органів поліції правила (норми) організації забезпечення публічної безпеки та порядку. Ознаками класифікації актів управління є сфера застосування, юридичні властивості, назва, форма реалізації.

Укладення адміністративного договору (контракту) також належить до форм адміністративної діяльності поліції. Наприклад, на підставі укладених договорів поліція охорони за допомогою засобів охоронної та пожежної сигналізації забезпечує централізовану охорону квартир громадян від несанкціонованого доступу. Згідно зі ст. 63 закону України «Про Національну поліцію» контракт про проходження служби в поліції – це письмовий договір, що укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає поліція, для визначення правових відносин між сторонами, Також контракт про навчання укладається з громадянами, яких зараховано до вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, за умови досягнення такими особами 18-річного віку. А ось визначення правових відносин між курсантами вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, яким не виповнилося 18 років, і державою здійснюється відповідно до вимог Цивільного кодексу України.

Що стосується інших юридично значущих дій, до них належать такі дії, які згідно з чинним законодавством безпосередньо створюють нові юридичні положення, змінюють існуючі правові відносини або виступають необхідною умовою настання правових наслідків. До таких дій належать такі внутрішньо системні дії, як складання присяги, службове атестування тощо. Він має право на одержання табельної вогнепальної зброї, набуває прав та виконує обов'язки згідно із законом України «Про Національну поліцію». Службове атестування є також дією, що тягне за собою відповідні наслідки. У результаті службового атестування комісія зобов'язана прийняти рішення, яке обов'язково враховується керівником поліції під час проходження служби окремим працівником.

Крім адміністративної діяльності, поліція уповноважена здійснювати управлінські дії, які детально не врегульовані нормами адміністративного права. Ця діяльність також має свої форми, які є форми управління. До них належать: *проведення організаційних заходів та здійснення матеріально-технічних дій*. До організаційних заходів належать перш за все заходи, які здійснюються усередині апарату поліції. Ними є заходи, передбачені у планах роботи окремого органу на відповідний період. Це також інструктажі працівників, вивчення документів, що регламентують діяльність органу, навчання його особового складу, стажування молодих спеціалістів, збирання та обробка інформації, що характеризує роботу та її результати, контроль за виконанням прийнятих рішень.

Організаційні заходи можуть здійснюватись і за межами поліції. Це – роз'яснювальна робота серед населення, заходи пропаганди, агітації, надання допомоги загонам сприяння поліції та іншим організаціям, які беруть участь у підтриманні публічної безпеки та порядку [31].

Ще однією групою форм управління є матеріально-технічні дії (або матеріальні дії). Під матеріально-технічними діями слід розуміти врегульовані технічними нормами дії щодо створення нормальних умов для роботи апарату управління. Це – одержання та обробка інформації, облік, діловодство, адресно-довідкова роботи. Такі дії є допоміжними відносно завдань щодо забезпечення публічної безпеки та порядку, для здійснення яких і створені органи поліції.

2.3. Правовий інструментарій в діяльності органів поліції України.

Функції поліції реалізуються шляхом певних видів діяльності, серед яких виділена адміністративна діяльність як найширша за обсягом і складом виконуваних завдань. Керуючись адміністративним законодавством, працівники поліції вступають в адміністративно-правові відносини з підприємствами, установами, організаціями, їх посадовими особами і громадянами. Тому більша частина особового складу поліції зайнята переважно здійсненням адміністративної діяльності – забезпечення публічної безпеки та порядку; усуненням причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень; вжиттям заходів щодо усунення таких причин і умов.

Основними новаціями закону України «Про Національну поліцію» є такі: Національна поліція створюється як центральний орган виконавчої влади; оптимізація структури та функцій Національної поліції (ліквідовано низку підрозділів, зокрема ДАІ; створено патрульну поліцію, яка виконує функцію як безпеки дорожнього руху, так і забезпечення публічної безпеки та порядку; ліквідовано УБОП, КММСД, всі спецпідрозділи та створено один єдиний - КОРД); прозорість діяльності Національної поліції; ефективне партнерство з громадськістю; відкрита конкурсна система набору; нова система первинної та професійної підготовки поліцейських.

Проаналізувавши дефініцію Національної поліції України (центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку) важливо підкреслити, що поліція отримує новий статус – центрального органу виконавчої влади, що передбачає самостійність і незалежність органу, зокрема у прийнятті рішень, реалізація функцій, кадровій політиці, розпорядженні власним бюджетом. Також слід зазначити, що повноваження міністра внутрішніх справ України у відносинах з поліцією обмежені та чітко передбачені у статті 16 закону України «Про Національну поліцію».

Варто звернути увагу, що всі завдання поліції визначені як надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки й порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави;

3) протидії злочинності;

4) надання у межах, визначених законом, допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Принципи діяльності поліції більш конкретизовані, їм присвячено цілий розділ (II) Закону. Більш детально ці принципи вже було розглянуто в розділі 1.2. глави 1 підручника. Нагадаємо лише, що до принципів діяльності поліції законом України «Про Національну поліцію» віднесено: верховенство права; дотримання прав і свобод людини; законність; відкритість та прозорість; політична нейтральність; взаємодія з населенням на засадах партнерства; безперервність.

Варто звернути увагу, що згідно зі статтею 3 закону України «Про Національну поліцію» у своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами.

2.4. Проходження служби в органах і підрозділах поліції України.

Служба в Національній поліції є різновидом державної служби, якій притаманні всі риси та принципи державної служби. Водночас служба в поліції має і свої особливості, що обумовлені характером завдань і функцій, здійснюваних поліцейськими.

Під проходженням служби слід розуміти сукупність юридичних фактів, які тягнуть за собою зміни службово-правового положення принципів Національної поліції.

Служба в поліції складається з таких етапів:

- 1) підбір та перевірка кандидатів на службу в поліцію;
- 2) прийняття на службу (призначення на посаду);
- 3) просування по службі, переміщення по службі (присвоєння спеціального звання, атестування);
- 4) звільнення з поліції.

Службовці органів поліції – це громадяни, які працюють у цих органах, апаратах і службах на певних посадах в основному за призначенням з оплатою праці з коштів державного бюджету чи за рахунок підприємств, організацій, громадян за надані послуги.

Службовці органів поліції мають такі ознаки:

- це особи, які постійно або тимчасово виконують певні трудові функції в органах Національної поліції (в їх органах і підрозділах);
- виконання таких функцій передбачено їх основною професією або спеціальністю;
- здійснення функцій відбувається за плату.

У широкому розумінні до службовців органів поліції відносять громадян, котрі постійно або тимчасово як основну професію чи спеціальність, на платній основі, виконують певні трудові функції в органах Національної поліції.

Службовці органів поліції залежно від покладених на них повноважень ділять на чотири види: 1) посадові особи, 2) представники адміністративної влади, 3) фахівці (спеціалісти), 4) допоміжний (обслуговуючий) персонал. До *посадових осіб* відносять тих працівників органів поліції, які мають право приймати осіб на службу, призначати на посади, звільняти зі служби, присвоювати спеціальні звання. До *представників влади* відносять осіб, яким присвоєно спеціальне звання поліції та які виконують функції щодо забезпечення публічної безпеки та протидії злочинності. Вони мають право давати обов'язкові для виконання вказівки особам, не підпорядкованих їм по службі, у зв'язку з реалізацією повноважень, згідно з чинним законодавством. До представників влади можна віднести більшість працівників Національної поліції. До *фахівців (спеціалістів)* органів поліції відносять операторів засобів комп'ютерної техніки, бухгалтерів, медичних працівників, які працюють у медичних закладах системи МВС, викладачів відомчих навчальних закладів із специфічними умовами навчання тощо. До *допоміжного персоналу* належать працівники, які виконують обов'язки щодо забезпечення управлінського процесу, нормального функціонування органів Національної поліції в цілому (працівники секретаріатів, секретарі, друкарки, водії).

Якісний та кількісний склад персоналу органів поліції постійно аналізується та характеризується у різних відомчих звітах, доповідних записках, збірниках тощо. Постійний аналіз кадрового складу підрозділів і служб дає можливість своєчасно вносити корективи,

грамотно здійснювати кадрові переміщення по вертикалі та горизонталі, відмічати та своєчасно корегувати як позитивні зміни, так і негативні відхилення в кадровому забезпеченні органів поліції.

На службу в поліції можуть бути прийняті громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які володіють українською мовою [32]. Вимоги щодо рівня фізичної підготовки для поліцейських та кандидатів, які вступають на службу в поліцію, затверджує Міністерство внутрішніх справ України. Незалежно від професійних та особистих якостей, рівня фізичної підготовки та стану здоров'я на службу в поліції не можуть бути прийняті особи, які: відмовляються від взяття на себе зобов'язання дотримуватись обмежень та/або від складання Присяги поліцейського, визначеного законом, а також особи, які звільнені або мали бути звільнені з посад на підставі закону України «Про очищення влади».

Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліцію, з метою визначення стану їхнього здоров'я зобов'язані пройти медичні обстеження, а також перевірку рівня фізичної підготовки, психологічне обстеження, обстеження на предмет виявлення алкогольної, нормативної та токсичної залежності в порядку, передбаченому МВС України. Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліцію, за їхньою згодою проходять тестування на поліграфі. Відповідно до порядку, встановленого законом, щодо осіб, які претендують на службу в поліції, проводиться спеціальна перевірка, порядок проведення якої визначається законом та іншими нормативно-правовими актами.

Для забезпечення прозорого добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських на підставі об'єктивного оцінювання професійного рівня та особистих якостей кожного поліцейського, відповідності їх посаді, визначення перспективи службового використання в органах поліції утворюються постійні поліцейські комісії. **До складу поліцейської комісії апарату центрального органу управління поліції входять 5 осіб:**

- 1) 2 представники, визначені міністром внутрішніх справ України, не з числа поліцейських;
- 2) 1 представник. Визначений керівником поліції;

3) 2 представники громадськості, рекомендовані Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, з числа осіб, які мають бездоганну репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет.

До складу поліцейської комісії територіальних органів поліції входять 5 осіб: 1) 1 представник, визначений міністром внутрішніх справ України, не з числа поліцейських; 2) 1 представник, визначений керівником поліції; 3) один представник, визначений керівником відповідного територіального органу (закладу, установ) поліції; 4) 2 представники громадськості, обрані відповідним органом місцевого самоврядування з числа осіб, які мають бездоганну репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет.

Основними повноваженнями поліцейської комісії є:

1) Проведення відбору (конкурсу) на службу в органи (заклади, установи) поліції, крім прийому на навчання до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських;

2) Проведення конкурсу для призначення на вакантну посаду.

Поліцейські комісії територіальних органів поліції діють на постійній основі. Максимальний строк повноважень члена поліцейської комісії становить 3 роки.

Основні вимоги до службовців органів поліції випливають із законів України «Про Національну поліцію», «Про державну службу» та інших, а також із Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ. Основними вимогами є: досягнення певного віку, наявність відповідної освіти, стану здоров'я, моральних, професійних якостей.

Встановлено також обмеження, яких поліцейський зобов'язаний дотримуватись. Він позбавлений права займатися підприємницькою діяльністю безпосередньо чи через посередників або сприяти в ній іншим особам, виконувати роботу на умовах сумісництва (крім викладацької, наукової, творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту), приймати подарунки чи послуги у зв'язку зі своєю службовою діяльністю, брати участь у страйках тощо.

Від поліцейського вимагається висока культура, чесність, сумлінність, працьовитість, досконале знання законів, вміння мислити і оперативно діяти в умовах гострого дефіциту часу, мужність, витри-

валість, здатність стійко переносити можливі тягарі й ускладнення, пов'язані зі службою.

Час проходження служби в поліції зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби. Рішення з питань проходження оформлюються письмовими наказами по особовому складу на підставі відповідних документів, перелік та форма яких устанавлюються МВС України. Видавати накази по особовому складу можуть керівники органів, підрозділів, закладів та установ поліції відповідно до повноважень, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами і номенклатурою посад, затвердженою МВС України. Порядок підготовки та видання наказів щодо проходження служби в поліції встановлює МВС України. Поліцейські, в тому числі слухачі та курсанти вищих навчальних закладів із специфічними умовами, які здійснюють підготовку поліцейських, та які перебувають на військовому обліку військовозобов'язаних, на час служби в поліції знімаються з такого обліку і перебувають у кадрах поліції.

На поліцейських поширюються обмеження, визначені законом України «Про запобігання корупції» та іншими законами України.

Не може бути поліцейським:

- 1) особа, визнана недієздатною або обмежено дієздатною особою;
- 2) особа, засуджена за умисне вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину, в тому числі й та, судимість якої погашена чи знята у визначеному законом порядку;
- 3) особа, яка має непогашену або не зняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованої;
- 4) особа, щодо якої було припинено кримінальне провадження з nereабілітуючих підстав;
- 5) особа, до якої були застосовані заходи адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією;
- 6) особа, яка відмовляється від процедури спеціальної перевірки під час прийняття на службу в поліції або від процедури оформлення допуску до державної таємниці, якщо для виконання нею службових обов'язків потрібен такий допуск;
- 7) особа, яка має захворювання, що перешкоджає проходженню служби в поліції. Перелік захворювань, що перешкоджають проходженню служби в поліції, затверджується МВС України спільно з

центральними органами виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;

8) особа, яка втратила громадянство України та/або має громадянство (підданство) іноземної держави, або особа без громадянства;

9) особа, яка надала завідомо неправдиву інформацію під час прийняття на службу в поліції.

За поліцейським зберігаються всі права, визначені для громадян України Конституцією та законами України, крім обмежень, встановлених законом України «Про Національну поліцію» та іншими законами України. Поліцейський не може бути членом політичної партії. Поліцейський не може організовувати страйки та брати участь у страйках. Поліцейський під час виконання покладених на нього повноважень є представником держави. Законні вимоги поліцейського є обов'язковим для виконання всіма фізичними та юридичними особами. Поліцейський під час виконання покладених на нього обов'язків підпорядковується тільки своєму безпосередньому та прямому керівництву. Ніхто, крім безпосереднього і прямого керівника (за винятком випадків, прямо передбачених законом), не може давати будь-які письмові чи усні вказівки, вимоги, доручення поліцейському або іншим способом втручатися в законну діяльність поліцейського, у тому числі діяльність, пов'язану з кримінальним провадженням або провадженням у справах про адміністративні правопорушення.

Поліцейський дає пояснення з приводу справ і матеріалів, які перебувають в нього у провадженні, а також надає їх для ознайомлення лише у випадках та в порядку, визначених законом. Ніхто не має права покласти на поліцейського виконання обов'язків, не визначених законом. Втручання в діяльність поліцейського, перешкоджання виконанню ним відповідних повноважень, невиконання законних вимог поліцейського, будь-які інші протиправні дії стосовно поліцейського мають наслідком відповідальність згідно із законом.

Правопорушення щодо поліцейського або особи, звільненої із служби в поліції, її близьких родичів, вчинені у зв'язку з її попередньою службовою діяльністю, мають наслідком відповідальність згідно із законом.

У разі затримання поліцейського за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення або обрання щодо нього тримання під ва-

ртою як запобіжного заходу, його тримають у призначених для цього установах окремо від інших категорій осіб.

В органах (зкладах, установах) поліції з метою захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів поліцейських відповідно до вимог законодавства можуть утворюватися професійні спілки. Обмеження прав професійних спілок поліцейських порівняно з іншими професійним спілками не допускається.

Поліцейський:

1) забезпечується належними умовами для виконання покладених на нього службових обов'язків;

2) отримує в органах поліції в установленому порядку інформацію, в тому числі з обмеженим доступом, та матеріали, необхідні для належного виконання покладених на нього обов'язків;

3) користується повноваженнями, передбаченими законом України «Про Національну поліцію», незалежно від посади, які він обіймає, місцезнаходження і часу;

4) своєчасно і в повному обсязі отримує грошове забезпечення та інші компенсаційні витрати відповідно до закону України «Про Національну поліцію» та іншими нормативно-правових актів України;

5) у повному обсязі користується гарантіями соціального та правового захисту;

6) захищає свої права, свободи та законні інтереси всіма способами, що передбачені законом України «Про Національну поліцію»;

7) під час виконання поліцейських повноважень користується безоплатно всіма видами громадського транспорту міського, приміського і місцевого сполучення (крім таксі), а також попутним транспортом. Поліцейські, які виконують повноваження поліції на транспортних засобах, крім того, мають права на безоплатний проїзд у поїздах, на річкових і морських суднах. Під час службових відряджень поліцейські мають право на позачергове придбання квитків на всі види транспорту і розміщення в готелях за умови пред'явлення службового посвідчення та посвідчення про відрядження;

8) може бути переміщений по службі залежно від результатів виконання покладених на нього обов'язків та своїх професійних, особистих якостей.

Контракт про проходження служби в поліції – це письмовий договір, що укладається між громадянином України та державою,

від імені якої виступає поліція, для визначення правових відносин між сторонами.

Контракт про проходження служби в поліції укладається:

1) з особами молодшого складу поліції, які вперше прийняті на службу в поліцію, – одноразового строком на 2 роки без права продовження;

2) з громадянами, які зараховані до вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, - на час навчання;

3) із заступниками керівників територіальних органів поліції в областях, районах, містах, науково-дослідних установ, вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та керівниками структурних підрозділів зазначених органів, закладів, установ – строком на 3 роки з правом продовження контракту на той самий строк;

4) із заступниками керівника поліції та керівниками територіальних органів поліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, науково-дослідних установ, ректорами (керівниками) вищих навчальних закладів та прирівняних до них керівників – строком на 4 роки з правом продовження контракту одноразово строком до 4 років;

5) з керівником поліції – строком на 5 років із правом продовження контракту одноразово строком до 5 років.

Контракт про навчання укладається з громадянами, які зараховані до вищого навчального закладу за умови досягнення такими особами 18-річного віку. Визначення правових відносин між курсантами вищих навчальних закладів, яким не виповнилось 18 років, і державою здійснюється відповідно до вимог Цивільного кодексу України, контракт про проходження служби в поліції укладається на підставах і в порядку, визначених МВС України. Типову форму контракту затверджує МВС України. Випускники вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку поліцейських, призначаються на відповідні вакантні посади безпосередньо після закінчення навчання в цих навчальних закладах.

Не допускається переміщення поліцейських жіночої статі за ініціативою керівника відповідного органу (установи, закладу) поліції на посади, нижчі ніж та, яку вони займали, з мотивів, пов'язаних із вагітністю, наявністю дітей віком до 3 років (до 6 років – за медичними показниками), або у зв'язку з тим, що вони є

одинокими матерями та мають дітей віком до 14 років чи дітей-інвалідів.

Переведення поліцейських здійснюється у разі, якщо звільнення їх із посад або призначення на інші посади належить до номенклатури призначення різних керівників. Переведення поліцейського може здійснюватися за його ініціативою, ініціативою прямих керівників (начальників), керівників інших органів (закладів, установ) поліції, які порушили питання про переміщення.

Переведення поліцейського здійснюється на підставі єдиного наказу про звільнення із займаної посади та направлення для подальшого проходження служби в іншому органі (закладі, установі) поліції, до якого переміщується поліцейський. Якщо згідно із законом та іншими нормативно-правовими актами призначенню поліцейського на посаду повинно передувати погодження відповідних органів державної влади або органів місцевого самоврядування чи їх посадових осіб, призначення на посаду здійснюється після отримання такого погодження.

Поліцейський, посаду якого скорочено, може бути призначений за його згодою з урахуванням досвіду роботи, освітнього рівня, стану здоров'я, ставлення до виконання службових обов'язків на іншу посаду в будь-якому органі (закладі, установі) поліції до закінчення 2-місячного строку з дня його персонального попередження про можливе подальше звільнення зі служби в поліції. Поліцейський, посаду якого було скорочено і якого не призначено на іншу посаду в поліції, після закінчення 2-місячного строку з дня попередження про можливе подальше звільнення зі служби в поліції має бути звільнений зі служби в поліції. Перебування поліцейського, посаду якого скорочено, на лікарняному, у відрядженні чи у відпустці не є перешкодою для його призначення на іншу посаду або звільнення зі служби в поліції за умови його персонального у письмовій формі попередження у встановлений законом строк. Переважне право на залишення на службі в поліції під час реорганізації надається поліцейським з більш високими кваліфікацією та досягненнями у службовій діяльності. За рівних умов щодо кваліфікації та досягнень у службовій діяльності перевага в залишенні на службі надається особам, які мають таке право відповідно до вимог законодавства.

Якщо поліцейський, посаду якого було скорочено, звернувся до керівника відповідного органу (закладу, установи) з клопотанням про надання йому відпустки, така відпустка може бути надана на пі-

дставах і в порядку, визначених законом України «Про Національну поліцію». Тривалість наданої відпустки в такому разі не може перевищувати загальну кількість днів, що залишилися до передостаннього для 2-місячного строку з дня персонального попередження поліцейського про можливе наступне звільнення зі служби в поліції.

Поліцейському, посаду якого скорочено, грошове забезпечення виплачується включно до дня призначення на іншу посаду або до дня звільнення зі служби в поліції в розмірі, визначеному за останньою штатною посаду, яку він займав на момент її скорочення. Розмір щомісячної премії встановлюється рішенням керівника органу (закладу, установи) поліції.

Професійне навчання поліцейських складається з :

- 1) первинної професійної підготовки;
- 2) підготовки у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання;
- 3) післядипломної освіти;
- 4) службової підготовки – системи заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативно-службової діяльності.

Порядок, організацію та терміни проведення професійного навчання визначається МВС України. Поліцейські, які вперше прийняті на службу в поліції, з метою набуття спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, зобов'язані пройти *первину професійну підготовку* за відповідними навчальними програмами (планами), затвердженими МВС України.

Післядипломна освіта поліцейських здійснюється на загальних підставах, визначених законом України «Про вищу освіту», з урахуванням особливостей, визначених законом «Про Національну поліцію», і складається з:

- 1) спеціалізації ;
- 2) перепідготовки;
- 3) підвищення кваліфікації;
- 4) стажування.

Післядипломна освіта поліцейських може здійснюватися на загальних засадах, визначених законом України «Про вищу освіту», з урахуванням особливостей, визначених законом «Про Національну поліцію», і складається з спеціалізації, перепідготовки, підвищення кваліфікації та стажування. Післядипломна освіта поліцейських мо-

же здійснюватися безпосередньо в підрозділах поліції або в навчальних закладах, у тому числі на договірних умовах. Поліцейські зобов'язані проходити підвищення кваліфікації за відповідним напрямом службової діяльності: 1) не рідше 1 разу на 3 роки; 2) перед призначенням на керівну посаду, в тому числі вищу керівну посаду, ніж займана.

Атестування поліцейських проводиться з метою оцінки їхніх ділових, професійних, особистих якостей, освітнього та кваліфікаційного рівня, фізичної підготовки на підставі глибокого і всебічного вивчення, визначення відповідності посадам, а також перспектив їхньої службової кар'єри [33].

Атестування поліцейських проводиться:

- 1) при призначенні на вищу посаду, якщо заміщення цієї посади здійснюється без проведення конкурсу;
- 2) для вирішення питання про переміщення на нижчу посаду через службову невідповідність;
- 3) для вирішення питання про звільнення зі служби в поліції через службову невідповідність.

Атестування проводиться атестаційними комісіями органів (закладів, установ) поліції, що створюються їх керівниками. Рішення про проведення атестування приймають керівник поліції, керівники органів (закладів, установ) поліції стосовно осіб, які згідно із законом України «Про Національну поліцію» та іншими нормативно-правовими актами призначаються на посади їхніми наказами. Порядок проведення атестування поліцейських затверджується міністром внутрішніх справ України. Призначення на посаду поліцейського здійснюється безстроково (до виходу на пенсію або у відставку) за умови успішного виконання службових обов'язків. Строкове призначення здійснюється в разі заміщення посади поліцейського на період відсутності особи, за якою відповідно до закону зберігається посада поліцейського, та посад, призначенню на які передують укладення контракту.

Установлюються такі спеціальні звання поліцейських:

- 1) спеціальні звання молодшого складу: рядовий поліції, капрал поліції, сержант поліції, старший сержант поліції;
- 2) спеціальні звання середнього складу: молодший лейтенант поліції, лейтенант поліції, старший лейтенант поліції, капітан поліції, майор поліції, підполковник поліції, полковник поліції;

3) спеціальні звання вищого складу поліції: генерал поліції третього рангу, генерал поліції другого рангу, генерал поліції першого рангу.

Граничні спеціальні звання молодшого, середнього складу поліції за штатними посадами встановлюються керівником поліції. Граничні спеціальні звання поліції вищого складу поліції за штатними посадами встановлюються Президентом України.

Первинні звання молодшого складу поліції присвоюється керівниками органів поліції, керівниками навчальних закладів, які здійснюють підготовку поліцейських, та науково-дослідних установ поліції, які приймають рішення про прийняття на службу поліції, одночасно з рішенням про прийняття на службу та призначення на посаду. Первинні спеціальні звання середнього складу поліції присвоює керівник поліції в порядку, визначеному МВС України.

Первинні спеціальні звання вищого складу поліції присвоюється Президентом України. Громадянам, уперше прийнятим на службу в поліції, присвоюється звання рядового поліції, якщо відсутні визначені законом України «Про Національну поліцію» підстави для присвоєння іншого спеціального звання. Громадянам, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший бакалавр», після прийняття на службу в поліції та призначення на посади, що заміщуються особами середнього і вищого складу поліції, присвоюється первинне спеціальне звання молодший лейтенант поліції. Громадянам, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче бакалавра, після прийняття на службу в поліції та призначення на посади, які заміщуються особами середнього і вищого складу поліції, присвоюється первинне спеціальне звання лейтенант поліції. Військовослужбовцям та громадянам, які мають військові або спеціальні звання, класні чини, під час прийняття на службу в поліції присвоюється первинні спеціальні звання поліції, відповідні наявним у них військовим або спеціальним званням, класним чинам, у порядку, визначеному МВС України. Громадянам, які були звільнені зі служби в поліції, під час повторного прийняття на службу присвоюється спеціальне звання поліції, яке вони мали на момент звільнення.

Чергові спеціальні звання поліції присвоюється після закінчення строку вислуги в попередньому званні, якщо інше не визначено законом України «Про Національну поліцію», за умови відповідності спеціального звання, що присвоюється, спеціальному званню, пе-

редбаченому займаною штатною посадою, відсутності не знятих дисциплінарних стягнень. Чергове спеціальне звання лейтенант поліції присвоюється молодшим лейтенантам поліції, в яких закінчився строк вислуги в цьому званні; молодшим лейтенантам поліції, які після закінчення вищого навчального закладу набули кваліфікацію бакалавра та вище; курсантам і слухачам – випускникам денної форми навчання вищих навчальних закладів або які без відриву від служби закінчили вищі навчальні заклади та набули кваліфікацію бакалавра і вище та проходять службу (призначені) на посадах, що заміщуються особами середнього і вищого складу поліції.

Курсантам – випускникам вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку поліцейських, які набули кваліфікацію бакалавра і вище та отримали диплом з відзнакою, керівник поліції може присвоїти чергове спеціальне звання старшого лейтенанта поліції.

Чергові спеціальні звання поліції молодшого, середнього складу поліції до підполковника поліції включно поліцейським мають право присвоювати керівники поліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, науково-дослідних установ, ректори (керівники) вищих навчальних закладів. Міністр внутрішніх справ України має право присвоювати спеціальні звання поліції молодшого, середнього складу поліції до полковника поліції включно та керівнику поліції. Спеціальні звання поліції вищого складу поліції присвоює Президент України.

Установлюються такі строки вислуги у спеціальних званнях поліції: капрал поліції – 1 рік, сержант поліції – 3 роки, молодший лейтенант поліції – 1 рік, лейтенант поліції - 2 роки, старший лейтенант поліції – 3 роки, капітан поліції – 4 роки, майор поліції – 4 роки, підполковник поліції – 5 років. Строки вислуги у званнях рядового поліції, старшого сержанта поліції та полковника поліції, генерала поліції третього рангу, генерала поліції другого рангу не встановлюються. Строки вислуги у спеціальному званні обчислюється від дня підписання наказу про присвоєння звання.

Достроково спеціальні звання можуть бути присвоєні в порядку заохочення після закінчення не менше половини визначеного строку вислуги у спеціальному званні (у разі дострокового присвоєння спеціального звання посмертно - незалежно від строку вислуги в попередньому спеціальному званні та займаній штатній посаді) у разі відповідності спеціального звання, що присвоюється, спеціальному званню, передбаченому займаною штатною посадою.

Підстави та порядок застосування у вигляді дострокового присвоєння спеціального звання та присвоєння спеціального звання на один ступінь вище від звання, передбаченого займаною штатною посадою, визначаються Дисциплінарним статутом Національної поліції України. Поліцейським, які звільняються зі служби за віком або через хворобу, мають вислугу 25 років і більше в календарному обчисленні, після закінчення визначеного строку вислуги в наявному спеціальному званні за поданням прямих начальників може бути присвоєно чергове спеціальне звання поліції на один ступінь вище від спеціального звання, передбаченого займаною посадою, до підполковника поліції включно.

Поліцейський може бути понижений у спеціальному званні на один ступінь унаслідок застосування відповідного дисциплінарного стягнення на підставах і в порядку, визначених Дисциплінарним статутом Національної поліції України. Поліцейські можуть бути позбавлені спеціального звання за вчинення кримінального правопорушення на підставі вироку суду, що набрав законної сили. Наказ про присвоєння спеціального звання поліції, виданий з порушенням вимог, установлених законом України «Про Національну поліцію», має бути скасований незалежно від часу, що минув із моменту його видання, наказом керівника органу поліції, який видав такий наказ (його заступника), наказом вищого керівника або на підставі рішення суду.

Указ Президента України про присвоєння спеціального звання поліції, виданий з порушенням вимог, визначених законом України «Про Національну поліцію», підлягає скасуванню незалежно від часу, що минув із дня його видання, указом Президента України або на підставі рішення суду.

Тривалість **відпусток** поліцейського обчислюється щодобово. Святкові та неробочі дні до тривалості відпусток не включаються. Тривалість щорічної основної оплачуваної відпустки поліцейського становить 30 календарних днів, якщо законом не визначено більшої тривалості відпустки. За кожний повний календарний рік служби в поліції після досягнення 5-річного стажу служби поліцейському надається 1 календарний день додаткової оплачуваної відпустки, але не більше як 15 календарних днів. Поліцейському надаються також додаткові відпустки у зв'язку з навчанням, творчі відпустки, соціальні відпустки, відпустки без збереження заробітної плати (грошо-

вого забезпечення) та інші види відпусток відповідно до законодавства про відпустки.

Відпустка тривалістю менше 10 діб за бажанням особи рядового або керівного складу може бути надана одночасно з черговою відпусткою в наступному році. Поліцейським дозволяється, за бажанням, використовувати відпустку частинами. Одна частина відпустки має бути не менше 10 діб. Чергова відпустка надається поліцейському, як правило, до кінця календарного року. Поліцейським, які захворіли під час чергової відпустки, після одужання відпустка продовжується на кількість невикористаних днів.

При звільненні поліцейському за невикористану в році відпустку виплачується грошова компенсація відповідно до закону. Відкликання поліцейського з чергової відпустки, як правило, забороняється. У разі крайньої необхідності відкликання з чергової відпустки може бути дозволено керівнику територіального органу поліції. За бажанням поліцейського невикористання частина відпустки може бути приєднана до чергової відпустки на наступний рік.

Поліцейські, які мають спеціальні звання молодшого складу поліції, перебувають на службі до досягнення ними 55-річного віку. Особи, які мають спеціальні звання середнього і вищого складу поліції, залежно від присвоєних їм спеціальних звань **перебувають на службі до досягнення ними такого віку:** 1) до підполковників поліції включно – 55 років; 2) полковники, генерали поліції – 60 років. Поліцейські, які досягли граничного віку перебування на службі в поліції, мають бути звільнені зі служби. У разі необхідності керівники, уповноважені призначати на посади поліцейських, можуть залишити на службі поліцейських за їхнім клопотанням понад граничний вік перебування на службі в поліції, але не більше ніж на 5 років, виключно за умови, що такі поліцейський має високу професійну підготовку і досвід практичної роботи на займаній посаді та визнаний придатним за станом здоров'я для проходження служби. У виняткових випадках керівник поліції може повторно продовжити таким особам строк служби до 5 років.

Під час обчислення стажу служби в поліції враховуються тільки повні роки вислуги років без округлення фактичного розміру вислуги років у бік збільшення. Порядок обчислення вислуги років у поліції встановлює Кабінет Міністрів України. Проходження служби поліцейським відображається в його особовій справі.

Поліцейські отримують **грошове забезпечення**, розмір якого визначається залежно від посади, спеціального звання, строку служби в поліції, інтенсивності та умов служби, кваліфікації, наявності наукового ступеня або вченого звання. Порядок виплати грошового забезпечення визначає міністра внутрішніх справ України. Поліцейські, відряджені до інших органів державної влади, установ, організацій, отримують грошове забезпечення, враховуючи посадовий оклад за посадою, яку вони займають в органі, установі чи організації, до якої вони відряджені, а також інші види грошового забезпечення. Визначені законом України «Про Національну поліцію». Грошове забезпечення поліцейського індексується відповідно до законодавства.

Поліцейським гарантується безоплатне **медичне забезпечення** в закладах охорони здоров'я МВС України. Поліцейські зобов'язані щороку проходити комплексний медичний огляд (диспансеризацію), а за необхідності – цільові медичні огляди, психофізіологічні обстеження і тестування в порядку, визначеному міністром внутрішніх справ України. Члени сім'ї поліцейських (дружина(чоловік), діти до 18 років, а в разі їх навчання у вищих навчальних закладах – до 23 років), а також члени сімей поліцейських, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження служби в поліції (в тому числі під час участі в міжнародних миротворчих операціях), мають право на безоплатне медичне обслуговування в закладах МВС України.

Поліцейські та члени їхніх сімей (дружина (чоловік), діти до 18 років, а в разі їх навчання у вищих навчальних закладах – до 23 років) мають право на пільгове реабілітаційне, санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок у медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих закладах МВС України за рахунок бюджетних коштів, визначених на утримання МВС України в порядку, що встановлюється МВС України. Поліцейські оплачують 25 відсотків, а члени їхніх сімей – 50 відсотків собівартості путівки в таких закладах та інших відповідних закладах, що визначаються МВС України.

Поліцейські **забезпечуються житлом** на підставах і в порядку, визначених житловим законодавством. Поліцейським, які згідно із законом визнані такими, що потребують поліпшення житлових умов, житлова площа надається в першочерговому порядку. Особам, які звільнені зі служби в поліції та визнані інвалідами 1 групи вна-

слідок поранення, контузії, каліцтва, одержаних під час виконання службових обов'язків служби в поліції, або захворювання, одержаного під час проходження служби в поліції, і які згідно із законом визнані такими, що потребують поліпшення житлових умов, житлові приміщення надаються позачергово.

Членам сім'ї поліцейського, який загинув під час виконання службових обов'язків, котрі згідно із законом визнані такими, що потребують поліпшення житлових умов та на момент загибелі поліцейського перебували на обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов, у відповідному населеному пункті, житлове приміщення надається в позачерговому порядку. Поліцейським та членам їхнім сімей можуть надаватися житлові приміщення в гуртожитках та службові житлові приміщення в порядку і на умовах, визначених житловим законодавством.

Поліцейські, які вчинили злочин, цивільне або адміністративне правопорушення поза службою, підлягають відповідним **заходам покарання** в загально правовому порядку. Разом з тим можна виділити правопорушення, безпосередньо пов'язані з невиконанням або неналежним виконанням поліцейським обов'язків, які входять до його адміністративно-правового статусу. Правопорушення державних службовців, особливо поліцейських, характеризуються підвищеною небезпекою, оскільки зачіпають безпосередньо інтереси держави, правопорядок, права та свободи громадян, а отже, мають супроводжуватися підвищеною юридичною відповідальністю.

Поліцейський звільняється зі служби в поліції, а **служба в поліції припиняється**: 1) у зв'язку із закінченням строку контракту; 2) через хворобу – за рішенням медичної комісії про непридатність до служби в поліції; 3) за віком – у разі досягнення встановленого для нього граничного віку перебування на службі в поліції; 4) у зв'язку із скороченням штатів або проведення організаційних заходів; 5) через службову невідповідність; 6) у зв'язку з реалізацією дисциплінарного стягнення у вигляді звільнення зі служби, накладеного відповідно до Дисциплінарного статуту Національної поліції України; 7) за власним бажанням; 8) у зв'язку з переходом у встановленому порядку на роботу до інших міністерств і відомств (організацій); 9) у зв'язку з безпосереднім підпорядкуванням близькій особі; 10) у разі набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, або кримінального правопорушення; 11) у

зв'язку з набуттям громадянства або підданства іншої держави [21].

Днем звільнення зі служби в поліції вважається день видання наказу про звільнення або дата, зазначена в наказі про звільнення. День звільнення вважається останнім днем служби. Стаж служби в поліції дає право на встановлення поліцейському надбавки за вислугу років, надання додаткової оплачуваної відпустки.

ГЛАВА 3. ПРЕВЕНТИВНА РОБОТА ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.

3.1. Поняття та види превентивної поліцейської діяльності. Характеристика та особливості застосування превентивних поліцейських заходів.

Превентивна діяльність – спеціальний вид діяльності уповноважених на це спеціальних органів поліції, спрямованих на здійснення системи певних заходів з виявлення й усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень, та вплив на осіб, схильних до протиправної поведінки. По-іншому, превентивна (профілактична) діяльність – це своєрідний, найбільш гуманний спосіб протидії злочинності, засіб підтримання належного рівня правопорядку в суспільстві, забезпечення прав і законних інтересів громадян.

Види превентивної поліцейської діяльності: загальна та індивідуальна. До *загальної профілактики* належать: проведення зустрічей із громадою, представниками трудових колективів, адміністрацією навчальних закладів тощо; проведення для населення інформаційних лекцій та практичних занять, спрямованих на взаємне вирішення проблем, що турбують громаду (розповсюдження наркотиків, пияцтва, насильницьких злочинів у нічний час, інших проблем); формування партнерських відносин.

До *індивідуальної профілактики* належать: ознайомлювальні, попереджувальні, виховні бесіди за місцем проживання чи роботи; бесіди з родичами, сусідами особи, схильної до вчинення адміністративного чи кримінального правопорушення; у межах компетенції – допомога у працевлаштуванні, дозвіллі, встановленні соціально корисних контактів; відвідування за місцем проживання, з'ясування умов проживання, негативних чинників, що спонукають особу до протиправної поведінки; сприяння у вирішенні соціальних проблем, ініціювання перед органами місцевого самоврядування, відповідними службами питання надання необхідної соціальної, медичної, психологічної допомоги.

Заходи індивідуальної профілактики можуть бути поділені на такі види: 1) заходи переконання: проведення профілактичних бесід; закріплення наставника; позитивний приклад, зауваження особі, припинення протиправних дій; 2) заходи допомоги: сприяння соціа-

льній адаптації; формування соціальної стійкості; сприяння у трудовому й побутовому облаштуванні; нормалізація відносин у родині й професійному оточенні; сприяння у професійному вдосконаленні та ін.; 3) заходи контролю: оцінка ефективності проведених заходів, корекція тактики профілактичної діяльності; відвідування місць проживання та навчання відповідних осіб; перевірка форм проведення дозвілля; перевірки за різними системами обліку тощо.

Метою поліцейського заходу є оперативне вирішення питань, ситуації на місці шляхом використання чітко визначених законодавством засобів, спрямоване на негайне настання фактичного результату щодо охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Поліцейські заходи можуть бути превентивного та примусового характеру. Також поліцейські заходи можуть бути передбачені як законом України «Про Національну поліцію», Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним процесуальним кодексом України, так і іншими законами. Слід наголосити, що закріплення видів, умов та порядку застосування поліцейських заходів у підзаконних нормативно-правових актах є незаконним.

До ознак поліцейського заходу слід віднести такі:

- 1) застосовується лише поліцейським;
- 2) його реалізація можлива виключно в межах та на підставі правових норм, що визначені законом України «Про Національну поліцію» або іншими нормативно-правовими актами;
- 3) здійснюється у формі певних інтелектуально-вольових (вербальних) дій та фізичних (невербальних) дій; застосування такого заходу не потребує видання адміністративного акта, що, однак, не виключає можливості його реалізації на підставі та на виконання такого акта;
- 4) спрямований на настання фізичного результату, а не правових наслідків;
- 5) повинен мати обов'язкове процесуальне оформлення, а у випадку вчинення поліцейського заходу з порушенням правових норм, визначених законом України «Про Національну поліцію» (або Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним процесуальним кодексом України та іншими законами), він може бути оскаржений у судовому чи позасудовому порядку шляхом звернення громадян до відповідних інстанцій;

б) може мати примусовий або превентивний характер [34, С. 125 – 126].

Підставами для застосування поліцейського заходу є юридичні та фізичні передумови.

До юридичних передумов застосування поліцейського заходу слід віднести: 1) закріплення на рівні закону України «Про Національну поліцію» (або Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним процесуальним кодексом України та іншими законами) покладених на поліцію повноважень щодо застосування певних поліцейських заходів; 2) законодавчо закріплені вимоги, порядок і процедура вчинення та оформлення поліцейських заходів; 3) законодавчо закріплені умови, за яких може застосовуватися той чи інший поліцейський захід.

Фактичні передумови застосування поліцейських заходів також мають своє нормативне закріплення та визначаються з урахуванням покладених на поліцію повноважень.

Тільки за наявності фізичних та юридичних умов поліцейські можуть вчиняти відповідні дії або комплекс дій превентивного чи примусового характеру, що обмежують певні права і свободи людини, з дотриманням нормативно закріплених вимог до їх вчинення. Поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції. Повноваження поліції поділяються на основні, додаткові та у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення. Основні повноваження поліції визначені статтею 23 закону України «Про Національну поліцію». У статті 24 зазначеного Закону закріплено, що на поліцію можуть бути покладені також додаткові повноваження, які закріплюються виключно законом. Поліцейський захід повинен бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним.

Поліцейський захід є **законним**, коли його вчинено на підставі та у межах закону, що впливає з частини 2 статті 6 та частини 2 статті 19 Конституції України. Відповідно, його вчинення всупереч закону так чи інакше може порушити права та обов'язки інших осіб, що зумовить настання відповідних правових наслідків. Обраний поліцейський захід є **необхідним**, якщо для виконання повноважень поліції неможливо застосувати інший захід або його застосування буде неефективним, а також якщо такий захід заподіює найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам. Застосований поліцейський захід є **пропорційним**, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правами і свободами людини або інтересам суспільства

чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди. Обраний поліцейський захід є *ефективним*, якщо його застосування забезпечує виконання повноважень поліції.

Поліцейський захід припиняється, якщо досягнуто мету його застосування, якщо неможливість досягнення мети заходу є очевидно або якщо немає необхідності у подальшому застосуванні такого заходу. Поліція для виконання покладених на неї завдань вживає заходів реагування на правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, визначених законом. Поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці та порядку або припинення їх порушення також застосовує у межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи і заходи примусу, визначені законодавством.

Превентивні поліцейські заходи – це дія або комплекс дій, що обмежують певні права і свободи людини, використання яких не завжди пов'язане з протиправною поведінкою конкретних осіб, і застосовуються відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень із дотриманням установлених законом вимог. Застосування превентивних заходів поліцією не є самоціллю, воно доповнює проведення виховних, інформаційних та роз'яснювальних заходів і здійснюється на засадах законності, необхідності, ефективності та дотримання прав і свобод людини.

Превентивні поліцейські заходи передбачають у встановлених законом випадках застосування обмежень певних прав і свобод до людей та організацій, в чому й виявляється їх примусовий характер, хоча правопорушення при цьому відсутні. Тобто ці заходи мають чітко профілактичну спрямованість, орієнтовані на захист інтересів публічної безпеки та порядку, на недопущення вчинення правопорушень. Сутність профілактичного впливу превентивних поліцейських заходів полягає, по-перше, в тому, щоб не допустити протиправної поведінки з боку конкретних осіб, схильних до такої поведінки, а по-друге, в усуненні причин, які сприяють вчиненню правопорушень, і створенні умов, що виключають протиправну поведінку.

На відміну від заходів поліцейського примусу, які є реакцією на протиправні діяння людини, **превентивні поліцейські заходи** використовуються для попередження, профілактики правопорушень, а також для забезпечення охорони прав і свобод людини, про-

тидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Застосуванням превентивних поліцейських заходів у ряді випадків забезпечується виявленням правопорушень, завдяки чому також здійснюється профілактичний вплив. Превентивні поліцейські заходи не містять у собі елементу покарання особи, до якої вони застосовуються, до того ж їх використання часто зовсім не пов'язане з протиправною поведінкою конкретних осіб. Превентивні поліцейські заходи, не маючи карального характеру, не потребують встановлення вини порушника як обов'язкової умови застосування, а також інших обов'язкових ознак протиправного діяння.

Застосовуючи превентивні поліцейські заходи, поліцейські створюють необхідні умови для неухильного додержання законів, виявлення і припинення різних правопорушень, відвертають можливі посягання на інтереси суспільства і держави, які охороняються правом.

Підставами для застосування превентивних поліцейських заходів можуть бути реальне припущення про намір особи вчинити правопорушення (поверхнева перевірка, зупинення транспортного засобу) виникнення обставин, що загрожують публічній безпеці й порядку (вимога залишити місце та обмеження доступу на визначену територію, обмеження пересування особи чи транспортного засобу або фактичного володіння річчю) тощо.

Для одних випадків підстави об'єктивно не залежать від суб'єкта і його поведінки. Так, використання поліцейським транспортних засобів підприємств, установ, організацій має місце в разі виникнення необхідності переслідування злочинця. Для застосування інших превентивних поліцейських заходів такі підстави виникають у зв'язку з настанням умов, які безпосередньо можуть бути пов'язані з її попередньою антигромадською поведінкою, що вказує на можливість вчинення нею правопорушень, наприклад, систематичне порушення публічної безпеки та порядку.

Поліція може застосовувати такі превентивні заходи: 1) перевірка документів особи; 2) опитування особи; 3) поверхнева перевірка і огляд; 4) зупинення транспортного засобу; 5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території; 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи; 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що

мають функції фото - і кінозйомки, відеозапису, засобів фото - і кінозйомки, відеозапису; 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним надзором, та інших категорій осіб; 11) поліцейське піклування.

Під час проведення превентивних поліцейських заходів поліція зобов'язана повідомити особі про причини застосування до неї превентивних заходів, а також довести до її відома нормативно-правові акти, на підставі яких застосовуються такі заходи.

3.2. Превентивна діяльність дільничних офіцерів поліції.

Дільничний офіцер поліції є посадовою особою органу поліції, на яку покладено виконання завдань служби дільничних офіцерів поліції та яку наділено повноваженнями відповідно до закону. Основним відомчим нормативним актом, який регламентує діяльність дільничного офіцера поліції в умовах сьогодення, є наказ МВС України від 11 листопада 2010 року №550 «Про затвердження Положення про службу дільничного інспектора міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України».

Відповідно до вказано наказу МВС України **основними завданнями дільничного офіцера поліції є:** 1) проведення загальної та індивідуальної профілактично роботи серед жителів адміністративної дільниці, підтримання публічної безпеки та порядку на території, що обслуговується; 2) робота з населенням і громадськими формуваннями на адміністративній дільниці щодо підтримання публічної безпеки та порядку, профілактики правопорушень на боротьби зі злочинністю; 3) участь разом з іншими службами та підрозділами територіальних органів поліції у виявленні, попередженні, припиненні адміністративних правопорушень і злочині, а також у розкритті злочині, учинених на території адміністративної дільниці.

Основними функціями дільничних офіцерів поліції є: 1) забезпечення прав і свобод людини, її безпеки та захист від протиправних посягань, надання у межах своїх повноважень правової, соціальної допомоги та інших послуг населенню; 2) налагодження співпраці з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, населенням і громадськими формуваннями з охорони громадського порядку у зміцненні правопорядку та профілактиці правопорушень; 3) всебічне, повне й об'єктивне дослідження причин та

умов, які призводять до вчинення правопорушень, внесення пропозицій щодо їх усунення, інформування населення з цих питань у своїх виступах як перед жителям адміністративної дільниці, так і через засоби масової інформації; 4) формування позитивної громадської думки щодо стану правопорядку та діяльності дільничних офіцерів поліції, підвищення довіри населення до поліції.

Старший дільничний (дільничний) офіцер поліції є громадянином України, який перебуває на відповідній штатній посаді органу поліції та має спеціальне звання. Старший дільничний офіцер поліції повинен мати вищу юридичну освіту або іншу вищу освіту кваліфікаційного рівня «спеціаліста» чи «бакалавра» та стаж роботи на посаді дільничного офіцера поліції не менше 3 років, а дільничний офіцер поліції – юридичну або іншу спеціальну освіту кваліфікаційного рівня «бакалавр», «спеціаліст», необхідний рівень знань, достатній для виконання своїх функціональних обов'язків, і прийняти Присягу працівника поліції. Старший дільничний (дільничний) офіцер поліції призначається на посаду і звільняється з посади наказом начальника Головного управління Національної поліції. Призначаючи кандидата на посаду дільничного офіцера поліції, який буде обслуговувати територію з комплексним проживанням етнічних меншин, доцільно враховувати його належність до цих меншин.

Працівник, уперше прийнятий до поліції на посаду дільничного офіцера, допускається до самостійної роботи на дільниці після початкової підготовки, а призначений на цю посаду після закінчення навчального закладу МВС чи з іншого підрозділу, якщо він раніше не працював на такій посаді – після проходження відповідних курсів і 3-місячного стажування на закріпленій ділянці під керівництвом досвідченого дільничного офіцера поліції. Організація роботи дільничного офіцера поліції покладається на начальника відділу (відділення) поліції, його заступника та заступника начальника відділу (сектору) превентивної діяльності поліції. Безпосереднє керівництво його роботою здійснює начальник відділу (сектору) превентивної діяльності або превенції.

За дільничним офіцером поліції наказом начальника відділу (відділення) поліції закріплюється адміністративна дільниця, якій надається відповідний порядковий номер. Приймання дільниці проводиться під контролем заступника начальника (начальника відділу (сектора) превентивної діяльності), за участю старшого дільничного офіцера поліції та у присутності дільничного офіцера поліції, який

здає дільницю. Дільничного офіцера поліції, який приймає дільницю, ознайомлюють з її особливостями і станом оперативної обстановки, про що робиться спеціальна позначка в паспорті на дільницю.

Дільничний офіцер поліції працює за особистим планом, складеним в довільній формі у робочому зошиті на кожен тиждень з урахуванням оперативної обстановки та наявності на виконанні кореспонденції. Дільничний офіцер поліції у своїй роботі тісно взаємодіє з працівниками інших служб та підрозділів поліції шляхом обміну інформації, участі в плануванні та реалізації спільних заходів, що проводяться за рішенням його безпосереднього керівника, начальника відділу (відділення) поліції чи заступника. Кожен дільничний офіцер поліції веде паспорт дільниці, в якому зосереджуються відомості, що характеризують соціально-економічні, демографічні та інші особливості дільниці, дані про стан злочинності, організацію підтримання публічної безпеки та порядку на території, що обслуговується, а також інша інформація, необхідна для виконання покладених на нього обов'язків.

Режим роботи дільничного офіцера поліції визначається залежно від стану оперативної обстановки на дільниці. Протягом усього робочого дня дільничний офіцер поліції зобов'язаний у встановленому начальником відділу (відділення) поліції порядку підтримувати зв'язок з черговим по відділу (відділенню) поліції та своїм безпосереднім керівником. Установлюються приймальні дні населення на кожній дільниці: у вівторок – з 09.00 до 11.00; четвер – з 18.00 до 21.00; суботу – одним із дільничних офіцерів поліції адміністративної зони – з 10.00 до 13.00 у службовому приміщенні старшого дільничного офіцера поліції.

Усі звернення під час особистого прийому громадян заносяться дільничним офіцером поліції до журналу обліку особистого прийому громадян та реєструється відповідно до вимог закону України «Про звернення громадян» та наказу МВС від 06.11.2015 року №1377 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події». Дільничний офіцер поліції здійснює по квартирний та подвірний обхід помешкань громадян відповідно до методики проведення по квартирного (подвірного) обходу з обов'язковим врученням візитних карток і пам'яток із профілактики

злочинів. Результати обходу використовується в попереджувальній профілактичній роботі.

Специфіка роботи дільничного офіцера поліції, який обслуговує сільську місцевість, насамперед визначається віддаленістю адміністративної дільниці від територіального органу поліції, необхідністю виконання ним у тісній взаємодії з виконавчими органами територіальних громад, сільських, селищних рад і громадськими організаціями функцій інших служб органів поліції.

При закріпленні за дільничним офіцером поліції адміністративної дільниці в сільській місцевості враховується її територія (особливості, розміри та межі), кількість селищних (сільських) рад та населених пунктів, віддаленість їх від відділу (відділення) поліції та між собою, стан оперативної обстановки . Дільничний офіцер поліції, який обслуговує два і більше сільських населених пунктів, здійснює прийом громадян у визначені дні відповідно до графіка, затвердженого начальником територіального органу поліції. У сільській місцевості прийом громадян можна проводити разом з представниками територіальних громад (сільських, селищних рад), за їх згодою, що дасть можливість вирішувати порушені у зверненнях питання відповідно до компетенції органів поліції.

Дільничний (старший дільничний) офіцер поліції, крім загальної профілактичної роботи серед населення на території адміністративної дільниці, здійснює профілактичні заходи щодо осіб, схильних до вчинення правопорушень, та осіб, які перебувають на профілактичних обліках в органах поліції, щодо попередження вчинення з їх боку злочинів та інших правопорушень з широким залученням до цієї роботи населення, громадських помічників. Дільничний офіцер поліції ставить на профілактичний облік та у межах своєї компетенції проводить профілактичну роботу з особами таких категорій: звільнених з місць позбавлення волі, які відбували покарання за умисний злочин і в яких судимість не знято або не погашено в установленому законом порядку; засудженими за вчинення злочинів, виконання вироку щодо яких не пов'язано із позбавленням волі; особами, яким було внесено офіційне застереження про неприпустимість учинення насильства в сім'ї; особами, які страждають на тяжкі психічні розлади і перебувають на спеціальному обліку в закладах охорони здоров'я.

Дільничний офіцер поліції вносить начальникові відділу поліції пропозиції про встановлення адміністративного надзору за раніше

судимими, здійснює контроль за додержанням такими особами правил відповідно до закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» та встановлених судом обмежень, уживає заходів щодо притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності осіб, які порушують встановлені правила адміністративного нагляду.

З метою своєчасного виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, дільничний офіцер поліції щомісяця вивчає та узагальнює:

- інформацію чергової частини відділу (відділення) поліції про виїзди чергових нарядів поліції на сімейні конфлікти;

- повідомлення закладів охорони здоров'я про заподіяння тілесних ушкоджень, пов'язаних з насильством у сім'ї;

- скарги та заяви громадян, повідомлення посадових осіб про правопорушення, вчинені в сім'ях;

- матеріали, за якими винесено постанови про відмову в порушенні кримінальної справи та фактами, що мали місце у сфері сімейно-побутових відносин;

- матеріали громадських формувань з охорони громадського порядку щодо осіб, схильних до скоєння правопорушень.

Постановка на профілактичний облік вищезазначеної категорії осіб проводиться на підставі мотивованого рапорту дільничного офіцера поліції. Рішення про постановку на профілактичний облік приймає начальник відділу (відділення) поліції або його заступник. У дільничного офіцера поліції в електронному вигляді зберігаються відомості на під облікових осіб, які проживають на території адміністративної дільниці. Справи заводяться щодо раніше судимих, яким встановлено адміністративний нагляд, та осіб, засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених 2 і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини. У разі переїзду профілактичної особи на нове місце проживання по відділу (відділення) поліції за територіальністю протягом 5 днів надсилається відповідна інформація.

Проведення профілактичної роботи припиняється: - стосовно раніше судимих – у разі погашення або зняття судимості; - стосовно засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, – після закінчення строку, визначеного вироком суду, якщо в період відбуття покарання вони не вчинили нового злочину; - стосовно осіб, які вчинили насильство в сім'ї, – у разі, якщо такі особи протягом

року з моменту вчинення останнього правопорушення не допустили повторних правопорушень; - стосовно психічно хворих, які перебувають на обліку як соціально небезпечні, – після припинення диспансерного нагляду за такими особами.

Основними формами взаємодії дільничного офіцера поліції з органами державної влади та органами місцевого самоврядування з питань діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку є:

- проведення нарад за участю керівників громадських формувань з охорони громадського порядку, на яких розробляються та погоджуються спільні заходи щодо забезпечення правопорядку на територіях обслуговування;

- заслуховування звітів керівників громадських формувань з охорони громадського порядку щодо участі їх членів в охороні громадського порядку, проведені спільних з органами поліції профілактичних рейдів та інших відпрацювань територій населених пунктів;

- розгляд стану матеріально-технічного забезпечення громадських формувань з охорони громадського порядку;

- заохочення членів громадських формувань з охорони громадського порядку в установленому законодавством порядку;

- проведення звірянь наявної кількості громадських формувань охорони громадського порядку та їх членів, зареєстрованих відповідно до закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»;

- вирішення питань щодо відновлення, створення нових та припинення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку.

Дільничні офіцери поліції мають право залучати громадян, за їх згодою, для надання допомоги органам поліції в забезпеченні громадського порядку та громадської безпеки, запобіганні адміністративним правопорушенням і злочинам. Керівництво роботою громадських помічників офіцерів поліції здійснюють дільничні офіцери поліції, за якими вони закріплені. Воно полягає у плануванні роботи, наданні громадським помічникам дільничних офіцерів поліції відповідних доручень, навчанні методики і тактики підтримання публічної безпеки та порядку, запобіганні й розкритті злочинів, а також у проведенні відповідної виховної роботи з ними.

Результати роботи дільничного офіцера поліції оцінюється за:

- рівнем довіри населення, яке проживає на адміністративній ділянці, до його службової діяльності;
- участю в наданні допомоги громадянам у реалізації їхніх прав і законних інтересів, сприянні державним органам, підприємствам, установам та організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків;
- своєчасним, якісним та повним розглядом звернень громадян;
- реальним станом публічної безпеки й порядку та вжиття заходів для його стабілізації;
- участю в місцевих заходах щодо усунення причин і умов, що призводять до вчинення правопорушень;
- якістю проведення профілактичної роботи з особами, які перебувають на обліках в органах поліції;
- ефективністю залучення до профілактичної роботи громадських помічників, населення та громадських формувань;
- станом особистої та обліково-реєстраційної дисципліни;
- формування позитивного авторитету служби дільничних офіцерів поліції.

3.3. Превентивна робота поліції у сфері дозвільної системи.

Важливе місце в дотриманні публічної безпеки і порядку Національної поліції посідає **дозвільна система**, яка передбачає обов'язкове отримання дозволів на здійснення певних дій підприємствами, установами та організаціями, а також окремими громадянами. Це організаційно-правова діяльність, що здійснюється державою з метою забезпечення своїх економічних та соціально-політичних інтересів, для створення необхідних умов нормальної діяльності державних і громадських організацій, додержання законності, охорони власності та забезпечення громадської безпеки. Для цього держава закріплює в законодавчих та інших нормативних актах певний порядок суспільних відносин, забезпечення якого покладено на органи виконавчої влади, в тому числі й на органи Національної поліції. Зміст дозвільної системи пояснюється не тільки наявністю встановленого порядку, а також і тим, що необхідно забезпечити цей порядок певними правовими засобами й дотримуватись усім учасникам зазначених правовідносин, а це, як правило, передбачає здій-

снення функцій контролю та нагляду з боку органів виконавчої влади, яким надано право видавати дозволи.

Поняття «дозвільна система в науці адміністративного права з'явилася на підставі аналізу вченими - адміністративістами деяких правовідносин, що складаються у сфері державного управління. Необхідно також зазначити, що формулювання із застосуванням терміна «система» в юридичній літературі та нормативних актах зустрічаються досить часто (виборча система, судова система, паспорта система тощо). Проте на відміну від деяких із них дозвільна система довгий час не мала нормативного визначення й аналізувалася тільки в навчальних посібниках та авторських публікаціях.

Щодо зазначення терміна та меж функціонування дозвільної системи єдиного погляду поки не існує. У загальній юридичній літературі одні автори пов'язують її з особливим видом діяльності органів внутрішніх справ щодо видачі суб'єктам дозволів на обіг спеціально визначених речовин, матеріалів і предметів; інші висловлюють думку про те, що дозвільна система як форма виконавчорозпорядчої діяльності відповідно до чинного законодавства поширюється на значно ширше коло суспільних відносин і здійснюється багатьма органами виконавчої влади й державного управління.

Найбільш повним і таким, що можна взяти за основу, є підхід, за яким **дозвільна система** – це один з основних правових інструментарій держави, який застосовується для забезпечення балансу (погодження) індивідуальних, групових та національних інтересів за умови суворого дотримання пріоритету прав і свобод людини та громадянина. Виокремлюються **три підходи до її розуміння:**

1) широке розуміння дозвільної діяльності як основної діяльності держави, що реалізується уповноваженими органами шляхом закріплення в нормативно - правових актах певних правил поведінки;

2) з позиції системи правовідносин превентивного та охоронного змісту, що виникають з приводу здійснення державними органами, фізичними та юридичними особами діяльності, яка несе в собі потенційну небезпеку для життя, здоров'я людей, а також для навколишнього природного середовища, національних інтересів держави;

3) як сукупності законодавчо закріплених дозвільних процедур, пов'язаних з погодженням або наданням дозвільних документів на конкретний вид діяльності (або об'єкт), що може бути потенційно небезпечним для життя, здоров'я людей, а також для навколишнього

природного середовища та національних інтересів, порядок здійснення яких визначається адміністративно-процесуальними нормами [35].

У постанові Кабінету Міністрів України від 12.10 1992 року №576 «Про затвердження Положення про дозвільну систему» закріплено визначення дозвільної системи таким чином: «це особливий порядок виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, обліку і використання спеціально визначених предметів, матеріалів і речовин, а також відкриття та функціонування окремих підприємств, майстерень і лабораторій з метою охорони інтересів держави і безпеки громадян».

Правову основу здійснення органами Національної поліції дозвільної системи становлять численні нормативні акти різної юридичної сили. Так, закон України «Про Національну поліцію» закріпив обов'язок поліції видавати відповідні дозволи, контролювати додержання правил дозвільної системи, а також повноваження щодо попередження та припинення виявлених порушень цих правил. Постановою Верховної Ради України від 17.06.1992 року № 2471-ХІІ «Про право власності на окремі види майна» визначено види майна, що на території України не можуть перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав, а також спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна (зокрема на вогнепальну та газову зброю). Щодо здійснення дозвільної системи органи Національної поліції уповноважені забезпечувати функціонування дозвільної системи, здійснення контролю за придбанням, зберіганням, носінням і перевезенням зброї, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів і речовин, щодо зберігання і використання яких встановлено спеціальні правила, за відкриттям і функціонуванням об'єктів, де вони використовуються. Детально порядок здійснення дозвільної системи органами Національної поліції врегульовані наказами МВС України.

До об'єктів дозвільної системи включено те, що за своїми властивостями може становити загрозу життю та здоров'ю людини, заподіяти матеріальну, фінансову, економічну чи іншу шкоду суспільству в цілому тощо, іншими словами, у більш широкому розумінні – за здатністю завдавати певної шкоди інтересам, як захищаються законом. Так, наприклад, отруйні речовини, проникаючи в організм людини або тварини, призводять до безповоротних фізіологічних

змін. Вогнепальна зброя може становити загрозу життю або тілесній недоторканості людини тощо. Звідси можна зробити висновок, що об'єктами дозвільної системи в широкому розумінні є дії фізичних або юридичних осіб щодо таких предметів, створінь чи процесів у сфері живої та неживої природи, а також суспільні, неврегульовані використання або функціонування яких може завдати шкоди інтересам, які охороняються законом.

Об'єкти, дозвільну систему щодо яких здійснюють органи Національної поліції, мають свої особливості, які полягають перш за все в тому, що зазначені предмети та підприємства становлять потенційну суспільну небезпеку, діяльність, пов'язану з ними, може завдати шкоди суспільним та державним інтересам, життю та здоров'ю громадян. У цивільному праві такі об'єкти визначаються джерелами підвищеної небезпеки. Предмети, на які поширюється дозвільна система, повністю або частково вилучені з цивільного обігу, їх безконтрольне використання становить склад адміністративного проступку або злочину, оскільки при цьому створюється загроза завдання шкоди життю та здоров'ю людей, іншим об'єктам правової охорони. Підприємства та майстерні, про які йшлося вище, в одних випадках своєю діяльністю також створюють загрозу публічній безпеці (склади, сховища, де зберігається зброя або вибухові матеріали, підприємства, де вони виготовляються тощо), в інших їх безконтрольна діяльність може призвести до безладдя, хаосу в суспільних відносинах (в разі незаконного виготовлення печаток і штампів).

Таким чином, у вузькому розумінні об'єктами, дозвільну систему щодо яких здійснюють органи Національної поліції, можна визнати такі предмети (речовини), а також підприємства і майстерні, які становлять потенційну суспільну небезпеку, у зв'язку з чим вилучені або обмежені в цивільному обігу і для яких законодавством встановлено спеціальний режим використання.

До зазначених об'єктів чинним законодавством віднесено: - вогнепальну зброю (нарізну військових зразків, несучасну стрілецьку, спортивну, навчальну, вихолощену, мисливську нарізну і гладкоствольну), бойові припаси до неї; - пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями матеріальними снарядами несмертельної дії та патрони до них; - холодну зброю (арбалети, луки із зусиллям натягу тятиви більш ніж 20 кг., мисливські ножі тощо); - пневматичну зброю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі по-

над 100 метрів за секунду (далі пневматична зброя); - основні частини до зброї і охолощеної зброї; - вибухові матеріали і речовини; - сховища, склади і бази, де вони зберігаються; - стрілецькі тири і стрільбища; - мисливсько-спортивні стенди; - підприємства і майстерні з виготовлення й ремонту вогнепальної та холодної зброї; - магазини, в яких здійснюється продаж зброї та бойових припасів до неї.

Крім того, на органи Національної поліції безпосередньо покладено обов'язок щодо контролю за дотриманням посадовими особами міністерства, інших центральним органам виконавчої влади, підприємств, установ, організацій, господарських об'єднань і громадянами встановленого порядку виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення і використання предметів, матеріалів і речовин, відкриття та функціонування підприємств, майстерень і лабораторій, на які поширюється дозвільна система.

Для укладення трудового договору на виконання робіт, пов'язаних з виготовленням, придбанням, зберіганням, обліком, охороною, перевезенням, використанням предметів, матеріалів і речовин, на які поширюється дозвільна система, необхідно отримати згоду від відповідного органу Національної поліції. Таким чином, дозвільна система, яку здійснюють органи Національної поліції, поширюється на досить велику кількість об'єктів. Їх технічні характеристики, режим функціонування, а також повноваження органів Національної поліції у сфері забезпечення виконання правил дозвільної системи врегульовані численними нормативними актами різної юридичної сили.

Сутність діяльності органів Національної поліції щодо здійснення дозвільної системи полягає у розробці та втіленні в життя комплексу заходів, спрямованих на недопущення шкоди, яку може бути заподіяно публічним та державним інтересам. Власності, особистій безпеці громадян внаслідок безпосереднього володіння і використання об'єктів, на які поширюється зазначена система. Ця діяльність будується відповідно до завдань, визначених чинним законодавством. Основні з них:

- 1) здійснення систематичного контролю за додержанням правил виготовлення, зберігання та використання предметів (речовин), на які поширюється дозвільна система, попередження та припинення порушень її правил;

2) підготовка і своєчасне проведення профілактичних заходів щодо недопущення крадіжок (втрат) зброї, боєприпасів та інших предметів і речовин, на які поширюється дозвільна система, запобігання випадкам протиправного їх використання;

3) виявлення й усунення (нейтралізація) причин та умов, що сприяють порушенням правил дозвільної системи;

4) вжиття до порушників правил дозвільної системи передбачених законодавством заходів впливу.

Умови і порядок видачі дозволу залежить від виду об'єкта дозвільної системи, а також суб'єкта, якому він надається, і встановлені низкою нормативних актів. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затверджена наказом МВС України від 21.08.1998 року №622, передбачає умови і порядок видачі дозволів на придбання, зберігання, перевезення та використання зазначених предметів, а також холодної зброї. Окремо врегульовано умови і порядок видачі дозволів юридичним особам (міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, підприємствам, установам, організаціям, господарським товариствам) і громадянам.

Відповідно до вказаної Інструкції, здійснюючи дозвільну систему, органи Національної поліції відповідно до законодавства України видають міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, підприємствам, установам, організаціям, суботам господарювання, що здійснюють діяльність з виробництва, ремонту, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення, боєприпасами до неї, холодною та охолощеною зброєю, пневматичною зброєю; виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивими та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу, дозволу на придбання, зберігання, перевезення (через митний кордон України, територією України, транзит через територію України) й використання вогнепальної зброї, боєприпасів до неї, основних частин зброї, холодної зброї, пневматичної зброї; пристроїв та патронів до них; вибухових матеріалів і речовин; на відкриття та функціонування сховищ, складів і баз, де вони

зберігаються, стрілецьких тирів і стрільбищ, мисливсько-спортивних стендів, а також підприємств і майстерень, пунктів вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з ними та їх застосування, магазинів, у яких здійснюється продаж зброї та бойових припасів до неї, пристроїв та патронів до них – тільки державним підприємствам та організаціям. Громадянам видаються дозволи на придбання, зберігання та носіння вогнепальної мисливської зброї, холодної, пневматичної зброї, пристроїв. Бланки всіх видів дозволів на придбання, зберігання, перевезення й використання спеціально визначених предметів і матеріалів, на які поширюється дозвільна система, а також відкриття та функціонування підприємств, майстерень і лабораторій, повинні зберігатися в підрозділах дозвільної системи в місцях, що виключають доступ сторонніх осіб до них.

Дозволи на виготовлення, зберігання та використання предметів, матеріалів і речовин, відкриття та функціонування підприємств, майстерень і лабораторій, на які поширюється дозвільна система, видаються на ім'я керівника підприємств, установ та організацій на строк до 3 років. На такий самий строк видаються дозволи громадянам на зберігання та носіння вогнепальної мисливської зброї, холодної, пневматичної зброї, пристроїв. Дозволи на придбання та перевезення цих предметів, матеріалів і речовин видаються на строк до 3 місяців, а на придбання вибухових матеріалів – на строк до 6 місяців.

Оформлений дозвіл видається керівникам підприємств, установ, організацій, а також громадянам після пред'явлення паспорта чи інших документів, що посвідчують особу. У загонах воєнізованої охорони видача дозволів на зберігання відомчої зброї здійснюється на ім'я командирів, начальників команд або окремих підрозділів.

Придбання, зберігання й перевезення вогнепальної мисливської нарізної та гладко ствольної зброї, бойових припасів, пневматичної та холодної зброї громадянами врегульовано також постановою Верховної Ради України від 17.06.1992 року № 2471- XII «Про право власності на окремі види майна». Правом придбання вогнепальної гладко ствольної мисливської зброї користуються громадяни України, які досягли 21-річного віку, а мисливської нарізної зброї – 25-річного віку. Придбати холодну та пневматичну зброю можна з 18-річного віку, як і газові пістолети, револьвери і патрони до них, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії. Кількість зброї,

які може мати громадянин України, не обмежена, однак власник зброї повинен забезпечити її безумовну схоронність.

Для одержання громадянами в органах Національної поліції дозволу на придбання мисливської вогнепальної нарізної, гладко ствольної зброї, пневматичної та холодної зброї, громадянами подаються такі документи: - заява щодо видачі дозволу на придбання зброї на ім'я керівника органу Національної поліції за місцем проживання заявника; - заповнена картка-заява; - медична довідка; - довідка про вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з ними та їх застосування; - платіжний документ (платіжне доручення, квитанція) з відміткою банку, відділення поштового зв'язку або коду проведеної операції про внесення коштів за надання відповідної платної послуги; - копії 1,2 та 11 сторінок паспорта громадянина України.

Дозволи на придбання, зберігання та носіння зброї, пристроїв оформляються, переоформляються після проведення органами Національної поліції в установленому порядку перевірок, тривалість яких не повинна перевищувати 1 місяць щодо достовірності документів, які подані для отримання, перереєстрації зазначених дозволів. Якщо громадянин, який звертається до органу Національної поліції для оформлення дозволу на придбання зброї, пристрою, вже має у власності чи у користуванні зброю, пристрій, він надає копію дозволу на зберігання цієї зброї, пристрою, а документа (довідки), які були подані під час отримання дозволу на придбання, зберігання (перереєстрації), є дійсними, повторно не оформляються, власник подає їх копії.

Для одержання в органах Національної поліції дозволу на придбання основних частин до мисливської вогнепальної зброї громадянами подаються: - заява щодо видачі дозволу на придбання основних частин зброї на ім'я керівника органу Національної поліції за місцем проживання заявника; - платіжний документ (платіжне доручення, квитанція) з відміткою банку, відділення поштового зв'язку або коду проведеної операції про внесення коштів за надання відповідної платної послуги.

Особи, які звернулися до органів Національної поліції за видачею дозволів на придбання, зберігання та носіння зброї, пристроїв, персонально відповідають за достовірність наданих документів відповідно до законодавства України. Аналогічні документи для отримання поліцейських дозволів на придбання мисливської вогнепаль-

ної нарізної, гладко ствольної зброї, основних частин зброї, пневматичної та холодної зброї подають Військовослужбовці Збройних Сил України, інших військових формувань. Придбана мисливська вогнепальна нарізна, гладко ствольна зброя, основні частини зброї, пневматична зброя, холодна зброя, пристрої протягом 10 днів з дня придбання мають бути зареєстровані в органах Національної поліції за місцем проживання власника з одержанням дозволу на її зберігання та носіння.

Для одержання дозволу на зберігання та носіння власниками до органів Національної поліції подаються заява на ім'я керівника органу Національної поліції, дві фотокартки розміром 3x4 см., дублікат дозволу з відміткою магазину про продаж зброї та платіжний документ з відміткою банку про внесення коштів за надання відповідної платної послуги. Аналогічні документи на ім'я керівника органу Національної поліції подаються при одержанні дозволу на зберігання колекційної зброї. На підставі поданих документів орган Національної поліції видає дозвіл на зберігання такої зброї. У дозволі ставиться штамп «колекція».

Особам, які мають *нагородну вогнепальну зброю*, органами Національної поліції видаються дозволи на її зберігання, носіння без зазначеного строку їх дії з позначкою «нагородна». Нагородною вважається зброя, одержана в порядку, встановленому законодавством України. Окремими нормативними актами врегульовано умови та порядок видачі дозволів на придбання, носіння й використання вогнепальної зброї та боєприпасів *народними депутатами України* та деяким посадовим особам.

Важливою складовою частиною дозвільної системи, яку здійснюють органи Національної поліції, є контроль за її об'єктами, в ході якого виявляються та усуваються недоліки у функціонуванні таких об'єктів, порушення встановлених правил, причини та умови, що їм сприяють. Контрольні повноваження органів Національної поліції визначені у статті 39 закону України «Про Національну поліцію». **Контроль органів Національної поліції за об'єктами дозвільної системи** включає в себе перевірки таких об'єктів, інформаційно-аналітичну роботу щодо вивчення й оцінки стану справ на цих об'єктах, вжиття заходів до попередження і виявлення порушень відповідних правил, їх усунення та покарання винних. За сферою здійснення цей контроль є зовнішнім, тобто поширюється на об'єкти незалежно від їх відомчого підпорядкування. Водночас вищестоящі

органи Національної поліції контролюють діяльність щодо здійснення дозвільної системи нижчестоящими підрозділами, тобто забезпечують внутрішньо системний контроль, характерний для будь-якої системи управління. Однак не він, а саме зовнішній, спеціалізований контроль визначає зміст дозвільної системи, тому власне на нього зосереджена наша увага.

Контроль органів Національної поліції за об'єктами дозвільної системи здійснюється переважно відповідно до планів роботи, затверджених начальниками тих чи інших органів. У разі необхідності можуть проводитися і позапланові, несподівані перевірки об'єктів. Крім того, перевірки можуть бути суцільними та вибірковими. Об'єкт дозвільної системи інспекторами уповноваженого підрозділу (управління, відділу, сектору) з контролю за обігом зброї у сфері дозвільної системи та дільничними офіцерами поліції обмежуються щокварталу, а об'єкти, де зберігається велика кількість зброї (20 чи більше одиниць), і базові склади вибухових матеріалів і речовин – щомісяця. У разі виявлення під час обстеження об'єктів дозвільної системи порушень складаються відповідні акти, в яких докладно описується суть виявлених недоліків, указується строк їх усунення. Один примірник акта залишається на об'єкті дозвільної системи, а другий після доповіді керівнику територіального органу Національної поліції підшивається до облікової справи на цей об'єкт. У разі виявлення під час перевірки порушень, особи, котрі допустили порушення, притягуються до відповідальності в порядку, встановленому законом України.

3.4. Превентивна робота поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

У сфері безпеки дорожнього руху діють найрізноманітніші вимоги та правила, що підлягають обов'язковому виконанню. Контроль за виконанням зазначених правил здійснює патрульна поліція. Забезпечення безпеки дорожнього руху регламентується законами України «Про дорожній рух», «Про Національну поліцію» і затвердженими Кабінетом Міністрів України Правилами дорожнього руху, а також Кодексом України про адміністративні правопорушення та Положенням про Національну поліцію, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

До повноважень Міністерства внутрішніх справ України у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху належать:

- участь у формування та реалізації в межах своїх повноважень державної політики щодо забезпечення безпеки дорожнього руху, підготовка проектів законів та інших нормативно-правових актів, у тому числі правил, норм і стандартів, державних і регіональних програм щодо забезпечення безпеки дорожнього руху та його учасників;

- здійснення у випадках, передбачених законом, державної реєстрації та обліку транспортних засобів, приймання іспитів для отримання права керування транспортними засобами та видача відповідних документів;

- погодження проектів конструкцій транспортних засобів у частині дотримання вимог щодо забезпечення безпеки дорожнього руху;

- ведення автоматизованого обліку, накопичення, оброблення та використання відомостей про транспортні засоби, що підлягають державній і відомчій реєстрації, та про їхніх власників;

- здійснення у випадках, передбачених законом, контролю за внесенням обов'язкових платежів власниками транспортних засобів;

- забезпечення організації та здійснення контролю за підготовкою, перепідготовкою та підвищенням кваліфікації водіїв транспортних засобів, обліком суб'єктів підприємницької діяльності всіх форм власності, що проводять таку діяльність, а також за приймання іспитів з перевірки знань правил перевезення небезпечних вантажів автомобільним транспортом і видачею відповідних свідоцтв установленого зразка;

- ведення обліку торговельних організацій, підприємств-виробників та суб'єктів підприємницької діяльності всіх форм власності, що реалізують транспортні засоби або номерні складові частини до них, видача їм у встановленому порядку бланків довідок-рахунку, актів приймання-передавання транспортних засобів, а також номерних знаків для разових поїздок;

- ведення реєстру суб'єктів здійснення обов'язкового технічного контролю та державного контролю за додержанням такими суб'єктами вимог законодавства у цій сфері;

- ведення автоматизованого обліку адміністративних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху;

- формування в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, загальнодержавної бази даних про результати обов'язкового технічного контролю засобів на підставі інформації про результати перевірки технічного стану транспортного засобу, що надається суб'єктами проведення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, що підлягають обов'язковому технічному контролю, що надається страховиками.

До повноважень Національної поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху належить: - участь у реалізації в межах своїх повноважень держаної політики у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху; - забезпечення безпеки дорожнього руху; - організація супроводження й забезпечення безпечного руху транспортних засобів спеціального призначення; - погодження відповідно до вимог закону України «Про дорожній рух», інших законодавчих актів проєктів на будівництво, реконструкцію і ремонт автомобільних доріг, залізничних переїздів, комплексів дорожнього сервісу та інших споруд у межах відведення автомобільних доріг або червоних ліній міських вулиць і доріг; - погодження поданих у встановленому порядку пропозиції стосовно обладнання засобами організації дорожнього руху місць виконання дорожніх робіт, проєктів та схем організації дорожнього руху, маршрутів руху пасажирського транспорту, маршрутів організованого руху громадян і місць їх збору, порядку проведення спортивних та інших масових заходів, які можуть створити перешкоди дорожнього руху; - видача в установленому порядку у випадках, передбачених законом, дозволів на участь у дорожньому русі транспортних засобів, вагові або габаритні параметри яких перевищують нормативні; - здійснення контролю за безпекою дорожнього руху під час надання послуг з перевезення пасажирів чи вантажів, у тому числі небезпечних, додержанням законодавства у зазначеній сфері, розроблення і видачею в установленому порядку документів щодо погодження маршрутів руху транспортних засобів під час дорожнього перевезення небезпечних вантажів; - інформування учасників дорожнього руху про фіксацію фактів правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі.

Національна поліція також здійснює контроль за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі, виконання установлених Кабінетом Міністрів України правил паркування транспортних засобів у частині забезпечення безпеки дорож-

нього руху на майданчиках для паркування, а у випадках та порядку, визначених законом, тимчасово затримує і доставляє транспортній засіб, у тому числі з використанням спеціальних транспортних засобів (коли розміщення затриманого транспорту засобу суттєво перешкоджає дорожньому руху), на спеціальні майданчики чи стоянки для тимчасового зберігання, відповідно до закону тимчасово вилучає посвідчення водія.

Положення про Національну поліцію покладає на поліцейських такі завдання у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху:

- провадження превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень;

- регулювання дорожнього руху та здійснення контролю за додержанням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

- здійснення супроводження транспортних засобів у випадках, передбачених законом;

- видання відповідно до закону дозволів на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадках, визначених законом, видання та погодження дозвільних документів у сфері безпеки дорожнього руху;

Поліцейським надано право розглядати справи про адміністративні правопорушення, а саме про порушення правил дорожнього руху шляхом складання постанов на місці зупинки транспортного засобу.

Управління превентивної діяльності як структурний підрозділ Головних управлінь Національної поліції в областях у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху наділено такими повноваженнями в досліджуваній сфері:

1) організовує та здійснює регулювання дорожнього руху, контроль за додержанням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

2) організовує та здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, передбачених законом;

3) аналізує обставини та причини виникнення дорожньо-транспортних пригод на вулично-дорожній мережі, організовує та контролює своєчасне внесення відомостей про дорожньо-

транспортні пригоди, загиблих і потерпілих у них осіб до єдиної централізованої бази даних, розробляє та здійснює заходи із профілактики таких пригод і запобігання їх вчиненню;

4) розробляє пропозиції щодо закріплення у відповідних нормативно-правових актах і технічній документації (конструкторській, технологічній, програмній, технічних умовах, документах зі стандартизації та сертифікації, інструкціях) обов'язкових умов у галузі фіксації правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху в автоматизованому режимі щодо продукції, яка необхідна для потреб Національної поліції;

5) вивчає, аналізує та узагальнює результати й ефективність фіксації правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі, інформує в порядку та у спосіб, які передбачені законом, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також громадськість про здійснення державної політики у сфері впровадження автоматизованої фіксації правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху;

б) організовує та здійснює серед населення роз'яснення законів, інших нормативних актів з питань безпеки дорожнього руху, використовує з цією метою засоби масової інформації, кіно - відео – і друковану продукцію, проводить огляди, конкурси, змагання, сприяє організації вивчення громадянами, особливо неповнолітніми, Правил дорожнього руху;

7) уживає разом з відповідними центральними та місцевими органами виконавчої влади й іншими установами та організаціями заходів із запобігання дитячому дорожньо-транспортному травматизму та порушенням Правил дорожнього руху неповнолітніми;

8) видає у випадках, передбачених законом, дозволи на участь у дорожньому русі транспортних засобів, вагові або габаритні параметри яких перевищують нормативні, та визначає порядок дорожнього перевезення окремих вантажів; здійснює контроль за безпекою дорожнього руху під час надання послуг з перевезення пасажирів чи вантажів, у тому числі небезпечних, додержанням законодавства у зазначеній сфері, розробленням і видачею в установленому порядку документів щодо погодження маршрутів руху транспортних засобів під час дорожнього перевезення небезпечних вантажів;

9) приймає в установленому порядку рішення про умови дорожнього перевезення небезпечних вантажів, якщо такі умови не передбачені у відповідних нормативно-правових актах;

10) здійснює контроль за дотриманням власниками (володільцями) транспортних засобів, а також громадянами, посадовими та службовими особами вимог закону України «Про дорожній рух», правил, норм і стандартів з питань забезпечення безпеки дорожнього руху, які регламентують вимоги щодо технічного стану транспортних засобів та охорони довкілля від шкідливого їх впливу;

11) бере участь у роботі конкурсних комітетів, що утворюють органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, з підготовки й проведення конкурсу на перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування;

12) проводить роботу з підпорядкованими органам й підрозділам та взаємодіє з іншими службами Національної поліції з розшуку викраденого транспорту й транспортних засобів, що зникли з місць скоєння дорожньо-транспортних пригод із потерпілими;

13) видає відповідно до закону дозволи на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадку, визначених законом, видає та погоджує дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху;

14) взаємодіє в межах компетенції зі структурними підрозділами Національної поліції, іншими правоохоронними органами, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями з питань підтримки публічної безпеки і порядку, забезпечення безпеки дорожнього руху, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави, протидії злочинності, організації роботи дозвільної системи, запобігання та припинення насильства в сім'ї, превентивної та профілактичної діяльності.

Крім того, Управління превентивної діяльності у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху здійснює погодження:

- проектів і схем організації дорожнього руху на автомобільних дорогах, вулицях і залізничних переїздах;

- поданих у встановленому порядку пропозиції стосовно обладнання засобами організації дорожнього руху місць виконання дорожніх робіт, проектів і схем організації дорожнього руху, маршрутів руху пасажирського транспорту, маршрутів організованого руху громадян і місць їх збору, порядку проведення спортивних та інших зборів, мітингів, походів і демонстрацій, які можуть створити перешкоди дорожнього руху;

- заходів забезпечення безпеки дорожнього руху відповідно до держаних стандартів, норм, правил, у тому числі шляхом упровадження необхідних технічних засобів організації дорожнього руху;

- установа технічних засобів регулювання дорожнього руху;
- демонтажу технічних засобів і рекламо носіїв, що встановлені в межах смуги відведення автомобільної дороги з порушенням вимог законодавства;

- дозволів на розміщення, будівництво, реконструкцію та функціонування в межах смуги відведення автомобільних доріг загально-го користування споруд, об'єктів дорожнього сервісу, автозаправних станцій, прокладення інженерних мереж і виконання інших робіт у межах смуги відведення автомобільних доріг;

- проектів на будівництво, реконструкцію і ремонт автомобільних доріг, залізних переїздів, комплексів дорожнього сервісу та інших споруд у межах відведення автомобільних доріг або червоних ліній міських вулиць і доріг;

- дозволів на розміщення зовнішньої реклами;

- маршрутів і розкладу руху регулярних і не регулярних перевезень груп дітей [36].

У разі виявлення правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, розгляд якого віднесено до компетенції Національної поліції України, поліцейський виносить постанову у справі про адміністративне правопорушення без складання відповідно протоколу. Постанова виноситься у разі виявлення адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, передбаченими статтями 80 і 81, 121, 121-1, 121-2, 122, 123, 124-1, 125, 126, 127, 128, 129, 132-1, 133-1, 140 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

У разі виявлення правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, якщо воно вчинено особами віком від 16 до 18 років або його розгляд не віднесено до компетенції Національної поліції України, поліцейський відповідно до статті 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення складає протокол про адміністративне правопорушення. Якщо Правила дорожнього руху порушені водіями транспортних засобів Збройних Сил України або інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної спеціальної служби транспорту – військовослужбовцями строкової служби, штраф як адміністративне стягнення до них не застосовується. У цих випадках поліцейські передають матеріали про правопорушення відповідним органам для вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності.

Протокол про адміністративне правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху складається відповідно до статті 254 Кодексу України про адміністративні правопорушення. До протоколу про адміністративне правопорушення додаються: 1) письмові пояснення свідків правопорушення у разі їх наявності; 2) акт огляду та тимчасового затримання транспортного засобу в разі здійснення його затримання; 3) акт огляду на стан оп'яніння в разі проведення огляду на стан оп'яніння; 4) інші документи та матеріали, що містять інформацію про правопорушення. Протокол підписується особою, яка його склала, і особою, яка притягається до адміністративної відповідальності. За наявності свідків і потерпілих протокол про адміністративне правопорушення підписується також цими особами. У разі відмови особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, від підписання протоколу про адміністративне правопорушення в ньому робиться відповідний запис, який засвідчується підписами двох свідків. Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право подати пояснення та зауваження щодо змісту протоколу, а також викласти мотиви своєї відмови від його підписання, які долучаються до протоколу.

Під час складання протоколу про адміністративне правопорушення, передбачені статтями 139, 140 Кодексу України про адміністративне правопорушення (коли протокол не складається) до них необхідно долучити акт обстеження ділянки вулично-шляхової мережі з відповідними замірами та схемами. У разі складання протоколу про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 188-28 Кодексу України про адміністративні правопорушення, за невиконання законних вимог (приписів) посадових осіб уповноважених підрозділів Національної поліції України щодо усунення порушень правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, до нього додаються акт обстеження ділянки вулично-шляхової мережі та копія раніше надісланої (врученої) вимоги (припису).

ГЛАВА 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ

4.1. Поняття, зміст і значення публічної безпеки та порядку.

Вирішення проблеми забезпечення публічної безпеки та порядку має пріоритетне значення в системі завдань, що ставляться перед державними органами України. Однак високий рівень злочинності, низький рівень економічної стабільності та інші негативні фактори свідчать про те, що ця проблема вирішується державою недостатньо ефективно. Однією з причин такої ситуації є відсутність на законодавчому рівні єдиного категоріального апарату у сфері забезпечення правопорядку, зокрема відсутність єдиного визначення поняття публічної безпеки та порядку.

До речі, в тлумачних словниках публічний визначається таким чином: 1) який відбувається у присутності публіки, людей; прилюдний; 2) призначений для широкого відвідування, користування; громадський. У свою чергу, порядок – це: 1) стан, коли де-небудь чисто прибрано, всі речі на своїх місцях; чистота, лад; 2) стан, все робиться, виконується так, як слід, відповідно до певних вимог, правил; упорядкованість, лад; 3) державний, суспільний лад, устрій; 4) певна послідовність, черговість чого-небудь [37, С. 1425].

Французький вчений-правознавець Ж. Ведель розглядає публічний порядок як необхідну умову нормального функціонування суспільства, умову забезпеченості певним мінімумом державних гарантій. Зміст публічного порядку, на його думку, залежить від стану суспільних відносин, тобто забезпеченості безпеки моральних та майнових інтересів особи, захисту суспільства від протиправних посягань на його інтереси, створення умов для нормального життя і спокою [38, С.12].

Публічний порядок характеризується таким станом упорядкованості суспільних правовідносин (передусім публічно-правових), за якого кожна особа, державний орган, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи добровільно дотримуються правових і морально-етичних норм, культурних та інших соціальних правил, виконують відповідні приписи з метою досягнення публічної безпеки та загального благополуччя. Це означає, що публічна безпека є прямим наслідком публічного порядку [39, С.85].

Категорія «публічний порядок» є спорідненою з поняттям «громадський порядок». Термін «громадський порядок» запозичений із французького законодавства початку ХІХ століття, коли було проведено чітку межу між судовою (кримінальною) поліцією та поліцією адміністративною, на яку було покладено обов'язок «охороняти громадський порядок у кожній місцевості» [40, С. 26]. У нормативно-правових актах України за часів ранньої радянської держави своєрідною субстанцією громадського порядку виступає революційний порядок. Конституція 1936 року закріпила поняття «громадський порядок» і «державний порядок», підкреслила їх особливу актуальність і створила основу для законодавчого застосування та наукового дослідження. Поняття «громадський порядок» широко застосовується у 1950-1960-х роках у низці законодавчих актів, де також зверталася увага на його окремі елементи (громадські місця) [41, С. 46].

В умовах сьогодення поняття «громадський порядок» трактується по - різному:

- неухильне дотримання громадянами правил поведінки в громадських місцях (на вулицях, площах, стадіонах, у парках, гуртожитках, жилих будинках і т.п.), що забезпечує спокійні умови для суспільно-корисної діяльності, побуту й відпочинку людей [42];

- урегульована правовими та іншими соціальними нормами система суспільних відносин, що забезпечує захист прав і свобод громадян, їх життя і здоров'я, поважання честі та людської гідності, дотримання норм суспільної моралі [43, С.356];

- система суспільних відносин, урегульована правовими та іншими соціальними нормами, яка забезпечує захист прав і свобод громадян, їх життя і здоров'я, повагу до честі й людської гідності, дотримання норм суспільної моралі;

- стан упорядкованості соціальними нормами (нормами права, моралі, корпоративними правами, нормами-звичаями) системи суспільних відносин і їх дотримання [44];

- система суспільних відносин, що виникають та існують головним чином у громадських місцях, основою якої є дотримання норм права та інших соціальних норм, спрямованих на забезпечення особистої безпеки громадян та громадської безпеки, створення сприятливих умов для нормального функціонування підприємств, установ, організацій і громадських об'єднань;

- порядок вольових суспільних відносин, що складаються у процесі свідомого і добровільного дотримання громадянами встановлених у нормах права та інших норм неюридичного характеру правил поведінки в галузі спілкування, чим забезпечує злагоджене та стійке спільне життя людей в умовах розвиненого суспільства;

- урегульована нормами права та іншими соціальними нормами система суспільних відносин, встановлення, розвиток та охорона яких забезпечують підтримку стану суспільного й особистого спокою громадян, повагу їхньої честі, людської гідності та суспільної моралі;

- стан суспільних відносин, що складається у громадських та будь-яких інших місцях унаслідок поведінки людей і реально відображає відповідність такої поведінки вимогам соціальних норм, що їх регулюють. При цьому стан суспільних відносин, що складається в будь-яких інших місцях, характеризує громадський порядок лише за умови його впливу на стан суспільних відносин, який створюється у громадських місцях.

Найбільш усталеною точкою зору є **визначення громадського порядку** як стану впорядкованості суспільних відносин, що складаються у сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина, піз час якого органи державної влади, органи місцевого самоврядування і кожна окремо визначена особа повинні дотримуватись загальноприйнятих норм нормального співіснування. Поняття «громадська безпека» є ширшим за значення, ніж «громадський порядок». Деякі науковці вживають термін «громадська безпека» у співвідношенні з дефініцією «державна безпека» [45, С.28].

Поняття «безпека» може характеризуватися як стан захищеності найбільш загальних речей, так і стосуватися характеристики конкретних ситуацій, пов'язаних з особистістю, суспільством [46, С.6]. У загальному розумінні «безпека» (від латинського слова *securitas*) означає свободу і від ворожого стороннього впливу. У статті 3 Конституції України використовується поняття «безпека громадянина», статті 16, 36 і 92 містять поняття «громадська безпека», а в статтях 18, 37, 106 зазначається про «національну безпеку України» - захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам.

У статті 3 закону України «Про основи національної безпеки України» надається перелік об'єктів національної безпеки: 1) людина і громадянин – їхні конституційні права і свободи – це сфера особистої безпеки; 2) суспільство – його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне та навколишнє природне середовище і природні ресурси – сфера суспільної або громадської безпеки; 3) держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканість – сфера державної безпеки.

Термін «громадська безпека» використовується в Кодексі України про адміністративні правопорушення, зокрема, глава 14 визначена як «Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку». У розділі X Кримінального кодексу України визначено категорії злочинів, які належать до злочинів проти громадської безпеки. Поняття «громадська безпека» також використовується в законах України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» та «Про правовий режим надзвичайного стану».

У законі України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку із підготовкою та проведенням футбольних матчів» визначається, що громадська безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів. Сконцентрованих у його матеріальних і духовних цінностях, від джерел небезпеки природного або штучного характеру під час підготовки та проведення футбольних матчів, за якого забезпечується запобігання загрозам заподіяння шкоди такими джерелами небезпеки.

Учені також дають різне тлумачення поняття «громадська безпека»: - системи зв'язків і відносин, що складаються відповідно до техніко-юридичних норм, під час використання об'єктів, що становлять підвищену небезпеку для життя та здоров'я людей, майна державних і громадських організацій і громадян у разі настання особливих умов у зв'язку зі стихійними лихами або іншими надзвичайними обставинами [47, С.78]; - системи суспільних відносин, які забезпечують запобігання негативних проявів стихійних сил природи (повеней, землетрусів, епідемій, пожеж і т.п.), а також джерел підвищеної небезпеки; - сукупність суспільних відносин, які виникають під час реалізації правових і технічних норм, що спрямовані на забезпечення безпеки населення, а також пов'язані з попередженням небезпечних загроз для життя і здоров'я людей.

Забезпечення громадської безпеки повинно мати місце не тільки під час реалізації правових або технічних норм, а й при створенні стабільних умов для потенційно небезпечної реалізації таких норм. Отже, громадська безпека має утворювати атмосферу спокою, обстановку впевненості в надійності та ефективності захисту від ймовірних злочинів та інших протиправних посягань, у наявності для цього відповідних гарантій, відчуття безпеки, на яку можна покластися, в якій впевнені суб'єкти права. Громадська безпека утворює такий стан суспільної та особистої свідомості, такий соціальний настрій, який характеризується відсутністю загроз життю і здоров'ю, свободі, недоторканості та безпеці людей, власності й іншим цінностям, коли люди почувають себе в безпеці.

4.2. Правове регулювання забезпечення публічної безпеки та порядку.

Одним із пріоритетів завдань забезпечення національної безпеки України в умовах напруженої політичної, економічної, соціальної ситуації є посилення ролі держави щодо забезпечення на території нашої держави безпеки людини і громадянина шляхом створення необхідної правової бази та механізму її використання.

Процес реформування правоохоронної системи покликаний стабілізувати політичну ситуацію, створити підґрунтя для розвитку нашої держави та включення її до європейського простору. Новий виток розвитку України супроводжується активізацією такої суспільної загрози, як сепаратизм та агресивні дії з боку російської федерації. З урахуванням таких умов змінюється чинне законодавство, реформуються правоохоронні органи, набувають нових граней їх функції та завдання. В той же час забезпечення публічної безпеки та порядку залишається пріоритетом для всього суспільства і, в першу чергу, для органів Національної поліції.

Таким чином, необхідною умовою забезпечення публічної безпеки та порядку є їх чітке правове регулювання, а також вироблення алгоритму дій державних органів влади, органів місцевого самоврядування, спрямованих на запобігання, припинення порушень цього порядку, притягнення до відповідальності винних осіб. Особлива увага під час забезпечення публічної безпеки та порядку повинна приділятися її правовому регулюванню. Правове регулювання в ши-

рокому розумінні – як здійснюваний за допомогою права і всієї сукупності правових засобів юридичний вплив на суспільні відносини. Зміст цієї категорії полягає в тому, що: по-перше, за своєю природою вона є специфічним різновидом соціального регулювання. Спрямованим на досягнення певних результатів у житті суспільства; по-друге, здійснюється за допомогою цілісної системи засобів, які реально виражають саму матерію позитивного права як нормативного інституційного утворення – регулятора. Правове регулювання завжди здійснюється через особливий «інструментарій», притаманний тільки праву механізм, призначений юридично гарантувати досягнення цілей, які ставив законодавець, видаючи або санкціонуючи юридичні норми, у межах певних типів «моделей» юридичного впливу. Правове регулювання – це здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони і розвитку [48, С.53].

Правове регулювання є владним впливом на суспільні відносини, який здійснюється державою за допомогою всіх юридичних засобів з метою їх закріплення, впорядкування, розвитку й охорони, спрямований на відображення та узгодження суспільних інтересів задля розвитку основних сфер суспільних відносин [49, С. 27].

Правове регулювання – це здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток. В умовах формування в Україні основ правової держави роль і значення правового регулювання суспільних відносин набувають особливої актуальності. Це зумовлено тим, що головною ознакою моделі держави, що характеризується як правова, є саме ознака високої правової регульованості суспільних відносин. Правове регулювання адміністративної діяльності в Україні складається із системи нормативно-правових актів, які відрізняються один від одного багатьма ознаками, такими, наприклад, як: юридична сила; назва; органи, що їх приймають; порядок набрання чинності, - однак мають одне спрямування – упорядкування, узгодженість, що в результаті має привести до нормального функціонування країни в цілому [50, С.30].

Значну роль у підтримці публічної безпеки, прав та свобод громадян, їх об'єднань відіграють адміністративно-процесуальні норми, оскільки за свою структурою адміністративний процес охоплює діяльність від підготовки до прийняття законодавчого акта чи акта уп-

равління до його реалізації, втілення в життя державними і недержавними структурами, а також застосування заходів примусового характеру до фізичних та юридичних осіб, що порушують чинні правові приписи [51, С. 95].

Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки в юридичній літературі розглядається як структурна частина державного управління, різновид виконавчо-розпорядної діяльності. Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки, його засоби, форми та методи обумовлені низкою факторів, у першу чергу, особливостями тієї сфери, що охороняються, тобто характером конкретних суспільних відносин, Адміністративно-правовий захист тих чи інших відносин у сфері публічної безпеки охоплює не лише заходи впливу за скоєння протиправних проступків, а стосується і правомірної поведінки, врегулювання відносин в інтересах їх вдосконалення, узгодження дій людей, їх колективів або об'єднань між собою за зовнішніми умовами. Головний зміст адміністративно-правового забезпечення публічної безпеки полягає у впливі на зовнішню сферу відносин і виявляється у процесі організаційно-правової діяльності. Цей вплив, звичайно, має на увазі і застосування засобів адміністративного примусу, які б забезпечили необхідні зв'язки усіх ланок системи охорони в інтересах їх ефективного функціонування, що не дає ознак можливості розглядати примус як основний напрямок адміністративно-правового забезпечення публічної безпеки. Примус завжди розглядається як допоміжний (до методу переконання) метод державного управління [52, С.31].

Важливим кроком на шляху підвищення ефективності забезпечення публічної безпеки і порядку в Україні стало прийняття закону України «Про Національну поліцію», яким було закладено правову основу діяльності підрозділів поліції України та закріплено «забезпечення публічної безпеки і порядку» (ч. 1 статті 2 закону України «Про Національну поліцію!») – як одну з головних сфер, де працівники поліції виконують покладені на них завдання.

Правове регулювання забезпечення публічної безпеки та порядку в Україні забезпечується цілою низкою нормативно-правових актів [53, С.114], таких як: Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний і Кримінально процесуальний кодекс України, закони України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», «Про

прокуратуру», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», інші закони та міжнародно-правові угоди, ратифіковані Україною.

Для більш детального вивчення правових засад забезпечення публічної безпеки та порядку слід розглянути компетенцію окремих підрозділ Національної поліції в цій сфері. Так, основним нормативно-правовим актом, на який спираються **дільничні офіцери поліції** під час виконання своїх безпосередніх обов'язків, є наказ МВС України від 11.11.2010 року №550 «Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України». Вони попереджають правопорушення, ведуть боротьбу зі злочинністю, здійснюють нагляд за додержанням нормативних актів, які регулюють громадський порядок і громадську безпеку, вживають заходів щодо охорони державної та особистої власності, забезпечують захист прав і свобод інтересів громадян. Провідна роль дільничних офіцерів поліції у практичному вирішенні покладених на поліцію завдань також обумовлена тим, що вони виконують основний обсяг профілактичних та правоохоронних функцій поліції, і до них безпосередньо звертаються громадяни з усіх питань охорони публічного порядку. Отже, від ефективності їх роботи безпосередньо залежить захист прав і свобод громадян від протиправних посягань. Дільничний офіцер поліції забезпечує безпеку громадян і публічний порядок на території закріпленої за ним адміністративній дільниці, вживає заходів щодо своєчасного попередження та розкриття злочинів, сприяє діяльності патрульних нарядів поліції та громадських формувань з охорони публічного порядку, регулярно здійснює з ними спільне патрулювання. В цілому від роботи дільничного офіцера поліції, від ефективності його діяльності прямо залежить стан законності та правопорядку на адміністративній дільниці, яку він обслуговує.

Що стосується **підрозділів ювенальної превенції**, то вони були створені на базі колишньої кримінальної міліції у справах дітей. В умовах сьогодення нормативною базою їх діяльності служать: закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», наказ МВС України від 19.12.2012 року №1176 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей» та інші. До компетенції цього підрозділу віднесено: проведення роботи щодо запобігання правопорушенням дітей; виявлення, припинення та розкриття кримінальних

правопорушень, вчинених дітьми, вжиття з цією метою оперативно-розшукових і профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством; розгляд у межах своєї компетенції заяв і повідомлень про правопорушення, вчинені дітьми; розшук дітей, котрі зникли, дітей, які залишили сім'ї, начальних-виховних закладів (бродяжать) і спеціальні установи для дітей, та інші повноваження, що дозволяють належним чином реалізовувати покладені на них завдання у сфері публічного порядку і безпеки.

Важливу роль у виконанні завдань із забезпечення публічного порядку повинна відігравати **патрульна служба**, оскільки її працівники перебувають у максимально тісних повсякденних контактах із населенням, яке становить увесь спектр соціальних, освітянських і професійних категорій, політичних переконань і релігійних світоглядів. Патрульні виконують різні поліцейські функції: усувають порушення публічного порядку, припиняють злочини, здійснюють профілактичні заходи, регулюють і контролюють дорожній рух, беруть участь у розшуку злочинців, збирають інформацію, необхідну для інших галузевих служб, надають допомогу громадянам в екстремальних ситуаціях, не пов'язаних із правопорушеннями [54, С.100]. Їх повноваження та завдання прямо передбачені наказом МВС України від 02.07.2015 року №796 «Про затвердження Положення про патрульну службу МВС».

Патрульна служба відповідно до покладених на неї завдань здійснює: 1) цілодобове патрулювання території обслуговування з метою забезпечення належної охорони громадського порядку, громадської безпеки та контролю за дотриманням правил дорожнього руху, забезпечення його безпеки. У разі необхідності здійснює регулювання дорожнього руху; 2) перше реагування на повідомлення про правопорушення, надання невідкладної допомоги; своєчасне реагування на повідомлення про вчинення правопорушень, а також метою надання допомоги громадянам, надає невідкладну допомогу потерпілим від нещасних випадків, правопорушень, аварій, пожеж та інших надзвичайних ситуацій до прибуття на місце компетентних служб; 3) самостійне виявлення правопорушень: під час патрулювання та в інших випадках, передбачених законодавством, звертає увагу на правопорушення з метою їх запобігання, припинення, документування і притягнення до відповідальності; 4) припинення правопорушень; 5) затримання правопорушників та доставляння їх до підрозділів органів внутрішніх справ; 6) охорону місця події; 7)

співпрацю з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ; 8) спілкування і співпрацю із суспільством; 9) виконання інших повноважень, передбачених нормативно-правовими актами МВС.

Діяльність **кримінальної поліції** спрямована на запобігання, припинення, розкриття тяжких злочинів, а також здійснення оперативно-розшукової діяльності. Правову основу її діяльності становлять правові акти, що регулюють правовідносини у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку, дають підстави для застосування правових норм до визначеного в цих правових актах кола осіб. Такими правовими актами є: закони України «Про Національну поліцію», «Про дорожній рух», «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про заходи проти незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» та інші, постанови Верховної Ради України (зокрема від 26.01.1993 р. №2931- XII «Про стан виконання законів і постанов Верховної Ради України з питань правопорядку і заходи щодо посилення боротьби із злочинністю» та ін.), укази й розпорядження Президента України (зокрема, указ від 16.06.2015 р. №341/2015 «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні») а також постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України (зокрема, постанови від 10.10.2001 р. 1306 «Про Правила дорожнього руху», від 16.09.2015 р. №730 «Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ України») та інші нормативно-правові акти України.

Оперативно-розшукова діяльність **кримінальної поліції** ґрунтується на принципах законності, дотримання прав і свобод людини, взаємодії з органами управління і населенням. Повноваження на здійснення оперативно-розшукової діяльності в органах Національної поліції України мають підрозділи **карного розшуку, кримінальної розвідки, підрозділи боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, підрозділи оперативної служби, підрозділи оперативно-технічних заходів.**

Поліція особливого призначення (КОРД) – підрозділ Національної поліції для вирішення надзвичайних ситуацій, рівень яких є настільки високим і складним, що може перевищити можливості сил оперативного реагування чи оперативно-розшукових підрозділів. В

основу повсякденної службово-бойової діяльності КОРД покладаються принципи служіння та захисту громадян України, ефективного забезпечення безпеки і прав громадян, чесного і добросовісного виконання своїх службових обов'язків, високого професіоналізму та інших європейських і міжнародних правил та практик поліцейської діяльності.

Законодавство визначає, що завданнями КОРД Є: - розроблення, підготовка та проведення спеціальних операцій із захопленням небезпечних злочинців; - припинення правопорушень, що вчиняються учасниками злочинних угруповань; - звільнення заручників; - здійснення силової підтримки під час проведення оперативно-розшукових заходів. слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також заходів забезпечення кримінального провадження; - надання підтримки іншим підрозділам поліції з метою забезпечення переважної вогневої потужності на правопорушниками; - участь в антитерористичних операціях, що проводяться Антитерористичним центром при Службі безпеки України; - вивчення, узагальнення вітчизняного та іноземного досвіду, а також методики роботи аналітичних закордонних підрозділів у цьому напрямку роботи; - забезпечення здійснення заходів безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Відповідно до закону України «Про Національну поліцію» для забезпечення порядку на об'єктах і територіях, які мають особливе значення або постраждали від стихійного лиха, екологічного забруднення, катастрофи, Міністерством внутрішніх справ України з дозволу Кабінету Міністрів України можуть створюватись **спеціальні підрозділи поліції**.

Нарешті, **поліція охорони** – єдина в Україні охоронна структура, працівники якої мають визначені законом права та повноваження на озброєну охорону та застосування владних функцій щодо правопорушників. Підтримання публічної безпеки та порядку цим органом здійснюється опосередковано та регулюється такими нормативно-правовими актами, як закони України «Про охоронну діяльність», постанова Кабінету Міністрів України від 11.11. 2015 р. № 937 «Питання забезпечення охорони об'єктів державної та інших форм власності», наказ Національної поліції України від 06.11.2015 р. №43 «Про затвердження Положення про Департамент поліції охорони».

В умовах євро інтеграційних процесів необхідність вироблення якісного правового забезпечення підтримання публічної безпеки та порядку набуває особливої значущості й актуальності. Однак треба звернути увагу на необхідність приведення нормативно-правової бази у відповідність до вимог та реалій сьогодення (оскільки значна кількість нормативно-правових актів потребує свого оновлення), що дозволить підвищити ефективність підтримання публічної безпеки та порядку та прискорити процес інтеграції нашої держави до Європейського Союзу.

4.3. Організація діяльності органів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів.

Загострення соціальних, політичних, расових та релігійних протиріч в Україні призвели до появи осередків напруженості й конфліктів, що в деякій мірі навіть виходить за межі нашої держави. Втручання закордонних агресорів і деяких політичних сил унеможливають продуктивний розвиток держави та роблять її несприятливою для іноземних інвестицій. Породження конфліктів в Україні є зростання масових безладів, що призводять до дестабілізації державного ладу, падіння авторитету державних органів влади, порушення функціонування сфери послуг. У результаті масових безладів заподіюється значний матеріальний збиток, в регіонах різко погіршується криміногенна ситуація. Слід враховувати й те, що ці злочини мають стійку тенденцію зростання, стають масштабнішими, організованими, зростає ступінь їх негативних наслідків.

В Україні масові безлади мають у переважній більшості політизований характер та використовуються сепаратистські настроєними угрупованнями. Події, що відбулися протягом 2013 – 2014 років як по всій Україні, так і безпосередньо в Києві, показали, що можливі ситуації, коли передбачені міжнародними правовими актами публічні (масові) заходи в результаті провокаційної діяльності екстремістів можуть перерости в масові безлади з трагічними наслідками і як свідчать статистичні дані, впродовж останніх років кількість масових заходів і акцій в Україні постійно (періодично) зростає. Саме тому органам Національної поліції важливо прийняти правильні управлінські рішення з урахуванням правових, організаційних і пси-

хологічних аспектів для запобігання виникненню масових порушень громадського порядку, адже одним із основних результатів правоохоронної роботи має бути підтримання громадського порядку та безпеки [55].

Вивчення особливостей організації діяльності органів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів потребує з'ясування як теоретичного підґрунтя цього явища, так і висвітлення найбільш типових помилок, що трапляються на практиці. Розглядаючи проблему з'ясування змісту поняття «масові заходи», необхідно вказати, що офіційного визначення поняття, яке б дозволяло розкрити його характерні риси та відмежувати від інших явищ суспільного життя, пов'язаних зі скупченням людей (наприклад, черга за квитками, зібрання публіки перед концертами та ін..) до останнього часу не було. Визначення, наведені у працях окремих дослідників ототожнювались із характеристикою окремих видів масових заходів . як правило громадсько-політичних.. Єдиного наукового визначення до цього часу не вироблено. Перше і поки що єдине офіційне визначення поняття масових заходів з'явилося у квітні 2005 року і наведене в розділі 1 Настанови про дії органів і підрозділів внутрішніх справ щодо організації й забезпечення охорони громадського порядку і безпеки громадян під час проведення масових заходів та акцій, затверджених наказом МВС України від 11.04.2005 року №230. На жаль, це визначення за своїм змістом носить загальний характер і не містить якісних ознак, які б дозволили відмежувати масові заходи від інших проявів суспільного життя, пов'язаних з концентрацією населення на обмеженій території.

Так, вищезгадана Настанова визначає, що **масові заходи** – це «заходи громадсько-політичного, релігійного, спортивного, культурно-видовищного характеру за участю значної кількості громадян, що проводяться з нагоди відзначення офіційних (державних), професійних, релігійних свят, пам'ятних дат, а також за ініціативою політичних партій, рухів, громадських об'єднань, релігійних конфесій, громад, окремих громадян, спортивних організацій, закладів культури тощо». Як бачимо, характерні риси, крім участі значної кількості учасників, відсутні, решта ознак носить загальний характер.

Перше наукове визначення поняття масових заходів з'явилося в 1985 році: масові заходи визначались як сукупність дій соціального життя з участю великої кількості громадян, які здійснюють з метою

задоволення політичних, духовних, фізичних та інших потреб громадян, виступають формою реалізації їх прав і свобод, а також формою соціального спілкування між людьми і способом вироблення єдності установок особистості і суспільства в цілому. Це була перша спроба дослідження змісту вказаного поняття. Саме визначення як поняття застосовувати важко, оскільки воно має дуже розмиті межі явища, яке описує, цінність його полягає в іншому. За останні 30 років визначення масових заходів набувало різних значень, зокрема: - великі громадсько-політичні, спортивні, культурні та інші заходи, в яких бере участь велика кількість учасників, туристів, гостей та місцевого населення; - організовані чи санкціоновані компетентними державними органами чи громадськими організаціями дії значних груп людей, що здійснюються на основі звичаїв і проходять у громадських місцях; - організована, санкціонована або несанкціонована форма активних дій великих груп людей у громадських місцях з метою виявлення їхньої волі, захисту своїх прав і свобод, законних інтересів, задоволення в економічній, політичній, соціально-культурній, інших матеріальних та духовних сферах [56].

Для класифікації масових заходів насамперед потрібно визначити їх суспільну небезпеку та цілеспрямованість. Так, деякі вчені поділяють масові заходи на суспільно-політичні, спортивні, релігійні та розважальні. Така класифікація дещо поверхова, адже визначення «суспільно-політичні заходи» не повністю відповідає тому типу заходів, які належать до цієї групи. Суспільно-політичні заходи спрямовані на досягнення певних громадських та політичних цілей. Однак окремо слід виділити саме політичні заходи, адже вони є найбільш небезпечними, оскільки в більшості випадків організовуються політичними партіями та організаціями, які є в опозиції до влади, і вони свіжіють, що з метою захоплення влади можуть використовувати будь-які форми й методи політичної боротьби. Підгрупою суспільно-політичних заходів потрібно визначити громадські заходи, які можуть мати політичне забарвлення, але можуть і не мати. До таких можна віднести, наприклад, святкування 200-річчя від дня народження Т.Г.Шевченка та інші [57, С.123].

Назва останньої групи заходів – розважальні – не є коректною. Такі заходи, мабуть, необхідно назвати культурно-видовищними, адже, наприклад, концерт гурту «Океан Ельзи», що відбувся в Києві 22 червня 2014 року, з одного боку, є розважальним, а з іншого, - це культурний захід який, крім того, мав ще й політичне забарвлення.

Учені вказують, що під час проведення масових заходів можуть використовуватись такі заходи профілактики адміністративних правопорушень: соціальна, спеціальна та індивідуальна. Соціальна профілактика являє собою систему соціальних заходів, спрямованих на усунення негативного впливу об'єктивних та суб'єктивних факторів на вчинення адміністративних правопорушень. До таких належать: виявлення причин та умов учинення адміністративного правопорушення; розробка загальнодержавних і регіональних програм попередження адміністративних правопорушень; інформування керівників підприємств, установ та організацій, посадових осіб і громадян про форми та методи захисту від протиправних посягань; забезпечення взаємодії з державними органами, населенням, громадськими формуваннями, засобами масової інформації з питань попередження адміністративних правопорушень [58, С. 112- 115]. Таким чином, наведені визначення масових заходів та їх класифікації дозволяють дійти висновку щодо надзвичайної небезпечності та стихійності цього явища. Роль правоохоронних органів у забезпеченні правопорядку під час їх проведення (особливо органів Національної поліції) є надзвичайно важливою, оскільки саме правоохоронці підтримують публічний порядок, забезпечують публічну безпеку під час масових заходів.

Звернемося до нормативно-правової бази, яка регламентує діяльність органів Національної поліції України у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку. У першу чергу, в цій сфері такими є акти загальної дії – Конституція України, закони України «Про Національну поліцію», «Про Національну гвардію України». До спеціальних законів слід віднести закони України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів», «Про ратифікацію Європейської конвенції про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, і зокрема футбольних матчів», «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» та ін..

До підзаконних нормативно-правових актів, що регламентують зазначену сферу діяльності, належать постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2012 року №341 «Про затвердження Порядку організації робіт із забезпеченням громадського порядку та громадської безпеки під час проведення футбольних матчів», накази МВС України від 10.12.2015 року №1560 «Про затвердження Інструкції

про порядок переведення органів Національної поліції України на посилений варіант службової діяльності», від 08.05.2014 року №447 «Про затвердження Положення про підрозділи міліції громадської безпеки особливого призначення», від 16.06 2014 року №567 «Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку Національної гвардії» та ін..

Виходячи з досвіду діяльності органів Національної поліції під час проведення масових заходів. можна констатувати, що **процес організації та забезпечення публічного порядку поділяється на три етапи:**

- підготовчий, який починається з моменту отримання завдання на підтримання публічного порядку під час проведення масового заходу;

- виконавчий, який охоплює дії нарядів і керування ними безпосередньо під час проведення масового заходу;

- заключний, який здійснюється шляхом згортання сил і засобів та зосередження їх у призначених пунктах і підбиття підсумків несення служби.

З метою якісної *підготовки особового складу органів Національної поліції* до підтримання публічного порядку на місцевості, де виникли масові заворушення, слід: отримати детальну інформацію щодо характеру масового заходу; провести оцінку наявних сил та засобів з урахуванням особливостей місцевості; розробити чіткий план узгоджених дій між різними підрозділами правоохоронних органів, які покликані забезпечити публічний порядок; створити тимчасовий корегувальний штаб для управління на місцевості; провести рекогносцировку місцевості; перевірити наявне технічне оснащення та готовність особового складу; провести додатковий інструктаж нарядів щодо забезпечення публічного порядку з урахуванням ділянки несення служби та оперативної обстановки на момент залучення до активних дій.

Підготовка особового складу до несення служби полягає також у проведенні інструктажів, репетицій і тренувань. На інструктажах з використанням схем і території роз'яснюється програма масового заходу, уточнюються ділянки забезпечення публічного порядку, сектори, напрямки, маршрути руху людей і стоянки транспорту, розміщення пунктів керування, резервів, медичних пунктів, торгових точок, санітарних вузлів, а також проводиться ознайомлення нарядів

зі зразками перепусток (витків) та інших документів, які дають право проходу (проїзду) в зону оточення.

У період підготовки до забезпечення публічного порядку й безпеки під час проведення масових заходів керівництво підрозділів з підтримання публічного правопорядку також повинно: проводити вивчення нормативних актів, які регламентують право та обов'язки поліції; визначати відповідальність організаторів та учасників масових акцій за порушення правопорядку; здійснювати відпрацювання тактичних прийомів несення служби в умовах ускладнення обстановки.

Виконавчий період охоплює діяльність особового складу під час проведення масового заходу, протягом якого особливо проявляються підготовленість нарядів, організаційні здібності керівників органів Національної поліції, знання основ тактики підтримання публічної безпеки та порядку, вміння здійснювати оперативне управління підрозділами й нарядами в різних ситуаціях. Під час несення служби головним штабом з управління органами та підрозділами Національної поліції, які задіяні у виконанні конкретних заходів з підтримки публічного порядку під час масового заходу, здійснюється корегування планів, узгодження дій залучених підрозділів та зацікавлених осіб, устанавлюється особливий пропускний режим з обмеженням руху транспорту та пішоходів на прилеглої до зони масових заходів території та пішоходів у зоні масових заворушень, до осіб-правопорушників застосовуються передбачені вітчизняним законодавством санкції за порушення публічного порядку, а також можуть застосовуватись заходи примусу, передбачені законом України «Про Національну поліцію».

Для забезпечення публічного порядку та безпеки під час проведення масових заходів керівниками органів Національної поліції залучається реально необхідна кількість сил і засобів. Наряди вводяться в дію в міру здійснення заходу, а коли мине потреба, - за розпорядженням начальника оперативного штабу (начальника сектору або дільниці) негайно знімають та виводять в резерв. Основними силами, які забезпечують публічний порядок і безпеку громадян під час масових заходів, є особовий склад органів і підрозділів Національної поліції, а додатковими силами – основний склад підрозділів Національної гвардії України та вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які задіюються за окремим планом.

Під час проведення масового заходу необхідно забезпечити: - недопущення проходу до місця заходів осіб, які перебувають у стані сп'яніння, мають предмети, які можна використати для завдання тілесних ушкоджень; - проїзд (відведення проїзду) автотранспорту; - безперешкодний прохід місцевих жителів до своїх помешкань, а працівників установ, підприємств, організацій - до місця роботи; - охорону важливих об'єктів, розташованих поблизу проведення заходу; - поступову (планомірну) евакуацію визначеними шляхами учасників та глядачів заходу після його завершення, організовану посадку ба безпечний проїзд комунальним транспортом.

Заключний етап здійснюється шляхом: згортання сил і засобів та зосередження їх у призначених місцях; зняття встановлених режимних обмежень; прибуття особового складу на місце розміщення органу, підрозділу Національної поліції; підбиття підсумків роботи.

Таким чином, забезпечення публічного порядку та безпеки працівниками Національної поліції під час проведення масових заходів супроводжується посиленням режимом несення служби та обмеженням прав і свобод людини та громадянина. Такі заходи вимагають від поліцейських уважності, зібраності, коректного ставлення та неупередженості під час винесення адміністративних рішень. Усі виконувані дії потребують складання спеціальних планів з попереднім погодженням із вищим керівництвом.

4.4. Організація діяльності органів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку під час надзвичайних ситуацій природного і техногенного походження.

Ситуація в нашій державі складається таким чином, що публічна безпека потерпає від явних і прихованих загроз не лише зовнішніх, але й внутрішніх чинників, які під час формування концепції забезпечення публічної безпеки необхідно враховувати. На нинішньому етапі розвитку України зовнішні погрози публічній безпеці існують, але вони трансформуються в екологічну небезпеку, економічну, інформаційну, соціальну, культурну, духовну експансію та агресію.

Для детального з'ясування організації діяльності органів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку під час надзвичайних ситуацій природного і техногенного походження необхідно з'ясувати сутність цього явища.

Надзвичайні ситуації техногенного характеру класифікують за такими основними ознаками: а) за масштабами наслідків (об'єктивного, місцевого, регіонального і загальнодержавного рівнів); б) за галузевою ознакою (надзвичайні ситуації в сільському господарстві; у лісовому господарстві; на заповідній території – як на об'єкті особливого природоохоронного значення; у водоймах, у матеріальних об'єктах – об'єктах інфраструктури, промисловості, транспорту, житлово-комунального господарства тощо).

Всі **надзвичайні ситуації техногенного характеру поділяються на:** транспортні аварії, пожежі (вибухи); наявність шкідливих речовин понад гранично допустимості концентрації; аварії із загрозою викиду (викидом) хімічних і біологічних небезпечних засобів; аварії із загрозою викиду радіоактивних речовин; раптову руйнування будівель і споруд; аварії на системах життєзабезпечення; аварії на електроенергетичних спорудах; аварії на очисних спорудах, гідродинамічні аварії [59, С.371].

Транспортні аварії поділяються на аварії (катастрофи): на залізничному транспорті (товарних поїздів, пасажирських поїздів, поїздів метрополітену); на автомобільному транспорті; на судах (пасажирських, вантажних); на авіаційному транспорті (авіаційні катастрофи в аеропортах і населених пунктах та поза ними); на транспорті з викидом (загрозою викиду) небезпечних хімічних речовин, радіоактивних речовин і біологічно небезпечних речовин; на міському транспорті; на транспорті, в які потрапило керівництво держави та народні депутати.

Надзвичайні ситуації природного характеру - це небезпечні геологічні, метеорологічні, гідрологічні, морські та прісноводні явища, деградація ґрунтів рослинного шару чи надр, природні пожежі. Зміна стану повітряного басейну. Інфекційна захворюваність людей, сільськогосподарських тварин, масове ураження сільськогосподарських рослин хворобами чи шкідниками, зміна стану водних ресурсів та біосфери тощо.

Події природного походження або результат діяльності природних процесів (наприклад, пилові бурі, селі та снігові лавини, паводки, зливи, зсуви, карсти й землетруси), які за своєю інтенсивністю, масштабом поширення і тривалістю можуть становити безпосередню небезпеку для здоров'я людини, належать до **небезпечних (екстремальних) природних явищ або стихійних лих**. Надзвичайні ситуації природного характеру є прямим наслідком будь-яких змін

навколишнього природного середовища, які загрожують, у першу чергу, безпеці життєдіяльності людини, різко ускладнюють її господарську та іншу діяльність.

Згідно з повноваженнями, закріпленими в законодавстві України, поліція як складова частина правоохоронної системи нашої держави в умовах надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру виконує такі функції: - охорони громадського порядку в зоні надзвичайних ситуацій; - протидії злочинам та правопорушенням у зоні надзвичайних ситуацій; - оточення зони надзвичайних ситуацій, здійснення режимних заходів; - забезпечення евакуації населення; - надання всебічної допомоги постраждалому населенню; - попередження та ліквідації паніки; - інформування населення про обстановку, що склалася в зоні надзвичайних ситуацій; - здійснення контролю за зберіганням і роздачею води, продуктів харчування, предметів першої необхідності, гуманітарної допомоги; - інвентаризації товарів на об'єктах торгівлі та постачання; - співпраці у відправленні небезпечних речовин у безпечні місця, контролю за їх захороненням, участі у визначенні пунктів обробки використаної техніки, обладнання та спорядження, а також місць їх збору й захоронення у випадку аварій на радіаційних об'єктах; - ліквідація горіння; - проведення рятувних та інших невідкладних робіт; - забезпечення безпеки дорожнього руху в зоні надзвичайних ситуацій; - забезпечення режимних заходів під час введення надзвичайних адміністративно-правових режимів – зони надзвичайної екологічної ситуації та надзвичайного стану [60, С. 119].

Для розробки плану комплексного використання сил і засобів органів Національної поліції доцільним є створення координаційної групи або ради. Вивчення практики роботи поліції свідчить, що такі групи-ради створюються далеко не в кожному органі, що призводить до неякісного складання єдиної дислокації сил різних служб. Найчастіше це виражається тому, що начальник (командир) підрозділу патрульної служби поліції чисто механічно сполучає лінійні дислокації в одну, не погоджуючи або недостатньо погоджуючи їх з керівниками інших служб і підрозділів [61, С. 78 – 79].

Істотною проблемою для поліції залишається аналіз та оцінка оперативної обстановки. Відтворення штабів органів Національної поліції дозволило виділити співробітників для виконання цієї об'єктивно необхідної функції, проте кожна служба аналізує та оцінює інформацію по своїй лінії роботи, і при цьому її обсяг не скоро-

чується, а збільшується. Дані аналізу дозволяють визначити ділянки, де необхідно виставляти сили патрульної служби поліції, поліції охорони, громадських організацій з охорони громадського порядку. Крім того, доцільно враховувати місця дислокації вищих і середніх навчальних закладів, пожежних частин МВС України та військових частин, зо домовленістю з якими за сприяння місцевої адміністрації може підтримувати порядок у місцях їх розташування.

Якщо під час розміщення підрозділів різних служб органу поліції виникне необхідність зміни раніше запропонованого маршруту (поста), старший координаційної групи зобов'язаний погоджувати всі питання з начальниками служб та за їх згоди вносити зміни й корективи. Комплексне використання сил і засобів органів поліції з підтримання публічного порядку повинне базуватися на таких принципах: зосередження основних сил і засобів у найбільш вірогідних місцях порушень громадського порядку; безперервність, гнучкість і активність правоохоронців; маневреність силами й засобами. Важливим тактичним принципом забезпечення публічного порядку є безперервність, гнучкість і активність. Безперервність охорони публічного порядку об'єктивно обумовлена необхідністю постійного забезпечення особистої безпеки громадян, публічної безпеки та публічного порядку на вулицях, оскільки вони, як і раніше, залишаються основними кримінальними місцями в містах. Тому на органи поліції покладається завдання постійно й безперервно забезпечувати протидію всім видам правопорушень у будь-який час року та доби [62, С.76].

Удосконалення системи службової підготовки, своєчасне доведення до особового складу інформації про оперативну обстановку і всі події за добу, зміни на постах і маршрутах і, головне, особиста винахідливість, ініціатива – ось далеко не повний перелік заходів, які повинні використовуватись для реалізації гнучкості підтримання публічної безпеки та порядку.

За останні роки більш значущості набуває такий принцип підтримання публічного порядку, як маневр силами й засобами, сутність якого полягає в тому, що піші та моторизовані підрозділи, у разі потреби, можуть бути передислоковані в те місце, де їх присутність обумовлена обстановкою, що склалася. До чинників, що зумовлюють необхідність маневру силами й засобами, можна віднести: скоєння небезпечного злочину; розшук і затримання особи, яка його вчинила; виникнення групової бійки або сутички між озброєними

угрупованнями; проведення мітингів та інших масових заходів без попереднього узгодження з органами місцевого самоврядування тощо.

Маневр, з одного боку, передбачає об'єднання зусиль різних служб і підрозділів щодо виконання єдиного завдання, взаємного надання допомоги, з іншого, дозволяє одними й тими ж силами ефективніше підтримувати публічний порядок у певних місцях міста (району). Таким чином, організація діяльності органів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку під час надзвичайних ситуацій природного і техногенного походження повинна спиратися на чітку інформацію щодо події, скоординовану діяльність усіх наявних сил та постійну співпрацю між поліцією, органами державної влади, органами місцевого самоврядування і громадськістю, які беруть активну участь у попередженні надзвичайної ситуації або подоланні її наслідків.

4.5. Основні обов'язки, права й відповідальність нарядів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку.

Реалії сьогодення дозволяють стверджувати про істотні зміни, які відбуваються всередині суспільства, що впливає на загальну національну безпеку. Швидкий темп євро інтеграційних процесів призвів до появи великої кількості прогалів у вітчизняному законодавстві, насамперед у сфері діяльності правоохоронних органів. Закон України «Про Національну поліцію» не охоплює весь масив правовідносин, у які вступають поліцейські. До сьогодні відсутні спеціалізовані нормативно-правові акти, які б визначили та закріплювали компетенцію окремих підрозділів органів Національної поліції України, зокрема обов'язки, права та відповідальність нарядів поліції як головного суб'єкта забезпечення публічної безпеки та порядку.

Патрульні наряди забезпечують належний рівень публічного порядку та безпеки на своїх маршрутах і постах відповідно до чинних законів і встановлених правил поведінки. Вони повинні підтримувати нормальну обстановку й порядок на вулицях, площах, у парках, на транспортних магістралях, в аеропортах та в інших громадських місцях, вживаючи при цьому своєчасних заходів щодо виявлення, запобігання й припинення порушень публічного порядку [63].

При виконанні службових обов'язків працівник патрульної служби зобов'язаний:

- 1) поважати і не порушувати права та свободи людини і громадянина;
- 2) обмежувати права і свободи людини лише у спосіб та у випадках, що встановлені законом;
- 3) звертаючись до людини, привітатися, прикласти праву руку до головного убору, назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з викладеною в ньому інформацією, при цьому не випускати його з рук;
- 4) під час спілкування з особою чітко дотримуватися норм службової етики;
- 5) попередити водіїв транспортних засобів про небезпеку, що виникла на шляху їх руху, та вжити заходів для їх усунення;
- 6) у разі отримання інформації про можливе вчинення правопорушення негайно інформувати безпосереднього керівника, чергового та/або службу моніторингу і вжити всіх передбачених законом заходів для його запобігання;
- 7) надавати допомогу особам, які постраждали від правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їх життя та здоров'я;
- 8) під час проведення ремонтно-будівельних та інших видів робіт на вулицях і дорогах забезпечувати оптимізацію дорожнього руху і контролювати дотримання правил дорожнього руху;
- 9) за можливості надати допомогу водію в разі несправності його транспортного засобу [63].

Наданий перелік є неповним та потребує розширення, тому для розкриття питання щодо обов'язків нарядів поліції слід звернутися до Статуту патрульно-постової служби, затвердженого наказом МВС України №404 від 28.07.1994 року, в якому зазначається, що **патрульні наряди поліції зобов'язані:** - виявляти, запобігати, припиняти та розкривати злочини, вживати з цією метою профілактичні та розшукові заходи, передбачені чинним законодавством; - припиняти адміністративні правопорушення; - виявляти причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення ; - розшукувати осіб, які переходять від органів дізнання, слідства і суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у

випадках, передбачених законодавством; - сприяти забезпеченню відповідно до законодавства режиму воєнного або надзвичайного стану в разі їх оголошення на всій території України або в окремій його місцевості; - забезпечувати збереження знайдених, вилучених у затриманих осіб документів, речей, цінностей та іншого майна, вживати заходів до повернення його законному власнику; - забезпечувати громадський порядок під час проведення масових заходів комерційного характеру на кошти організацій або осіб, які їх проводить; - при застосуванні передбачених у законах заходів адміністративного впливу до правопорушників роз'яснити їм, згідно з яким нормативним актом і за яке порушення вони застосовуються та інше.

На наряди поліції поширюються норми статті 18 закону України «Про Національну поліцію».

Працівники патрульної служби МВС України мають право:

- вимагати від громадян дотримання громадського порядку; - вимагати від осіб, які порушують громадський порядок, припинення правопорушень; - перевіряти у громадян при підозрі в учиненні ними правопорушень документи, що посвідчують їх особу, а також інші документи у передбачених законом випадках і способом; - здійснювати в установленому законодавством порядку особистий огляд, огляд речей і документів, транспортного засобу і вантажу; - вилучати у громадян та службових осіб предмети і речі, заборонені або обмежені в обігу, а також документи з ознаками підробки; - застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю у випадках і в порядку, передбачених законодавством; - при здійсненні патрулювання на транспортному засобі включати спеціальні світлові, звукові сигнали, а також у виняткових випадках не дотримуватися вимог правил дорожнього руху; - тимчасово обмежити або заборонити доступ особам до визначеної території або об'єктів, якщо це необхідно для забезпечення публічного порядку та громадської безпеки, охорони життя і здоров'я людей, а також для проведення окремих слідчих дій відповідно до законодавства; - обмежувати або забороняти у випадках затримання правопорушників при аваріях, інших надзвичайних обставинах, що загрожують життю і здоров'ю людей, рух транспортних засобів і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг відповідно до законодавства; - використовувати технічні засоби та технічні прилади для виявлення і фіксації правопорушень відповідно до законодавства; - затримувати громадян за передбачених законом підстав і в спосіб та здійсню-

вати їх доставляння до органів внутрішніх справ відповідно до законодавства; - затримувати та забезпечувати доставляння транспортних засобів для тимчасового зберігання відповідно до законодавства [64].

Норми статті 23 закону України «Про Національну поліцію» надають працівникам поліції значне коло повноважень у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку. Відповідно до статті 19 закону України «Про Національну поліцію» у разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність відповідно до закону. Розглянемо більш детально кожен із видів відповідальності працівників Національної поліції України.

Кримінальна відповідальність є найбільш суворою та настає за вчинення правопорушень з високим ступенем суспільної небезпечності, супроводжується застосуванням санкцій, передбачених Кримінальним кодексом України. Особа вважається винною виключно за рішенням суду. Застосування кримінальної відповідальності до поліцейського можливе лише у разі, якщо вчинене ним діяння було в рамках проходження служби в лавах органів Національної поліції.

Наступним видом відповідальності, до якої може бути притягнутий працівник поліції, є *адміністративна відповідальність*. Так, відповідно до статті 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення поліцейські несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. За порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарних норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушенням тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. До зазначених осіб не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи й адміністративний арешт [42].

У разі порушення правил дорожнього руху водіями транспортних засобів органів Національної поліції штраф як адміністративне стягнення до них не застосовується. У випадках, зазначених у статті 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення, органи (посадові особи), яким надано право накладати адміністративні стягнення, передають матеріали про правопорушення відповідним органам для вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності.

Цивільно-правова відповідальність є санкцією за правопорушення, що викликає для порушника негативні наслідки у вигляді позбавлення суб'єктивних цивільних прав або покладанні нових чи додаткових цивільно-правових обов'язків. Як найпоширеніший вид санкцій цивільно-правова відповідальність полягає в негативних майнових наслідках, які встановлюються законом або договором на випадок невиконання чи неналежного виконання боржником зобов'язання [65, С. 25]. Підставою виникнення матеріальної відповідальності є трудове майнове правопорушення, тобто винне порушення однією зі сторін трудового договору чи контракту своїх обов'язків, унаслідок якого було заподіяно шкоду іншій стороні. Умовами настання матеріальної відповідальності виступають: протиправність поведінки працівника; причинний зв'язок між вказаною поведінкою та заподіяною шкодою; вина працівника у заподіяній шкоді. Таким чином, цивільно-правова відповідальність поліцейського можлива лише у випадках винного, протиправного діяння, пов'язаного з невиконанням або неналежним виконанням своїх службово-трудова обов'язків, що призвело до завдання матеріальної шкоди органу чи підрозділу Національної поліції.

Умовами, за якими настає цивільно-правова відповідальність поліцейського є: протиправна поведінка працівника поліції; наявність прямої дійсної шкоди; причинний зв'язок між протиправною поведінкою поліцейського та настанням шкоди; наявність вини.

Дисциплінарна відповідальність працівників поліції належить до спеціальної дисциплінарної відповідальності. Це зумовлено, в першу чергу, тим, що мілітаризована служба, до якої належить і служба в поліції, має ряд специфічних особливостей, не властивих цивільній службі, а значить, вона передбачена тільки для конкретно визначених категорій працівників на підставі Дисциплінарного статуту органів Національної поліції та спеціальних нормативних актів. Унаслідок своєї особливості дисциплінарна відповідальність праців-

вників поліції характеризується спеціальним суб'єктом дисциплінарного проступку, особливим характером дисциплінарного проступку. спеціальними видами дисциплінарних стягнень, особливим порядком накладення та оскарження дисциплінарного стягнення [66, С.132].

Підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності, а також застосування до поліцейських заохочень визначається Дисциплінарним статутом Національної поліції України, що затверджується законом, який на сьогодні, на жаль, не прийнятий. Таким чином, норм, визначена в законодавстві, є декларативною і не відповідає реаліям сьогодення.

Для дисциплінарної відповідальності в органах поліції специфічною властивістю є наявність особливих заходів дисциплінарного впливу, що вживають до осіб рядового й начальницького складу за дисциплінарні проступки. Метою таких заходів переважно є підтримання службової дисципліни, забезпечення режиму законності в органах поліції, запобігання скоєнню в майбутньому подібних правопорушень як з боку самої винної особи, так і іншими працівниками органів поліції. Так, до працівників органів поліції можуть застосовуватися такі стягнення: усне зауваження, зауваження, догана, суворая догана, попередження про неповну посадову відповідальність, звільнення з посади, пониження у спеціальному званні на один ступінь.

Таким чином, патрульні наряди забезпечують належний публічний порядок і безпеку на своїх маршрутах і постах відповідно до чинних законів і встановлених правил поведінки. Вони повинні підтримувати нормальну обстановку й порядок на вулицях і майданах, у парках, на транспортних магістралях, в аеропортах та в інших громадських місцях, вживаючи при цьому своєчасних заходів щодо виявлення, запобігання і припинення порушень громадського порядку [67, С.14 – 17]. В разі недобросовісного виконання своїх службових повноважень поліцейський несе відповідальність, передбачену вітчизняним законодавством.

4.6. Роль органів поліції під час забезпечення публічної безпеки та порядку в разі введення воєнного стану.

Напружена геополітична ситуація, яка виражається в активному втручанні та впливі іноземних держав на економічну, політичну та соціальну обстановку в Україні, призводить до наростання конфліктів як всередині країни, так і за її межами.

Стратегія національної безпеки України визначає, що основними пріоритетами національної безпеки є національна боротьба, державна та громадська безпека. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають питання ролі правоохоронних органів, а особливо Національної поліції, в забезпеченні національної безпеки України, в тому числі в разі агресії проти України або безпосередньої агресії, яку, наприклад, розпочала російська федерація проти України, починаючи з 2014 року. З метою створення умов для віддзеркалення або запобігання агресії проти нашої держави передбачено адміністративно-правовий режим воєнного стану.

Законодавством передбачено низку заходів, що застосовується в разі безпосередньої збройної агресії з боку іншої держави чи групи держав або загрози нападу на Україні. Так, Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, а також вносить до Верховної ради України подання про оголошення стану війни. Законодавець розглядає збройну агресію як застосування збройної сили проти України з боку іншої держави (групи держав).

Збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій: - вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України; - блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав; - напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України; - засилання іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної сили проти України, які мають настільки серйозний характер, що це рівнозначно переліченим вище (в абзацах 5 – 7 статті 1 закону «Про

оборону України» діям, у тому числі значна участь третьої держави в таких діях; - дії іншої держави (держав), яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надавала в розпорядження третьої держави, використовувалася цією третьою державою (державами) для вчинення дій, зазначених вище (в абзацах 5 – 8 статті 1 закону України «Про оборону України» [68, С.63- 64]).

Відповідно до вказаного Закону **воєнний стан** – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відведення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Для здійснення режиму воєнного стану можуть створюватися спеціальні державні органи, а існуючі державні органи набувають особливих повноважень. Так, згідно зі статтею 8 закону України «Про оборону України» для забезпечення стратегічного керівництва Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами в особливий період (період функціонування органів державної влади та Воєнної організації держави, а також галузей національної економіки, підприємств, установ та організацій, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової, що проводиться з метою ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій та катастроф, що сталися в мирний час) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій, може створюватися Ставка Верховного Головнокомандувача як вищий колегіальний орган воєнного керівництва обороною державою у цей період. Генеральний штаб Збройних Сил України стає робочим органом Ставки Верховного Головнокомандувача. В умовах воєнного стану можуть передбачатися окремі обмеження прав і свобод громадян із зазначенням меж і термінів їхньої дії. Щодо дипломатичних стосунків, то стан війни означає припинення з державою (групою держав) мирних відносин з моменту оголошення стану війни чи фактичного початку во-

енний дій до закінчення воєнних дій чи до укладення між ними мирного договору. З моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій настає воєнний час, який закінчується в день і час припинення війни.

З поняттям «воєнний час» у деяких нормативно-правових актах пов'язано низку правових наслідків. Так, зокрема, у частині 4 статті 37 закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» зазначено, що у воєнний час виїзд призовників і військовозобов'язаних з місця проживання без дозволу районного (міського) військового комісаріату забороняється. У статтях 89 – 92 Положення про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців, затвердженого указом Президента України від 07.11.2001 року №1053/2001, встановлюється особливий порядок щодо поповнення офіцерського складу, присвоєння військових звань та просування по службі. Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а також цілою низкою підзаконних нормативно-правових актів визначаються такі заходи з організації оборони, як мобілізаційна підготовка та мобілізація.

Відповідно до вітчизняного законодавства **мобілізаційна підготовка в Україні** - це комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових та інших заходів, які здійснюються в мирний час з метою підготовки національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших утворень відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Державної спеціальної служби транспорту, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави і захисту її території від можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період [69].

Реалізація заходів з проведення мобілізаційної підготовки та мобілізації безпосередньо пов'язується зі встановленням військового обов'язку громадян України та військово-транспортного обов'язку. Відповідно до статті 65 Конституції України захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України, а згідно зі статтею 1 закону України «Про загальний обов'язок і військову службу» військовий обов'язок

установлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення та Державної служби транспорту, посади в яких комплектуються військовослужбовцями. Стаття 6 закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» визначає зміст військово-транспортного обов'язку, метою встановлення якого є задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань та особливий період транспортними засобами і технікою і який поширюється на центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації, у тому числі на залізниці, порти, пристані, аеропорти, нафтобази, автозаправні станції дорожнього господарства та інші підприємства, установи й організації, які забезпечують експлуатацію транспортних засобів, а також на громадян – власників транспортних засобів.

У кожному населеному пункті створені мобільні групи для сприяння в забезпеченні процесу мобілізації, до складу яких входять працівники військкомату, органів місцевого самоврядування та поліції. Так, правоохоронці не мають права вручати повстки власноруч, до їх завдань належить лише супроводження осіб, які уповноважені це робити. Правоохоронці зі свого боку всіляко допомагають встановлювати місце перебування осіб, які уникають військового призову. Відповідно до положень вітчизняного законодавства щодо визначення обороноздатності країни до складових частин організації оборони в Україні належать територіальна оборона та цивільний захист.

Згідно з розділом III закону «Про оборону України» територіальна оборона України є системою загальнодержавних воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються в особливий період із завданням: а) охорони та захисту державного кордону; б) забезпечення умов для надійного функціонування органів державної влади, органів військового управління, стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил); в) охорони та оборони важливих об'єктів і комунікацій; г) боротьби з диверсійно-розвідувальними силами, іншими озброєними формуваннями агресора та антидержавними незаконно утвореними озброєними формуваннями; д) підтримання правового режиму воєнного стану.

Територіальну оборону на сій території України організовує Генеральний штаб Збройних Сил України, на території Автономної Республіки Крим, областей, у містах Києві та Севастополі – відповідно місцеві державні адміністрації в межах своїх повноважень. Безпосереднє керівництво територіальною обороною держави здійснює начальник Генерального штабу – Головнокомандувач Збройних Сил України. До виконання завдань територіальної оборони в межах їх повноважень залучаються Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, органи Національної поліції, підрозділи Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та зв'язку інформації України й відповідні правоохоронні органи.

Згідно зі статтею 19 закону України «Про оборону України» цивільний захист України у мирний час здійснюється відповідно до Кодексу цивільного захисту України, а в особливий період та з метою підготовки до нього з урахуванням особливостей, визначених законодавством про оборону, мобілізацію та правовий режим воєнного стану. Цивільний захист не належить до питань, пов'язаних з публічним адмініструванням у сфері оборони, оскільки всі заходи щодо організації оборони в Україні спрямовані на захист від зовнішньої небезпеки у вигляді збройної агресії передусім територіальної цілісності, незалежності та суверенітету держави, а завдання цивільного захисту спрямовані саме на захист життя, здоров'я громадян, забезпечення безпечного середовища саме всередині країни. Водночас Кодекс цивільного захисту України регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, реагування на них, функціонування єдиної державної системи цивільного захисту та визначає повноваження органів державної влади, органів місцевого самоврядування, права та обов'язки громадян України, іноземців та осіб без громадянства, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, а статті 4 Кодексу визначає, що **цивільний захист** – це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період. Відповідно до пункту 24 статті 2 цього Кодексу **надзвичайна ситуація** – це обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується пору-

шенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великій кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на тій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності. Залежно від характеру походження подій надзвичайні ситуації класифікуються на ситуації техногенного характеру, природного характеру, соціальні та воєнні.

Отже, цивільний захист стосується сфери оборони виключно із запровадженням особливого періоду в Україні, а також при виникненні надзвичайних ситуацій воєнного характеру. Тому, з урахуванням положень законодавства, що регулює питання у сфері оборони та цивільного захисту, вважаємо, що цивільний захист як окрема складова не входить до системи заходів, що стосується організації оборони в Україні.

Виходячи з вищевикладеного, слід визначити **основні функції органів Національної поліції під час забезпечення публічної безпеки та порядку у разі введення військового стану**: - **по-перше**, сприяння встановленню місця перебування осіб, які уникають військовому призову; - **по-друге**, протидія внутрішнім загрозам, що досягається виконанням таких завдань, як протидія злочинності, особливо її організованим формам; протидія різним проявам тероризму тощо; - **по-третє**, враховуючи підстави і порядок застосування примусу, можна виділити підстави їх застосування під час підтримання публічного порядку та безпеки в умовах воєнного стану; попередження правопорушень, припинення правопорушень, особисте затримання, вилучення підготовлених для вчинення злочину різних завдань і предметів, забезпечення притягнення винних осіб до відповідальності; - **по-четверте**, організація органів поліції в умовах воєнного стану потребує організаційного виділення спеціальних підрозділів, груп чи окремих працівників, які мають підвищену професійну, фізичну чи спеціальну підготовку і здатні успішно виконувати окремі види адміністративної діяльності; - **по-п'яте**, активне використання превентивних поліцейських заходів з метою вироблення у населення необхідності свідомого і добровільного виконання правових вимог, припинення антигромадської поведінки.

ГЛАВА 5. ЗАХИСТ І ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ.

5.1. Права людини та рівень їх забезпечення в Україні. Діяльність поліції щодо забезпечення прав і свобод людини.

Природа основних прав і свобод людини характеризується тим, що в якій би країні особа не проживала, вона перебуває під захистом світового співтовариства, а також держави, громадянином якої вона є. Стан свободи не дарується публічною владою, а належить людині від народження. Він реалізується через суб'єктивні права, які мають природно-правовий характер, а тому є невід'ємними.

Проблема дотримання прав людини сьогодні набула політичного і навіть геополітичного значення, що зумовлено внутрішньополітичною кризою в Україні, проведенням повномасштабної агресії російської федерації проти України, реформуванням правоохоронних органів (зокрема створення Національної поліції на заміну діючій тривалий час міліції). Зважаючи на європейський досвід функціонування сектора забезпечення правопорядку, діяльність правоохоронних органів варто оцінювати не лише з погляду ефективності протидії злочинності, а й зважаючи на те, сприяє вона належному забезпеченню прав людини чи, навпаки, порушує їх або створює їм загрозу. Таким чином, одним із основних завдань держави є підвищення поваги органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інституцій громадянського суспільства до прав людини, вироблення дієвого механізму їх реалізації, недопущення випадків їх порушення, захист жертв порушень прав людини, усунення цих порушень, якщо це можливо, або мінімізація їх негативних наслідків, створення умов для відшкодування нанесеної порушеннями шкоди.

Права людини – це комплекс можливостей і вимог людини в особистій, соціальній, економічній, політичній і культурній сферах, властивих їй природі, що характеризують її правовий статус стосовно держави, визнаних і законодавчо оформлених у зовнішньому (міжнародному) і внутрішньому (державному) або тільки у міжнародному праві і гарантованих усім міжнародним співтовариством, без яких вона не може існувати як повноцінна істота [70, С.9].

В теорії держави і права основні права людини розглядаються як певні можливості людини, необхідні для її існування й розвитку в конкретно-історичних умовах та об'єктивно зумовлені досягнутим рівнем розвитку людства (економічним, духовним, соціальним), які мають бути однаковими для всіх людей [48, С.10]. Саме таке визначення більш повно розкриває зміст поняття прав людини.

Україна визначена Конституцією України демократичною та правовою державою, під чим розуміється, що Україна шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів закріплює положення щодо забезпечення прав і свобод людини, гарантуючи при цьому можливість безперешкодно користуватися ними. Правова регламентація прав людини в Україні знайшла своє відображення у багатьох нормативно-правових актах, однак головним і фундаментальним документом, який проголошує та закріплює права людини, є Конституція України. Крім Конституції України, на території України ратифіковані такі міжнародні договори, як Загальна декларація прав людини (прийнята в рамках ООН 10.12.1948 року), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (прийнята Радою Європи 04.11.1950 року), які у більш повному обсязі закріплюють права людини.

У Національній стратегії у сфері прав людини, затвердженій Указом Президента №501/2015 від 25.08.2015 року, визначено загальні ідеї розвитку механізмів забезпечення прав людини у всіх сферах життєдіяльності, сформульовані базові критерії оцінки ефективності реалізації стратегії, які ґрунтуються на результатах виконання плану дій, позицій України у міжнародних рейтингах, результатах моніторингу України з боку міжнародних організацій, соціологічних дослідженнях, опитування громадської думки. Позитивним моментом цієї Стратегії є використання під час її розробки Стратегії досвіду Уповноваженого Верховної ради України з прав людини, правозахисних організацій України, Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, інших міжнародних організацій, а також практики Європейського суду з прав людини.

У національному законодавстві виділяють декілька видів прав людини: громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні та колективні (їх інколи називають солідарні, які притаманні усім).

До громадянських прав людини, зазначених в Конституції України, відносять: право на життя (стаття 27), на свободу (стаття 29), на повагу гідності (стаття 28), на особисту недоторканість (стаття 29), на таємницю особистого та сімейного життя (стаття 32), на недоторканність житла (стаття 30), на свободу пересування (стаття 33), на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (стаття 31), презумпцію невинуватості (стаття 62).

Політичні права людини знайшли своє відображення у таких нормах Конституції України: право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (стаття 36), право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно брати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (стаття 38), право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (стаття 39), право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (стаття 40).

До економічних прав людини відносять: право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (стаття 41), право на підприємницьку діяльність (стаття 42), право на працю (стаття 43).

Соціальними правами людини є: право на страйк (стаття 44), право на відпочинок (стаття 45), право на соціальний захист (стаття 46), право на житло (стаття 47), право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (стаття 48), право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (стаття 49), право на судовий захист (стаття 55), право на професійну практичну допомогу (стаття 59).

Культурними правами людини є: право на освіту (стаття 53), свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості (стаття 54), право на свободу світогляду і віросповідання (стаття 35).

До колективних відносять права, які закріплені Конституцією України, але не сформовані у форматі прав людини. До них належить: право на мир, навколишнє середовище, суверенітет, самовизначення. Проте, незважаючи на те, що права людини та громадянина в Україні закріплені на законодавчому рівні, існують певні проблемні питання, пов'язані з їх реалізацією та захистом, а саме: - низький рівень правової культури і правової свідомості переважної більшості

членів нашого суспільства; - незадовільний рівень зовнішнього виховного впливу на кожну людину з боку суспільства та самовиховання за відсутності у багатьох людей реального відчуття власної честі та гідності; - низький рівень дотримання правопорядку (законності) у житті суспільства і держави та беззастережної відповідальності кожної без винятку особи перед собою і оточенням за процес і результати своєї діяльності; - нерівноправність гілок та органів державної влади і недосконалість функціонування місцевого самоврядування територіальних громад у реальному житті; - низький рівень професіоналізму у сфері політичного й державного менеджменту і його виняткова залежність від особистих і групових (кланових) інтересів; - відсутність чіткої структурованості громадянського суспільства і громадського контролю за діяльністю всіх органів державної влади; - високий рівень корупції на всіх рівнях і щаблях державного і суспільного життя та відсутність політичної волі у його зменшені; - відсутність прямої обопільної залежності між людиною і громадянином та державою і суспільство [71, С. 29 -30].

Вирішення зазначених питань вимагає вироблення ефективного соціально-юридичного механізму реалізації прав і свобод людини та громадянина, що містить гарантії їх забезпечення і захисту. В цьому механізмі вагоме місце посідають правоохоронні органи, зокрема органи Національної поліції. Права людини, виходячи з теорії права, є сукупність трьох різних категорій, а саме: права мати права, права реалізувати права та права звертатися за захистом порушених прав. Держава, у свою чергу, гарантуючи основні права та свободи людини, забезпечує належне функціонування правоохоронної системи для забезпечення дотримання прав і свобод людини. Органи поліції, як основний правоохоронний орган держави, повинні виконувати свої завдання неупереджено і в точній відповідності закону. Жодні обставини не можуть бути підставою для незаконних дій з боку працівників поліції у сфері забезпечення прав людини.

Відповідно до пункту 2 частини 1 статті 2 закону України «Про Національну поліцію» охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави є одним з основних завдань, покладених на органи поліції. У статті 7 «Дотримання прав і свобод людини» щодо Закону визначено, що під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами Ук-

раїни, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації.

Відповідно до норм чинного законодавства України органи поліції повинні гарантувати громадянам України та іншим особам, які тимчасово або постійно перебувають на території України, можливість безперешкодної реалізації та забезпечення їх прав і свобод. Під гарантуванням прав людини варто розуміти створення сприятливих умов для того, щоб юридично закріплений правовий статус особи мав фактичний зміст, тобто реалізовувався у повсякденному житті суспільства. Характерною особливістю діяльності правоохоронних органів, зокрема й органів поліції, є те, що вони у стосунках з окремою особою представляють усе суспільство, а під час захисту його інтересів часто змушені в межах, установлених законом, вдаватися до обмеження прав і свобод цієї особи. Однак таке обмеження постає виключно з визнання поваги прав і свобод інших осіб, дотримання вимог моралі, громадського порядку, загального благополуччя.

У правовій державі забезпечення принципу законності та дотримання прав і свобод людини в діяльності органів поліції набуває першочергового значення, адже діяльність поліції пов'язана не тільки із захистом прав і свобод кожного громадянина, але й із певним обмеженням прав осіб, які скоїли правопорушення. **Дотримання прав і свобод людини в діяльності поліції полягає в такому** (стаття 7 закону України «Про Національну поліцію»): - під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами України; - обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією та законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції; - здійснення заходів, що обмежують права і свободи людини, має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування; - поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; - у діяльності поліції забороняється будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статті, етнічного та соціального походження,

майнового стану, місця проживання, за мовною або іншою ознаками.

Зміст принципу законності в діяльності Національної поліції України (стаття 8 закону України «Про Національну поліцію») **полягає в тому, що:** - поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень і у спосіб, що визначені Конституцією та законами України; - поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази; - накази, розпорядження й доручення вищих органів, керівників, посадових і службових осіб, службова, політична, економічна або інша доцільність не можуть бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України.

Проте не зважаючи на те, що на законодавчому рівні визначено основні засади, яких мають дотримуватися працівники поліції під час виконання покладених на них обов'язків, існують випадки застосування працівниками поліції протиправних обмежень і навіть порушень прав людини. Характер обмежень прав і свобод, а також їх порушень безпосередньо залежить від специфіки завдань, які виконує той чи інший орган (підрозділ). **Основними (типовими) порушеннями прав і свобод людини та громадянина в діяльності окремих органів і підрозділів поліції є:** - незаконне затримання, заборона масових демонстрацій, затримання громадян за ознакою раси, кольору шкіри, етнічної належності, належності до певної соціальної групи (підрозділи превентивної діяльності); - незаконний арешт, обшук, невжиття заходів за заявами громадян, приховування злочині від обліку, несанкціоноване прослуховування телефонних розмов, несанкціоноване проникнення в житлове приміщення (підрозділи кримінальної поліції); - позбавлення прав водіїв транспортних засобів, необґрунтований арешт експлуатації автомобіля, евакуація з місця стоянки (патрульна поліція); - незаконна відмова від порушення кримінальної справи, провадження слідчих дій без участі понятих, незаконний обшук, виїмка, арешт, несвоєчасний допуск адвоката до ознайомлення з матеріалами справи, застосування незаконного фізичного і психологічного насильства (слідчі підрозділи).

Наведений перелік далеко не вичерпний і дає лише загальні уявлення про види порушень прав і свобод людини та громадянина, які мають місце в органах поліції, Більш детальний розгляд структури порушень свідчить про перевагу посягань на громадянські права людини (недоторканість особи, майна, таємність особистого життя

тощо), у меншому обсязі вони торкаються соціально-політичних та економічних прав.

Водночас не варто забувати, що забезпечення прав і свобод людини є головним завданням поліції, Порухення працівниками поліції прав людини є достатньо негативним суспільним явищем, яке безпосередньо впливає на рівень довіри населення до поліції. А саме вона є критерієм ефективності діяльності правоохоронних органів.

5.2. Забезпечення прав людини на стадії досудового розслідування. Заборона катування і жорстокого поводження в діяльності поліції.

Досудове розслідування - це окрема стадія кримінального процесу, яка починається з унесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Саме на стадії досудового розслідування відбувається значне обмеження існуючих прав і свобод людини, особливо на його початковому етапі. Надійні гарантії прав і свобод людини на цьому етапі повинні першочергово забезпечуватися [72, С. 229]. Це зумовлено тим, що стадія досудового розслідування є найбільш вразливою для порушення прав людини і громадянина, в якій переплітаються і не збігаються інтереси особи, суспільства й держави [73, С.375].

Правова регламентація прав і свобод людини знайшла своє відображення не тільки в Конституції України, а й у багатьох нормативно-правових актах України. Так, не оминає питання забезпечення прав людини і кримінально-процесуальне законодавство України. Кримінальний процесуальний кодекс України з метою забезпечення прав та свобод людини передбачив, що зміст і форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, належать: 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність перед законом та судом; 4) повага до людської гідності; 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; 6) недоторканність житла чи іншого володіння; 7) таємниця спілкування; 8) невтручання у приватне життя; 9) недоторканність права власності; 10) презумпція невинуватості та забезпечення до-

веденості вини; 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї; 12) заборона двічі притягуватися до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; 13) забезпечення права на захист; 14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; 15) змагальність сторін і свобода у поданні ними суду своїх доказів; 16) безпосередність досліджень показань, речей та документів; 17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; 18) публічність; 19) диспозитивність; 20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; 21) розумність строків; 22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Дотримання зазначених засад кримінального провадження забезпечує повну і всебічну можливість людини реалізувати свої права на всіх етапах досудового розслідування, але тільки правової регламентації принципів здійснення розслідування недостатньо для повного та всебічного забезпечення прав людини в процесі досудового розслідування. Для забезпечення законності в діяльності органів, що здійснюють досудове розслідування, існує механізм відомчого та позавідомчого контролю.

Відомчий контроль за діяльністю слідчого під час досудового розслідування безпосередньо здійснює керівник слідчого підрозділу, який відповідно до вимог статті 39 Кримінального процесуального кодексу України з метою організації досудового розслідування: 1) визначає слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою визначає старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих; 2) відсторонює слідчого від проведення досудового розслідування вмотивованою постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначає іншого слідчого за наявності підстав для його відводу або в разі неефективного досудового розслідування; 3) ознайомлюється з матеріалами досудового розслідування, дає слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора; 4) вживає заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадках їх допущення слідчим; 5) погоджує проведення слідчих (розшукових) дій та продовжує строки їх проведення у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом; 6) здійснює досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого.

Саме у результаті здійснення повноважень щодо організації та контролю за діяльністю слідчого керівник слідчого підрозділу забезпечує дотримання слідчим прав і свобод учасників кримінального провадження. Особлива увага повинна приділятися належній реалізації такого повноваження керівника слідчого підрозділу, як погодження проведення слідчих (розшукових) дій. Саме під час зазначених процесуальних дій найчастіше відбуваються порушення прав людини. Узагальнюючи, можна констатувати, що відомчий контроль за діяльністю слідчого під час досудового розслідування набуває форм процесуального керівництва роботою слідчого, але саме процесуальна діяльність керівника слідчого підрозділу спрямована на забезпечення умов для якісного здійснення повноважень підлеглим та жорсткого контролю за дотриманням ними вимог законодавства, що сприяє забезпеченню дотримання прав і свобод громадян.

З метою підвищення якості відомчого процесуального контролю за прокуратурою закріплено право засобами прокурорського нагляду домагатися підвищення відповідальності керівників слідчих підрозділів, а за неналежне виконання своїх процесуальних повноважень щодо контролю за законністю дій органів досудового розслідування, за якісним розслідуванням та розкриттям злочинів – реагувати в межах своїх повноважень та використовувати передбачене у статті 30 закону України «Про прокуратуру» право надання доручень щодо проведення перевірок.

Охорона прав і свобод учасників кримінального провадження засобами прокурорського нагляду полягає у попередженні будь-якого можливого їх порушення, контролі за їх дотриманням, а також готовності оперативно реагувати на порушення, що забезпечується широким переліком повноважень та обов'язків прокурора [74, С.186]. Функції прокурора у кримінально-процесуальному провадженні зобов'язують його виявляти та усувати порушення прав, а в деяких випадках і застосовувати примусові заходи для виконання нормативних приписів. Перевірка підстав здійснення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії є основною функцією прокурора у сфері забезпечення прав людини на стадії досудового розслідування.

Значення й ефективність судового контролю за дотриманням прав людини у кримінальному провадженні, особливо на стадії досудового розслідування, полягає в тому, що лише сам факт існування такого контролю здійснює позитивний вплив на роботу правоохоронних органів. Ефект цього інституту виявляється у двох його

напрямках. По-перше, суд, визнавши, що є порушення прав людини, забезпечує їх відновлення. По-друге, підвищується якість роботи правоохоронних органів у кримінальних провадженнях, які підлягають судовому контролю. Безпосереднє значення судового контролю полягає в тому, щоб досудове розслідування у кримінальних провадженнях проводилось із дотриманням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права і свободи визнаються найвищими цінностями [75, С.145]. Суддя під час досудового розслідування здійснює повноваження, які забезпечують дотримання іншими учасниками кримінального провадження, особливо працівниками органів поліції, законності під час проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та здійснення запобіжних заходів. Судовий контроль у досудовому кримінальному провадженні, на відміну від діяльності керівника органу досудового розслідування та прокурора, наповнений іншим змістом і спрямований виключно на забезпечення законного та обґрунтованого обмеження конституційних прав і свобод людини.

Стаття 24 Кримінального процесуального кодексу України гарантує кожному право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому цим Кодексом. Порівняно з іншими процедурами судовий порядок розгляду скарг забезпечує більшу об'єктивність, ширші можливості для заінтересованих осіб у відстоюванні своїх інтересів, більшу авторитетність та обов'язковість прийнятого за результатами розгляду скарги рішення. Особливої ваги право на оскарження набуває на стадії досудового розслідування.

Новелою Кримінального процесуального кодексу України є чітке визначення кола рішень, дій чи бездіяльності слідчого чи прокурора, що можуть бути оскаржені під час провадження досудового розслідування, а також установлення вичерпного переліку осіб, які мають право оскаржити те чи інше рішення, дію чи бездіяльність слідчого або прокурора. Обмеження права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, що зачіпають права та законні інтереси громадян, лише на тій підставі, що ці особи не визначені в належному порядку учасниками провадження або не віднесені статтею 303 Кримінально-процесуального кодексу до осіб, які мають право оскаржувати те чи інше рішення, дію чи бездіяльність слідчого або прокурора, не відповідає основним положенням Конституції України. Адже єдиним критерієм, який дає змогу ви-

значити, які дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, які рішення цих осіб можуть бути оскаржені до суду та хто саме має право на таке оскарження, є обмеження конституційних прав і свобод громадян або створення перепон для доступу до правосуддя [76, С. 10].

Загалом право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування є дієвим засобом забезпечення дотримання прав і свобод громадян, але в той же час практична реалізація зазначеного інституту дозволяє зробити висновок, що більшість скарг залишається без задоволення або задоволеними не в повній мірі. Майже всі конституційні права та свободи людини можуть бути обмежені під час досудового розслідування. Звісно, що такі обмеження можуть відбуватися як на законних підставах, так і з порушенням норм закону. Так, наприклад, право на повагу гідності людини може бути обмежено під час обшуку особи, слідчого експерименту, освідування особи; право на свободу та особисту недоторканність - домашнього арешту, тримання під вартою, затримання з метою приводу та іншого затримання особи; право на недоторканність житла – проникнення до житла, обшуку, огляду чи обмеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції – тимчасового доступу до речей і документів, тимчасового вилучення майна; право на невтручання в особисте та сімейне життя ; право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, інших законних обмежень прав і свобод людини на стадії досудового розслідування Кримінальним процесуальним кодексом України не передбачено.

Дослідження стану дотримання прав людини свідчать, що значна кількість порушень прав людини відбувається під час затримання. Порушення полягають в зазначенні у протоколі відмінного від фактичного часу, місця і дати затримання. Найпоширенішими порушеннями прав людини, які регламентовані міжнародним та національним законодавством, що вчиняються працівниками поліції, є порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини і основних свобод, а саме заборони катувань та іншого нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження. **Основними ознаками, за наявності яких можна стверджувати, що саме таке діяння є катуванням, є:** - наявність завдання шкоди; - як наслідок має виступати завдання сильного болю або страждань, фізичних чи моральних; -

наявність мети вчинення таких дій, а саме: а) отримання інформації або свідчення від людини чи від третьої особи. покарання за вчинене або припустимо вчинене діяння або діяння, що вчинено третьою особою, залякування або чинення тиску, в тому числі на третю особу; б) з будь-якої іншої причини, що ґрунтується на дискримінації, якою б вона не була (тобто застосування тортур або катувань, тому що людина належить до етнічної, релігійної, політичної, соціальної групи, діяння мають бути скоєні представниками публічної влади (держави) чи іншою особою, котра діє як офіційна, або повинні бути ними спровокованими чи відбуватися з їх відома або мовчазної згоди.

Конституція України також містить норму, яка регламентує заборону катувань: «Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» (стаття 28). Відповідні положення містяться і в інших нормативно-правових актах, зокрема в законі України «Про Національну поліцію» та Кримінальним процесуальним кодексом України. Практика Європейського суду з прав людини свідчить, що позивачі постійно посилаються на порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини і основних свобод, мотивуючи це тим, що до них застосовувалося нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження. Діяльність Європейського комітету з питань по бігання катування чи нелюдського або такого, що принижує гідність, поводженню чи покаранню спрямована на систематичне інспектування місць позбавлення волі для виявлення тв. попередження фактів порушень міжнародного та національного законодавства у сфері протидії катувань та жорстокому, нелюдському поводженню чи покаранню. **Україна як член Ради Європи взяла на себе зобов'язання стосовно протидії катуванням, нелюдським поводженням, які принижують гідність людини.**

5.3. Дотримання прав людини під час затримання й арешту, Дотримання прав людини під час застосування працівниками поліції заходів фізичного впливу та вогнепальної зброї.

Стаття 29 Конституції України проголошує право кожної людини на свободу та особисту недоторканість. Таке саме положення міститься у статті 5 Конвенції про захист прав людини і основопо-

ложних свобод Стаття 9 Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною асамблеєю ООН, більш конкретно наголошує на неможливості застосування свавільного арешту особи або її затримання. Проте право людини не є абсолютним, тому обмеження його в порядку та на підставах, установлених у законі, за вмотивованим рішенням суду можливе. У Загальній декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Конституції України зазначається, що процедура такого обмеження має чітко відповідати вимогам закону. Природно, що передбачений Конституцією виняток (у разі нагальної необхідності) з фундаментального права на свободу недоторканості особи слід найретельнішим чином обґрунтувати в законодавстві, має бути виписана чітка процедура виконання, встановлена сувора відповідальність за порушення у його здійсненні [77, С.11].

Крім закріплення самого права людини на свободу та особисту недоторканість, у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод міститься **перелік умов, які регламентують підстави обмеження цього права як на міжнародному рівні, так і на національному. До них відносяться:** - законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом; - законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом; - законний арешт або затримання особи, здійснене з метою доставляння її до компетентного органу державної влади за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; - затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядних заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою доставляння його до компетентного органу; - законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічно хворих, алкоголіків або наркомані чи бродяг; - законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

Такий перелік обставин має гарантувати особам, право яких обмежується, законність обмеження свободи та недоторканості. Аналізуючи національне законодавство України, можна виокремити **перелік заходів, що обмежують право на свободу та особисту не-**

доторканність: 1) затримання у передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом порядку; 2) адміністративне затримання; 3) поліцейське піклування.

Для більш точного та лаконічного визначення матеріалу необхідно визначитися з понятійною базою, яка буде використовуватися в цьому розділі. Затримання у кримінальному провадженні є тимчасовим запобіжним заходом, який застосовується в особливих випадках і за визначеною Кримінальним процесуальним кодексом України процедурою. Затримання може здійснюватись щодо підозрюваного або обвинуваченого за ухвалою слідчого судді чи суду уповноваженою службовою особою, а також у точно встановлених випадках кожним, хто не є уповноваженою службовою особою [78, С.402]. Варто розрізняти два поняття: затримання особи для приводу та тримання особи від вартою, які є видами запобіжних заходів у кримінальному провадженні.

Тримання під вартою є запобіжним заходом, який застосовується до:

1) особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у вигляді штрафу в розмірі 3000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, якщо ця особа не виконує обов'язки, покладені на неї при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконала у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує;

2) раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за яких законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 3 або до 5 років, якщо ця особа, перебуваючи на волі, переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру в учиненні іншого злочину, або у випадку, якщо ця особа підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад 5 років;

3) раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад 3 років;

4) особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для

притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставі, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України (стаття 183 КПК України).

Адміністративне затримання – це короткочасне обмеження волі правопорушників, пов'язане з примусом утримання їх протягом установленого законом терміну в спеціальних приміщеннях поліції [42]. Крім адміністративного затримання, Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає ще один захід, який обмежує право на свободу та особисту недоторканість, - **доставляння правопорушника**. Ведеться дуже багато наукових дискусій з приводу доцільності застосування доставляння поряд із можливістю застосування адміністративного затримання. Справа в тому, що у випадку доставляння правопорушника до відділу поліції робиться запис у журналі затриманих та доставлених , в той час як адміністративне затримання передбачає більш регламентовану процедуру проведення – складання адміністративного протоколу про затримання особи. Саме другий випадок передбачає можливість застосування більш широкого кола заходів для захисту своїх прав особою, яку затримують, адже складання протоколу завжди дає можливість його оскарження.

Поліцейське піклування – превентивний поліцейський захід, який застосовується до: неповнолітньої особи до 16 років, яка залишилась без нагляду; особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу , де вона утримувалася на підставі судового рішення; особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі; особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самотійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі, який полягає в обмеженні свободи особи з метою її передання до батьків (у першому випадку) або відповідній установі (стаття 41 закону України «Про Національну поліцію»).

Загальними засадами дотримання прав людини під час затримання є обов'язок осіб, які здійснюють затримання, сповістити заарештованому або затриманому про мотиви затримання, роз'яснити його права та надати з моменту затримання можливість захищати себе особисто або користуватися правничою допомогою (стаття 29

Конституції України). Уповноважена службова особа, яка здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або мовчати з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місцеперебування, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом.

За загальним правилом затримання особи допускається лише на підставі вмотивованого рішення суду. В кримінальному та адміністративному праві передбачена можливість затримання без ухвали суду не більше ніж 72 години і 3 години відповідно. Якщо протягом цього часу для особи не обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою (кримінальному провадженні) або не досягнуто цілей, передбачених статтею 260 Кодексу України про адміністративні правопорушення (в адміністративному провадженні), затриманий має бути негайно відпущений з місця утримання.

Найпоширенішими порушеннями прав людини під час затримання та арешту є безпідставне затримання, неправильне відображення у протоколі моменту затримання, порушення строків затримання, перешкоджання реалізації права особи на захист та інші. Поряд із цим можна стверджувати, що правові гарантії дотримання прав людини під час затримання та арешт чітко прописані на законодавчому рівні. Проте сьогодні залишається проблемним питання дотримання зазначених гарантій працівниками поліції, тобто забезпечення дотримання працівниками поліції законності у своїй діяльності, а саме у сфері затримання та арешту.

У статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначено, що «право кожного на життя охороняється законом. Ніхто не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: - для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; - для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, які законно тримають під вартою; - при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання. У пункті,

де йдеться про захист права на життя та здоров'я особи через те, що поліцейським в окремих випадках дозволено використовувати вплив на осіб, що може призвести до ушкоджень, тобто посягати на життя і здоров людей.

Під час затримання або арешту особи поліцейські повсякчас застосовують поліцейські заходи примусового характеру. При наданні поліцейських правових повноважень із використанням сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї держава не звільняє їх від відповідальності щодо захисту права на життя і здоров'я, свободу й безпеку всіх людей. Такі правові повноваження зафіксовані в законах, які чітко окреслюють обставини, за яких припускається застосування сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї, що можуть бути використані в ситуації, яка чітко відповідає вимогам статей 42 – 46 закону України «Про Національну поліцію».

Застосування примусових поліцейських заходів передбачає обмеження прав і свобод людини. Необхідність застосування зазначеного обмеження пояснюється тим, що у будь-якому суспільстві існували та будуть існувати правопорушники, перевиховання та притягнення до відповідальності яких не можливе без застосування до них сили. Проте застосування сили та вогнепальної зброї повинно відповідати чітко визначеним законом вимогам і ситуації, під час якої відбувається таке застосування.

Застосування примусу не є самоціллю, примус є наслідком певної поведінки суб'єктів, яка відхиляється від вимог правових норм, становить загрозу відносинам, що цими нормами регулюються й охороняються, і застосовується з метою усунення (недопущення) такої поведінки. Відповідно, основне призначення заходів примусу полягає в тому, щоб вчасно відреагувати на ті або інші анти суспільні діяння, спонукати, змусити певних осіб виконувати вимоги правових норм, припинити чи перервати правопорушення й тим самим не допустити настання їх шкідливих наслідків.

Водночас примус завжди є правовим, оскільки він регулюється різними галузями права (адміністративним, кримінальним, цивільно-правовим тощо). Поліцейські примусові заходи є винятковими заходами адміністративного примусу, що безпосередньо припиняють наявні правопорушення або об'єктивно протиправні діяння [21, С.172]. Існує велика кількість нормативно-правових актів, що визначають принципи та регламентують порядок застосування сили та вогнепальної зброї. На міжнародному рівні восьмим Конгресом

Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та поведіння з правопорушниками 07.09.1990 року було прийнято Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку (далі – Принципи). Цими Принципами визначено, що посадові особи з підтримки правопорядку (працівники поліції входять до їх переліку відповідно до примітки до абзацу 1 цих Принципів) не застосовують вогнепальної зброї проти людей, за винятком випадків самооборони або захисту інших осіб від неминучої загрози смерті чи серйозного злочину, що тягне за собою велику загрозу для життя, з метою арешту особи, яка створює таку небезпеку, чинить опір їх владі, або з метою запобігання її втечі і лише в тих випадках, коли менш рішучі заходи недостатні для досягнення таких цілей. У будь-якому випадку навмисне застосування сили зі смертельними наслідками може мати місце лише тоді, коли воно абсолютно неминуче для захисту життя.

Крім випадків застосування, у пункті 10 Принципів окреслено процедурні питання до застосування сили та вогнепальної зброї: перед застосуванням сили посадові особи, які мають намір її застосувати, повинні відрекомендуватись як особи, котрі забезпечують правопорядок; дати чітке попередження про намір застосувати вогнепальну зброю, крім випадків, коли попередження може створити ще більшу небезпеку для поліцейського чи інших осіб або воно є явно недоречним чи непотрібним за обставин інциденту.

Принципи містять у собі напрямки, за якими держави мають розробляти правила, які б містили положення про: - розробку максимально широкого кола засобів для озброєння посадових осіб різними видами зброї й боєприпасів, що забезпечують диференційоване використання сили та вогнепальної зброї; - розробку не смертоносної попереджувальної зброї для обмеження застосування засобів, які здатні викликати смерть або травму; - озброєння посадових осіб засобами самозахисту, такими, як щити, шоломи, куленепробивні жилети й куленепробивні засоби транспортування з метою зменшення потреби у використанні зброї будь-якого виду; - забезпечення ретельної оцінки розробки піддати небезпеці сторонніх осіб, а також для того, щоб використання будь-якої зброї ретельно контролювалося; - визначення обставин, за яких посадовим особам із підтримання правопорядку дозволяється носити вогнепальну зброю, та про дозволені видів вогнепальної зброї та боєприпасів; - забезпечення положення, за якого вогнепальна зброя використовується лише тоді,

коли це доречно, до того ж у такий спосіб, який скоріш за все сприятиме зменшенню ризику заподіяння шкоди, яка не є необхідною; - заборону використання вогнепальної зброї та боєприпасів, які викликають необґрунтовані травми або такі, що являють собою необґрунтований ризик; - регулювання процедури контролю, зберігання й видачі вогнепальної зброї та боєприпасів і включення процедур, що спрямовані на забезпечення таких умов, за яких посадові особи звітують про зброю та боєприпаси, які їм видають; - необхідність попередження у випадку, коли планується зробити постріл з вогнепальної зброї; - встановлення системи звітності щодо випадків застосування посадовими особами з підтримання правопорядку табельної вогнепальної зброї під час виконання службових обов'язків.

Національне законодавство України також містить низку положень, які встановлюють порядок, умови та підстави застосування сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї. Так, стаття 42 закону України «Про Національну поліцію» визначає, які заходи примусу можуть бути застосовані для виконання покладених до поліції обов'язків. До них відносять фізичний вплив (силу), спеціальні засоби та вогнепальну зброю. Поліцейський за жодних обставин не може застосовувати заходи примусу, не визначені законом України «Про Національну поліцію». Поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї та надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невиправданим або неможливим.

Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку. Вид та інтенсивність застосування заходів примусу визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення. Поліцейські зобов'язані надавати медичну допомогу особам, як постраждали в результаті застосування заходів примусу. Заборонено застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю

і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити таких напад або опір іншими способами і засобами неможливо.

Статті 44 – 46 закону України «Про Національну поліцію» визначають правові межі застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Поліцейський може застосувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейськими повноважень, покладених на нього законом.

Застосування спеціальних засобів більш ретельно регламентовано законом. Визначено, які саме засоби та в яких випадках можуть застосовуватись: 1) *кайданки та інші засоби обмеження рухомості застосовуються*: - до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та чинить опір поліцейському або намагається втекти; - під час затримання особи; - під час конвоювання (доставляння) затриманого або заарештованого; - якщо особа своїми небезпечними діями може завдати шкоду собі й оточуючим; - проведення процесуальних дій з особами у випадках, коли вони можуть створити реальну небезпеку оточуючим або собі; 2) *гумові та пластикові кийки застосовуються для*: - відбиття нападу на поліцейського, іншу особу або об'єкт, що перебуває під охороною; - затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законній вимозі поліцейського; - припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень; 3) *засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії, застосовуються для*: - відбиття нападу на поліцейського, іншу особу або об'єкт, що перебуває під охороною; - припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень; 4) *засоби примусової зупинки транспорту застосовуються для примусової зупинки транспортного засобу, або якщо дії водія транспортного засобу створюють загрозу життю чи здоров'ю людини*; 5) *пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень застосовуються для*: - затримання особи; - звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні; 6) *електрошокові пристрої контактної та контрактуро-дистанційної дії застосовуються для* : - відбиття нападу на поліцейського, іншу особу або

об'єкт, що перебуває під охороною; - відбиття нападу тварин, що загрожує життю і здоров'ю особи чи поліцейського; 7) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби застосовуються для : - маркування особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення; - припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень з метою подальшого виявлення осіб та затримання , а також контролю за переміщенням речей; 8) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії, засоби акустичного та мікрохвильового впливу застосовуються для: - відбиття нападу на поліцейського, іншу особу або об'єкт, що перебуває під охороною; - затримання особи, яка чинить збройний опір, або з метою примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), де перебуває така особа; - звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні; 9) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби застосовуються для: - припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень; - відбиття групового нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей; - примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав законні вимоги поліцейського зупинитися; - затримання озброєної особи, яка підозрюється у вчиненні злочину; 10) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, застосовуються для: - захисту від нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей, у тому числі поліцейського; - відбиття збройного нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також для звільнення їх у разі захоплення; - затримання особи, яка підозрюється у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти; - затримання особи, яка чинить збройний опір або намагається втекти з-під варти; - затримання озброєної особи, яка погрожує застосування зброї та інших предметів, що загрожують життю чи здоров'ю людей, у тому числі поліцейського; - подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил; - знешкодження тварин, яка загрожує життю чи здоров'ю людей, у тому числі поліцейського; - припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень; - відбиття групового нападу, що загрожує життю чи здоров'ю людей; 11) засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами, застосовуються для : - забезпечення маскування дій поліцейських. спрямованих на затримання особи, яка

чинить збройний опір, або для того, щоб примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), на якій вона перебуває; - звільнення особи, незаконно позбавленої свободи; 12) *службовий собака застосовується під час*: - патрулювання; - переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення; - під час конвоювання (доставляння) затриманої або заарештованої особи; - для відбиття нападу на особу або поліцейського; 13) *службовий кінь застосовується під час*: - патрулювання; - переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Окрім цього, законом встановлено умови та порядок застосування окремих видів спеціальних засобів. Вогнепальна зброя може бути застосована поліцейським у таких випадках: 1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю; 2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю; 3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі; 4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення; 5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти; 6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також збройної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей або поліцейського; 7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей або поліцейського. Поліцейський уповноважений застосувати вогнепальну зброю тільки після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання зброї.

Застосування вогнепальної зброї без попередження допускається:

1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнувся до зброї;

2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;

3) якщо особа, затримання або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;

4) якщо особа чинить збройний опір;

5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

Таким чином, застосування заходів примусу завжди обмежує права і свободи людини. Але, як зазначалося, в законодавстві України з урахуванням міжнародних стандартів у цій сфері закріплено вимоги щодо порядку, умов і підстав їх використання. Визначальними під час застосування поліцейським заходів примусу мають бути принципи законності тв. дотримання прав і свобод людини (стаття 8 та 7 закону України» Про Національну поліцію».

5.4. Розслідування випадків порушення поліцейськими прав людини.

Україна, перебуваючи на шляху політико-соціальних змін, формується як правова, соціальна і розвинена європейська держава. Розвинена держава має основною ознакою захищених у правовому сенсі громадян, їх прав і свобод. Україна, взявши на себе зобов'язання, передбачені у міжнародних документах, зобов'язана не лише забезпечити правові та організаційні гарантії прав людини, але й здійснювати їх охорону.

Охорона прав людини – це комплекс заходів, що здійснюються уповноваженими на те органами, які забезпечують безперешкодну можливість людей реалізовувати свої права на власний розсуд, вимагати від інших дотримання власних прав, а також можливість захищати порушені права. Захист прав передбачає можливість звернення до компетентних державних органів з метою поновлення порушеного права, компенсації завданої шкоди та притягнення до відповідальності винних осіб.

У контексті реформування правоохоронної та судової системи України актуальним є питання про наявні механізми захисту прав людини, які порушуються працівниками правоохоронних органів, зокрема поліцією. Запорукою ефективного розвитку правової держави є своєчасне, всебічне та повне розслідування таких фактів.

В Україні існує низка національних механізмів, які відповідно до законодавства зобов'язані здійснювати розслідування порушень

прав людини поліцейськими. Такими органами є: прокуратура, суди, Уповноважений Верховної Ради з прав людини, слідчі органів безпеки, Департамент внутрішньої безпеки (у складі кримінальної поліції) Національної поліції України, відділи моніторингу (колишня назва – інспекції з особового складу відділів кадрового забезпечення) підрозділів Національної поліції, керівники усіх рівнів Національної поліції України.

Прокуратура України відповідно до статті 2 закону України «Про прокуратуру» здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. Можливість розслідування випадків порушень прав людини, які вчинені поліцейськими під час виконання своїх службових завдань, передбачена рамками такого нагляду. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частина 2 статті 55 Конституції України). Так, будь-який громадянин України у випадку порушення його прав і свобод може звернутися до суду з вимогою про поновлення порушеного права та притягнення винних до відповідальності. Суди, у свою чергу, зобов'язані повно і всебічно розглянути всі обставини з метою винесення законного рішення.

Уповноважений Верховної Ради з прав людини (далі – *Уповноважений*) приймає та розглядає звернення громадян України, іноземців, осіб без громадянства або осіб, які діють в їхніх інтересах, відповідно до закону України «Про звернення громадян». Такі звернення містять інформацію про порушення прав людини, які вчинені органами влади. Звернення особи до Уповноваженого з приводу порушення поліцейським прав і свобод людини дає йому підстави розпочати провадження у справі про порушення прав та свобод людини і громадянина (стаття 17 закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»).

Основним завданням *Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України* є виявлення, попередження і припинення кримінальних правопорушень та корупційних діянь, що готуються або вчинені працівниками органів і підрозділів Національної поліції України. Відповідно до такого завдання передбачена можливість здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення, попередження, припинення і документування кримінальних та корупційних правопорушень, що готуються працівника-

ми Національної поліції України, а також на виявлення кримінальних та корупційних правопорушень, що вчинені працівниками органів і підрозділів Національної поліції України [79]. У разі надходження до органів та підрозділів Національної поліції України, навчальних закладів і науково-дослідних установ системи Міністерства внутрішніх справ України відомостей про вчинення їх працівниками дій, які порушують права і свободи громадян, працівники моніторингу зобов'язані здійснити службове розслідування такої ситуації.

Реформування Міністерства внутрішніх справ України також призвело до виникнення після створення Національної поліції нового підрозділу – *Управління забезпечення прав людини*. Його завданнями є забезпечення контролю за дотриманням прав і свобод людини працівниками поліції під час здійснення повноважень, покладених на поліцію; здійснення контролю за роботою органів і підрозділів поліції з питань охорони осіб, затриманих або арештованих, та засуджених осіб, їх доставляння під час досудового слідства, проведення з ними слідчих дій, розгляду справ у судах, забезпечення виконання постанов суду про адміністративний арешт.

Крім зазначених державних інституцій, які мають право здійснювати розслідування порушень прав людини, вчинених поліцейськими, існують також відповідні міжнародні механізми : звернення до Європейського суду з прав людини; спеціальна діяльність Комісії ООН з прав людини щодо розгляду скарг та здійснення контрольної діяльності за дотриманням прав людини; діяльність підкомісії ООН із заохочення та захисту прав людини; процедура розгляду індивідуальних скарг відповідно до Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права; робочі групи ООН з незаконного затримання; діяльність ООН (з питань засудженого, колективного та незаконного виконання покарань і використання катувань).

Однак, незважаючи на існування зазначених механізмів та ґрунтовне регулювання на законодавчому рівні процедур розслідування порушень прав людини поліцейськими, практика застосування таких процедур, на жаль, не є досконалою. Існує достатньо значна кількість організаційних і правових проблем, які виникають під час розслідувань та притягнення до відповідальності винних (пов'язаних із порушенням прав і свобод людини та громадянина).

5.5. Юридичні гарантії професійної діяльності працівників поліції.

Досліджуючи правові та організаційні основи забезпечення прав людини в діяльності правоохоронних органів, а саме органів поліції, не варто забувати і про той факт, що поліцейські також стають жертвами порушень прав людини. Закон України «Про Національну поліцію» закріпив положення, в яких містяться гарантії професійної діяльності поліцейського. Зазначено, що під час виконання своїх професійних обов'язків поліцейський підпорядковується тільки безпосередньому та прямому керівнику. Вказівки й накази таких керівників мають бути законними, адже виконання явно незаконних розпоряджень та наказів тягне відповідальність, передбачену законом.

Втручання в діяльність поліцейського, перешкоджання виконанню ним відповідних повноважень, невиконання законних вимог поліцейського, будь-які інші протиправні дії стосовно поліцейського мають наслідком настання відповідальності згідно із законом. Таких перешкоджань не має бути, а якщо і трапляються, то мають бути припинені на першу вимогу працівника поліції, оскільки вимоги поліцейського є обов'язковими для виконання всіма фізичними та юридичними особами.

Для ефективного і продуктивного здійснення своїх службових повноважень поліцейські повинні бути забезпечені належними умовами для їх виконання. Це стосується як матеріально-технічного й фінансового, так і організаційного-управлінського забезпечення професійної діяльності поліцейського в повному обсязі. Повноваження поліції, зазначені законом України «Про Національну поліцію», розповсюджуються на всіх поліцейських, незалежно від посад, які вони обіймають, місцезнаходження і часу. Це пояснюється безперервністю та оперативністю роботи Національної поліції.

У законі України «Про Національну поліцію» не регламентовано окремою статтею права поліцейських, на відміну від уже не чинного закону України «Про міліцію», який чітко у статті 10 визначав права міліціонера. Конституція України не виділяє поліцейських в окрему соціальну групу, а тому останні мають усі права і свободи людини, які закріплені Конституцією. У статті 24 Основного закону визначено, що не може бути привілеїв чи обмежень прав людини за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших пе-

реконань, статі, етнічного та соціального походження. майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Професійна приналежність працівника поліції також не є підставою для обмеження їх прав.

Аналізуючи випадки обмеження прав поліцейських, слід згрупувати їх для більш вдалого виколення інформації. Так, усі права розділяються на політичні, економічні, соціальні, громадянські, культурні. Політичні права поліцейських – це найбільший блок прав працівників органів поліції, який зазнає обмежень саме через рід професійної діяльності. Для прикладу варто розглянути право людини бути членом політичної партії. Стаття 36 Конституції України встановлює право кожного громадянина бути членом політичної партії. Натомість стаття 61 закону України «Про Національну поліцію» у частині 4 забороняється поліцейським бути членами політичних партій. Обмеження цього права, відповідно до частини 1 статті 36 Основного Закону, спрямоване на максимально ефективно забезпечення національної безпеки та підтримання публічного порядку, охорону здоров'я населення або захист прав і свобод інших людей.

Поряд із заборонаю вступу до політичних партій поліцейським забороняється брати участь у страйках. Це положення міститься також у статті 61 закону України «Про Національну поліцію», існує декілька причин, які обумовлюють необхідність позбавлення такого обмеження прав працівникам поліції: 1) відносини, в яких перебувають поліцейські з роботодавцем під час проходження служби, мають труд-правовий характер, тобто є відносинами найманої праці. А у статті 44 Конституції України чітко встановлено, що ті, хто працюють, мають право на страйк; 2) у ряді демократичних країн Європи досить поширеною є практика відстоювання поліцейськими своїх трудових інтересів у формі страйків; 3) крім оперативного персоналу, в органах поліції також працюють технічні й адміністративні працівники, які, на нашу думку, цілком можуть брати участь у страйках, адже їх діяльність не є визначеною для забезпечення безперервності роботи поліції [80, С. 121].

Економічні права поліцейських обмежені лише у сфері заняття іншими видами діяльності, яка може приносити прибуток. Поліцейський не може під час проходження служби займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім науково-педагогічною, науковою або творчою. Обмеження економічних прав працівника поліції відповідають

вимогам Конституції України, яка визначає, що такі обмеження можуть існувати лише на підставі закону.

Обмеження соціальних і культурних прав поліцейських чітко не регламентується законодавством, але застосовуються через специфіку їх професійної діяльності. Для прикладу слід розглянути право поліцейського на навчання та право поліцейського на відпочинок.

Освіта поліцейських має особливий характер. Поліцейські, крім того, що до прийняття на службу в поліцію мають, як мінімум, мати загальну середню освіту (патрульні поліцейські), повинні мати право на навчання, що може відбуватись у формі отримання вищої освіти та післядипломного навчання. Обидві форми отримання освіти, знань, умінь, навичок передбачають хоча й не дострокове, але все ж таки відлучення з місця служби. Для проходження навчання поліцейському необхідно отримати направлення на навчання з підрозділу, де він проходить службу. Процес отримання направлення передбачає надання безпосереднім керівником поліцейського дозволу на відлучення з місця служби. Саме проблеми в організаційно-управлінській сфері щодо можливості перебування поліцейського у закладах освіти є перепонами для реалізації поліцейським права на освіту. Це пояснюється великим не доукомплектуванням посад, що сьогодні характерно для органів поліції.

Стаття 12 закону України «Про Національну поліцію» визначає, що діяльність поліції характеризується безперервністю. Водночас стаття 91 вказаного Закону встановлює, що для поліцейських установлено п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними. Велика завантаженість органів поліції в останні роки призвела до значної плінності кадрів та до збільшення кількості вакантних посад. Здійснення в повному обсязі обов'язків поліції неможливе в такому випадку, адже у злочинності немає вихідних і святкових днів, а нехватка кадрів змушує керівників підрозділів поліції залучати до роботи працівників понаднормово.

Права поліцейських як окремої соціальної групи мають правові гарантії їх забезпечення, що містяться у Кримінальному кодексі України. У розділі XV цього нормативно-правового акта передбачено злочини проти працівників правоохоронних органів, як зазнають посягань на свої права через рід професійних занять, тобто через те, що є поліцейськими.

Заслуговує окремої уваги право поліцейського на повагу його гідності. Першочерговим явищем, яке принижує гідність, є постійне

спілкування поліцейських із контингентом осіб, найчастіше правопорушниками, які зневажають поліцейських та постійно ображають їх шляхом нецензурної лайки, погроз і шантажу. Таке спілкування негативно впливає на особистість поліцейського, який у подальшій своїй професійній діяльності може переносити такий стиль спілкування в колективі.

Правила етичної поведінки поліцейських, затверджені наказом МВС України 09.11.2016 року №1179, спрямовані на встановлення у колективі поліції та у відносинах із населенням правил спілкування, дотримання яких, у першу чергу, має нівелювати той негативний деградаційний вплив від спілкування з криміногенним контингентом. Відповідно до зазначених Правил поліцейський повинен: - неухильно дотримуватися законів та Конституції України, а також Присяги поліцейського; - свої професійні обов'язки виконувати професійно, відповідно до встановлених законом вимог; - поважати і не порушувати права та свободи людини; - виявляти повагу до гідності кожної людини, справедливо та неупереджено ставитися до кожного, незважаючи на расову чи національну приналежність, мову, стать, вік, віросповідання, політичні чи інші переконання, майновий стан, соціальне походження чи статус, освіту, місце проживання, сексуальну орієнтацію або іншу ознаку; - поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції та готовності співпрацювати; - контролювати свою поведінку, почуття й емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку; - мати охайний зовнішній вигляд, бути у встановленій формі одягу; - дотримуватися норм ділового мовлення, не допускати використання ненормативної лексики.

Виконання усіх зазначених вимог правил етичної поведінки поліцейський не тільки підвищить професійний рівень поліцейських та приведе до гармонізації стосунків у колективі підрозділу Національної поліції, а й дозволить заручитись підтримкою та повагою населення країни.

ГЛАВА 6. ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї ЯК ВИД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.

6.1. Правове регулювання протидії насильству в сім'ї: національний та міжнародний вимір.

Правове регулювання протидії насильству в сім'ї - це сукупність нормативно-правових актів, норм та принципів, які регламентують діяльність державних і недержавних органів, установ, організацій та громадськості у сфері попередження, виявлення та припинення фактів насильства при сімейно-побутових відносинах, а також притягнення винних до кримінальної, адміністративної, цивільної відповідальності й виявлення, усунення причин та умов, що сприяють вчиненню вказаних правопорушень.

Розглянемо національне законодавство щодо протидії насильству в сім'ї. Основним правовим нормативним документом, який закладає засади правового регулювання не тільки сфери попередження, протидії гендерно-обумовленому насильству, але й державного устрою взагалі, є **Основний Закон**. У ньому вказано, що Україна – це суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Найвищою соціальною цінністю в країні є життя та здоров'я людини та громадянина. Кожна особа є рівною у своїх правах та обов'язках незалежно від свого соціального походження, раси, кольору шкіри, переконань тощо.

Положення **Конституції України** забороняють будь-які привілеї та обмеження за переліченими вище ознаками, а також за політичними, релігійними та іншими переконаннями, етнічним походженням, майновим станом, місцем проживання, за мовними та іншими ознаками. У статті 24 Основного закону рівність жінок та чоловіків гарантується шляхом: - гарантування та надання рівних прав та можливостей чоловікам і жінкам у політичній, громадській, культурній сферах життя суспільства, в отриманні освіти та різного роду професійній підготовці, у праці й отриманні належної та справедливої винагороди за неї; - встановлення спеціальних заходів щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановлення пенсійних пільг; - створення умов праці, що дають можливість жінкам поєднувати роботу із материнством; - правового і матеріального захисту та моральної

підтримки материнства й дитинства, в тому числі надання оплачуваних відпусток, інших пільг вагітним жінкам та матерям.

Конституція України носить найвищу юридичну силу, всі нормативні документи повинні обґрунтуватись на її положеннях та чітко їм відповідати. Тому закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» був прийнятий з метою забезпечення рівності правового становища всіх осіб незалежно від статевої приналежності, усунення будь-якого роду дискримінації за гендерною ознакою.

Відповідно до чинного законодавства **дискримінацію за ознакою статі** слід розуміти як певну дію (бездіяльність), розрізнення (виокремлення), виняток, перевагу або привілей, що були отримані у зв'язку із приналежністю особи до тієї чи іншої статі, якщо вони спрямовані на обмеження чи не уможливлення визнання, використання, здійснення на рівних засадах прав і свобод людини для жінок та чоловіків [81]

Законодавець вказує, що рівний правовий статус і реальні можливості його належної реалізації жінками та чоловіками, які створюють для представників обох статей рівну участь у всіх без винятку сферах життя суспільства в Україні, - це **гендерна рівність**.

Україна для належного забезпечення рівності прав та свобод жінок і чоловіків здійснює державну політику з метою: - визначення та закріплення гендерної рівності; - недопущення дискримінації за статевою приналежністю; - застосування позитивних дій; - забезпечення паритетної можливості участі представників обох статей у прийнятті вагомих суспільних, державних рішень; - забезпечення рівних можливостей поєднання праці та сім'ї для жінок і чоловіків; - встановлення відповідального батьківства та материнства. а також підтримки сім'ї; - пропаганди, виховання та здійснення просвітницької діяльності серед населення України щодо формування культури гендерної рівності; - захисту населення від будь-якого роду інформації, що має на меті статево дискримінацію.

Для реалізації означених вище завдань державної політики у сфері належного забезпечення та реалізації гендерної рівності було схвалено **Державну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків** та **Концепцію Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків**.

Необхідно пам'ятати, що **не є дискримінацією за ознаками статі**: - спеціальний захист вагітних жінок та у період грудного вигодування немовляти; - строкова (обов'язкова) військова служба чоловіків; - встановлена законодавцем різниця у пенсійному віці відповідно до статі; - окреслені законом, особливі вимоги щодо охорони праці згідно зі статтю, що пов'язано з охороною репродуктивної функції жінки чи чоловіка; - позитивні дії, тобто спеціальні тимчасові заходи, що мають на меті усунення нерівності у можливостях реалізації законних прав жінок та чоловіків.

Національна поліція України загалом та дільничний офіцер поліції зокрема як представники органів виконавчої влади реалізують положення чинного законодавства щодо забезпечення гендерної рівності у різних формах, а саме: - проведення лекцій, відкритих занять, круглих столів, конференцій, брифінгів та інших акцій у межах просвітницької діяльності з питань гендерної рівності; - надання допомоги в реалізації законних прав та інтересів чоловіків та жінок; - співпраці із громадськими формуваннями та громадськістю щодо забезпечення рівності прав, можливостей жінок і чоловіків.

Діяльність поліції ґрунтується на засаді забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у своїй діяльності. прикладом означеного є те, що до числа працівників Національної поліції можуть бути зараховані як чоловіки, так і жінки за умов відповідності вимогам прийому на службу. Також у своїй діяльності поліцейські керуються принципом рівності усіх перед законом, незалежно від статевої приналежності тощо.

Гендерне обумовлене насильство – це новий вид правопорушень, який характеризується тим, що правопорушник вчиняє протиправні дії над особою лише тому, що вона належить до тієї чи іншої статі. Увага науковців до проблем гендерного обумовленого насильства і теорії гендеру в Україні була повернута в кінці ХХ – на початку ХХІ століть. Одні дослідники вказують, що гендер – це відмінність між чоловіками та жінками тільки за анатомічною статтю, інші, погоджуючись, додають, що це відмінність за сукупністю ознак. Проте загально визнаним є те, що поняття «гендер» - це певна сукупність ознак фізичних (біологічних), соціальних та інших, які зумовлюють позиції чи становище певної особи в конкретному суспільстві. Виділяють такі види гендеру:

-біологічний. Означені відмінності між особами ґрунтуються виключно на фізіологічних, анатомічних особливостях будови тіла чоловіка та жінки;

-соціальний. Вказані особливості детермінуються певними соціальними, культурними, етнічними переконаннями чи нормами суспільства, які визначають місце жінки та чоловіка в ньому. Окремі автори додають, що соціальний гендер не завжди зберігається за особами. Означені норми та цінності складаються протягом століть визначають моделі поведінки представників різної статі. Особа виконує певну гендерну роль у суспільстві, а саме модель поведінки, яка дає змогу оточуючим розуміти приналежність особи до тої чи іншої статі. Наприклад, жінка – це берегиня домашнього вогнища, а чоловік – добувач, жінка для вчинення певних дій повинна просити дозволу у свого чоловіка або батька, а виховання дітей – виключно жіноча справа тощо.

Гендерне обумовлене насильство науковці розглядають як певний вид агресивної поведінки, застосування сили чи переваги, що відноситься до статі. Воно може мати форми усних погроз, принижень, інших словесних висловлювань і безпосереднього фізичного нападу. Вказаний вид правопорушення бере свої початки у правових нормах, правилах поведінки, які закріплюють відмінності між чоловіками та жінками. І хоча гендерне обумовлене насильство може відбуватись у публічному житті громади (на роботі, у навчанні тощо) та носити форми сексуальних домагань, зґвалтувань та ін., більша кількість вказаних правопорушень вчиняється у сім'ї. Останнє в переважній більшості основане на громадській позиції допустимості такого правопорушення у родині, суспільстві та державі [82 ,С.18-22].

Насильство в сім'ї не є новим явищем. Воно носить багатовіковий характер, його форми змінювались залежно від соціального та культурного розвитку суспільства. Тлумачення його сутності також зазнало багато змін і трансформацій.

Сьогодні відповідно до положень закону України «Про попередження насильства в сім'ї» *насильство в сім'ї* розглядається як «будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психологічному здоров'ю».

Виділяються такі види насильства в сім'ї: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне.

Фізичне насильство в сім'ї – це умисне завдання одним членом сім'ї іншому члену сім'ї будь-яких тілесних ушкоджень, що спричинило чи могло спричинити летальні наслідки для потерпілої особи, призвести до порушення її фізичного, психологічного здоров'я та завдати шкоди її честі та гідності [83].

Психологічне насильство в сім'ї – це незаконне посягання одного члена сім'ї на статеvu свободу та недоторканність іншого члена сім'ї, будь-які дії сексуального характеру, що вчиняються над неповнолітнім членом сім'ї.

Психологічне насильство в сім'ї – це вид насильства, що пов'язаний із дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ чи погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність потерпілого захистити себе, та спричиняє чи може спричинити шкоду психологічному здоров'ю потерпілого.

Економічне насильство в сім'ї – це умисне позбавлення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психологічного здоров'я.

Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» визначає органи та установи, на які покладається обов'язок здійснення заходів щодо попередження насильства в сім'ї, серед яких важливе місце посідають підрозділи Національної поліції. Цей нормативний документ визначає повноваження поліцейських щодо попередження, виявлення, припинення фактів учинення гендерного обумовленого насильства, а також притягнення кривдників до відповідальності.

Указаний Закон також передбачає, що особа, винна у вчиненні означеного правопорушення, може бути притягнута до адміністративної, кримінальної та цивільно-правової відповідальності. Зокрема, розділ III закону передбачає спеціальні заходи з попередження насильства в сім'ї, як уповноваженні підрозділи органів Національної поліції можуть застосовувати у межах, спосіб та випадках, передбачених законодавством.

Законодавець у статті 12 закону України «Про охорону дитинства» вказує, що виховання в сім'ї є найголовнішим, основним для розвитку дитини, для формування її особистості. Батьки несуть од-

накову відповідальність за виховання, розвиток, навчання дитини. Батьки, а також особи, які їх замінюють, уповноважені та зобов'язані виховувати дитину, турбуватись і дбати за стан її здоров'я, створювати умови для її фізичного, духовного, морального розвитку, а також розвитку її природних нахилів і здібностей, поважати права та гідність дитини, готувати її до самостійного життя і праці.

Головною метою виховання дитини є гармонічний розвиток її особистості. Неповнолітньому необхідно прививати повагу та пошану до мови, національних і культурних цінностей українського та інших народів світу. Батьки або особи, які їх замінюють, повинні здійснювати підготовку дитини до свідомого життя у майбутньому в дусі взаємодопомоги та порозуміння, миру, милосердя, співчуття, рівноправності всіх осіб незалежно від походження, раси, майнового стану, переконань тощо, злагоди й дружності між народами, етнічними, національними, релігійними групами. Держава всіляко сприяє та надає допомогу батькам чи особам, які їх замінюють, у процесі виховання дітей та виконання обов'язків у ньому, закріплює, захищає та допомагає в реалізації прав сім'ї, всіляко сприяє розвитку інфраструктури з надання послуг для сімей з дітьми та мережі дитячих закладів [84].

Питання фінансової підтримки родин із неповнолітніми регламентовані в законі України «**Про державну допомогу сім'ям з дітьми**», яким передбачено, що держава зобов'язується надавати допомогу самотнім матерям при народженні дитини, при усиновленні, встановленні над дитиною опікою чи піклування та у зв'язку із вагітністю та пологами. Також держава надає соціальну, в тому числі фінансову, підтримку особам, які цього потребують, та відповідно до закону України «**Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття**».

Майнові й немайнові права та обов'язки між членами сім'ї, іншими родичами законодавець визначає в **Цивільному та Цивільному процесуальному кодексах України**. У статті 3 **Сімейного кодексу України** вказано, що сім'я – первинний, основний осередок суспільства. Вона може складатися з осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають кореспондуючі права та обов'язки.

Кримінальний кодекс України хоча й не містить спеціальної норми, яка передбачала б відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, проте містить низку розділів, що передбачають покарання за

діяння особи, котра вчинила правопорушення на сімейно-побутових відносинах, які є злочином, а саме: - злочини проти життя та здоров'я особи (статті 115 – 117; 119 – 123; 125 ; 128 – 129) ; - злочини проти волі, честі та гідності особи (статті 146, 148 – 150, 151-1); - злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (статті 152 – 156); - злочини проти виборчих, трудових та інших прав і свобод людини та громадянина (статті 161 – 162; 164 – 169); - злочини проти власності (статті 185 – 187; 195 та інші); - злочини проти громадського порядку та моральності (статті 301 – 304 та інші); - злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин , їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (статті 323 – 324) та інші.

Кримінальний процесуальний кодекс України містить низку спеціальних норм, що регулюють провадження у справах щодо гендерного обумовленого насильства. У частині 3 статті 477 цього Кодексу вказано порядок порушення кримінальної справи у формі приватного обвинувачення у випадку вчинення злочинів, передбачених означеною статтею, якщо вони вчинені чоловіком (дружиною) потерпілого, іншим близьким родичем або членом сім'ї потерпілого.

У **Кодексі України про адміністративні правопорушення** (далі – КупАП) законодавець передбачив спеціальну норму, що встановлює відповідальність за вчинення насильства в сім'ї. У статті 173-2 «Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або не проходження колекційної програми» вказано, що адміністративним правопорушенням є: - вчинення насильства в сім'ї, тобто умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру, внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого; - невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений; - не проходження колекційної програми особою, яка вчинила насильство в сім'ї.

Адміністративна відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, не проходження колекційної програми, невиконання захисного припису особою, щодо якої його винесено, тягне за собою накладання адміністративних стягнень від громадських робіт до адміністративного арешту строком до 7 діб або до 15 діб за повторне вчинення. Слід пам'ятати, що за правопорушення на сімейно-побутових відносинах кривдника може бути притягнуто до адміністративної

відповідальності й за інші протиправні діяння, а саме пов'язанні з доведенням неповнолітнього до стану сп'яніння батьками, невиконання батьками обов'язків щодо виховання дітей, зайняття проституцією, виготовлення, придбання, зберігання самогону та інші.

Правове регулювання протидії насильству в сім'ї здійснюється також через низку підзаконних нормативно-правових актів. **Програма «Українська родина»**, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 14.03.2001 року №243, передбачає, що додержання прав людини, партнерство між жінками і чоловіками в усіх сферах життєдіяльності є вихідним положенням для розвитку демократичного українського суспільства, його цінностей, достатку та благополуччя родини. Пріоритетним є зміцнення іміджу та створення її нового зразка сім'ї, яка є міцною, заможною та традиційною.

Указ президента України №1135/2005 від 26 липня 2005 року «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» покладає на відповідальних посадових осіб усіх міністерств, у тому числі на МВС України обов'язок щодо запобігання дискримінації за гендерною ознакою, сприяння створенню рівних умов для поєднання жінками і чоловіками професійних і сімейних обов'язків, сприяння формуванню гендерної культури населенню тощо.

Порядок визначення та присвоєння статусу сім'ї, що опинилась у складних життєвих обставинах в **Порядку** виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2013 р. № 896.

Порядок взаємодії підрозділів Національної поліції з іншими державними та громадськими органами у сфері попередження насильства в сім'ї сьогодні передбачений **Інструкцією** щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, що затверджена спільним наказом МВС України та Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту від 07.09.2009 р. №3131/386.

Порядок оформлення матеріалів у справі про адміністративне правопорушення на сімейно-побутових відносинах регламентовано **наказом МВС України від 06.11.2015 р. №1376 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції»**.

Розглянемо міжнародно-правове регулювання попередження насильства в сім'ї. Україна на міжнародному рівні може укласти дві або багатосторонні угоди, приєднатись до конвенції, пактів, договорів тощо. Підписуючи такі угоди, держава-учасниця бере на себе зобов'язання привести норми національного законодавства у відповідності до норм міжнародного договору. Не є винятком із цього правила й Україна. Після ратифікації міжнародного договору Верховною Радою України від стає частиною національного законодавства. До міжнародно-правових актів, які регламентують діяльність поліції, суду й інших державних правоохоронних органів, установ, організацій, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, громадськості, міжнародних організацій у сфері попередження та протидії насильству в сім'ї, слід зарахувати такі, як Загальна декларація прав людини; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; Конвенція ООН проти катувань та інших нелюдських покарань; Конвенція ООН про права дитини, Декларація ООН про викоренення насильства щодо жінок; Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок; Конвенція Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» тощо.

6.2. Особливості розгляду поліцейськими заяв і повідомлень про вчинення насильства в сім'ї.

Відповідно до рекомендацій парламентських слухань «Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження гендерного насильства» для МВС України має пріоритетне значення профілактика та боротьба з гендерним обумовленим насильством, у тому числі з насильством у сім'ї або родині, підвищення рівня розслідування актів насильства щодо жінок.

Для належного й ефективного виконання завдань МВС України у сфері профілактики та боротьби з правопорушеннями при сімейно-побутових відносинах до повноважень Національної поліції було

віднесено: - виявлення умов та причин, які сприяють проявам насильства в сім'ї; вжиття заходів у межах своїх повноважень щодо їх усунення; - взяття на профілактичний облік осіб, які схильні до вчинення насильства в сім'ї, та здійснення з ними виховної, попереджувальної роботи; - відвідування сімей, члени яких перебувають на профілактичному обліку, за місцем їх проживання і проведення з ними профілактичної роботи; - винесення офіційних попереджень кривдникам про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї; - прийняття та розгляд у межах своєї компетенції, визначених законом, заяви і повідомлення про насильство в сім'ї або про реальну загрозу його вчинення; - припинення насильства в сім'ї шляхом вжиття відповідних заходів, віднесених до компетенції поліцейського, а також дій членів сім'ї, що спрямовані на виконання реальної загрози вчинення насильства в сім'ї, - повідомлення членів сім'ї, де виникає реальна загроза вчинення насильства в сім'ї або де було вчинено насильство в сім'ї, про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатися; - направлення потерпілих від насильства в сім'ї до спеціалізованих установ для осіб, які вчинили насильства в сім'ї, та жертв такого насильства; - винесення захисного припису; - контроль за виконання вимог захисного припису; - направлення кривдників до кризових центрів для проходження корекційної програми; - взаємодія з центральними органами виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань попередження насильства в сім'ї, з органами опіки і піклування та спеціалізованими установами для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства у питаннях попередження насильства в сім'ї; - надання інформації з питань попередження насильства в сім'ї на запит уповноважених органів; - виконання інших покладених законом повноважень щодо попередження насильства в сім'ї [83].

Слід пам'ятати, що **підставою** для порушення адміністративної справи про вчинення насильства в сім'ї є вчинення особою правопорушення при сімейно-побутових відносинах, за яке положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачена відповідальність.

Приводом для порушення адміністративної справи про вчинення насильства в сім'ї є: - заяви та повідомлення фізичних осіб (потерпілих, свідків, інших осіб або членів сім'ї, яким стала відома інформація про правопорушення; - заяви та повідомлення посадових осіб медичних установ, закладів освіти, соціальних служб, інших

посадовців підприємств, установ, організацій; - безпосереднє виявлення дільничним офіцером поліції або іншим поліцейським фактів насильства в сім'ї; - самостійне повідомлення кривдником підрозділів Національної поліції про вчинення ним правопорушення при сімейно-побутових відносинах; - виявлення дільничним офіцером поліції повідомлення у засобах масової інформації, в тому числі Інтернеті, соціальних мережах, про факти насильства в сім'ї.

Розгляд заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї регламентується низкою нормативних актів, а саме: - постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 року №616 «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу»; - наказом МВС України від 06.11.2015 року №1376 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції»; - наказом МВС України від 06.11.2015 року №1377 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події».

Алгоритм дій дільничного офіцера поліції під час розгляду заяв і повідомлень про вчинення насильства в сім'ї, що містять ознаки адміністративного правопорушення: - вживає всі заходи для негайного припинення насильства в сім'ї; - за потреби надає учасникам конфлікту першу до медичну допомогу та викликає карету швидкої медичної допомоги; - приймає заяву (якщо її не було) усну або письмову, яка заноситься до журналу єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події [18]; роз'яснює особі-заявнику порядок розгляду її звернення, конституційні права та обов'язки, а також попереджає підпис про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, передбачену статтею 383 Кримінального кодексу України; - складає протокол про адміністративне правопорушення, що передбачене статтею 173-2 «Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або не проходження колекційної програми» або статтею 184 «Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей» тощо Кодексу України про адміністративні правопорушення; - за необхідності застосовує заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. Тобто з метою припинення насильства в сім'ї, коли вичерпано інші заходи впливу (

стаття 260 КУпАП), працівники Національної поліції, в тому числі дільничний офіцер поліції, правомочні здійснити *адміністративне затримання кривдника* (п.1 статті 262 КУпАП) до 3 годин (ч.1 статті 263 КУпАП), про що обов'язково складається протокол про адміністративне затримання відповідно до положень чинного законодавства; - заповнює **спеціальну картку обліку факту скоєння насильства в сім'ї**, про що повідомляє керівника сектору превенції; - **протягом 3 днів** направляє спеціальну картку обліку факту скоєння насильства в сім'ї до управління (відділу) соціальної політики державної адміністрації, а в разі здійснення насильства в сім'ї на дітьми – до служби у справах дітей місцевої державної адміністрації [85]; - виносить правопорушнику **офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї**; - здійснює постановку правопорушника на **профілактичний облік осіб, які вчинили насильство в сім'ї**; - у випадку, коли кривдник уже був офіційно попереджений про неприпустимість насильства в сім'ї, дільничний офіцер поліції може винести **захисний припис**. Відповідно до чинного законодавства контроль за виконанням указанного заходу покладено на дільничного офіцера поліції; - **формує адміністративну справу за фактом вчинення насильства в сім'ї**, для чого дільничний офіцер поліції збирає всю необхідну інформацію, яка має значення для прийняття рішення у справі за суттю; - **направляє адміністративну справу про вчинення насильства в сім'ї до районного чи міського суду** (статті 221 КУпАП) за місцем вчинення правопорушення (стаття 276 КУпАП) для прийняття рішення за суттю справи.

Протягом 24 годин з моменту надходження вказаної адміністративної справи до суду суддя розглядає матеріали та приймає рішення відповідно до ч.2 статті 277 КУпАП. На стадії виконання рішення суду в адміністративній справі про вчинення насильства в сім'ї дільничний офіцер поліції може долучатись для виконання окремих доручень.

Аналогічний алгоритм дій дільничного офіцера поліції під час розгляду заяв і повідомлень про вчинення насильства в сім'ї, що містять ознаки кримінального злочину. Після роз'яснення особі-заявнику порядок розгляду її звернення, конституційні права та обов'язки, а також попереджає під підпис про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, передбачену статтею 838 Кримінального кодексу України, **передає матеріали до слідчих підрозділів** [78] та здійс-

нює виконання окремих доручень слідчого. У випадку ухилення кривдника від явки на виклик органу внутрішніх справ або судді районного чи міського суду на цю особу Національною поліцією може бути піддано приводу (п.2 статті 268 КУпАП) [42].

6.3. Дії поліцейських щодо реагування на факти психологічного, економічного, фізичного та сексуального насильства в сім'ї.

Відповідно до досліджень ООН нині кожна третя жінка у світі стикалася в житті з одним із видів насильства в сім'ї [86, С. 134 – 136]. Результати анкетного дослідження, проведеного Міжнародною організацією здоров'я, свідчить , що від 10 до 69 відсотків жінок хоча б один раз у своєму житті ставали жертвою фізичного насильства з боку свого чоловіка або партнера. Вказане дослідження дало змогу виявити характерні риси насильства в сім'ї: - багато жінок, які стають потерпілими від фізичного насильства, наражають себе на різноманітні та систематичні фізичні ушкодження; - фізичне насильство в інтимних зв'язках дуже часто супроводжується психічним насильством, а з часом у багатьох випадках з'являється й сексуальне насильство; - насильство з боку партнера стосовно жінки дуже часто спричиняє смерть потерпілої .

Означене свідчить про важливість кваліфікованого та своєчасного реагування поліцейського на факти насильства в сім'ї. У положеннях закону України « Про попередження насильства в сім'ї» законодавець передбачив **спеціальні заходи з попередження насильства в сім'ї**, які віднесені до компетенції працівників поліції, а саме: - офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї; - корекційна програма; - взяття на профілактичний облік та зняття з нього осіб, які вчинили насильство в сім'ї; - захисний припис.

Підставами для вжиття спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї є: заява про допомогу жертви насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї; - висловлене жертвою насильства в сім'ї або членом сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, бажання щодо вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї у разі, якщо повідомлення або заява надійшли не від нього осо-

бисто; - отримання повідомлення про застосування насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення стосовно неповнолітнього чи недієздатного члена сім'ї; - отримання інформації про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення (звернення громадян, посадових осіб медичних установ, закладів соціального захисту, інших організацій, підприємств, начальних закладів тощо) [85].

Необхідно пам'ятати, що вжиття спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї застосовується лише за бажанням потерпілої особи. Однак у випадках, коли потерпілими є дитина або недієздатна (обмежено дієздатна) особа, така згода не потребується.

Офіційне попередження про неприпустимість насильства в сім'ї кривднику може винести дільничний поліції про що обов'язково повідомляється і письмово робиться позначка у бланку попередження. Такий захід може бути винесений особі, яка досягла 16-лічного віку. Офіційне попередження про неприпустимість насильства в сім'ї не виноситься, якщо у діяннях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, є ознаки злочину. Метою застосування вказаного заходу є роз'яснення кривднику, що його дії є правопорушенням, а саме психічним, економічним, сексуальним або фізичним насильством у сім'ї, і що за ці дії особа невідворотно буде притягнута до юридичної відповідальності, а в разі повторення правопорушень стягнення будуть більш суворими.

Корекційна програма – це програма, спрямована на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки кривдника [87, С.96], метою якої є формування в агресора відповідальності за свою поведінку та її наслідки для себе та членів сім'ї, усвідомлення того, що насильство – це порушення прав усіх членів сім'ї, та формування нової ненасильницької моделі поведінки [88, С.317]. Ця програма є новим видом соціального супроводу та реабілітації кривдників [89, С.7 -11].

Дільничний офіцер поліції після направлення агресора на проходження колекційної програми протягом 3-х днів зобов'язаний надіслати повідомлення про направлення особи на проходження колекційної програми у відповідний кризовий центр. Проведення корекційних програм покладено на кризові центри. Корекційна програма передбачає проходження особами, які вчинили насильство в сім'ї, курсу занять загальним обсягом 56 – 58 годин в оптимальній кількості людей від 7 до 9 осіб. Регулярність занять становить 1 раз на ти-

ждень з тривалістю від 1,5 до 2 годин [90]. На кожну особу, яка проходить корекційну програму, формується особова справа, що зберігається у приміщенні установи (закладу, організації), де проводиться корекційна програма, або у відповідного спеціаліста органу місцевої виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування з питань попередження насильства в сім'ї відповідно до чинного законодавства України щодо збереження документації, яка містить персональні дані. Якщо особа, яку направлено на проходження колекційної програми, змінює місце проживання, інформація про неї передається до відповідних підрозділів Національної поліції та структурних підрозділів державних адміністрацій і виконавчих органів місцевих рад з питань попередження насильства в сім'ї за новим місцем проживання [89].

Профілактичний облік осіб, які вчинили насильство в сім'ї, - це комплекс заходів щодо запобігання, попередження, фіксації та припинення протиправних дій в сімейно-побутових відносинах, а також взяття на облік та накопичення відомостей щодо категорій осіб, які проживають на території обслуговування та підлягають контролю з боку дільничних офіцерів поліції [91] .

У межах профілактичної роботи з особою, яка вчинила насильство в сім'ї, дільничний офіцер поліції: - проводить систематичні індивідуальні бесіди; - систематично відвідує членів родини з метою встановлення зміни поведінки особи та виявлення рецидиву правопорушень в сімейно-побутових відносинах; - опитує сусідів, оточення щодо виявлення фактів насильства в сім'ї тощо.

Сутність індивідуальної профілактичної роботи дільничного офіцера поліції щодо насильства в сім'ї полягає у своєчасному виявленні осіб, які схильні до насильницької поведінки в сімейно-побутових відносинах, та застосуванні заходів виховного характеру до них. Нейтралізувавши усі негативні прояви у поведінці профілактизованого та розвинувши позитивні риси у взаємовідносинах із оточуючими – лише таким чином можливо коригувати протиправну діяльність кривдника й допомогти йому стати на шлях виправлення. Означене стає можливим у випадку ретельної профілактично-виховної роботи, професійного використання заходів та методів педагогіки, психології, правового та професійного виховання [92, С. 151].

Здійснюючи профілактичну діяльність з особою, котра схильна до вчинення насильства в сім'ї, слід пам'ятати про існування такого

психологічного явища, як синдром ідентифікації з агресором. Останній зумовлює те, що потерпіла особа не тільки не розриває відносини з агресором, вона продовжує далі з ним не тільки жити, народжувати спільних дітей, але й подекуди виправдовує та захищає кривдника [93, С.87].

Особи, які перебувають на профілактичному обліку за вчинення насильства в сім'ї, знімаються з цього обліку у випадках:
- закінчення терміну перебування на профілактичному обліку (1 рік з моменту вчинення правопорушення); - набрання законної сили рішення суду про притягнення особи, яка перебуває на профілактичному обліку, до кримінальної відповідальності у вигляді позбавлення волі; - тривалої (більше ніж 1 рік) відсутності за місцем проживання; - смерті профілактованої особи [94, С.65].

Дільничний офіцер поліції особі, яка вчинила насильство в сім'ї, після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї може винести за погодженням з начальником відповідного органу Національної поліції та прокурором **захисний припис** [83]. Слід пам'ятати, що у випадку ознак злочину в діяннях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, захисний припис не підлягає погодженню. Такий спеціальний захід з попередження насильства в сім'ї може бути винесений тільки до осудної особи, котра досягла 16-річного віку. Захисний пропис виноситься дільничним офіцером поліції терміном до 90 діб із дня його погодження з прокурором.

До завдань Національної поліції загалом та дільничного офіцера поліції зокрема у сфері попередження та протидії фізичному, економічному, психічному, сексуальному насильству в сім'ї віднесено прийняття рішення у випадку встановлення в діях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, ознак злочину прийняття рішення відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, а в разі встановлення ознак адміністративного правопорушення – відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

6.4. Вчинення насильства в сім'ї щодо неповнолітніх та неповнолітніми членами сім'ї. Діяльність дільничного офіцера поліції щодо протидії домашньому насильству над дітьми.

Потерпілими від насильства у сімейно-побутових відносинах стають безпосередньо члени сім'ї, а саме особи, які перебувають у шлюбі (незалежно від статі), особи, котрі фактично проживають однією сім'єю, їхні дати на інші особи, які перебувають під опікою чи піклуванням, родичі прямої чи непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання [95, С. 27-32]. Якщо здійснити розподіл потерпілих від насильства в сім'ї відповідно до статі, то кількість потерпілих жінок становить 90 – 95 відсотків, відповідно кількість потерпілих чоловіків – 5 – 10 відсотків. За віковою ознакою близько 40 відсотків потерпілих від насильства в сім'ї становлять діти і 60 відсотків – неповнолітні члени сім'ї. За різними даними, щорічно у світі 2 млн. дітей стають потерпілими від насильства. Загалом від інвалідності страждають 40 млн. дітей, в тому числі й ті, які отримали травми в родині [96, С.206].

Правове регулювання попередження насильства над дітьми здійснюється нормами таких нормативно-правових актів, як: - закон України «Про охорону дитинства»; - наказ МВС України та Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 07.09.2009 року №3131/386 «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї»; - наказ Міністерства соціальної політики України, МВС України, МОН України, МОЗ України від 19.08.2014 року №564/836/945/577 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення» та інші.

Права дітей у відносинах з іншими членами сім'ї та в суспільстві регламентовані в законі України «Про охорону дитинства». Відповідно до положень вказаного нормативного акта особа, яка не досягла 18-річного віку, визнається дитиною. У випадку, коли неповнолітній потрапив в умови, що негайно впливають на його життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку із насильством і жорстоким по-

водженням у сім'ї, він визнається таким, що опинився у складних життєвих обставинах.

Статус дитини, яка опинилась у складних життєвих обставинах, надається у випадку встановлення за результатами оцінки потреб дитини того, що вона потрапила в умови, які негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку із: - станом здоров'я (інвалідністю чи тяжкою хворобою); - безпритульність (діти-безхатченки); - вчинення правопорушень, перебуванням на профілактичних обліках у підрозділах ювенальної превенції поліції ; - залучення до найгірших форм дитячої праці; - наявністю наркотичної, психотропної, алкогольної або інших видів залежності; - ухилення батьків чи осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків та функцій щодо дитини; - випадками стихійного лиха, епідемії, епізоотії, техногенних аварій та будь-яких катастроф; - воєнними діями чи збройними конфліктами [83].

Жорстке поводження з дитиною слід розуміти як будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною в сім'ї або поза нею, в тому числі: - втягнення дитини в заняття проституцією або примушування її до заняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства; - примушування дітей до участі у створенні творів, зображень, кіно - та відеопродукції, комп'ютерних програм або інших предметів порнографічного характеру; - ситуації, за яких дитина стала свідком кримінального правопорушення, внаслідок чого існує загроза її життя або здоров'ю; - статеві зносини та розпутні дії з дитиною з використанням: примусу, сили, погрози, довіри, авторитету чи впливу на дитину, особливо вразливої для дитини ситуації, зокрема з причини розумової чи фізичної неспроможності дитини або її залежного середовища, у тому числі в сім'ї; - будь-які незаконні угоди щодо дитини, зокрема: вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчиненні з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини [97]. Координатором заходів щодо захисту дітей від жорстокого поводження з ними або загрози його вчинення є служба у справах дітей.

Зазначимо, що насильству в сім'ї над дитиною властива дуже велика латентність. Діти внаслідок свого психологічного. фізичного розвитку не завжди можуть усвідомити , що стають потерпілими від протиправних дій. Особливо це стосується немовлят, дошкільнят,

дітей молодшого шкільного, шкільного віку. В такому випадку велика увага приділяється діяльності дільничних офіцерів поліції у співпраці із загальноосвітніми школами, педіатричними відділеннями медичних установ, громадськістю тощо. Розглянемо **ознаки насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення над дитиною**: *індикатори фізичного насильства над дитиною*: тілесні ушкодження; часті переломи, травми; нехарактерні ушкодження; ушкодження на тілі у вигляді предметів (бляшки від поясного ремня тощо); поведінкова реакція (агресія, депресія, замкненість) тощо; - *індикатори сексуального насильства над дитиною*: травми статевих органів; нехарактерні інфекційні захворювання, що передаються статевим шляхом; підліткова вагітність; знання, що не відповідають віку дитини (досвіду однолітків) щодо інтимних відносин між чоловіками та жінками; поведінкова реакція; - *індикатори економічного насильства над дитиною*: дитина одягнута не відповідно до сезону, до віку, до статі тощо; у дитини наявні не вилікувані хвороби, інші захворювання, які діагностуються лише медичними працівниками; дитина просить їжу, притулок для тимчасового перебування; поведінкова реакція; - *індикатори психологічного насильства над дітьми*: агресія; апатія, небажання контактувати з оточуючими; спроби самогубства; фізичні прояви та ін..

Алгоритм дій поліцейського в разі виявлення випадків насильства в сім'ї над дитиною: - цілодобово приймає інформацію про факти жорстокого поводження з дітьми або загрозу їх вчинення; - у випадку усного повідомлення складає протокол усної заяви або рапорт про факт жорстокого поводження з дитиною (загрозу його вчинення), де вказує: прізвище, ім'я, по батькові постраждалої дитини, інформацію про особу, яка жорстоко поводитися з дитиною чи реально мала такий намір, час і місце випадку, інші необхідні обставини; - після отримання інформації про факт жорстокого поводження з дитиною (загрозу його вчинення) вживає заходів щодо її внесення до журналу єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події; - усі заяви, повідомлення, протоколи усної заяви, рапорти про факти жорстокого поводження з дітьми (загрозу його вчинення) розглядається керівництвом відділу (відділення) поліції та надає письмові резолюції працівникам сектору превенції, слідчих підрозділів щодо необхідних заходів для подальшого прийняття рішення згідно із законодавством; - після отримання заяви, повідомлення, складання протоколу усної

заяви або рапорту про факт жорстокого поводження з дитиною (загрозу його вчинення) слідчий за наявності ознак кримінального правопорушення доповідає про це начальникові слідчого підрозділу для внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформує начальника; - за результатами перевірки за зверненням про факт жорстокого поводження з дитиною (загрозу його вчинення) повідомляються батьки дитини або особи, які їх замінюють (якщо вони не є винуватцями жорстокого поводження з дитиною), служба у справах дітей і, в разі потреби, органи прокуратури та суд.

Для протидії домашньому насильству над дітьми дільничний офіцер поліції в разі виявлення неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилась без догляду, відповідно до положень закону України «Про Національну поліцію» може застосувати поліцейське піклування [98, С. 152]. Оцінивши стан здоров'я дитини, дільничний офіцер поліції визначається з необхідністю надання їй медичної допомоги самостійно або виклику карети швидкої медичної допомоги чи пропонує самостійно звернутись до приймального відділення медичних закладів. У спілкуванні з неповнолітнім поліцейський повинен застосовувати психічні прийоми, спрямовані на збереження психоемоційного здоров'я неповнолітнього, а саме заспокоїти його, у дружній бесіді з'ясувати обставини, в яких опинилась дитина. Під час поліцейського піклування необхідно звернути увагу на стан дитини та запропонувати ковдру, теплі речі, харчування тощо. Крім указаних заходів, поліцейський зобов'язаний: - з'ясувати причини, що передували означеній ситуації, та встановити осіб, які незалежним чином виконують свої обов'язки; - повідомити чергову частину про застосування поліцейського піклування і встановити особу дитини та її місце проживання; - встановити і повідомити батьків або осіб, які їх замінюють, про місце знаходження дитини [99, С. 116]; - повідомити органи опіки та піклування про вказаний факт.

Наслідком поліцейського піклування є направлення таких дітей до закладів охорони здоров'я для обстеження стану здоров'я, надання необхідної медичної допомоги або передача дитини батькам чи усиновлювачам, опікунам, піклувальникам або органам опіки та піклування. Крім того протягом доби повідомляє службу дітей про встановлений факт.

6.5. Взаємодія інспекторів поліції з органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, недержавними та громадськими організаціями щодо протидії насильству в сім'ї.

Взаємодія інспекторів поліції з органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, недержавними та громадськими організаціями щодо протидії насильства в сім'ї – це комплекс заходів співпраці, який спрямований на виявлення, припинення випадків учинення насильства в сім'ї, притягнення кривдників до відповідальності, встановлення, вивчення та усунення причин, що сприяють правопорушенням при сімейно-побутових відносинах, а також виховання населення в дусі «нульової толерантності» до гендерного обумовленого насильства.

Насильство в сім'ї характеризується дуже великою латентністю у порівнянні з іншими видами правопорушень. Задля подолання цього явища дуже важливою стає ефективна співпраця громадськості та поліцейських. Європейська комісія у межах проекту «Євробарометр» установила: громадськість визначає, що одним із головних органів у протидії насильству в сім'ї повинна бути поліція – 90 відсотків опитаних респондентів підтримують таку позицію [100].

Слід відзначити високий коефіцієнт терпимості українського суспільства до фактів насильства в сім'ї, тобто громада в особі її членів не засуджує насильницьку поведінку, на завжди визначає окремі прояви економічного, психологічного насильства між членами сім'ї як протиправні дії. Означене зумовлено низкою факторів: - недостатня правова обізнаність осіб у чинному законодавстві загалом та в нормах сімейного, цивільного, кримінального й адміністративного права зокрема; - відсутність у свідомості осіб розуміння того, що правопорушення під час сімейно-побутових відносин є негативним явищем та є архаїзмом патріархальної системи побудови подружніх відносин. Насильство в сім'ї помилково розглядається як допустимий елемент виховання; - існування авторитарної структури відносин у сім'ї спричиняють формування пасивної позиції «слабкої сторони» подружжя; - соціокультурні моделі поведінки жінок та чоловіків у суспільстві, упередження, забобони, звичаї, які базуються на ідеї неповноцінності чи переваги однієї статі над іншою, існування стереотипів щодо розподілу ролей у сім'ї чоловіків та жінок; - культура, що базується на патріархальних підходах, розподіл на чоловічі та жіночі зразки поведінки у родині, сфері праці, заохочення,

підтримки та відтворення традиційної поведінки самим учасниками сімейних правовідносин [101, С. 182] ; - недостатній рівень правової культури населення щодо інформування поліцейських про факти насильства в сім'ї.

Відповідно до ч.3 статті 89 закону України «Про Національну поліцію» дільничний офіцер поліції для профілактики насильства в сім'ї надає підтримку програм правового виховання населення, пропагує правові знання в освітніх закладах, у засобах масової інформації та видавничій діяльності.

Дільничний офіцер поліції проводить індивідуальні та загальні виховні і правові бесіди, відкриті лекції на зборах міської або селищної ради, Під час цих заходів поліцейський здійснює інформування населення про стан протидії злочинності, пропагує правові знання, налагоджує живий діалог для задоволення потреб населення та покращення ефективності виконання дільничним офіцером поліції своїх функцій.

У рамках міжнародних акцій проти насильства, дільничний офіцер поліції щорічно активізує свою діяльність у сфері попередження насильства в сім'ї. Основним завдання такої діяльності є: - привернення уваги громадськості до актуальних для українського суспільства проблем подолання насильства в сім'ї, протидії торгівлі людьми та жорстокого поводження з дітьми, гендерного насильства та забезпечення рівних прав жінок та чоловіків; - активізація партнерського руху органів державної влади, державних закладів, громадських організацій щодо викоренення домашнього насильства; - проведення інформаційних компаній з метою підвищення обізнаності населення України з питань попередження насильства в сім'ї, жорстокого поводження з дітьми, формування свідомості усіх верств населення щодо нетерпимого ставлення до насильства; - формування свідомості усіх верств населення щодо нетерпимого ставлення до насильства.

Налагодження співпраці з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, населення і громадськими формуваннями з охорони громадського порядку у зміцненні правопорядку та профілактиці правопорушень є однією з головних функцій дільничного офіцера поліції на поліцейській дільниці. Звіт дільничного офіцера поліції перед населенням – форма профілактичної роботи, яка охоплює систематичне доведення до відома громадян інформації про стан правопорядку на території обслуговування, заходи, які

вживаються відділом (відділенням) поліції щодо попередження правопорушень при сімейно-побутових відносинах з метою підвищення авторитету та довіри населення до його діяльності [91].

Дільничний офіцер поліції у межах профілактики та протидії правопорушенням під час сімейно - побутових відносин взаємодіє з такими суб'єктами: - спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань попередження насильства і в сім'ї, яким визначено Міністерство соціальної політики України, а також відповідні управління місцевих державних адміністрацій; - відповідними підрозділами органів поліції, до яких належать слідчі підрозділи, підрозділи ювенальної превенції та інші; - центрами соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді. Означені установи вповноважені приймати заяви та повідомлення про вчинення насильства в сім'ї, протягом доби повідомляють службу у справах дітей, здійснюють екстрене втручання, надають необхідні соціальні послуги дітям, які постраждали від жорстокого поводження або стосовно яких існує загроза його вчинення, та забезпечують соціальний супровід сімей, у яких проживають такі діти; направляють у разі потреби до центру соціально-психологічної допомоги; - закладам охорони здоров'я. Вони уповноважені приймати заяви з приводу вчинення насильства в сім'ї, терміново, але не пізніше 24 годин, повідомляють у письмовій формі службу у справах дітей, Національну поліцію за місцем розташування закладу охорони здоров'я про випадок насильства в сім'ї, жорстокого поводження з дитиною чи загрозу його вчинення; протягом 24 годин на добу надають медичну допомогу; звертають увагу на походження травм і повідомляють поліцію та соціальну службу; проводять лікування дітей, які постраждали від жорстокого поводження, та надають психологічну допомогу (за наявності в закладі охорони здоров'я психолога).

ГЛАВА 7. АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ.

7.1. Зміст та особливості адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції.

Серед повноважених суб'єктів адміністративної юрисдикції особливе місце займає Національна поліція як орган виконавчої влади, який покликаний виконувати основне навантаження у сфері правоохоронної діяльності держави, у тому числі щодо найбільш поширеній категорії протиправних проявів, якими є адміністративні правопорушення. Таке особливе місце поліції як суб'єкта адміністративної юрисдикції обумовлюється насамперед двома важливими чинниками: більшим, порівняно з іншими суб'єктами, обсягом суспільних відносин, які охороняються органами поліції, що виявляється в значній кількості підвідомчих їм справ про адміністративні правопорушення, а також значно ширшими повноваженнями щодо застосування ними різних адміністративних стягнень та складання протоколів про адміністративні правопорушення.

Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів поліції є однією з основних складових частин адміністративної діяльності в цілому. У процесі її здійснення уповноваженими посадовими особами органів та підрозділів Національної поліції реалізується визначений законодавством великий обсяг їх повноважень щодо протидії адміністративним правопорушенням, їх виявлення, збирання та перевірки доказів, оформлення необхідних адміністративно-процесуальних документів, розгляду підвідомчих справ та винесення по них відповідних постанов, направлення окремих справ для розгляду за підвідомчістю, а також виконання проваджень у цих справах.

Характерною ознакою адміністративно-юрисдикційної діяльності органів поліції є те, що в її системі значна кількість посадових осіб має адміністративно-юрисдикційні повноваження (стаття 222 КУпАП).

Таким чином, адміністративно-юрисдикційна діяльність органів поліції – це врегульована нормами адміністративного права (законом та іншими нормативним актами) діяльність уповноважених структурних підрозділів поліції, їх посадових осіб щодо вирішення

індивідуальних адміністративних справ (спорів), пов'язаних з адміністративно-правовими відносинами громадянина або недержавної організації з державним органом (його посадовою особою) при здійсненні цим органом публічної (виконавчої) влади [102, С. 13 – 14].

7.2. Провадження у справах про адміністративні правопорушення, підвідомчих органам поліції: завдання, принципи та стадії.

Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів поліції здійснюється в регламентованих законом процесуальних форм і порядку. Іншими словами, **формою реалізації адміністративно-юрисдикційних повноважень органів поліції** є здійснюване ними провадження у справах про адміністративні правопорушення. Це **провадження можна визначити як сукупність здійснюваних компетентними органами (органів та підрозділів поліції) на основі закону процесуальних дій щодо вирішення справ про адміністративні правопорушення.** Провадження у справах про адміністративні правопорушення є найважливішою складовою частиною правозастосовної діяльності уповноважених на це органів, до числа яких належать і органи поліції.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення, підвідомчих органам поліції, - це комплекс взаємозалежних і взаємообумовлених процесуальних дій, спрямованих на своєчасне, всебічне, повне й об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, розгляд її в точній відповідності із законодавством, забезпечення виконання винесеної постави, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, які здійснюються спеціально уповноваженими посадовими особами (органами поліції) з метою охорони прав і законних інтересів громадян, охорони власності, виконання завдань щодо охорони публічної безпеки і порядку.

У статті 245 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначено завдання *провадження* у справах про адміністративні правопорушення: своєчасне, повне та об'єктивне зсування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності з законом, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопо-

рушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності.

Принципи провадження у справах про адміністративні правопорушення, в тому числі й підвідомчих органам поліції, безпосередньо впливають з указаних завдань і закріплені в численних правових нормах. Найважливішими з них є: 1) забезпечення законності; 2) досягнення об'єктивної істини; 3) право на захист; 4) презумпція невинуватості; 5) рівність громадян перед законом; 6) гласність провадження, широка участь громадськості; 7) оперативність.

Серед визначених принципів провідним є принцип *законності*. Він означає неухильне виконання вимог закону всіма суб'єктами адміністративно-юрисдикційної діяльності. Зазначений принцип обумовлює захист прав і свобод громадян, а також юридичну відповідальність органів поліції (посадової особи) за належне здійснення усіх процесуальних дій.

Досягнення об'єктивної істини у справі – найважливіший принцип провадження у справах про адміністративні правопорушення. Цей принцип визначає, що головним напрямком роботи органів Національної поліції (посадових осіб), які розглядають справу, є дослідження всіх обставин у їх взаємодії, саме в тому вигляді, в якому вони існували в дійсності, і на цій основі усунення суб'єктивного, упередженого підходу до вибору рішення.

Принцип права на захист реалізується наданням особі, яка притягається до відповідальності, необхідних правових можливостей для доведення своєї невинуватості або обставин, що пом'якшують відповідальність. Згідно із статтею 268 Кодексу України про адміністративні правопорушення особа може знайомитися з усіма матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання, оскаржити постанову, під час розгляду справи користуватися юридичною допомогою захисника тощо. Коли йдеться про право на захист, перш за все мається на увазі особа, яка притягається до відповідальності, проте у процесі можуть брати участь й інші громадяни, безпосередньо зацікавлені у справедливому вирішенні справи (потерпілий). Якщо у протоколі про адміністративне правопорушення вказано потерпілого, то з моменту складання протоколу ця особа набуває процесуальних прав, передбачених статтею 269 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Як і особа, котра притягається до адміністративної відповідальності, по-

терпілий має право знайомитися з матеріалами справи, заявляти клопотання, подавати скаргу.

Презумпція невинуватості полягає в тому, що особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, вважається невинною доки, поки її винуватість не буде доведено у встановленому законом порядку. Особа, яка притягається до відповідальності, не зобов'язана доводити свою невинуватість, хоча і має на це право. З цього принципу випливає таке важливе положення: усякий сумнів тлумачиться на користь особи, яка притягається до відповідальності.

Принцип рівності громадян прямо закріплений у статті 248 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Відповідно до нього всі громадяни рівні перед законом та органом, який розглядає справу. Проведення у справах про адміністративні правопорушення здійснюються *гласно*, відкрито, громадяни можуть бути присутні під час розгляду справи, хід і результат процесу висвітлюються засобами масової інформації. Принцип гласності забезпечує контроль громадськості за діяльністю суб'єктів провадження.

Оперативність провадження у справах про адміністративне правопорушення виявляється насамперед у встановленні стислих строків, передбачених для розгляду справ згідно з КУпАП. Наприклад, справи про дрібне хуліганство розглядаються протягом доби, про розповсюдження неправдивих чуток – протягом доби, про торгівлю з рук у невстановлених місцях – протягом 3 діб. Принципи провадження у справах про адміністративні правопорушення пов'язані між собою і здійснюються в послідовній єдності. Не можна заради гласності жертвувати істиною, заради оперативності – законністю. Тільки послідовна реалізація всіх принципів відповідає демократичному суспільству і дозволяє щонайкраще досягти цілей процесу.

Стадії провадження – порівняно самостійні частини провадження, які поряд з його загальними завданнями мають властиві тільки їм завдання, документи та інші особливості. Кожна стадія становить відносно відокремлену, виділену в часі й логічно пов'язану сукупність процесуальних дій, спрямовану на досягнення певної мети у вирішенні відповідних завдань, що функціонально співвідносяться і нерозривно пов'язані з іншими стадіями процесу, але відрізняються власним колом суб'єктів і процесуально закріплені у відповідних нормативних актах.

Виділяються чотири стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення:

- 1) порушення справи про адміністративне правопорушення ;
- 2) розгляд справи;
- 3) оскарження та опротестування постанови , перегляд справи;
- 4) виконання постанови про накладання адміністративних стягнень.

На першій стадії з'ясовуються факт вчинення адміністративного правопорушення, обставини, за яких сталося правопорушення, дані про особу і наприкінці складається адміністративний протокол.

На другій стадії посадова особа розглядає матеріал і ухвалює постанову, яку на третій стадії може бути або оскаржено громадянином, або опротестовано прокурором, або переглянуто з ініціативи вищого органу.

Третя стадія є необов'язковою, вона має місце у тому випадку, коли особа незадоволена винесеним рішенням (постановою) і бажає оскаржити або опротестувати дії посадової особи у вищу інстанцію. Рішення може бути: ухвалення рішення про скасування, зміну або залишення постанови без змін.

Четверта стадія – виконання постанови – починається відразу ж після її прийняття або після розгляду скарги (протесту).

7.2.1. Порушення справи і попереднє з'ясування її обставин.

Більш детально розгляду потребують дії, які здійснюються на стадії порушення справи і попереднього з'ясування її обставин. Єдиною фактичною підставою порушення провадження є наявність у діянні особи складу адміністративного правопорушення. Проте самого лише факту недостатньо для того, щоб провадження у справі розпочалося, необхідна ще й формальна підстава, тобто інформація про скоєння правопорушення. Такими підставами можуть бути: звернення (письмові або усні) громадян; повідомлення посадових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій; повідомлення засобів масової інформації; повідомлення об'єднань громадян; безпосереднє виявлення правопорушення поліцейським.

Найважливішим документом, який складається на стадії порушення справи і попереднього з'ясування її обставин, є *протокол про адміністративне правопорушення*. Перш ніж скласти адмініст-

ративний протокол посадова особа повинна виконати низку процесуальних дій: опитати свідків, потерпілих, затримати особу тощо. Отже, протокол можна вважати процесуальним документом, який фіксує закінчення стадії порушення справи і попереднього з'ясування її обставин.

Протокол є єдиною формалізованою підставою для подальшого провадження у справі про адміністративне правопорушення. Від того, наскільки грамотно його складено, залежить правильність розгляду справи по суті і обґрунтованість прийнятого рішення. Перелік відомостей, які мають бути відображені в протоколі про адміністративне правопорушення, вказано у статті 256 Кодексу України про адміністративні правопорушення і деталізовано в наказі МВС України від 06.11.2015 року №1376 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції», наказі МВС України від 06.11.2015 року №1377 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчиненні кримінальні правопорушення та інші події», а також у наказі МВС України від 07.11.2015 року №1395 «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі».

Особливе значення під час складання протоколу має викладення обставин вчиненого правопорушення, від якого в подальшому буде залежати правильна кваліфікація діяння і застосування до порушника відповідних заходів впливу. У протоколі передбачено, що при викладенні обставин правопорушення вказуються число, місяць, рік, час його вчинення, суть правопорушення, які саме протиправні дії вчинила особа, яка притягується до адміністративної відповідальності. Також до протоколу вносяться дані двох свідків правопорушення, адрес їх місця проживання, і ставляться підписи свідків. Якщо в результаті вчинення адміністративного правопорушення заподіяно майнову шкоду громадянину, підприємству, установі, організації, їх місцезнаходження, ставиться підпис потерпілого або представника підприємства, установи, організації та вказується розмір заподіяної правопорушенням матеріальної шкоди. Важливе значення для закріплення доказів і правильного вирішення справи часто мають різні матеріали, які додаються до протоколу.

Стаття 258 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає низку винятків із загального правила, коли протокол про адміністративне правопорушення можна не складати. Це допускається у випадках вчинення малозначних правопорушень, за які на місці вчинення правопорушення може бути винесено усне або письмове попередження, також можна сплатити штраф на місці вчинення правопорушення, якщо факт вчинення зафіксувала відеокамера. Посадова особа, яка виявила правопорушення, може сама прийняти рішення про накладення стягнення згідно із законодавством.

7.2.2. Розгляд справи. *Розгляд справ про адміністративні правопорушення й винесення постанови* – друга стадія провадження у справі, на якій вирішуються найголовніші завдання цього провадження. Головна мета діяльності посадової особи на цій стадії полягає у встановленні фактичних обставин справи і юридичній оцінці діяння особи.

Зазначена стадія включає три етапи: підготовку справи до розгляду, розгляд справи і прийняття у ній постанови. Для розгляду справи передбачено ряд обов'язкових правил. Згідно зі статтею 278 Кодексу України про адміністративні правопорушення орган (посадова особа) при підготовці до розгляду справи про адміністративне правопорушення вирішує такі питання: 1) чи належить до його компетенції розгляд даної справи; 2) чи правильно складено протокол та інші матеріали справи про адміністративне правопорушення; 3) чи сповіщено осіб, які беруть участь у розгляді справи, про час і місце її розгляду; 4) чи є необхідні додаткові матеріали; 5) чи підлягають задоволенню клопотання особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілого, їх законних представників і адвоката.

За загальним правилом (стаття 276 КУпАП) справи про адміністративні правопорушення розглядаються за місцем їх вчинення. Із цього загального правила існує декілька винятків, коли справи можуть розглядатися за місцем обліку транспортних засобів або за місцем проживання правопорушника.

Строки розгляду справ регламентуються статтею 277 КУпАП. У більшості випадків справа про адміністративне правопорушення розглядається в 15-денний строк з дня одержання уповноваженим органом чи посадовою особою протоколу та інших матеріалів справи. Крім цього, справи про деякі правопорушення, розглядаються в

7-денний, 5-денний та 3-денний строк. Ще коротший строк – одна доба – встановлено для розгляду справ про дрібне хуліганство, розпивання спиртних напоїв у громадських місцях, злісну непокору, виявлення неповаги до суду, розповсюдження неправдивих чуток та деяких інших.

Після завершення підготовчого етапу починається слухання справи. Відповідний порядок визначено статтею 279 КУпАП. Розгляд розпочинається із представлення посадової особи, яка вирішує справу. Вказана посадова особа оголошує, яка справа підлягає розгляду та хто притягується до адміністративної відповідальності. Всім учасникам провадження роз'яснюються їхні права та обов'язки. Далі оголошується протокол про адміністративне правопорушення і з'ясовуються всі обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Стадія розгляду справи закінчується прийняттям постанови у справі про адміністративне правопорушення. Стаття 283 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначає зміст постанови, а статтею 284 – визначено види постанов: 1) про накладення адміністративного стягнення; 2) про застосування заходів впливу, передбачених статтею 24-1; 3) про закриття справи.

У статтях 269 – 274 Кодексу України про адміністративні правопорушення дано вичерпний перелік процесуальних прав та обов'язків інших учасників провадження – потерпілого, законних представників особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, адвоката, свідка, експерта і перекладача. *Потерпілий* - особа, які заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду; *законні представники* (батька, усиновителі, опікуни, піклувальники), які представляють інтереси особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, чи потерпілого, які є неповнолітніми або через свої фізичні чи психічні вади не можуть самі здійснювати свої права; *адвокат чи інший фахівець у галузі права*, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи; як *свідок у справі* про адміністративне правопорушення може бути викликана будь-яка особа, про яку є дані, що їй відомі будь-які обставини, що підлягають установленню в цій справі; *експерт призначається* особою яка розглядає справу, у разі, коли виникає потреба в спеціальних знаннях; *перекладач* також призначається в разі необхідності слідчим, який зобов'язаний з'явитися на

виклик останнього і зробити повний і точний доручений йому переклад.

Постанова у справі про адміністративне правопорушення повинна містити ряд відомостей і реквізитів, має бути підписана особою, яка її вела та відповідно до вимог статті 285 КУпАП оголошується негайно після закінчення розгляду справи. Копія постанови протягом 3 днів вручається під розписку або висилається особі, щодо якої її винесено, а також потерплого на його прохання. Якщо копія постанови висилається, про це робиться відповідна відмітка у справі.

7.2.3. Оскарження та опротестування постанови у справі, перегляд справи. Стаття 287 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлює, що постанову про адміністративне правопорушення може бути оскаржено особою, щодо якої її винесено, а також потерпілим. Постанова, винесена посадовою особою, може бути оскаржена у вищестоящий орган, рішення якого є остаточним (п.3 ч.1 статті 288 КУпАП). Постанову про одночасне накладення основного і додаткового адміністративних стягнень може бути оскаржено за вибором особи, щодо якої її винесено, чи потерпілого в порядку, встановленому для оскарження основного або додаткового стягнення.

Постанову у справі про адміністративне правопорушення може бути опротестовано прокурором, що зупиняє виконання постанови до розгляду протесту. Подання у встановлений строк скарги зупиняє виконання постанови про накладення адміністративного стягнення до розгляду скарги, за певними винятками, перелік яких надано в ч.1 статті 291 КУпАП. Скарга подається орган (посадовій особі), який виніс постанову у справі про адміністративне правопорушення, якщо інше не встановлено законодавством України. Скарга, що надійшла, протягом 3 діб надсилається разом зі справою органу (посадовим особам), правомочному відповідно до цієї статті її розглядати. Статтею 292 КУпАП встановлено, що скарга і протест на постанову у справ про адміністративне правопорушення розглядаються правомочними органами (посадовими особами) в десятиденний строк із дня їх надходження, якщо інше не встановлено законом України.

Відповідно до статті 293 КУпАП орган (посадова особа) під час розгляду скарги або протесту у справі про адміністративне правопо-

рушення перевіряє законність і обґрунтованість винесеної постанови і приймає одне з таких рішень: 1) залишає постанову без зміни, а скаргу або протест – без задоволення; 2) скасовує постанову і направляє справу на новий розгляд (перегляд справи); 3) скасовує постанову і закриває справу. Таке рішення приймається, якщо немає достатніх доказів для притягнення особи до адміністративної відповідальності, а додаткове дослідження або новий розгляд нічого не дадуть; 4) змінює захід стягнення в межах, передбачених нормативним актом про відповідальність за адміністративне правопорушення, з тим, однак, щоб стягнення не було посилено. Копія рішення за скаргою на постанову у справі про адміністративне правопорушення протягом 3 днів надсилається особі, щодо якої її винесено. В той же строк копія постанови надсилається потерпілому на його прохання.

7.2.4. Виконання постанови про накладення адміністративного стягнення. Виконання постанов про накладення адміністративного стягнення є заключною стадією провадження у справі про адміністративне правопорушення. Основні положення виконання постанов про накладення адміністративних стягнень викладено в розділі 5 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Постанова про накладення адміністративного стягнення є обов'язковою для виконання державними й громадськими органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами та громадянами. Необхідною умовою виконання постанови є набрання нею чинності. Це означає, що постанова набула юридичного значення і є обов'язковою до виконання згідно зі статтею 298 КУпАП. У зв'язку з цим дуже важливим є визначення моменту набрання постановою законної сили; або у момент оголошення постанови правопорушнику, або з моменту ознайомлення правопорушника з постановою - адже в законодавстві це питання не вирішено до кінця.

Іноді, під час виконання постанови, можуть виникати обставини, передбачені статтею 247 КУпАП (*обставини, що виключають провадження у справі про адміністративне правопорушення*). Таких обставин може бути три: - видання акта амністії, якщо він усуває застосування адміністративного стягнення; - скасування акта, який встановлює адміністративну відповідальність; - смерть особи, щодо якої було розпочато провадження у справі.

За наявності таких обставин орган (посадова особа), який виніс постанову, припиняє її виконання. З метою забезпечення оператив-

ності виконання постанов, забезпечення прав особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, у статті 303 Кодексу України про адміністративне правопорушення закріплено строки, протягом яких постанова може бути направлена до ати конання, тобто передбачено строки давності виконання постанов.

Не підлягає виконанню постанова про накладення адміністративного стягнення, якщо її не було направлено до виконання протягом 3 місяців із дня винесення. В разі зупинення виконання постанови і відповідно до статті 291 КУпАП перебіг строку давності зупиняється до розгляду скарги або протесту. В разі відстрочення виконання постанови відповідно до статті 301 КУпАП перебіг строку давності зупиняється до закінчення строку відстрочки. Законами України може бути встановлено й інші, більш тривалі строки для виконання постанови у справі.

Найпростіший порядок установлено для виконання *постанов про винесення попередження*. Воно виконується органом (посадовою особою), яким винесено постанову: її оголошують порушнику. *Постанова про оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, виконується державним виконавцем*. Виконання постанови про застосування *адміністративного арешту* покладається на поліцію, така постанова виконується негайно після її винесення.

7.3. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів поліції щодо розгляду та вирішення звернень громадян. Надання відповідей на інформаційні запити.

Право на звернення для громадян України є невід'ємним і передбачене статтями 26, 40, 64 Конституції України. Це право не може бути обмеженим і навіть за умови воєнного або надзвичайного стану, що визначено Конституцією України. Щорічно сотні тисяч громадян реалізують своє конституційне право на звернення, що передбачено **статтею 40 Конституції України**, в якій зазначено, що всі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органи місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Сутність цього конститу-

ційного права полягає в гарантованій державою можливості кожної людини безпосередньо звертатися до відповідних структур, суб'єктів управління з індивідуальним або колективним зверненням щодо відновлення порушеного права, критики недоліків у їхній роботі, внесення пропозицій щодо поліпшення їх діяльності тощо. Необхідно підкреслити, що норми статті 40 Конституції поширюються не тільки на громадян України, а й на іноземців і осіб без громадянства, які без будь-яких обмежень можуть на рівні з громадянами України використовувати право на звернення.

Основним нормативно-правовим актом, що регламентує порядок розгляду звернень громадян, є закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 року у статті 1 якого зазначається, що громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків, із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх професійної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення.

Окрім закону України «Про звернення громадян», законодавство України містить й інші акти, прийняті відповідно до Конституції України з метою реалізації права громадян на звернення. Зокрема, це закони України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р., «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р., «Про інформацію» від 02.10. 1992 р., «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р., «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000 тощо. Можна додати, що право громадян на звернення є втіленням міжнародних стандартів у сфері прав людини і становить трансформацію у внутрішнє законодавство статті 2 Міжнародного пакту громадянські і політичні права, прийнятого 16.12.1996 року Генеральною Асамблеєю ООН.

Поліція як суб'єкт розгляду звернень громадян у своїй діяльності повинна задовольняти інтереси громадян. Правовою основою діяльності поліції щодо розгляду звернень громадян є закон України «Про Національну поліцію». У статті 18 цього Закону вказано, що поліцейський зобов'язаний: поважати і не порушувати прав і свобод людини; на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місце знаходження і часу доби в разі звернення до нього

будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції.

Важливе значення для функціонування механізму дії законодавства про звернення громадян мають нормативні акти про порядок розгляду звернень громадян, які розробляються та затверджуються у міністерствах і відомствах, установах. З метою постійного вдосконалення юрисдикційної діяльності поліції щодо розгляду звернень громадян прийнято низку відомчих нормативних актів МВС та Національної поліції України (наказів, інструкцій). Це, зокрема, наказ МВС України від 06.11.2015 р. №1376 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення в органах поліції» та наказ МВС України від 06.11.2015 р. №1377 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчиненні кримінальні правопорушення та інші події».

Інститут звернення громадян є важливою формою забезпечення законності в діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, виступає як засіб сприяння реалізації прав громадян та їх участь в державному управлінні, є носієм інформації, пов'язаний із забезпеченням прав і свобод людини та громадянина.

7.3.1. Поняття та види звернень громадян. Вимоги, які висуваються до звернень громадян і наслідки недотримання таких вимог. Право на звернення виконує в демократичному суспільстві дуже важливу функцію. Для кожного громадянина воно є важливим засобом вільно висловлювати свої думки. Для державних органів, установ, підприємств, організацій воно служить джерелом інформації про нагальні потреби, інтереси, настрої громадян, що і є засобом виявлення суспільної думки. Як правило, значне збільшення кількості обґрунтованих скарг до установи є свідченням її неефективної роботи. Тому кожна установа повинна мати за мету зменшити кількість скарг громадян, що поступають до неї, і досягти цього можна за допомогою покращення результатів праці установ.

Стаття 3 Закону України «Про звернення громадян» установлює поняття «звернення громадян» та перелік видів звернень. Так, під зверненням громадян слід розуміти викладені в письмовій або

усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання), клопотання і скарги.

Стаття 5 закону України «Про звернення громадян» установлює певні вимоги щодо звернень, зокрема необхідно: 1) адресувати звернення органам державної влади й місцевого самоврядування, підприємствам, установами, організаціям незалежно від форм власності, об'єднанням громадян або посадови особам, до повноважень яких належить вирішення порушених у зверненнях питань; 2) зазначити прізвище, ім'я, по батькові особи, яка звертається; 3) вказати місце проживання громадянина; 4) викласти суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги.

Закон надає право подавати звернення в одній із таких форм: 1) усне (викладене громадянином і записане посадовою особою на особистому прийомі); 2) письмове, надіслане поштою чи передане громадянином до відповідного органу, установи особисто або через уповноважену ним особу, якщо ці повідомлення оформленні відповідно до чинного законодавства. Звернення може бути подано як окремою особою (індивідуальне), так і групою осіб (колективне). Письмове звернення повинно бути підписано заявником (заявниками) із зазначенням дати.

Особливою формою колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування є електронна петиція, яка подається та розглядається в порядку, передбаченому статтею 23 Закону України «Про звернення громадян» [103].

Письмове звернення без зазначення місця проживання, не підписане автором (авторами), а також таке, з якого неможливо встановити авторство, визнається анонімним і розгляду не підлягає.

Види звернень, які не розглядаються: 1) повторні звернення одним і тим же органом від одного і того ж громадянина з одного і того ж питання, якщо перше вирішено по суті; 2) звернення осіб, визнаних судом недієздатними; 3) скарги на рішення, що оскаржувались, якщо вони подані органу або посадовій особі вищого рівня із порушенням такого строку протягом 1 року з моменту його прийняття, але не пізніше 1 місяця з часу ознайомлення громадянина з прийнятим рішенням. Громадяни мають право звертатися до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ,

організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб українською чи іншою мовою, прийнятною для сторін. Рішення щодо звернень громадян та відповіді на них оформляються відповідно до вимог законодавства про мови. Такі рішення та відповіді можуть бути викладені в перекладі мовою спілкування заявника.

Таким чином, у законодавстві України звернення громадян класифікуються за такими критеріями: 1) залежно від кількісного складу суб'єктів звернень (стаття 40 Конституції); 2) залежно від форм звернення (стаття 40 Конституції та стаття 3 закону України «Про звернення громадян»; 3) залежно від змісту звернення. **За кількісним складом суб'єктів звернення поділяються на:** а) індивідуальні; б) колективні. **Залежно від форм звернення бувають:** а) усні; б) письмові. **Залежно від змісту звернення поділяються так:** а) пропозиція (зауваження); б) заява (клопотання); в) клопотання; г) скарга. **У свою чергу, скарги для з'ясування юридичних властивостей і процедур їх розгляду, варто поділити на два типи:** - адміністративні, тобто ті, що розглядаються в позасудовому (адміністративному) порядку; - судові, що розглядаються судами у процесі здійснення правосуддя.

Отже, **адміністративна скарга** – це звернення до компетентного органу однієї чи декількох фізичних осіб, організацій, підприємств або установ, які вважають, що їх права, свободи чи законні інтереси порушені незаконними діями (бездіяльністю) державних і недержавних органів або громадян, із вимогою припинення правопорушення і притягнення правопорушника до юридичної відповідальності, поновлення порушеного права.

7.3.2. Порядок та строки розгляду звернень громадян. Законом України «Про звернення громадян» визначено права громадянина, який звернувся із заявою чи скаргою до будь-якого органу (посадової особи), в тому числі й до органів поліції: 1) особисто викласти аргументи особі, яка перевіряє заяву чи скаргу, та брати участь у перевірці поданої скарги чи заяви; 2) знайомитися з матеріалами перевірки; 3) подавати додаткові матеріали або наполягати на їх запиті органом, який розглядає заяву чи скаргу; 4) бути присутнім під час розгляду заяви чи скарги; 5) користуватися послугами адвоката або представника трудового колективу, організації, яка здійснює правозахисну функцію, оформивши це уповноваження у вста-

новленому законом порядку; 6) одержати письмову відповідь про результати розгляду заяви чи скарги; 7) висловлювати усно або письмово вимогу щодо дотримання таємниці розгляду заяви чи скарги; 8) вимагати відшкодування збитків, якщо вони стали результатом порушень встановленого порядку розгляду звернень.

Органи поліції, як і будь-які органи (посадові особи), до яких звернувся громадянин у межах своїх повноважень, зобов'язані: 1) об'єктивно, всебічно і вчасно перевіряти заяви чи скарги; 2) на прохання громадянина запрошувати його на засідання відповідного органу, що розглядає його заяву чи скаргу; 3) скасовувати або змінювати оскаржувані рішення у випадках, передбачених законодавством України, якщо вони не відповідають закону або іншим нормативним актам, невідкладно вживати заходів про припинення неправомірних дій, виявляти, усувати причини, умови, які сприяли порушенням; 4) забезпечувати поновлення порушених прав, реальне виконання прийнятих у зв'язку з заявою чи скаргою рішень; 5) письмово повідомляти громадянина про результати перевірки заяви чи скарги і суть прийнятого рішення; 6) вживати заходів щодо відшкодування у встановленому законом порядку матеріальних збитків, якщо їх було завдано громадянину в результаті ущемлення його прав чи законних інтересів, вирішувати питання про відповідальність осіб, з вини яких було допущено порушення, а також на прохання громадянина не пізніше як у місячний термін довести прийняте рішення до відома органу місцевого самоврядування, трудового колективу чи об'єднання громадян за місцем проживання громадянина; 7) у разі визнання заяви чи скарги необґрунтованою, роз'яснити порядок оскарження прийнятого за нею рішення; 8) не допускати безпідставні передачі розгляду заяв чи скарг іншим органам; 9) особисто організувати та перевіряти стан розгляду заяв чи скарг громадян, вживати заходів до усунення причин, що їх породжують, систематично аналізувати та інформувати населення про хід цієї роботи.

Строк розгляду звернень обчислюється з дня їх надходження та реєстрації в органі поліції до дня направлення заявнику відповіді на його звернення. Якщо останній день терміну розгляду звернення припадає на неробочий день, то за останній день терміну вважається перший після нього робочий день. Щодо кожного звернення не пізніше ніж у 5-денний термін повинно бути прийнято одне з таких рішень: - прийняти до свого провадження; - надіслати за належністю до іншого органу виконавчої влади, якщо питання, порушені у звер-

нення, не входять до компетенції органу поліції, про що одночасно повідомити автора; - залишити без розгляду за наявності підстав, визначених у статті 8 закону України «Про звернення громадян».

Всі звернення розглядаються і вирішуються в термін не більше 1 місяця від дня їх надходження, враховуючи вихідні, святкові та неробочі дні, а ті, які не потребують додаткового вивчення та проведення перевірки за ними – **невідкладно, але не пізніше 15 днів від дня їх отримання.**

Робота зі зверненнями громадян є важливим напрямком діяльності органів Національної поліції, засобом отримання інформації з питань, віднесених до їх компетенції, однією з форм співпраці і партнерства поліції з громадськістю і **містить такі складові елементи:** - приймання, реєстрація і первинний розгляд звернень громадян; - вирішення звернень та надання відповідей автору; - контроль за станом роботи зі зверненнями; - узагальнення та аналіз звернень громадян; - використання результатів аналізу в практичній діяльності.

Слід розглянути й особливості розгляду звернень окремих категорій громадян. Так, **звернення військовослужбовців**, а також членів їхніх сімей до центрального апарату в термін до 15 днів від дня їх надходження, а звернення в територіальні органи поліції – невідкладно, але не пізніше ніж через 7 днів. У разі потреби строку розгляду таких звернень можуть бути продовжені, але не більш як ще до 15 або до 7 днів відповідно, про що сповіщається автор звернення.

Також мають свої особливості й терміни розгляду депутатських запитів і депутатських звернень. **Депутатський запит** - вимога народного депутата, народних депутатів чи комітету Верховної Ради України – розглядається у 15-денний строк із дня його одержання або інший встановлений Верховною Радою України строк. **Депутатське звернення** – викладена в письмовій формі пропозиція народного депутата здійснити певні дії, дати офіційне роз'яснення чи викласти позицію з питань, віднесених до їх компетенції. Депутатське звернення є обов'язковим для розгляду посадовими особами, яким воно адресовано, у строк не більше 10 днів з моменту одержання. Розгляд звернень та запитів народних депутатів України за зверненнями громадян береться під особливий контроль перших керівників Національної поліції. Про наслідки розгляду питань таких звернень і запитів керівник органу Національної поліції повідомляє народному депутату України. Відповідальність посадових осіб за порушення

законодавства про звернення громадян передбачає стаття 24 закону України «Про звернення громадян». Особи, винні у порушенні цього закону, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність, передбачену законодавством України.

7.3.3. Надання відповідей на інформаційні запити. Здійснюючи свої обов'язки, поліцейські незалежно від посади, місцезнаходження і часу в разі звернення до них громадян чи посадових осіб із заявами чи повідомленнями про злочин і пригоди, що загрожують особистій чи публічній безпеці, в разі безпосереднього виявлення таких випадків зобов'язані вжити необхідних заходів для попередження і припинення правопорушення. Джерелом інформації про вчинені кримінальні правопорушення та інші події є: 1) повідомлення осіб, що надходять до органу поліції або до особи, уповноваженої здійснювати досудове розслідування (слідчий); 2) самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини кримінальних правопорушень; 3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу на місці вчинення кримінального правопорушення.

Для роз'яснення населенню порядку прийняття, реєстрації заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події в органах поліції в спеціальних кімнатах для прийому громадян або у вестибюлях повинна бути вивішена пам'ятка щодо ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події. У вказаній вище інструкції терміни вживаються в таких значеннях: *єдиний облік, прийняття заяв і повідомлень, реєстрація заяв і повідомлень*. Форма журналу Єдиного обліку є однаковою для всіх органів поліції. *Заяви і повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події реєструються цілодобово в чергових частинках органів поліції уповноваженими працівниками відразу після їх надходження, вносяться до журналу Єдиного обліку та інтегрованої інформаційно-пошукової системи з усіма відомостями. У журналі Єдиного обліку також реєструються: 1) заяви і повідомлення про зниклих безвісти осіб; 2) рапорти працівників органів поліції про виявлення ними з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення та іншу подію.*

Контроль за додержанням порядку єдиного обліку здійснюється за додержанням вимог Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні

правопорушення та інші події, який покладається на начальника органу поліції, а в разі його відсутності – на особу, яка виконує його обов'язки. Він персонально відповідає за організацію ведення єдиного обліку, Про результати роботи орган поліції із заявами і повідомленнями про вчинені кримінальні правопорушення та інші події щомісяця складає звіт.

Відповідно до статті 60 Кримінального процесуального кодексу України заявник має право: - отримати від органу, до якого він подавав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію; - подавати на підтвердження своєї заяви речі й документи; - отримувати інформацію про закінчення досудового розслідування.

ГЛАВА 8. АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ МІГРАЦІЙНОГО ПРАВА

8.1. Органи управління у сфері міграції та їх повноваження.

З кожним роком міграція населення у світі набуває дедалі більших масштабів, вона досить швидко змінює етнічно національну, культурну та релігійну мапу світу, є чинником суспільного розвитку. Відповідно регулювання нормами права міграційних процесів як на міжнародному рівні, так і на рівні національних держав здійснюється більш повно і детально та набуває дедалі більшого значення. В Україні законотворчість стосовно міграції здійснюється досить активно, зокрема Стратегією державної міграційної політики України на період до 2025 року визнано пріоритетною поступову систематизацію національного імміграційного законодавства в рамках формування Міграційного кодексу України, яким будуть врегульовані всі питання міграції.

Питання галузевої належності норм, їх організації, внутрішньої систематизації також не має загально визначеного розуміння. Міграційне право вважається водночас і сукупністю норм, що ще не виокремились у самостійну галузь права, і такою, що вже сформувалася [7, С. 103 – 109]. Її вважають як тією, що вже не вміщається у рамки адміністративного права та набуває рис самостійної галузі, так повноцінною підгалуззю адміністративного права [16, С. 142 – 147].

В Україні Міністерство внутрішніх справ є провідним органом щодо міграційних питань. Проте серед органів, повноваження яких здійснюється у сфері міграції є органи, які розробляють державну політику або беруть участь у її розробленні (Кабінет Міністрів України, Президент України, Міністерство внутрішніх справ України), які цю політику втілюють у життя (Державна міграційна служба України, Адміністрація Державної прикордонної служби України), а також установи, через які реалізується правозастосовні діяльність (місця тимчасового перебування іноземців та біженців, дипломатичні представництва і консульські установи України).

Кабінет Міністрів України забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері міграції, а також встановлює квоти імміграції на кожний календарний рік, визначає порядок прова-

дження за заявами про надання дозволів на імміграцію, затверджує зразок посвідки на постійне проживання, правила та порядок її оформлення і видачі.

Міністерство внутрішніх справ є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів (Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 року №878). Однак так було не завжди. До 2011 року адміністративні та правоохоронні функції у сфері міграції були розділені між двома міністерствами: Міністерством України у справах національностей та міграції і Міністерством внутрішніх справ України. У грудні 2011 року у сфері управлінського впливу Міністерства внутрішніх справ була утворена Державна міграційна служба України та її територіальні органи, до компетенції якої були віднесені і управлінські, і правоохоронні функції.

Сьогодні до повноваження саме Міністерства внутрішніх справ належить розробка проектів законів та інших актів, державних програм з питань міграції, забезпечення міжнародного співробітництва, участь у розробленні проектів та укладенні міжнародних договорів України з питань міграції. Міністр внутрішніх справ спрямовує та координує діяльність Державної міграційної служби, визначає пріоритетні напрями її роботи, погоджує структуру апарату. Його накази та доручення з питань міграції та міграційної політики є обов'язковими для виконання органами Державної міграційної служби України.

8.2. Державна міграційна служба України. Дипломатичні представництва та консульські установи України.

Державна міграційна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, грома-

дянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших категорій мігрантів.

Основними завданнями служби є реалізація державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції) та внесення на розгляд міністра внутрішніх справ пропозицій щодо формування державної політики у відповідному напрямі (Положення про Державну міграційну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 року №360).

Серед повноважень служби варто виділити: 1) узагальнення практики застосування законодавства, проведення аналізу міграційної ситуації в Україні, проблем біженців та інших категорій мігрантів; 2) прийняття рішень про видачу дозволів на імміграцію, відмові в його видачі та скасування такого дозволу; 3) оформлення і видача документів для тимчасового або постійного проживання в Україні, а також виїзду за її межі; 4) прийняття рішення про продовження чи скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України; 5) звернення до судів з позовами про примусове видворення іноземців та осіб без громадянства, здійснення примусового видворення іноземців; 6) ідентифікація осіб, в тому числі тих, які звернулися із заявами про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, а також іноземців, які втратили документи, що посвідчують особу, та підлягають видворенню або реадмісії; 7) прийняття рішення про визнання іноземців та осіб без громадянства біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, про втрату, позбавлення статусу біженця або додаткового захисту; 8) оформлення і видача посвідчення біженця, посвідчення особи, якій надано додатковий захист в Україні, а також інших документів, передбачених законодавством для цих категорій осіб; 9) забезпечення діяльності пунктів тимчасового розміщення біженців та пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні; 10) облік осіб, які отримали або які претендують на отримання статусу біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, осіб, яким надано (скасовано) дозвіл на імміграцію в Україну, на всіх етапах проведення відповідних процедур; 11) створення та підтримка функціонування Єдиного державного демографічного реєстру, Єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами, Національної системи біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства; 12) здійснення держа-

ного контролю за дотриманням законодавства у сферах міграції, заходів щодо запобігання та протидії нелегальній (незаконній) міграції, іншим порушенням міграційного законодавства, а також інші повноваження.

Пункти тимчасового перебування мігрантів. Існує два типи закладів, які належать до сфери управління Державної міграційної служби та утворені для розміщення мігрантів: - пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, - та пункти тимчасового розміщення біженців (Типове положення про пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні: постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 року №1110 та Положення про пункти тимчасового розміщення біженців: наказ МВС України від 14.06.2018 року №503).

Дипломатичні представництва і консульські установи. До повноважень дипломатичних представництв і консульських установ України у сфері міграції належать такі: 1) приймати документи та заяви про надання дозволу на імміграцію, перевіряти правильність їх оформлення і надсилати через Міністерство закордонних справ України до Державної міграційної служби України; 2) видавати копії рішень про надання дозволу на імміграцію та про відмову у наданні дозволу на імміграцію особам, яких вони стосуються; 3) оформляти особам, яким надано дозвіл на імміграцію, довгострокові візи (стаття 7 Закону України «Про імміграцію» від 07.06.2001 року №2491-III).

8.3. Адміністративно-правовий статус іноземців. Документи, що посвідчують особу-іноземця

Відповідно до положень закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 року №37773-VI іноземець – це особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав, а особа без громадянства – яка не розглядається як громадянин будь-якою державою через дію її закону. Процедура визнання особою без громадянства проводиться Державною міграційною службою України в порядку, встановленому постановою Кабінету Міністрів України від 24.03.2021 року №317.

Існують різні підстави для перебування іноземців та осіб без громадянства на території України, відповідно і документи, які посвідчують їх особу, різняться. Ними може бути: 1) *паспортний документ іноземця* – це документ, виданий уповноваженим органом іноземної держави, що підтверджує громадянство іноземця, посвідчує особу його власника та надає право на в'їзд або виїзд і визнається Україною. Усі іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах, зобов'язані мати дійсний паспортний документ; 2) *посвідка на постійне проживання* – це документ, що посвідчує особу його власника та підтверджує право на постійне проживання в Україні; 3) *посвідка на тимчасове проживання* – це документ, що посвідчує особу власника та підтверджує законні підстави для тимчасового проживання в Україні; 4) *посвідчення біженця* – це паспортний документ, що посвідчує особу його власника та підтверджує факт визнання його біженцем в Україні; 5) *проїзний документ біженця* – це документ, що посвідчує особу та надає право особі, якій він оформлений, на виїзд з України і в'їзд в Україну; 6) *посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту* - це паспортний документ, що посвідчує особу його власника та підтверджує факт визнання його особою, яка потребує додаткового захисту; 7) *проїзний документ особи, якій надано додатковий захист* – це документ, що посвідчує особу та надає право особі, якій він оформлений, на виїзд з України і в'їзд в Україну; 8) *посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист* – це паспортний документ, що посвідчує особу його власника та підтверджує факт визнання його особою, яка потребує тимчасового захисту; 9) *посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон для осіб без громадянства*, які постійно або тимчасового проживають на території України.

Окрім документів, що посвідчують особу іноземців та осіб без громадянства, законність перебування на території України засвідчується: військовим квитком рядового, сержантського і старшинського складу для іноземців, які уклали контракт про проходження військової служби у Збройних Силах України; довідкою про звернення за захистом в Україні для осіб, що звернулися із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту; довідкою про звернення за визнанням особою без громадянства, а також посвідчення особи на повернення для осіб, до яких застосовується реадмісія.

Серед іншого важливим є те, що в'їзд іноземців та осіб без громадянства на тимчасово окуповану територію України та виїзд з неї здійснюється через спеціальні контрольні пункти за паспортним документом та спеціальним дозволом, виданим територіальним органом Державної міграційної служби (Порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзд з неї: постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2015 року №367). У разі порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї особи притягаються до відповідальності.

Візою є дозвіл, що оформляється закордонними установами України та є необхідним для в'їзду на територію України або для транзитного проїзду через її територію та перебування на території України протягом відповідного строку. Можливість безвізового режиму в'їзду в Україну за паспортними документами відповідно до міжнародних договорів передбачена стосовно близько 80 країн світу. Також відповідно до положень Указу Президента України №82 від 28.02.2022 року тимчасово, на період дій воєнного стану, було запроваджено безвізовий режим в'їзду в Україну для громадян іноземних держав, які бажають вступити до Інтернаціонального легіону оборони України, крім громадян держави-агресора.

Вимоги та процедура оформлення іноземцям та особам без громадянства віз урегульована Правилами оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України №118 від 01.03.2017 року. Залежно від мети поїздки візи поділяються на окремі типи : *транзитна віза* (оформляється як разова або багаторазова на період до одного року, але строк перебування кожного разу не повинен перевищувати п'яти діб); *короткострокова віза* (оформляється як разова або багаторазова, як правило, на шість місяців); *довгострокова віза* (оформляється як багаторазова та дає право на перебування або проживання в Україні на строк, що перевищує 90 днів.

8.4. Правовий статус біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Особи, що мають право на отримання статусу біженця або додаткового захисту.

Порядок регулювання відносин у сфері визнання особи біженцем, особою, яка потребує додаткового або тимчасового захисту,

втрата та позбавлення цього статусу, а також встановлення правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового захисту і яким надано тимчасовий захист в Україні, здійснюється законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 року № 3671- VI. За умовами статті 1 цього закону для отримання статусу біженця особа повинна відповідати сукупності таких умов: - не бути громадянином України; - мати обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань; - перебувати за межами країни своєї громадянської належності; - не мати можливості координувати захистом країни своєї громадянської належності або бажання користуватися таким захистом в наслідок побоювання, або, не маючи громадянства і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не мати можливості чи бажання повернутися до неї через побоювання.

На отримання статусу додаткового захисту мають право особи, які не є біженцями та не відповідають наведеним вище умовам, проте потребують захисту, оскільки були змушені прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок загрози життю, безпеці чи свободи в країні походження через побоювання застосування смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання або загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту чи систематичного порушення прав людини і не можуть чи не бажають повернутися до такої країни внаслідок зазначених побоювань.

Законодавчі положення також визначають умови, за якими особа не може визначатися біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, зокрема якщо особа: 1) вчинила злочин проти миру, воєнний злочин або злочин проти людства і людяності, як їх визначено у міжнародному права; 2) вчинила злочин неполітичного характеру за межами України до прибуття в Україну з метою бути визнаною біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, якщо таке діяння відповідно до Кримінального кодексу України належить до тяжких або особливо тяжких злочинів; 3) винна у вчиненні дій, що суперечать меті та принципам Організації Об'єднаних Націй; 4) до прибуття в Україну була визнана в іншій країні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту; 5) до прибуття в

Україну з наміром бути визнаною біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, перебувала в третій безпечній країні.

Права та обов'язки біженців і осіб, які потребують додаткового захисту, врегульовані розділом III Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Такі особи зобов'язані подати Державній міграційній службі всі необхідні, згідно законодавства, документи, необхідні для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, повідомляти про свої поїздки за межі адміністративно-територіальної одиниці, на території якої проживають, з'являтися до органів Державної міграційної служби у визначений строк.

Документами, які посвідчують особу, якій надано субсидіарний захист, є: 1) посвідчення біженця – це паспортний документ, що посвідчує особу його власника та підтверджує факт визнання його біженцем в Україні і є дійсним для реалізації прав та виконання обов'язків, передбачених законами України; 2) посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту - це паспортний документ, що посвідчує особу його власника та підтверджує факт визнання його особою, яка потребує додаткового захисту, і є дійсним для реалізації прав та виконання обов'язків, передбачених законами України; 3) посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист – паспортний документ, що посвідчує особу його власника та підтверджує факт визнання його особою, яка потребує тимчасового захисту, і є дійсним до реалізації прав та виконання обов'язків, передбачених законами України.

Процедура надання статусу біженців та осіб, які потребують додаткового захисту складається з кількох етапів: - звернення особи із заявою до органів Державної міграційної служби; - оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту; - попередній розгляд заяв, який проводиться протягом 15 днів; - розгляд заяви, який відбувається протягом двох місяців і завершується письмовим висновком; - прийняття рішення за заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, здійснюється Державною міграційною службою України протягом місяця з дня отримання особою справи заявника та письмового висновку. Цей етап завершується видачею посвідчення біженця чи посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, протягом 15 робочих днів з дня

прийняття позитивного рішення або надсиланням чи видачею повідомлення про відмову – у разі негативного рішення.

Тимчасовий захист надається на один рік, але цей строк може бути при необхідності продовжено ще на один рік. Надання тимчасового захисту іноземцям та особам без громадянства здійснюється за кошти Державного бюджету України, однак може здійснюватися також за кошти міжнародних організацій, благодійних фондів та громадських організацій. Правовий статус тимчасового захисту не позбавляє права подавати заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, а також добровільного повернення в країну походження

8.5. Правовий статус внутрішньо-переміщених осіб. Процедура реєстрації внутрішньо - переміщених осіб.

У міжнародному праві поняття, що застосовується для визначення внутрішньо переміщених осіб (ВПО), визначається принципами Організації Об'єднаних Націй щодо внутрішньо переміщених осіб як таких, що визнають осіб або групу осіб, що були вимушені покинути свої домівки чи місця звичного проживання, зокрема в результаті або для запобігання наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насильства, порушення прав людини, стихійних або спричинених діяльністю людини лих та які не перетинали міжнародні визнані державні кордони. В Україні базовим законом, що регулює правовий статус та встановлює гарантії дотримання прав і свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб, є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 року №1706-VII. Відповідно до його положень *внутрішньо переміщені особи* - це громадяни України, іноземці та особи без громадянства, що перебувають на території України на законних підставах і мають право на постійне проживання в Україні, яких змусили залишити або покинути своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру.

У реаліях сучасної України відбулися дві хвилі внутрішнього переміщення осіб: - перша хвиля – 2014 – 2015 роки – на початку

російсько-української війни; друга хвиля – 2022 рік – після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України.

Забезпечення реалізації прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги, освіти, забезпечення виборчих прав здійснюється відповідно до законодавства України. Проте Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» встановлює додаткові гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб, оскільки вони потребують підвищених стандартів, які держава повинна забезпечити внутрішньо переміщеним особам. Серед додаткових прав, якими наділена переміщена особа, - право на оплату вартості комунальних послуг, електричної енергії, природного газу з місця компактного поселення внутрішньо переміщених осіб; забезпечення органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права можливості безоплатного тимчасового проживання (за умови оплати особою вартості комунальних послуг) протягом шести місяців з моменту взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; безоплатне харчування на період до отримання такими особами статусу безробітних або їх працевлаштування, але не більше одного місяця; отримання фінансової допомоги на проживання (деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 року №332) та інші права.

Реалізація відповідних суб'єктивних прав внутрішньо переміщеної особи пов'язується із взяттям такої особи на облік та внесення відомостей про неї до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, що накладає на них додаткові обов'язки, зокрема повідомляти структурний підрозділ з питань соціального захисту про зміну місця проживання тощо. Факт внутрішнього переміщення осіб в Україні підтверджується довідкою про взяття на облік, що діє безстроково. Відповідну процедуру взяття на облік та видачі довідки про це врегульовано постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 року № 509. У період дії воєнного стану, введеного указом Президента України від 24 лютого 2022 року №64, внутрішньо переміщена особа для отримання довідки може звернутися до уповноваженої особи виконавчого органу місцевих рад або центру надання адміністративних послуг.

З метою обліку внутрішньо переміщених осіб Міністерство соціальної політики України веде Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб, до якої вносяться загальні відомості про особу, реквізити документів, номер довідки, дата видачі та найменування органу, що її видав, дані про місце проживання чи перебування, відомості про дітей, про житлові, соціальні, медичні, освітні та інші потреби, про види соціальних виплат, які отримує особа, про працевлаштування та інші дані. Одержувати інформацію з бази даних мають право Міністерство фінансів, Міністерство регіональної інтеграції, інші центральні органи виконавчої влади, Пенсійний фонд України та його територіальні органи, Державний центр зайнятості населення шляхом інформаційного обміну з дотриманням вимог законів України «Про інформацію» і «Про захист персональних даних» (Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 року №646).

8.6. Відповідальність у сфері міграції.

Відповідальність у сфері міграції можна розглядати у двох аспектах: 1) за суб'єктивним складом як відповідальність мігрантів (іноземців, осіб без громадянства, біженців тощо); 2) за об'єктивним складом як відповідальність щодо порушення норм саме міграційного права.

За порушення саме міграційного законодавства передбачаються два види відповідальності: кримінальна та адміністративна. *Кримінальна відповідальність* настає за статтею 332 Кримінального кодексу України «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України», що передбачає відповідальність за незаконне переправлення осіб через державний кордон України, організацію незаконного переправлення осіб через державний кордон України, керівництво такими діями або сприяння їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів або усунення перешкод.

Слід зазначити, що у 2016 році внаслідок приведення діючого законодавства у відповідність до вимог та стандартів законодавства Європейського Союзу було виключено статтю 331 із Кримінального кодексу України «Незаконне перетинання державного кордону» та включено її відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення у новій редакції. Натомість звелися дві інші норми, які встановлюють кримінальну відповідальність: статті 332-1 та 332-

2 Кримінального кодексу. Перша стосується порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзд з неї, а друга – незаконного перетинання державного кордону України. Однак їх відмінність від декриміналізованої норми полягає в тому, що новоприйняті норми стосуються перетинання державного кордону України з метою заподіяння шкоди інтересам держави, або особою, якій заборонено в'їзд на територію України, або представниками підрозділів збройних сил чи інших силових відомств держави-агресора поза пунктами пропуску через кордон, або в пунктах пропуску без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості.

Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері міграції наступає на підставі низки статей. Їх суб'єктами можуть бути як іноземці, так і громадяни України. Зокрема правопорушення, які можуть вчинятися іноземцями, можна згрупувати у такі види: - порушення прикордонного режиму; перетинання або спроба перетинання кордону поза пунктами пропуску, без документів або з використанням підробленого документа, порушення режиму в пунктах пропуску через кордон, у контрольних пунктах в'їзду (статті 202, 204-1 КУпАП); - порушення реєстрації та обліку: проживання без документів, зо недійсними документами або документами, термін яких скінчився, працевлаштування без відповідного дозволу тощо (стаття 203 КУпАП); - невиконання рішень посадових осіб: умисне невиконання рішення уповноваженого державного органу про заборону в'їзду (стаття 203-1 КУпАП).

Правопорушення, які можуть вчинятися громадянами та посадовими особами України, пов'язані із порушенням законодавства про трудову міграцію [118,С.234]: порушення порядку працевлаштування, прийняття на навчання іноземців та осіб без громадянства, надання їм житла, іншим сприянням у незаконному працевлаштуванні, реєстрації, оформленні документів тощо (стаття 204 КУпАП); невжиття заходів щодо забезпечення своєчасної реєстрації іноземців (стаття 205 КУпАП), а також перевезення іноземців територією України за порушення встановлених правил (стаття 206 КУпАП).

Особливість адміністративної відповідальності у сфері міграції проявляється також у стягненнях, які можуть застосовуватися до іноземців та осіб без громадянства. Поряд із загальними стягненнями, передбаченими статтею 24 КУпАП, до іноземців та осіб без громадянства за вчинення правопорушень можуть застосовуватися інші

адміністративні стягнення, передбачені Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», які за змістом є адміністративними. До таких стягнень віднесено: 1) *скорочення строку тимчасового перебування на території України*, що застосовується Державною міграційною службою України та Службою безпеки України; 2) *примусове повернення іноземців та осіб без громадянства*, що застосовується за рішенням державної міграційної служби України, Служби безпеки України чи державної прикордонної служби України; 3) *примусове видворення іноземців та осіб без громадянства*, що застосовується за постановою адміністративного суду в разі невиконання іноземцем та особою без громадянства рішення про примусове повернення; 4) *заборона в'їзду в Україну*, що реалізується у двох випадках: - може застосовуватися на підставі рішення Державної міграційної служби України строком на 3 роки у разі прийняття рішення про примусове повернення іноземців або осіб без громадянства; - застосовується строком на 5 років до осіб, щодо яких адміністративним судом прийнято рішення про примусове видворення.

Процедурні питання притягнення до адміністративної відповідальності врегульовано нормами Кодексом України про адміністративні правопорушення, Інструкцією з оформлення посадовими особами Державної прикордонної служби України матеріалів справ про адміністративні правопорушення (наказ МВС України від 18.09.2013 року №898), Інструкцією з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення Державною міграційною службою України (наказ МВС України від 28.08.2013 року №825).

Частково з питаннями відповідальності у сфері міграції пов'язані питання *екстрадиції та реадмісії*. **Екстрадиція** – це видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Ця процедура регламентується главою 44 Кримінального процесуального кодексу України «Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція)». **Рeadмісія (приймати назад)** полягає у передачі з території України або прийманні на територію України іноземців та осіб без громадянства на підставах та в порядку встановлених міжнародними договорами України.

Відмінність реадмісії з території України від примусового видворення полягає в тому, що це два альтернативні шляхи до передачі з території іноземців та осіб без громадянства. Проте, якщо укладе-

но угоду між відповідними державами, то застосовується реадмісія, і вона унеможлиблює застосування процедури примусового видворення. Процедури із проведенням заходів щодо реадмісії громадян, які нелегально прибули, перебувають або проживають на території держави, врегульовано Інструкцією про порядок реалізації компетентними та уповноваженими органами України міжнародних угод про реадмісію осіб: наказ МВС України від 16.02.2015 року №158.

ГЛАВА 9. АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ.

9.1. Поняття та зміст надзвичайної обстановки, яка створює особливі умови для роботи поліції.

Виконання поліцією завдань щодо забезпечення публічної безпеки та публічного порядку, протидії злочинності, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави [21] носить різнобічний, багатогранний характер. Така діяльність часто не прогнозована у своєму розвитку, а тому вимагає від поліцейських бути готовими до виконання додаткових спеціальних завдань, роботи з великими моральними і фізичними навантаженнями та в більш складних умовах. Для розуміння того, як саме необхідно діяти працівникам поліції під час надзвичайних ситуацій, необхідно визначити поняття та зміст такої обстановки.

Надзвичайна ситуація (далі – НС) – це обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності [104].

З наведеного визначення надзвичайної ситуації випливає її найзагальніші ознаки: - становить небезпеку для життя і здоров'я значної кількості людей; - суттєво порушує екологічну рівновагу; - наслідком НС є повне або часткове припинення господарської діяльності та (або) значні матеріальні й економічні збитки [105, С. 82].

У контексті дій працівників поліції, в тому числі під час надзвичайних ситуацій, логічно говорити про надзвичайну обстановку. Тому, що надзвичайна ситуація характеризує обстановку на певній території або об'єкті, а надзвичайна обстановка визначає, скоріш, адміністративно-правовий режим [106, С.155], алгоритм і тактику дій поліцейських у кожній надзвичайній ситуації. У разі виникнення

надзвичайної ситуації відповідне коло суб'єктів (у тому числі й органи поліції) вступає у правоохоронні відносини [107, С. 207].

Таким чином, **надзвичайна обстановка для органів поліції** – це така обстановка, коли явища, що виникають чи надходять, події соціального (криміногенного і не криміногенного характеру), природного, біологічного, техногенного та іншого походження характеризуються підвищеним ступенем небезпеки умовам життєдіяльності населення, а усунення їх негативних наслідків покладається на уповноважені органи та підрозділи поліції.

Надзвичайна обстановка характеризується такими ознаками: - порушується нормальна (звичний) ритм життя на певній території; - створюється загроза порушення публічного порядку та публічної безпеки; - виникає загроза для життя багатьох людей та їх загибелі; - заподіюється (чи може бути заподіяна) шкода державним органам, а також особам та майновим інтересам громадян; - створюються сприятливі умови для активізації злочинних елементів; - може виникнути загроза цілісності конституційного ладу та суверенітету України [108, С. 168].

Залежно від територіального поширення розрізняються *надзвичайні ситуації об'єктивного, місцевого, регіонального і державного значення*. *Надзвичайні ситуації місцевого рівня* можуть мати місце в окремому населеному пункті, у мікрорайоні, вони не викликають небезпеки для регіону або країни в цілому. *Надзвичайні ситуації регіонального значення* можуть поширюватись на територію однієї або кількох областей і викликають небезпеку для населення регіону (наприклад, повені у Закарпатті). *Надзвичайні ситуації державного значення* хоча і мають локальне місце виникнення, але тягнуть за собою небезпечні наслідки у загальнодержавному масштабі (аварія на Чорнобильській АЕС). Всі інші надзвичайні ситуації належать до *ситуацій об'єктивного рівня* [109, С.17].

Окремим критерієм класифікації надзвичайних ситуацій є джерела їх виникнення. Відповідно до такого підходу надзвичайні ситуації можуть бути: 1) природного походження, на які значною мірою людина не має безпосереднього впливу (повінь, землетрус, пожежа тощо); 2) техногенного походження (промислові аварії, екологічні катастрофи тощо) [110, С. 173].

Причини виникнення особливих умов відносно діяльності органів поліції можна поділити на об'єктивні, які не залежать від працівників поліції, та суб'єктивні, які залежать або виникають внаслі-

док їх незадовільної діяльності. Особливі умови можуть бути прогнозованими і не прогнозованими. Низку явищ соціального походження (як криміногенного, так і не криміногенного характеру), явищ природного і біологічного походження на підставі аналізу, інформації наукових спостережень, закономірностей природи можна передбачити і спрогнозувати їх розвиток. Це дає можливість поліцейським заздалегідь підготуватися до виконання обов'язків в особливих умовах.

Надзвичайна обстановка виникає внаслідок соціальних явищ криміногенного та не криміногенного характеру. Соціальними явищами криміногенного характеру, тобто такими, що обумовлюють стан особи скоїти злочинне діяння, слід вважати: дії озброєних злочинців; втечу групи небезпечних злочинців; захоплення заручників тощо. До явищ, які не носять криміногенного характеру, але, незважаючи на це, впливають на виникнення надзвичайної обстановки, належать: масові неорганізовані заходи, що дестабілізують публічний порядок; явища природного характеру з тяжкими наслідками; явища біологічного характеру і техногенного походження (катастрофи, великі аварії, пожежі, вибухи тощо) [111, С. 5, 8 – 9].

Надзвичайна обстановка пов'язана з особливими умовами, які виникають у певних ситуаціях (наприклад , у воєнний час) як правило порушується звичайний ритм життя населення, виникають великі матеріальні збитки, дезорганізовується робота державних установ, транспорту, зв'язку, порушується громадський порядок, застосовується соціальна напруга, зростає рівень злочинності тощо [112, С. 113].

З метою найшвидшої нормалізації оперативної обстановки та відновлення порядку, усунення загроз життю чи здоров'ю громадян, створення умов для нормального функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших соціальних інститутів суспільства органи Національної поліції України можуть бути переведені на посилений варіант службової діяльності. Посилений варіант уводиться в разі: 1) повідомлення про обставини (події), що можуть призвести чи призвели до загострення оперативної обстановки, можуть створити чи створили загрозу життю (здоров'ю) громадян, їх конституційним правам і свободам; 2) виникнення масових заворушень, що супроводжуються обмеженням певних прав і свобод людини; 3) виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення особливо важли-

вих об'єктів або окремих місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує функціонуванню органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 4) вчинення терористичних актів; 5) виникнення тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, що створюють загрозу життю і здоров'ю значної кількості населення; 6) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства.

Рішення щодо переведення органів поліції на посилений варіант службової діяльності приймають: 1) голова Національної поліції України або особа, яка виконує його обов'язки – стосовно всіх поліцейських як у масштабі держави, так і в окремих її регіонах на строк до 20 діб; 2) начальники головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим, областей, міст Київ та Севастополі або особи, які виконують їх обов'язки – стосовно поліцейських, які проходять службу в апараті головних управлінь Національної поліції та відповідних підрозділів територіальних органів Національної поліції на території обслуговування або в районах, населених пунктах, на строк до 15 діб; 3) начальники відділів, відділень поліції в районах, містах або особи, які виконують їх обов'язки - щодо підпорядкованих поліцейських на строк до 10 діб.

У комплексі завдань із забезпеченням посиленого варіанта передбачається: 1) установа добового чергування керівництва поліції; 2) посилення добових нарядів чергових частин та слідчо-оперативних груп. Створення груп документування або збільшення їх чисельності; 3) забезпечення чергування поліцейських у кількості, необхідній для виконання поставлених службових завдань; 4) розгортання додаткових контроль-пропускних пунктів, маршрутів та постів, інших нарядів згідно з типовими планами або залежно від обстановки, що склалася; 5) посилення охорони важливих об'єктів, у тому числі об'єктів спеціальних установ поліції та прилеглих до них територій, та осіб, які в них утримуються; 6) максимальне відпрацювання території, що обслуговується, а також залучення для забезпечення публічної безпеки і порядку додаткових сил та засобів; 7) перевірка протипожежного стану об'єктів системи поліції, готовності протипожежних засобів; 8) формування (за необхідності) зведених загонів у разі загрози виникнення або виникнення групових порушень публічної безпеки та порядку чи масових заворушень; 9) створення мобільного резерву сил і засобів; 10) обов'язкова перевірка наявності, стану додержання порядку збереження зброї, боєпри-

пасів, вибухових, сильнодіючих, отруйних речовин, спеціальних засобів, посилений контроль за їх видачею [113].

Особливі умови за надзвичайних обставин мають місце під час надзвичайного та воєнного стану. Метою введення надзвичайного стану є усунення загрози та якнайшвидша ліквідація особливо тяжких надзвичайних ситуацій, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення конституційних прав і свобод громадян, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства [114].

Особливі умови за зростання рівня злочинності та, як наслідок, загострення кримінальної обстановки на певній території можуть стати чинником, що призведе до настання екстремальної ситуації. Остання, як правило, становить реальну небезпеку для поліцейського, загрожує його життю та здоров'ю.

Екстремальні ситуації – це неочікувані, раптово виникаючі небезпечні обставини, які характеризуються невизначеністю, складністю прийняття рішення, гострою конфліктністю, стресовим станом та несуть загрозу життю і здоров'ю працівника, вимагають максимальної мобілізації резервних можливостей його організму. Зміст екстремальної ситуації в діяльності поліції полягає у виникненні такої службової ситуації для працівників органів поліції, яка зумовлює ускладнення нормальної повсякденної життєдіяльності правоохоронців, населення, оперативної обстановки, призводить до порушень у службовій діяльності поліції, громадського спокою, роботи державних підприємств, організацій та установ і характеризується сильним фізіологічним та морально-психологічним напруженням працівників поліції й високим ступенем громадської безпеки, що може призвести до погіршення стану здоров'я або загибелі людей та пошкодження матеріальних цінностей, об'єктів [115, С. 8].

У діяльності поліцейських найчастіше екстремальні ситуації службового характеру виникають у ході: припинення хуліганських дій; розв'язання побутових конфліктів; доставляння правопорушника в поліцію; огляду та обшуку злочинців; проведення слідчих і оперативно-розшукових заходів; звільнення заручників; припинення групових порушень громадського порядку і масових заворушень тощо [116, С. 265].

Виникнення надзвичайної ситуації ускладнює завдання та збільшує обсяг функцій поліції. *Функції органів поліції під час надзвичайних ситуацій умовно можна розділити на три групи. До першої групи належать такі:* - забезпечення публічної безпеки та публічного порядку під час землетрусів, повеней, ураганів та інших стихійних лих; під час крупних виробничих аварій, катастроф; під час радіаційного й токсичного зараження місцевості; під час крупних пожеж; під час виявлення вибухонебезпечних предметів, боєприпасів і розмінування місцевості; під час проведення карантинних та інших заходів тощо. *До другої групи належать:* - участь у запобіганні, припиненні й ліквідації масових порушень публічного порядку (масових безладів), що загрожують публічній безпеці; розшук і затримання озброєних та особливо небезпечних злочинців; припинення діяльності незаконних озброєних формувань; пошук і затримання злочинців, які захопили важливі об'єкти або заручників; участь у проведенні інших спеціальних операцій тощо. *Третю групу складають такі функції:* - організація порятунку людей і вживання невідкладних заходів щодо забезпечення їх безпеки; надання першої медичної допомоги особам, які цього потребують; участь у проведенні евакуації населення й цінностей; охорона майна; охорона важливих об'єктів і систем життєзабезпечення населення тощо. [117, С. 168].

Таким чином, при надзвичайній обстановці разом із загальними (стандартними) обов'язками поліцейський виконує також низку інших обов'язків, які вимагають від нього високої теоретичної, професійної та службової підготовки.

9.2. Правові основи організації діяльності поліції в особливих умовах та в разі введення режиму надзвичайного стану.

Правова основа діяльності поліції – це ті нормативно-правові акти, якими керується кожен поліцейський у своїй діяльності. Таким чином, закони, постанови та інші акти Верховної ради України, укази і розпорядження Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, міжнародно-правові акти, нормативні акти, рішення місцевих рад а також розпорядження місцевої державної адміністрації є правовою базою для діяльності органів поліції, служать підвалинами для створення системи правових актів з питань

їх дій у такій обстановці [118, С.10]. Правова основа діяльності поліції становить систему взаємопов'язаних елементів (правових норм і принципів права), які взаємодіють між собою [119, С.97].

Законом України «Про Національну поліцію» визначено, що завданнями поліції є надання поліцейських послуг у різних сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, як з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Принцип законності у діяльності поліції полягає в тому, що поліція (в тому числі в особливих умовах, при введенні режиму надзвичайного чи воєнного стану) повинна діяти виключно на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України, а також іншими нормативно-правовими актами. Згідно з п.24 ч.1 статті 23 зазначеного Закону поліція сприяє забезпеченню правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації в разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості.

Відповідно до підпункту 30 пункту 4 *Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р. №877*, Національна поліція відповідно до покладених на неї завдань сприяє забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайного екологічної ситуації в разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості. Відповідно до *Конституції України*, яка має найвищу юридичну силу, права і свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, проте в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватись окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строків дії цих обмежень (стаття 64). Одним із нормативно-правових актів, який закріплює такі обмеження, є *закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»*, визначаючи **надзвичайний стан** як особливий правовий режим, який може тимчасово вводиться в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайної ситуації техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, інших варіантів щодо відведення

загрози та забезпечення безпеки із зазначенням строку дії цих обмежень.

У разі виникнення надзвичайного стану можуть вводитися відповідні режими. Режим надзвичайного стану слід розцінювати не як інструмент, за допомогою якого відбувається порушення прав та свобод людини і громадянина, їх обмеження, а як невід'ємну частину правового арсеналу, покликаного забезпечити неухильне здійснення державних інтересів, гарантувати дотримання прав людини і громадянина [120, С. 165].

Надзвичайний стан може бути введено в разі:

1) виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, пожеж), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення;

2) здійснення масових терористичних актів, що супроводжуються загибеллю людей чи руйнуванням особливо важливих об'єктів життєзабезпечення;

3) виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів або місцевостей, що загрожують безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

4) виникнення масових безпорядків, що супроводжуються насильством на громадянами, обмежують їх права та свободи;

5) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства;

б) масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

7) необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади.

Надзвичайний стан в Україні або в окремих її місцевостях вводиться указом Президента України, який затверджується Верховною Радою України протягом 2 днів, проте за умов необхідності здійснення невідкладних заходів для врятування населення чи недопущення загибелі людей надзвичайний стан може бути введено й без попередження. Надзвичайний стан в Україні може бути введено на строк не більше як 30 діб і не більше як 60 діб в окремих її місцевостях, а в разі необхідності продовжено ще на 30 діб.

Указом Президента України про введення надзвичайного стану можуть бути запроваджені такі (основні) заходи: 1) встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, а також обмеження свободи пересування на території, де вводиться надзвичайний стан; 2) обмеження руху транспортних засобів та їх огляд; 3) посилення охорони громадського порядку та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення та об'єктів господарювання; 4) заборона проведення масових заходів, крам заходів, заборона на проведення яких устанавлюється судом; 5) заборона страйків; 6) примусове відчуження або вилучення майна в юридичних і фізичних осіб.

У разі введення надзвичайного стану у зв'язку з надзвичайними ситуаціями техногенного або природного характеру можуть застосуватись такі додаткові заходи: 1) тимчасова чи безповоротна евакуація людей із місць, небезпечних для проживання, з обов'язковим наданням їм стаціонарних або тимчасових жилих приміщень; 2) встановлення для юридичних осіб квартирної повинності для тимчасового розміщення евакуйованих або тимчасово переселеного населення, аварійно-рятувальних формувань та військових підрозділів, залучених до подолання надзвичайних ситуацій; 3) запровадження особливого порядку розподілення продуктів харчування і предметів першої необхідності [121]; 4) встановлення карантину та проведення інших обов'язкових санітарних заходів; 5) тимчасова заборона будівництва нових, розширення діючих об'єктів, діяльність яких не пов'язана з ліквідацією надзвичайної ситуації або забезпечення життєдіяльності населення та аварійно-рятувальних формувань; 6) мобілізація та використання ресурсів підприємств, установ, організацій усіх форм власності; 7) зміна режиму роботи підприємств, установ, організацій всіх форм власності та переорієнтація їх виробництва; 8) усунення від роботи на період надзвичайного стану, в разі неналежного виконання своїх обов'язків керівників державних підприємств, установ і організацій, від діяльності яких залежить нормалізація обстановки в районі надзвичайного стану.

Якщо введення надзвичайного стану пов'язане з масовими порушеннями публічного порядку, додатковими заходами можуть бути: 1) запровадження комендантського стану; 2) перевірка документів у громадян, а в необхідних випадках – проведення особистого огляду, огляду речей, транспортного засобу, службових приміщень, житла; 3) заборона призовникам і військовозобов'язаним змінювати місце проживання без відома воєнкоматів; 4) обмеження або забо-

рона продажу зброї, хімічних речовин, а також алкогольних напоїв; 5) тимчасове вилучення у громадян зареєстрованої вогнепальної зброї та боєприпасів; 6) регулювання роботи цивільних теле- та радіоцентрів, заборона роботи аматорських радіо передавальних засобів; 7) порушення у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських організацій в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захист прав і свобод інших людей.

У законі України «Про правовий режим воєнного стану» **воєнний стан** визначено як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відведення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальної цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

У разі прийняття рішення щодо необхідності введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України, президент України видає указ про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях і негайно звертається до Верховної Ради України щодо його затвердження, одночасно подаючи відповідний проект закону. У разі введення воєнного стану військове командування разом із військовими адміністраціями (в разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням інших органів державної влади запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, проведення ряду заходів правового режиму воєнного стану. Кабінет Міністрів України з урахуванням вимог закону «Про правовий режим воєнного стану» визначає перелік об'єктів національної економіки та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, та порядок залучення працездатних осіб в

умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт і питання їхнього соціального захисту.

Діяльність щодо підготовки органів поліції до дій в особливих умовах включає в себе: 1) створення системи оперативного управління органами поліції в особливих умовах; 2) оперативне планування дій органів поліції в особливих умовах. Планування передбачає процес вироблення управлінського рішення, що охоплює сукупність окремих рішень і складається з дій, що послідовно змінюють одна одну, а саме таких: збір, систематизація та аналіз вихідної інформації, в тому числі пропозицій, що надходять від структурних підрозділів; підготовка проекту плану; узгодження проекту плану з відповідними виконавцями і співвиконавцями; затвердження плану керівником; доведення плану до виконавців [122, С.75].

Система планування в органах поліції складається з трьох основних видів планів: загальних, спеціальних та індивідуальних. Загальні плани, у свою чергу, поділяються на перспективні та поточні. Виявляється, що саме така система дає змогу охопити широке коло завдань, як покладені на органи поліції, і забезпечити їх функціонування в оптимальному режимі. Так, наприклад, у разі введення режиму воєнного стану начальних органу поліції повинен вжити заходів, що визначені планом підготовки до дій у цей період, який передбачає комплекс заходів, скерованих на приведення органу поліції у стан бойової готовності та забезпечити громадську безпеку й охорону громадського порядку на території оперативної відповідальності.

Наказом МВС України від 26.01.2016 р. №50 , яким затверджено Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України передбачено, що навчання поліцейських дій в особливих умовах здійснюється у процесі службової підготовки працівників Національної поліції України, яка являє собою систему заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням специфіки та профілю їх службової діяльності. Метою професійної підготовки поліцейських є формування високопрофесійного кадрового корпусу, який здатний якісно виконувати поставлені перед ним завдання, функції та обов'язки, реалізувати надані права, забезпечення стабільності службово-трудових відносин осіб рядового і начальницького складу та оптимальної збалансованості їх чисельності, раціональне використання коштів державного бюджету, що виділяються

на таку підготовку [123, С. 144]. Завданнями професійної підготовки є: оволодіння загальними та спеціальними знаннями, вміннями та навичками; формування, розвиток і корекція професійно важливих якостей особистості та профілактика професійних деформацій; формування та підтримання оптимальної професійної мотивації [124, С. 147]. Так, наприклад проведення занять з тактичної підготовки передбачає набуття та вдосконалення поліцейськими навичок щодо формування морально - психологічної стійкості до виконання службових завдань в особливих умовах, а окремий аспект функціональної підготовки включає вивчення системи удосконалення процесу управління (в особливих умовах).

9.3. Дії працівників органів поліції при отриманні повідомлення про надзвичайну обстановку.

Діяльність органів і підрозділів поліції з питань реагування на заяви, повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події регулюється положеннями Інструкції з організації реагування органів внутрішніх справ на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, затвердженої наказом МВС України від 22 .10.2012 р. № 940.

Прийняття повідомлення про надзвичайну обстановку незалежно від місця, де вона трапилась, і часу, а також повноти отриманих даних [125], особи заявника здійснюється цілодобово та невідкладно тим органом поліції, до якого надійшло таке повідомлення, або слідчим чи іншою посадовою особою органу поліції. **Отримавши повідомлення про пожежу, черговий відділу Національної поліції повинен:** 1) уточнити час і точну адресу та найменування об'єкта, на якому сталася пожежа, чи є жертви або потерпілі, їх стан і місце перебування, а також установчі дані заявника; 2) зареєструвати; 3) негайно повідомити про пожежу чергового пожежної частини; 4) негайно направити на місце пожежі для охорони місця події та громадського порядку в район дії пожежних частин, а також врятування людей, матеріальних цінностей і забезпечення їх збереження найближчі наряди поліції, дільничного офіцера поліції або поліцейського з резерву; 5) при наявності потерпілих викликати на місце пожежі медичну допомогу; 6) доповісти про пожежу: начальнику органу або

його заступнику; черговому Головного управління Національної поліції. У разі пожежі на об'єктах державного чи громадського сектора, або з людськими жертвами доповісти: черговому місцевих органів виконавчої влади; черговому Служби безпеки України; прокурору; 7) забезпечити виїзд на місце події слідчо-оперативної групи а при наявності жертв – слідчого прокурора та судово-медичного експерта, якщо відомо про підпал, то і кінолога із службово-розшуковою собакою; 8) організувати викликати на місце пожежі керівників та матеріально-відповідальних осіб цього об'єкта тощо.

Отримавши повідомлення про стихійне лихо (хуртовину, повінь, обвал, сель, снігову лавину, землетрус тощо), черговий зобов'язаний: 1) уточнити: місце й характер стихійного лиха та наявність потерпілих; 2) доповісти про подію начальнику відділу Національної поліції або його заступнику, черговому місцевих органів виконавчої влади та черговому Головного управління Національної поліції; 3) на місце події направити наряд поліції для забезпечення публічного порядку, рятування людей та матеріальних цінностей, недопущення сторонніх людей на місце лиха, медичних працівників, швидку допомогу для надання допомоги потерпілим, пожежні машини для гасіння пожеж або відкачування води; 4) зареєструвати повідомлення; 5) підтримувати постійний зв'язок із оперативними групами, які знаходяться на місці пригоди; 6) вжити заходів щодо охорони приміщень місцевих органів виконавчої влади, банків та інших важливих об'єктів; 7) за вказівкою керівника відділу (у випадках необхідності) оголосити збір особового складу та сигналом тривоги.

У разі нещасного випадку (в тому числі нещасного випадку на воді, вибуху газу, отруєння людей тощо) черговий, одержавши повідомлення, в обов'язковому порядку повинен: 1) уточнити: час, місце, обставини й характер нещасного випадку; наслідки нещасного випадку (чи є жертви, потерпілі, стан їхнього здоров'я, яку потребують допомогу тощо); установчі дані заявника ; 2) зареєструвати повідомлення; 3) вжити термінових заходів щодо рятування людей силами наявних нарядів поліції та допомоги громадськості, охорони місця події, недопущення нещасних випадків з іншими громадянам; 4) доповісти про подію начальнику органу або його заступнику та черговому Головного управління Національної поліції; 5) забезпечити охорону місця події, небезпечної ділянки силами наявних нарядів поліції з допомогою громадськості; 6) повідомити про нещас-

ний випадок керівників підприємств, установ та господарств, на території яких стався випадок або майно постраждало; 7) якщо причиною отруєння стали продукти або вода, вжити заходів щодо припинення продажу продуктів і користування водним джерелом з використанням для цього можливості місцевого радіомовлення та інші можливості; 8) у випадку загибелі людей направити на місце події оперативну групу у складі: слідчого прокуратури, оперуповноваженого, дільничного офіцера поліції, на дільниці якого стався нещасний випадок; судмедексперта; експерта-криміналіста.

Отримавши повідомлення про епідемію, черговий: 1) уточнює час, місце, та характер захворювання та кількість осіб, які захворіли, їх стан, установчі дані, місцеперебування та установчі дані заявника; 2) терміново доповідає начальнику органу або його заступнику, санепідстанції та черговому Головного управління Національної поліції; 3) реєструє повідомлення; 4) направляє до місця захворювання наряд поліції; 5) фіксує в окремому журналі всі повідомлення, що надходять від надзвичайної комісії, санепідстанції, підрозділів ВВП, ГУВП, а також рішення, що приймаються, всі вказівки, розпорядження керівництва ГУВП; 6) далі діє згідно із вказівками керівництва ВВП, ГУВП та надзвичайної комісії.

Отримавши повідомлення про широке розповсюдження різних хворих тварин (епізоотії), черговий зобов'язаний: 1) уточнити час, місце та характер захворювання, кількість худоби, що захворіла й загинула; установчі дані заявника; 2) зареєструвати повідомлення; 3) негайно доповісти начальнику органу чи його заступнику, до ветеринарної станції та черговому Головного управління Національної поліції; 4) зафіксувати в окремому журналі всі повідомлення, що надходять від надзвичайної комісії, санепідстанції та підрозділів ВВП, ГУВП, рішення, які приймаються, а також всі вказівки, розпорядження керівництва ГУВП; 5) далі діяти відповідно до вказівок надзвичайної комісії та свого керівництва.

За обставин виявлення радіоактивних або отруйних речовин і зараженості ними місцевості у дозах, небезпечних для життя, черговий, отримавши повідомлення: 1) уточнює час, місце, обставини виявлення радіоактивних або отруйних речовин; інформацію про наявність потерпілих (стан їх здоров'я та місце знаходження); установчі дані заявника; 2) негайно направляє до місця виявлення наряди поліції, дружинників, громадськість, щоб оточити ділянку місцевості чи об'єкт, на якому виявлено отруйні або радіоак-

тивні речовини; 3) реєструє повідомлення; 4) доповідає про подію начальнику органу або його заступнику, черговому Служби безпеки України, черговому міському районному військкомату, начальнику цивільної оборони, оперативному черговому ГУНП; 5) якщо є потерпілі, на місце події направляє швидку медичну допомогу.

Отримавши повідомлення про масові отруєння людей, черговому необхідно: 1) з'ясувати час, місце, обставини та здогадні причини отруєння; кількість потерпілих, їх стан і де вони перебувають у даний час; чи є такі, хто помер (їх кількість, установчі дані); які заходи вживаються щодо ліквідації події; дані заявника; 2) зареєструвати повідомлення в установленому порядку; 3) викликати медичних працівників для надання потерпілим допомоги; 4) негайно направити для охорони місця події та можливих джерел отруєння найближчий наряд поліції, дільничного офіцера поліції; 5) доповісти про подію начальнику ВВП, прокурору та черговому ГУНП; 6) поінформувати про подію черговому Служби безпеки України та керівників органу охорони здоров'я; 7) організувати виїзд на місце події слідчо-оперативної групи у складі: слідчого прокуратури; оперуповноваженого; експерта-криміналіста; судово-медичного експерта; 8) підготувати й передати інформацію до чергової частини ГУНП про обставини події та вжиті заходи.

Отримавши інформацію про аварію на об'єкті господарювання, черговий повинен: 1) з'ясувати час, місце, обставини й причини аварії, чи є людські жертви і потерпілі, які саме заходи вживаються для ліквідації наслідків аварії, установчі дані заявника; 2) доповісти про подію начальнику ВВП та черговому ГУНП; 3) поінформувати прокурора чи чергового органу Служби безпеки України; 4) організувати виїзд на місце події слідчо-оперативної групи, швидкої допомоги (при наявності потерпілих), пожежних підрозділів (у випадку виникнення або загрози виникнення пожежі); 5) вжити заходів для оточення місця події та охорони громадського порядку; 6) зареєструвати повідомлення про подію в установленому порядку; 7) постійно підтримувати зв'язок з тими працівниками поліції, які направлені на місце події для отримання інформації про оперативну обстановку з метою вжиття додаткових заходів; 8) про результати проведення невідкладних дій доповісти начальнику ВВП, а також черговому ГКНП.

Отримавши інформацію про залізничну катастрофу, черговий в обов'язковому порядку: 1) з'ясовує час, місце, з яким поїздом

сталася катастрофа(зіткнення); чи є людські жертви й потерпілі; обставини і причини катастрофи; установчі дані заявника; 2) доповідає про подію начальнику ВВП і черговому ГУНП; 3) організовує виїзд на місце події слідчої оперативної групи, швидкої допомоги, пожежних підрозділів, відновлюваного поїзда; 4) інформує прокурора, чергового органу Служби безпеки України; 5) вживає заходів щодо охорони місця події, збереження матеріальних цінностей та речей пасажирів; 6) реєструє повідомлення про подію в установленому порядку; 7) постійно підтримує зв'язок із працівниками поліції, направленими на місце події для отримання інформації про оперативну обстановку з метою вжиття додаткових заходів; 8) про результати проведення невідкладних дій доповідає начальнику ВВП, черговому ГУНП.

Отримавши інформацію про авіакатастрофу, черговий повинен: 1) з'ясувати час, місце, обставини й причини, наявність людських жертв і потерпілих та установчі дані заявника; через диспетчерську службу аерофлоту встановити всю інформацію про повітряне судно, яке зазнало катастрофу; 2) доповісти про подію начальнику ВВП чи особі, яка його заміщає, чергового ГУНП; 3) організувати виїзд на місце події слідчої оперативної групи, пошуково-рятувальної служби, швидкої медичної допомоги, пожежних підрозділів; 4) зареєструвати інформацію; 5) поінформувати прокурора, чергового органу Служби безпеки України; 6) вжити заходів щодо охорони місця події, збереження матеріальних цінностей і речей пасажирів; 7) організувати в аеропортах вильоту й посадки цілодобову роботу спеціальних груп для приймання громадян, які можуть повідомити будь-які установчі дані про потерпілих (загиблих); 8) постійно підтримувати зв'язок з направленими на місце події працівниками поліції, диспетчером аерофлоту, змінним начальником аерофлоту для отримання інформації про оперативну обстановку з метою вжиття додаткових заходів; 9) про результати проведення дій доповісти начальнику ВВП (особі, що його заміщає), черговому ГУНП.

У випадку зіткнення суден (корабельної аварії), черговий, отримавши інформацію, зобов'язаний: 1) з'ясувати час, місце, з якими судами сталася аварія (зіткнення), їх відомчу належність, маршрут прямування, обставини й причини події, чи є потерпілі й людські жертви; через диспетчерську службу пароплавства – кількість пасажирів та членів команди, який вантаж знаходився на борту судна; 2) доповісти про подію начальнику ВВП або особі, яка його

заміщає, та чергового ГУНП; 3) вжити невідкладних заходів щодо направлення на місце події нарядів швидкої допомоги, аварійно-рятувальних служб, слідчої оперативної групи та найближчих службових нарядів для охорони місця події й матеріальних цінностей; 4) поінформувати прокурора та чергового органу Служби безпеки; 5) зареєструвати повідомлення про подію в установленому порядку; 6) організувати в портах виходу, проміжних та кінцевих пунктах заходу судна роботу спеціальних груп для приймання громадян, які можуть повідомити будь-яку установчі дані про потерпілих (загиблих); 7) підтримувати постійний зв'язок із працівниками поліції, направлених на місце події, диспетчерської служби пароплавства для отримання інформації про оперативну обстановку з метою вжиття додаткових заходів; 8) про результати проведення невідкладних дій доповісти начальнику ВВП (особі, яка його заміщає) та черговому ГУНП.

У разі виникнення групових порушень публічного порядку та масових заворушень, черговий: 1) уточнює місце, час, причини й обставини виникнення групових порушень громадського порядку та масових заворушень; приблизну кількість учасників та їх озброєння; дані заявника; 2) реєструє отриману інформацію; 3) негайно доповідає начальнику органу та черговому ГУНП; 4) оголошує та забезпечує (за вказівкою керівника) збір особового складу згідно зі схемою оповіщення; 5) в міру прибуття особового складу забезпечує видачу засобів захисту й активної боротьби, протигазів і за вказівкою керівника – зброї; 6) направляє на місце події групи працівників (із тих, хто знаходиться у службових приміщеннях, резерву або хто несе службу з охорони громадського порядку, включаючи до її складу членів громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону, громадських помічників дільничних офіцерів поліції для припинення масових заворушень; 7) негайно повідомляє начальника Служби безпеки України, чергового місцевого органу влади, прокурора району (міста), чергового військової частини; 8) готує до можливого застосування спецзасоби «Черемуха»; 9) посилює охорону зброї, службових приміщень, заарештованих і затриманих, відділень банку, ощадбанку, поштових відділень, місцевих органів виконавчої влади, радіоцентру, телебачення та інших об'єктів, на які можуть бути здійснені напади натовпу; 10) за вказівкою керівника органу через дільничних офіцерів поліції та інші можливості інформує про виникнення масових заворушень міс-

цеві органи виконавчої влади, формування з охорони публічного порядку і державного кордону та організовує їх збір для можливої участі в ліквідації масових заворушень; 11) якщо у масових заворушеннях беруть участь військовослужбовці, повідомляє про це військову комендатуру [126]; 12) якщо масові заворушення не будуть ліквідовані на початку виникнення, подальші заходи щодо їх ліквідації проводять згідно з планом «Хвиля» [127, С. 34].

9.4. Особливості несення служби в разі введення надзвичайного стану і за надзвичайних обставин.

У разі введення надзвичайного стану поліцейські повинні забезпечувати охорону публічного порядку та виконання посадовими особами і громадянами вимог установленого режиму в межах своєї компетенції, а також вживати адміністративні заходи до осіб, які порушують вимоги, встановлені режимом, У такому випадку органи Національної поліції разом із Службою безпеки України та органами, що здійснюють управління на відповідній території, повинні вжити усіх можливих заходів для якнайшвидшої нормалізації обстановки, відновлення конституційного порядку і законності, а також ліквідації загрози безпеці громадян.

Поліцейські в разі введення надзвичайного стану виконують такі завдання: 1) здійснюють патрулювання на вулицях та в інших громадських місцях з метою охорони публічного порядку; 2) здійснюють перевірку документів і громадян, а в необхідних випадках проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажів; 3) охороняють об'єкти, що забезпечують життєдіяльність населення та об'єктів господарювання; 4) вживають заходів щодо недопущення проведення заборонених зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, а також видовищних, спортивних та інших масових заходів і страйків; 5) надають допомогу місцевим органам державної влади у проведенні тимчасового виселення людей із місць, небезпечних для проживання; 6) забезпечують дотримання громадянами правил комендантської години.

Поліцейські, які залучені до виконання завдань в особливих умовах, повинні діяти згідно з розробленими спеціальними планами залежно від умов уведення особливого правового режиму. Отримавши повідомлення про введення надзвичайного стану, поліцейські,

які несуть службу, повинні терміново зв'язатися по радіозв'язку або телефону з оперативним черговим відділу (відділення) поліції та діяти за його вказівкою. В разі неможливості зв'язатися з оперативним черговим або керівництвом поліції вони повинні оцінити ситуацію, що склалася, її наслідки та вжити заходів для нормалізації обстановки, а також припинити протиправні дії, що створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, рятуванню майна. При виникненні масових порушень правопорядку, що створюють загрозу життю і здоров'ю працівників поліції, вони повинні негайно зв'язатися з нарядами, які знаходяться найближче до місця події, для надання їм допомоги, а потім діяти в межах чинного законодавства.

Особливості несення служби під час пожежі (загоряння). У разі виявлення пожежі чи загоряння поліцейський повинен: 1) викликати пожежну команду і доповісти оперативному черговому органу поліції; 2) при наявності потерпілих вжити заходів щодо надання їм невідкладної медичної допомоги; 3) залучити громадян до гасіння пожежі наявними засобами, особисто брати участь у гасінні пожежі; 4) організувати охорону майна, що вивозиться з об'єкта, який зайнявся, а також із об'єктів, які знаходяться під загрозою пожежі; 5) із прибуттям пожежної команди безпосередньо сприяти їй у ліквідації пожежі, евакуації потерпілих і майна, забезпеченні збереження пожежних рукавів для подання води, у припиненні намагань проникнути у приміщення, що зайнялося, сторонніх осіб, які не залучені до гасіння пожежі, з'ясуванні причин і виявленні винних у виникненні пожежі; 6) припинити паніку й порушення публічного порядку на місці пожежі; 7) якщо є підстави підозрювати, що мало місце підпалювання, організувати охорону слідів злочину та інших речових доказів, ужити заходів щодо розшуку і затримання злочинця; 8) одержану інформацію повідомити начальнику пожежної команди і черговому органу поліції; 9) доповісти письмовим рапортом на ім'я начальника відділу (відділення) поліції про подію та вжив заходи.

Особливості несення служби під час дорожньо-транспортної події. У випадку виявлення дорожньо-транспортної події або отримання повідомлення про неї, поліцейські повинні особисто перевірити достовірність такої інформації, після чого вони: 1) доповідають про подію оперативному черговому органу поліції; 2) якщо є потерпілі, які перебувають у безпорадному або небезпечному для життя або здоров'я стані, надають їм у межах наявних можливостей невід-

кладну, в тому числі медичну допомогу; 3) затримують водіїв (транспорт), які брали участь у події, вилучають посвідчення на право керування транспортом і ключі від замка запалення, вживають заходів для доставляння у встановленому порядку транспортних засобів для тимчасового зберігання на спеціальних майданчиках чи стоянках; 4) встановлюють і стисло опитують учасників та очевидців події, уточнюють обставини, за яких вона була вчинена; 5) організовує охорону місця події; 6) якщо в результаті події виникли загрози та інші ускладнення, пов'язані з рухом транспорту і пішоходів, встановлюють новий напрям руху (об'їзд), а якщо останнє здійснити неможливо, за допомогою водіїв інших транспортних засобів вивільняють проїжджу частину від пошкодженого транспорту, але перед цим роблять відмітки на місцевості про розміщення пошкодженого транспорту, потерпілих і сліди гальмування транспортних засобів, які брали участь у події; 7) у випадку, якщо особа, винна у скоєнні дорожньо-транспортної події, зникла з місця її вчинення, але одержані дані підтверджують про те, що її можливо затримати по гарячим слідам, негайно організувати переслідування й розшук цієї особи; 8) із прибуттям працівників поліції на місце події доповідають про її обставини, передають документи, вилучені у водія, після чого діють за вказівкою старшого слідчо-оперативної групи та оперативного чергового; 9) про подію та вжиті заходи доповідають письмовим рапортом на ім'я начальника органу поліції.

Особливості несення служби в разі обривання повітряних проводів високої напруги. З виявлення обриву повітряних проводів високої напруги поліцейські: 1) у випадку, якщо обірваний провід під напругою знаходиться на землі, у місцях руху транспорту і пішоходів, встановлюють шляхи його об'їзду чи обходу; 2) у випадку наявності осіб, які перебувають у безпорадному або небезпечному для життя і здоров'я стані, організовують надання їм невідкладної медичної допомоги, до того ж треба пам'ятати, що доторкатися до обірваного проводу можливо тільки за наявності на руках і ногах ізоляційного одягу (гумових рукавичок і чобіт) або з допомогою предметів, які мають електроізоляційні властивості (дошок, дерев'яних палок тощо); 3) доповідають оперативному черговому органу поліції та викликають на місце аварійну бригаду підприємства з ремонту зовнішніх електромереж; 4) із прибуттям на місце аварійної бригади забезпечують охорону місця обриву; 5) про усунення пошкодження та інші вжиті заходи доповідають оперативному чер-

говому органу поліції, а потім письмовим рапортом на ім'я начальника органу поліції.

Особливості несення служби під час повені (оповзня). У випадку повені (оповзня) поліцейським необхідно: 1) доповісти про це оперативному черговому для оповіщення посадових осіб відповідних державних органів і населення про загрозу затоплення; 2) сприяти евакуації із зони затоплення населення (в першу чергу дітей, жінок, осіб похилого віку і хворих) та майна; 3) забезпечити порядок на переправі населення із затоплених районів; 4) організувати охорону майна, залишеного без нагляду; 5) з метою припинення неправдивих чуток і попередження паніки серед населення винести на місці усне попередження особам, які їх поширюють, а в разі невиконання застосувати передбачені законом України «Про Національну поліцію» заходи примусу.

Особливості несення служби під час землетрусу. В разі землетрусу поліцейські зобов'язані: 1) з'ясувати обстановку в районі свого сектора, встановити зв'язок з оперативним черговим, дільничним офіцером поліції та доповісти їм про обстановку; 2) позначити місця, небезпечні для руху транспорту і пішоходів, і гарантувати безпеку їх прямування; 3) вжити заходів для рятування людей і майна, виведення потерпілих і направлення їх до пунктів медичної допомоги, а також для локалізації пожеж; 4) вжити заходів про припинення неправдивих чуток і попередження паніки серед населення.

Особливості несення служби під час урагану та хуртовини. У випадку урагану та хуртовини працівники поліції повинні: 1) посилити нагляд за рухом транспорту і пішоходів, попередити водіїв та громадян про можливі наслідки урагану або хуртовини; 2) надавати допомогу потерпілим і громадянам, які знаходяться у безпорадному стані на вулицях та в інших громадських місцях; 3) сприяти мобілізації працездатного населення і транспортних засобів для розчищення проїжджої частини магістралей, вулиць, доріг і занесених будинків.

Особливості несення служби в разі забезпечення режимних заходів на території, оголошеній у карантині. Територія, на якій оголошено карантин, має назву карантинної зони. У законі України «Про ветеринарну медицину» визначено, що **карантинна зона** – це зона, в межах якої застосовується карантин тварин та яка включає інфіковану зону, буферну зону, а також може включати зону спостереження. Із зазначеним поняттям дуже тісно пов'язаний термін «епі-

зоотія» - поширення заразних захворювань тварин за відносно короткий проміжок часу на значній території, що характеризується безперервністю епізоотичного процесу [128], інколи вони застосовуються як синоніми.

Охорона публічного порядку при забезпеченні режимних заходів на території, оголошеній у карантині, здійснюється, як правило, тими силами і засобами органів поліції, які несли службу або знаходилися з інших причин на цій території безпосередньо до моменту оголошення карантину. Кожному працівнику поліції робляться екстрені щеплення, видаються необхідні засоби захисту і дезінфекції медичними працівниками лікувально-профілактичних та санітарно - протиепідеміологічних установ, а також роз'яснюється правила користування ними. Для зовнішнього оточення території, оголошеної в карантині, забезпечення публічного порядку, охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян, а також забезпечення карантинних заходів безпосередньо в зонах зараження додатково можуть залучатися сили Національної поліції України та Служби безпеки України згідно з чинним законодавством. Порядок і тривалість несення служби в зоні зараження встановлюються начальником органу поліції за погодженням з медичною (ветеринарною) службою.

У разі отримання інформації про виникнення небезпечних інфекційних захворювань людей або тварин поліцейські повинні: 1) доповісти про це оперативному черговому; 2) забезпечити охорону публічного порядку в місцях перебування громадян, які прибули із небезпечних зон; 3) діяти за вказівкою керівника органу поліції.

Особливості несення служби в разі виявлення снарядів, які не вибухнули, вибухових, хімічних, радіоактивних та інших речовин. Із виявленням авіабомб, снарядів, мін, що не вибухнули, вибухових, хімічних, радіоактивних та інших речовин, які становлять небезпеку для населення, поліцейські зобов'язані: 1) негайно доповісти про це оперативному черговому, повідомити аварійні або спеціальні служби; 2) вжити важливих заходів особистої безпеки, щодо рятування людей, виведення (вивезення) потерпілих і надання їм необхідної допомоги; 3) вжити заходів для недопущення в зону виявлення (зараження) людей, тварин і транспорту, які не беруть участі в ліквідації наслідків; 4) указати маршрути виходу населення з небезпечної зони, шляхи об'їзду для транспорту; 5) сприяти мобілізації транспорту і працездатного населення у проведенні рятувальних і

невідкладних аварійно-відновлюваних робіт. Із прибуттям осіб, які відповідають за проведення робіт щодо знешкодження (підриву) боєприпасів, уточнюються завдання і патрульно-постові наряди діють згідно із вказівками цих осіб.

Особливості несення служби під час виникнення катастрофи, аварії на транспорті. У разі виникнення катастрофи, аварії поліцейські повинні: 1) негайно доповісти черговій частині про час, місце, обставини та приблизні масштаби катастрофи (аварії); 2) вжити заходів для рятування людей, державного, громадського та особистого майна; 3) організувати надання невідкладної допомоги потерпілим і направлення їх до лікувальних закладів, а також охорону майна, залишеного без нагляду; 4) не допускати сторонніх осіб до місця події, крім осіб, залучених до ліквідації її наслідків; 5) вживати заходів щодо забезпечення недоторканності транспортних засобів до прибуття осіб, призначених для розслідування (за винятком випадків, коли потрібно врятувати потерпілих); 6) забезпечити охорону публічного порядку на місці події до прибуття додаткових сил поліції; 7) у необхідних випадках сприяти мобілізації працездатного населення, транспорту й інших засобів для ліквідації наслідків аварії.

ГЛАВА 10. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ І ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ.

10.1. Контроль і нагляд у професійній діяльності: сутність, співвідношення, значення.

Процес захисту прав і свобод людини в Україні безпосередньо пов'язаний із поліцейською діяльністю, він не можливий без відповідного державного управління, ефективність якого забезпечується різноманітними заходами правового регулювання відносин для підтримання нормальної життєдіяльності сучасного суспільства та функціонування державних інститутів. Важливе місце серед них займають контроль і нагляд. Управлінська діяльність є загальною функцією для всіх гілок влади, а відповідно контрольно-наглядова діяльність, виступаючи частиною управлінської діяльності, також є для неї загальною.

Існують два загальних види контрольно-наглядової діяльності. Це – **контроль за конституційністю законів** та інших нормативно-правових актів (здійснюється Конституційним Судом або загальними судами; прокуратурою; спеціальними посадовими особами – омбудсменами та ін..). Це – **фінансовий контроль** як складова частина загального контролю [129, С.217].

Контроль є одним з найважливіших елементів державного управління, важливою функцією держави, що передбачає активне втручання суб'єкта управління в діяльність підконтрольного об'єкта. У цілому сутність контролю як соціального явища полягає в перевірці відповідності діяльності учасників суспільних відносин встановленим у суспільстві приписам, у межах яких вони мають діяти { 130, С. 46}. Мета контрольної діяльності полягає у виявленні результатів впливу суб'єктів на об'єкт, допущених відхилень від прийнятих вимог, діючих принципів організації та регулювання, причин цих відхилень, а також визначення шляхів подолання наявних перешкод для ефективного функціонування всієї системи. Тобто суб'єкт контролю здійснює облік і перевірку того, як контрольований об'єкт виконує покладені на нього завдання і реалізує свої функції. Так, завданнями контролю в органах охорони правопорядку є: спостереження за діяльністю об'єкта і перевірка її відповідності управлінським рішенням; виявлення, вивчення результатів впливу

суб'єкта управління на об'єкт управління. Відхилення від згаданих завдань, від норм організації; загальне регулювання діяльності об'єкта [131, С. 178].

З іншого боку, контроль є одним з найбільш поширених і дієвих способів забезпечення законності, а отже, має зміст спостереження за законністю і доцільністю діяльності підконтрольного об'єкта, надання їй оцінки з правових, наукових, соціально-політичних, організаційно-технічних та інших позицій. Відповідно контрольну діяльність можна характеризувати з управлінської або з юридичної точки зору. В першому випадку йдеться про функцію управління, стадію управлінського процесу, реалізацію принципу зворотного зв'язку в управлінні. У другому – про засіб забезпечення законності в реалізації виконавчої влади.

Поряд з широким поняттям контролю як діяльності, що має місце в роботі усіх державних органів, **контроль** розглядають і у вузькому розумінні – *як діяльність органів контролю, які в межах своїх повноважень поділяються функцією контролю, що є основним видом їх роботи, і які за допомогою притаманних їм форм, методів та визначених процедур здійснюють контроль.*

Контроль виступає в двох основних видах: **державний та недержавний (громадський)**, що в сукупності утворюють **соціальний контроль**. Державний контроль полягає в контролюючих діях усіх без винятку державних структур та поглинає в собі контроль у сфері державного управління. Його основною метою виступає дослідження взаємовідносин суб'єктів державного управління з ціллю підтримання законності у державному управлінні [132, С. 58]. Контрольна діяльність містить такі основні елементи: визначення характеру і строків контрольних заходів; визначення виконавців, залучення до контролю фахівців, представників громадськості ; аналіз підсумків контролю, формування висновків і прийняття рішень; розробка заходів щодо виконання прийнятих рішень, вибір шляхів, форм, методів їх реалізації. Контрольні органи зобов'язані систематично аналізувати хід роботи з реалізації управлінських рішень.

Виходячи з вищевикладеного, **контроль можна визначити як сукупність дій суб'єкта управління зі спостереження за функціонуванням відповідного об'єкта контролю з метою: отримання об'єктивної та достовірної інформації про нього; застосування заходів щодо попередження правопорушень (із правом прямого втручання в оперативну діяльність об'єкта контролю); надання допо-**

моги підконтрольній структурі у поновленні законності і дисципліни; встановлення причин та умов, що сприяють порушенню вимог правових норм; прийняття заходів щодо притягнення до правової відповідальності винних осіб.

До контрольної діяльності висувається цілий ряд вимог, згідно з якими вона повинна бути: 1) підзаконною, тобто контроль має здійснюватися тільки в рамках конкретних нормативних приписів; 2) систематичною, тобто нести регулярний характер; 3) своєчасною, тобто проводитися своєчасно, що значно підвищує її ефективність; 4) всебічною, тобто охоплює найбільш важливі питання, поширюватися на всі служби і структури підконтрольних органів; 5) глибокою, тобто перевірки повинні підлягати не тільки ті підрозділи, які мають слабкі результати роботи, а й ті, що мають високі результати. Це дозволяє виявляти і поширювати передовий досвід, попереджувати помилки та упущення; 6) об'єктивною, тобто виключати упередженість; 7) гласною, тобто її результати повинні бути відомі тим, хто підлягає контролю; 8) результативною (дієвою). Ця діяльність не може обмежуватися виявленням фактичного стану справ, а повинна супроводжуватися конкретними заходами для усунення недоліків.

Прийнято класифікувати контрольну діяльність за такими критеріями: а) залежно від місця суб'єкта (що здійснює контроль) в системі державного управління; б) залежно від належності суб'єкта до державних або громадських структур (державний та громадський контроль); в) залежно від адміністративно-правової компетенції суб'єкта (загальний, відомчий, надвідомчий контроль); г) залежно від управлінської стадії, на якій здійснюється контроль; д) залежно від спрямованості контролю (зовнішній та внутрішній); е) залежно від призначення контролю (загальний, що охоплює всі сторони діяльності суб'єкта, що контролюється та цільовий контроль окремого напрямку роботи).

Контроль слід відрізнити від близького до нього методу державного управління – нагляду. Нагляд визначають як сукупність безперервних дій зі спостереження за додержанням законності у відповідних суспільних відносинах, які здійснюються компетентним на те органом із застосуванням наданих йому законодавчим актом повноважень і спрямовані на попередження, виявлення і припинення порушень, а також притягнення порушників до відповідальності, однак без втручання в господарську діяльність піднаглядних об'єктів [133, С. 97].

Основна відмінність контролю як методу державного управління **від нагляду**: контроль повсякденний та безперервний, здійснюється як органами законодавчої, виконавчої влади, судами, так і численними спеціально створеними для цього контролюючими органами; контролюючий орган має право втручатися в оперативну діяльність підконтрольного органу та право самостійно притягувати винних осіб до відповідальності; для державного контролю характерна наявність широкого набору засобів і методів контрольної діяльності (перевірки, експертизи, ліцензування, аналіз звітних даних тощо), чого не можна сказати про нагляд.

Таким чином, **нагляд** як *вид державної діяльності можна визначити як сукупність безперервних дій зі спостереження за додержанням законності у відповідних суспільних відносинах, які здійснюються компетентним на те органом із застосуванням наданих йому законом (підзаконним нормативним актом) повноважень і спрямовані на попередження, виявлення і припинення порушень, а також притягнення порушників до відповідальності.*

Нагляд здійснюється з метою: отримання об'єктивної та достовірної інформації про стан справ на піднаглядному об'єкті чи у певній сфері суспільних відносин; застосування заходів попередження правопорушень (в деяких випадках із правом прямого втручання в діяльність об'єкта нагляду); надання допомоги піднаглядному об'єкту в поновленні законності і дисципліни; виявлення та попередження правопорушень, усунення їх наслідків; установлення причин та умов, які сприяють порушенню правових норм; вжиття заходів щодо притягнення винних осіб до відповідальності без права втручання в оперативну та господарську діяльність піднаглядних об'єктів, зміни чи скасування актів управління.

Аналіз юридичної літератури дозволяє зробити висновок, що принципове розмежування між поняттями «контроль» і «нагляд» у контексті державно-правової діяльності вчені-юристи зазвичай не проводять. У Великому юридичному словнику «нагляд» визначається як «контроль, що здійснюється» [134].

В Україні серед державних органів є : 1) такі, що мають назву, яка вказує на їх контрольну або наглядову діяльність; 2) такі, у назві яких відсутні терміни «контроль» або «нагляд», але вони, відповідно до своєї компетенції, можуть здійснювати а) контрольну або наглядову діяльність; б) як контрольну, так і наглядову діяльність. Проте всі ці назви не є універсальним критерієм розрізнення контролю і

нагляду як особливих видів діяльності. Зазначені назви – це тільки формальний критерій їх розрізнення, оскільки нагляд органів з наглядовими повноваженнями законодавець нерідко характеризує з використанням терміну «контроль».

Контрольно-наглядова діяльність органів поліції – це правова форма діяльності органів (підрозділів) поліції, їх посадових осіб, що виражається у здійсненні юридичних дій у справі спостереження і перевірки відповідності виконання і додержання підконтрольними суб'єктами правових розпоряджень та припинення правопорушень певними організаційно-правовими засобами. До стадії контроль – наглядової діяльності органів поліції належать: організаційно-підготовча; встановлення фактичних обставин справи та їх аналіз; вироблення й ухвалення рішення у справі; перевірка виконання рішення. Юридичним результатом контрольної наглядової діяльності є контрольний-правовий акт (рішення, постанова, подання, застереження), який містить розпорядження констатуючого порядку, тобто встановлені внаслідок перевірки позитивні моменти, а поряд з ними – правоохоронні розпорядження про усунення виявлених правопорушень.

10.2. Форми та способи забезпечення законності в діяльності працівників органів поліції. Службова дисципліна в органах поліції.

Законність – це комплексне соціально-правове явище, що характеризує організацію та функціонування суспільства і держави на правових засадах. Законність є явище багатогранним. У юридичній літературі її розглядають як принцип формування правової держави, як метод управління суспільством, як режим точного виконання закону [135, С. 33]. Законність також трактують як сукупність вимог, гарантій, що забезпечують порядок у державі. Важливе значення належить і таким категоріям, як «зміцнення законності», «виконання чинного закону», адже закон тільки тоді має соціальну цінність, коли він виконується.

Розуміння законності слід розглядати в аспекті динамічних відносин управлінського характеру, де законність треба аналізувати як певний режим суспільних відносин, як певний демократичний режим, властивий будь-якій діяльності, що здійснюється у сфері пра-

вового регулювання. Інакше кажучи, основою законності завжди буде виступати закон.

Звідси **законність** у загальному розумінні визначається як правовий режим, обов'язкова вимога точного та неухильного дотримання, виконання і застосування суб'єктами права вимог законів та оснований на них інших правових актів у всіх сферах життєдіяльності суспільства, за допомогою якого забезпечуються реалізація прав та виконання обов'язків. Тобто це реалізовані правові норми в системі суспільних відносин, у яких діяльність суб'єктів права є правомірною. Розгляд законності як особливого правового режиму дозволяє розкрити її глибинну, сутність, характерні властивості й соціальне призначення.

Правовий режим є реалізацією правових приписів у всіх формах та на всіх стадіях у межах законності, постійним припиненням законними засобами і методами будь-яких спроб відхилення від правових приписів, це створення реальних і гарантованих умов для здійснення та захисту суб'єктивних прав громадян. Іншими словами, правовий режим – це форма, зміст якої є реальне практичне здійснення та втілення у життя вимог законності [135, С/68 – 69].

Характеризуючи зміст поняття «законність», слід виділити такі основні елементи, як: 1) загальнообов'язковість права (є право – значить, існує і законність), тобто такий порядок, коли учасники суспільних відносин повинні суворо дотримуватись і виконувати норми права; 2) ідея законності (рівність усіх перед законом, вища сила закону, невідворотність юридичної відповідальності за правопорушення та інше), тобто розпорядження, які містяться у законах та підзаконних актах, неухильно додержуються тими, кому вони адресовані, - державними органами, посадовими особами, громадянами (формування у суспільстві правосвідомості про доцільність у необхідність реально правомірної поведінки всіх учасників суспільних відносин, за якої не залишилось би місця свавіллю, фактично досягалася дійсна реалізація суб'єктивних прав [136, С. 148]); 3) самі закони та підзаконні правові акти за своїм змістом є демократичними; 4) у державі ефективно діє система контролю за точним виконанням законів.

Основними засадами законності вважаються [137, С. 62]: - верховенство закону в системі нормативних актів; - єдність законності; - незаперечність закону в соціальній практиці; - реальний характер законності; - забезпечення прав людини; - невідворотність від-

повідальності за правопорушення; - взаємозв'язок законності й доцільності, законності й культурності, законності і справедливості тощо.

Законність можна розглядати насамперед як один із головних демократичних принципів організації та функціонування держави. Це означає, що всі дії, які знаходять відображення у державному і громадському житті та є об'єктом правового регулювання, повинні здійснюватись у точній відповідності до вимог законів і підзаконних актів. Відповідно, нормальне функціонування правової системи можливе лише за умови неухильного та послідовного втілення у життя принципу законності, що охоплює усі сфери суспільного життя, на які поширюється державно – правове реагування, і всі державні інститути демократії.

Основним із важливих принципів законності є ідея здійснення законів в інтересах людини і для забезпечення її прав в усіх сферах життєдіяльності країни. Основні права та обов'язки людини і громадянина закріплені в Конституції України й деталізуються в чинному законодавстві. Отже, з позицій особистості саме від стану законності залежить ступінь свободи особи, дійсний захист її прав, свобод і законних інтересів, рівень і реальність демократії. Лише вона забезпечує охорону людини як від свавілля самої держави та її органів, так і від протиправних дій інших осіб. Результатом законності є встановлення та зміцнення правопорядку в державі.

Законність – це важливий принцип діяльності Національної поліції. Цей принцип виражається як у правоохоронному характері самої діяльності поліції, так і в тому, що поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень [26] та у спосіб, визначених законодавством, що вимагає чіткого й неухильного дотримання поліцейськими вимог законів і під законних нормативних актів . Поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази [21].

Принципи законності в поліцейській діяльності – це основні ідеї, положення, які виражають зміст законності, а вимоги – те, що вимагає законність, тобто правові приписи, дотримання і виконання яких у процесі адміністративної діяльності робить поведінку (дію) працівника поліції законною. У своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законом України «Про Національну поліцію» та іншими законами України, ак-

тами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, атами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно – правовими актами.

Забезпечення законності в діяльності органів поліції – це формування такого адміністративно – правового режиму в суспільстві, за якого поліція у процесі виконання функцій забезпечення прав і свобод громадян, підтримання публічної безпеки і порядку, протидії злочинності зобов’язана, з одного боку, реалізувати свою діяльність на основі норм чинного законодавства, а з іншого, - здійснювати контроль і нагляд за діяльністю посадових осіб та громадян щодо виконання загальнообов’язкових правил з метою забезпечення правопорядку в державі. Забезпечення законності в діяльності поліції досягається у процесі повсякденної діяльності різних державних органів, громадських інституцій та окремих громадян, що знаходить своє зовнішнє відображення у: - припиненні порушень нормативних актів; - застосуванні заходів щодо ліквідації причин та умов їх виникнення; - відновленні порушених прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб; - покаранні осіб, винних у порушенні законності; - дотриманні працівниками поліції дисципліни і законності.

Найважливішими формами реалізації законності в діяльності органів поліції є: - здійснення контрольної наглядової діяльності щодо виконання посадовими особами та громадянами вимог законів, інших нормативних актів, які регулюють сферу забезпечення публічної безпеки і порядку (наприклад, нагляд за дотриманням правил дозвільної системи, безпеки дорожнього руху тощо); - точне виконання і дотримання поліцейськими чинного законодавства, особливо з питань використання заходів адміністративного примусу; - дотримання службової дисципліни.

Службова дисципліна в органах поліції – це суворе і точне виконання поліцейськими згідно з порядком і правилами, установленими законодавством України, присягою, статутами, відомчими нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України, наказами керівників структурних органів поліції, що видаються в межах їх повноважень, службових обов’язків, реалізація ними своїх повноважень і додержання обмежень за посадою у процесі своєї службової діяльності. В юридичній практиці та законодавством України службова дисципліна – це пос-

тійне і безумовне виконання поліцейськими обов'язків, які визначені законом України «Про Національну поліцію», дотримання поліцейськими і працівниками поліції Конституції та інших законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, наказів керівників органів і підрозділів Національної поліції та інших нормативно – правових актів Міністерства внутрішніх справ України, а також Присяги працівника поліції.

Службова дисципліна ґрунтується на створенні необхідних організаційних та соціально – економічних умовах для чесного, неупередженого і гідного виконання обов'язків поліцейського, повазі до честі й гідності поліцейського, вихованні сумлінного ставлення до виконання обов'язків поліцейського шляхом зваженого застосування методів переконання , заохочення та примусу. Крім основних обов'язків поліцейського, визначених статтею 18 закону України «Про Національну поліцію», службова дисципліна зобов'язує поліцейського:

- 1) бути вірним Присязі поліцейського, мужньо і вправно служити суспільству й державі;
- 2) знати закони, інші нормативно – правові акти, що визначають повноваження поліції, а також свої посадові (функціональні) обов'язки;
- 3) безумовно виконувати накази керівників, видані в межах наданих їм повноважень;
- 4) вживати заходів до негайного усунення причин та умов, що ускладнюють виконання обов'язків поліцейського, і негайно інформувати про це безпосереднього керівника;
- 5) утримуватися від дій, що перешкоджають іншим поліцейським виконувати їх обов'язки, а також підривають авторитет Національної поліції України;
- 6) знати і виконувати заходи безпеки під час несення служби та дотримуватися правил внутрішнього розпорядку;
- 7) підтримувати рівень підготовки (кваліфікації), необхідній для виконання службових повноважень;
- 8) утримувати в постійній готовності до застосування зброю та спеціальні засоби, а також берегти службове майно;
- 9) поважати честь та гідність інших поліцейських і працівників поліції, надавати їм допомогу та утримувати від вчинення правопорушень;

10) дотримуватись правил носіння однострою та знаків розрізнення;

11) сприяти керівникові в організації дотримання службової дисципліни, інформувати його про виявлені порушення.

Загалом **службова дисципліна в органах поліції досягається:**

- створенням належних умов проходження служби працівників поліції;
- набуттям високого рівня професіоналізму ;
- забезпечення гласності та об'єктивності під час проведення оцінки результатів службової діяльності;
- дотримання законності і статутного порядку;
- повсякденною вимогливістю керівників до підлеглих, постійною турботою про них, виявленням поваги до їх особистої гідності;
- вихованням у поліцейських високих моральних і ділових якостей;
- дотримання стандартів етичної поведінки, доброчесності та запобігання конфлікту інтересів у професійній діяльності працівників поліції [138, С.55];
- забезпечення соціальної справедливості і високого рівня соціально - правового захисту;
- умілим поєднанням і правильним застосуванням заходів переконання, примусу, дисциплінарного та громадського впливу;
- належним виконанням умов контракту про проходження служби.

Особливості службової дисципліни в органах та підрозділах поліції:

- 1) вона є необхідною умовою ефективного функціонування органів та підрозділів поліції, виконання поставлених перед їх персоналом завдань, функцій та обов'язків, реалізації наданих прав;
- 2) передбачає дотримання вимог, які містяться у законодавчих та підзаконних актах, а також наказах керівників усіх рівнів з питань їх службової та позаслужбової діяльності;
- 3) поширюється на широке коло суспільних відносин в органах поліції, а саме на внутрішньо – організаційні і на зовнішньо – правоохоронні відносини, на колективні (колективна дисципліна) й на індивідуальні відносини (індивідуальна дисципліна);
- 4) регулюється як матеріальними, так і процесуальними нормами;
- 5) наявність специфічних заходів її забезпечення;
- 6) службова дисципліна в органах поліції передбачає особливі форми зв'язків і відносин між керівниками та підлеглими (відносини координації та субординації);
- 7) у зв'язку з тим, що вимоги дисципліни містяться в різних за юридичною силою та спрямуванням правових актах, їх порушення є підставою притягнення особи не лише до дисциплінарної, а й до інших видів юридичної відповідальності [139, С. 265].

У разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть адміністративну, кримінальну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність згідно із законом. Відповідно до ч. 2 статті 19 закону України «Про Національну поліцію» підстави й порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності, а також види заохочень і дисциплінарних стягнень, порядок їх застосування та оскарження визначаються Дисциплінарним статутом Національної поліції України, який затверджується законом. Держава відшкодовує шкоду, завдану фізичній або юридичній особі рішеннями, дією чи бездіяльністю органу або підрозділу поліції, поліцейським під час здійснення ним своїх повноважень.

Дотримання законності в публічному адмініструванні забезпечується за рахунок дієвості правового механізму, що складається з організаційно-структурних формувань та організаційно-правових методів. Під *організаційно-структурними формуваннями* слід розуміти систему суб'єктів владних повноважень, здійснюваних ними на підставі законодавства або делегованих повноважень, а також інших фізичних та юридичних осіб, які наділені правами та обов'язками щодо підтримання режиму законності (Національна поліція України, різні державні інспекції, суди, деякі громадські утворення тощо). *Організаційно-правові методи* – це види діяльності організаційно-структурних формувань, практичні прийоми, форми роботи, операції, які ними використовуються для забезпечення законності. Такі організаційно-правові методи в теорії правової (адміністративної) науки прийнято називати способами забезпечення законності, серед яких вирізняють: контроль; нагляд, звернення громадян до державних органів зі скаргами з питань забезпечення законності.

Контроль і нагляд – це основні способи забезпечення законності [140, С. 144] та дисципліни у професійній діяльності органів Національної поліції. Водночас вони є найважливішими функціями держави. Без організації та здійснення контролю і нагляду ускладнюється ефективна робота органів і підрозділів Національної поліції, оскільки будь-яке рішення у сфері державного управління закінчується контролем за їх виконанням, інакше вони не матимуть сенсу. Контроль і нагляд є факторами, що дисциплінують поведінку працівників поліції та пересічних громадян як у сфері державного управління, так і в суспільстві взагалі.

Суб'єктами контрольно-наглядової діяльності щодо законності дій поліції є: Верховна Рада України; Президент України; Ка-

бінет Міністрів України; Міністерство внутрішніх справ України; керівники органів Національної поліції; судові органи; прокуратура; органи місцевого самоврядування; громадськість. Відповідно, залежно від правових засад організації певного суб'єкта контрольно-наглядової діяльності можна виділити такі її види: - контроль з боку органів законодавчої влади (парламентський контроль; - контроль Президента України(президентський контроль); контроль Кабінету Міністрів України (урядовий контроль); - контроль з боку центральних органів виконавчої влади; - внутрішньовідомчий (відомчий) контроль; - контроль судових органів (судовий контроль) ; - нагляд органів прокуратури; - контроль з боку органів місцевого самоврядування та громадськості, реалізація прав на оскарження (громадський контроль).

10.3. Види контролю за дотриманням законності в діяльності працівників поліції та їх загальна характеристика.

Контроль і нагляд – важливі чинники вдосконалення системи управлінських відносин у системі органів поліції, оновлення якої має здійснюватися шляхом використання відповідних заходів щодо відслідковування процесу реформ, які здійснюються у суспільстві. За законністю професійної діяльності поліції здійснюється достатньо розгалужена система контролю. Контроль здійснюють державні органи загальної компетенції (надвідомчий контроль), спеціалізовані контролюючі органи міжвідомчої компетенції, створені для здійснення суто контрольних повноважень за предметною спрямованістю (міжвідомчий контроль), судові органи, а також громадськість.

Право вищого (парламентського) контролю за законністю діяльності органів поліції належить Верховній Раді України як єдиному законодавчому органу державної влади. Верховна Рада України безпосередньо або через комітети та комісії (тимчасові контрольні, ревізійні) здійснює парламентський контроль за забезпеченням органами поліції у своїй діяльності конституційних прав, свобод і обов'язків громадян України, дотримання вимог нормативних актів, які вона приймає, а також дій посадових осіб, яких вона обирає, призначає або затверджує.

У розділі II закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами

держави» визначено контрольні повноваження Верховної Ради України та її окремих суб'єктів. Так, суб'єктами парламентського контролю за діяльністю органів поліції є: Верховна Рада України; депутатські об'єднання, комітети Верховної Ради України, слідчі комісії, Рахункова палата – як колективні суб'єкти контролю, а також народні депутати, Голова Верховної Ради України та його заступники, Уповноважений Верховної ради України з прав людини – як індивідуальні суб'єкти.

Спеціальні повноваження суб'єктів парламентського контролю визначено у законах України «Про комітети Верховної Ради України», «Про Регламент Верховної Ради України», «Про Рахункову палату», «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», «Про статус народного депутата України» та низці інших законодавчих актів, які регламентують окремі його види. Так, Рахункова палата від імені Верховної ради України здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання. Повноваження, покладені на Рахункову палату, здійснюються через провадження заходів державного зовнішнього фінансового контролю, який забезпечується шляхом здійснення фінансового аудиту ефективності, експертизи, аналізу та інших контрольних заходів. Зокрема, фінансовий аудит в органах поліції полягає у перевірці, аналізі та оцінці правильності ведення, повноти обліку і достовірності звітності щодо надходжень і витрат бюджету, встановлення фактичного стану щодо цільового використання бюджетних коштів, дотримання законодавства при здійсненні операцій з бюджетними коштами [141, С. 360].

Правовою підставою здійснення Верховною радою України контрольної функції за дотриманням законності у правоохоронній сфері є Конституція України та Регламент Верховної ради України. Конституцією України встановлені норми прямої дії, а Регламентом – процедурні питання законодавчої діяльності Верховної ради України, формування державних органів, процедуру розгляду інших питань, віднесених до її повноважень, порядок здійснення нею контрольних функцій.

Для суб'єктів парламентського контролю за діяльністю органів поліції характерними є певні загальні повноваження: затвердження загальної структури та визначення функцій Міністерства внутрішніх справ України (п.22 статті 85 Конституції України); прийняття законодавчих актів правоохоронного спрямування (закон України «Про

оперативно-розшукову діяльність») та законів, які визначають правовий статус поліції (закон України «Про Національну поліцію»); затвердження загальнодержавних правоохоронних програм, а також програм реформування правоохоронних органів; визначення організації та діяльності органів виконавчої влади, основ державної служби, основ правового і соціального захисту поліцейських.

Крім того, за пропозицією не менш як однієї третини народних депутатів від її конституційного складу Верховної ради України може розглядатися питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та конституційною більшістю приймати резолюцію недовіри йому і в тому числі міністру внутрішніх справ України відповідно як члену Кабінету Міністрів України [2]. Також виключно в законодавчому порядку визначаються основи національної безпеки країни, складовою частиною якої є дотримання правопорядку, правовий режим воєнного і надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації, діяння, які є злочинами, адміністративними правопорушеннями та відповідальність за них, установлюються спеціальні звання, воєнний чи надзвичайний стан в Україні чи в її окремих місцевостях, оголошується загальна або часткова мобілізація, окремі місцевості можуть оголошуватись зонами надзвичайної ситуації тощо.

Для парламентського контролю характерні спеціальні форми реагування на порушення законності в діяльності органів поліції: прийняття, зміна чи скасування законодавчого акта, який регламентує їх діяльність; заслуховування на засіданнях комітетів або сесійних засіданнях інформації з актуальних питань правоохоронної діяльності, дотримання правоохоронними органами конституційних гарантій та законності прав і свобод людини; діяльність тимчасових слідчих комісій (парламентське розслідування); скликання позачергових сесій Верховної Ради України; парламентське подання; депутатський запит; депутатське звернення. Також Верховна Рада України може заслуховувати на засіданні міністрів, зокрема міністра внутрішніх справ, який звітує про результати діяльності підпорядкованого міністерства, доповідь керівника центрального органу Національної поліції. Контрольна діяльність Верховної ради України, як і переважної більшості інших суб'єктів контролю за діяльністю поліції, не розповсюджується на їх оперативно-розшукову роботу, досудове розслідування, але особливість парламентського контролю полягає в тому, що виявлення недоліків під час здійснення зазначених

форм (напрямів) діяльності правоохоронних органів є підставою внесення змін і доповнень до відповідних законодавчих актів, прийняття нових законодавчих актів або скасуванням чинних.

Отже, Верховна Рада України, з одного боку, здійснює законодавче забезпечення функціонування органів поліції, а з іншого, - забезпечує контроль за дотриманням правильним використанням норм прийнятих нею законодавчих актів усіма працівниками поліції у процесі здійснення правоохоронної діяльності. Згідно із законом України «Про комітети Верховної Ради України», комітети Верховної Ради України на постійній основі здійснюють функції: 1) законопроектну; 2) організаційну; 3) контрольну. *Функція контролю* полягає в аналізі практики застосування законодавчих актів у діяльності органів і посадових осіб; направлені матеріалів для відповідного реагування в межах, установлених законом; контролі за виконанням Державного бюджету України в частині предмету їх відання; проведення консультацій при погодженні про призначення на посади тощо.

Робочим органом Верховної ради України щодо правоохоронної діяльності є *Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності*. Зокрема, предметами його відання є: сфери, що стосуються кримінального законодавства, кримінально-процесуального законодавства, законодавства про адміністративні правопорушення ; виконання кримінальних покарань та організація і діяльність органів та установ виконання покарань; організація і діяльність органів прокуратури, органів внутрішніх справ, податкової міліції, інших правоохоронних органів; оперативно-розшукова діяльність; органи досудового розслідування ; боротьба з організованою злочинністю; запобігання злочинам та здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі; організація охорони громадського порядку і громадської безпеки, державний захист учасників кримінального судочинства та державний захист суддів, працівників правоохоронних органів, соціальний захист працівників правоохоронних органів і членів їх сімей.

Комітет з питань запобігання і протидії корупції приймає рішення щодо формування та реалізації антикорупційної політики, проведення антикорупційної експертизи законопроектів; запобігання і протидії корупції; відповідальності за вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією; правого регулювання діяльності Національного антикорупційного бюро та

Національного агентства з питань запобігання корупції; діяльності правоохоронних органів в частині їх повноважень у сфері запобігання та протидії корупції; державного захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції.

У процесі здійснення парламентського контролю Уповноважений Верховної Ради України з прав людини має право [142, С.99]: 1) невідкладного прийому керівниками центрального органу Національної поліції та територіальних органів Національної поліції, їх посадовими та службовими особами; 2) на ознайомлення з документами, в тому числі секретними (таємними), та отримання їх копій в органах державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, органах прокуратури, включно зі справами, що знаходяться в судах; 3) запрошувати посадових в службових осіб, громадян України, іноземців та осіб без громадянства для отримання від них усних або письмових пояснень щодо обставин, які перевіряються по справі; 4) направляти у відповідні органи акти реагування у разі виявлення порушень прав і свобод людини та громадянина для вжиття цими органами заходів; 5) відвідування, без попереднього повідомлення про час і меті відвідування установ, де примусово тримають осіб за судовими рішеннями або рішеннями адміністративного органу тощо; 6) бути присутнім на засіданнях судів усіх інстанцій; 7) звертатися до суду із заявою про захист прав і свобод людини та громадянина, які за станом здоров'я чи з інших поважних причин не можуть цього зробити самостійно; 8) перевіряти стан додержання встановлених прав і свобод людини та громадянина відповідними державними органами, в тому числі й тими, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність тощо.

Інший вид державного контролю за законністю діяльності Національної поліції є **контроль з боку Президента України або президентський контроль**. Згідно зі статтею 102 Конституції України Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина. Це обумовлює наявність у Президента України широкого кола контролюючих функцій за законністю діяльності органів виконавчої влади (в тому числі Національної поліції, їх посадових осіб). Президент України видає укази і розпорядження, які стосуються питань функціонування поліції (наприклад, указ Президента України від 09.12.2015 р. № 692/2015 «Про симво-

ліку Національної поліції України»). Відповідно до статті 107 Конституції України Президент України є головою Ради національної безпеки і оборони України, яка координує та контролює діяльність органів виконавчої влади, в тому числі й поліції, у сфері національної безпеки і оборони.

Відповідно до статті 116 Конституції України визначені та конкретизовані в законі України «Про Кабінет Міністрів України» основні завдання, функції та повноваження **Кабінету Міністрів України, який здійснює постійний контроль за законністю діяльності органів поліції**, виконання працівниками поліції та іншими органами виконавчої влади Конституції України й інших актів законодавства України, вживає заходів щодо усунення недоліків у роботі зазначених органів.

Ще одним важливим видом державного контролю за законністю професійної діяльності поліцейських є **внутрішньовідомчий (відомчий) контроль**. Цей вид контролю віднесено до внутрішнього контролю, організація якого залежить повноважень суб'єкта контролю. Головним суб'єктом внутрішньовідомчого контролю за діяльністю Національної поліції України відповідно до закону України «Про Національну поліцію» є керівник центрального органу управління Національної поліції, інші керівники (їх заступники) органів та підрозділів територіальних органів внутрішніх справ. Відомчий контроль за законністю діяльності поліцейських здійснюється у формі: перевірки (предметної або цільової, вибіркової, планової); заслуховування та вивчення звітів; проведення нарад; надання дозволів або згоди на вчинення певних дій тощо.

Відповідно до закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства. Основний зміст **судового контролю** як способу забезпечення законності діяльності органів поліції полягає у здійсненні судом правової оцінки дій та рішень, прийнятих посадовими особами органами і підрозділами поліції. Якщо при цьому встановлюється порушення законності, судовий орган вживає відповідних заходів щодо їх усунення і, в деяких випадках, притягає винних осіб до відповідальності. Судовий контроль за законністю професійної діяльності органів поліції здійснюється у різних формах. Так, контроль, який здійснюється відповідно до норм адміністративного та кримінального судочинства, може бути прямим і опосередкованим, що передбачає без-

посереднє вирішення справ за скаргами від громадян, винесення окремих ухвал тощо.

Важливе місце у системі забезпечення законності діяльності поліції посідає **контроль з боку органів місцевого самоврядування та громадськості**. Громадський контроль є формою реалізації демократії та способом залучення населення до управління суспільством і державою, він розглядається як інструмент громадської оцінки ступеня виконання органами поліції їх завдань [146, С. 31]. Основні форми здійснення громадського контролю за діяльністю поліції є: *звіт про поліцейську діяльність; прийняття резолюції недовіри керівникам органів поліції; взаємодія між керівниками територіальних органів поліції та представниками органів місцевого самоврядування; підготовка та виконання поліцією та громадськістю спільних проектів, програм і заходів для задоволення потреб населення та підвищення ефективності виконання поліцією покладених на неї завдань*. Контроль за діяльністю поліції може здійснюватися й у формі залучення представників громадськості до спільного розгляду скарг громадян, поданих згідно з вимогами закону України «Про звернення громадян», на дії чи бездіяльність поліцейських та до перевірки інформації про належне виконання покладених на них обов'язків відповідно до законів та інших нормативно-правових актів України.

10.4. Оскарження незаконних дій (бездіяльності) працівників поліції як спосіб забезпечення законності діяльності органів поліції.

Особливий діалектичний і практичний інтерес набуває інститут оскарження як форма правового захисту та скарга як правовий засіб захисту прав і законних інтересів громадян. Свобода оскарження незаконних дій та управлінських рішень органів поліції дозволяє зацікавленим особам не тільки реалізувати процесуальні права, але й забезпечити захист своїх інтересів у встановленому законодавством порядку. Свобода реалізації права на оскарження щодо захисту прав і законних інтересів може бути реалізована тільки тоді, коли вона буде забезпечена державою. Саме тому необхідна чітка регламентація порядку оскарження, насамперед прийнятих посадовими особами органів поліції адміністративних актів як найважливішого засобу

забезпечення законності діяльності Національної поліції України, що є основою демократичної та правової держави.

Для визначення сутності оскарження слід розглянути зміст указанного поняття, яке, у свою чергу, є похідним від слова скарга. Загалом скарга є однією з форм захисту прав громадян, засобом безпосереднього управління справами держави та одним із способів контролю над публічним управлінням, яке здійснюється державними органами, органами місцевого самоврядування, посадовими особами. В юридичній науці під скаргою розуміють передбачене законодавством письмове чи усне звернення зацікавленої особи до вищих органів адміністративної влади, їх посадових осіб у зв'язку з імовірним або дійсним порушенням суб'єктивних прав або законних інтересів [147, С. 23] з метою зміни або скасування неправильного розпорядження чи недогляду з мотивів недостатнього юридичного обґрунтування [148].

У законі України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. поняття «скарга» означає звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Виокремимо **ключові властивості інституту оскарження та скарги взагалі**. *По – перше*, скарга має форму звернення, яке містить вимогу про захист прав та (або) свобод, законних інтересів особи, Тобто в основі скарги лежить наявність спору про право, правомірність дій, бездіяльності органу державної влади (органу поліції) чи його посадової особи. *По – друге*, скарга подається у випадку наявності дійсного чи можливого (ймовірного) порушення прав, свобод і законних інтересів громадянина. Право на оскарження є необхідним елементом правосуб'єктності громадян та зобов'язання державних органів і громадських організацій здійснювати свою діяльність відповідно до принципу законності. У загальному розумінні право на оскарження – це закріплена в законодавстві можливість громадянина звернутися до держави (державних органів та їх посадових осіб) за захистом порушених прав і забезпечення справедливості у відносинах «громадянин – держава».

Отже, **інститут оскарження** являє собою процес реалізації особою свого права на захист належних їй законних інтересів, що були порушені, з точки зору скажника, внаслідок неправомірної

поведінки (дії чи бездіяльності) відповідного органу державної влади та його посадових осіб.

Процес оскарження, або розгляду скарг – це порядок вирішення спірної ситуації, що виникла (склалася) між скаржником та державно-владним суб'єктом, законність дій або бездіяльності якого ставиться першим під сумнів. Правову основу реалізації інституту оскарження становлять Конституція України, законодавчі акти та підзаконні нормативно-правові акти, зокрема: закон України «Про звернення громадян», Кодекс України про адміністративні правопорушення, указ Президента України від 07.02.2008 р. №109/2008 «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування», наказ МВС України від 11.10.2004 р. №1177 «Про затвердження Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України».

Перш ніж подати скаргу, особа повинна знати, що до рішень, дій чи бездіяльності, які можуть бути оскаржені у сфері управлінської діяльності органів поліції, належать такі, внаслідок яких [149, С. 2853]: - порушено права та законні інтереси чи свободи громадянина (групи громадян); - створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод; - на громадянина незаконно покладено будь-які обов'язки або його незаконно притягнуто поліцейським до відповідальності. Якщо громадянин вважає дії поліцейського протиправним, то він може відразу зателефонувати (якщо існує така можливість) на номер «102» і повідомити про неприйнятну поведінку працівника поліції, дізнавшись прізвище чергового чергової частини органу поліції, який прийняв дзвінок.

Відповідно до статті 267 Кодексу України про адміністративні правопорушення дії поліцейського можуть бути оскаржені до вищестоящего органу (вищестоящої особової особи) та до суду, скориставшись конституційною нормою, яка визначає, що права і свободи людини та громадянина захищаються судом і кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Отже, особа може подати мотивовану письмову скаргу в такі інстанції: 1) безпосередньо керівникові підрозділу (служби) поліції, який несе персональну відповідальність за свого підлеглого, котрий вчинив протиправні дії, а також керівнику територіального органу Національної

поліції, в якому працює поліцейський або вищестоящому керівникові Головного управління Національної поліції; 2) в органи суду (протягом півроку з моменту таких дій); 3) у прокуратуру (при цьому відповідне рішення про внесення даних про таку заяву в Єдиний реєстр досудових розслідувань має бути прийняте не пізніше доби після її реєстрації); 4) в управління внутрішньої безпеки – спеціалізовану структуру, покликану стежити за виконанням законності в рядах поліції.

Законодавство України дозволяє громадянину, у випадку порушення його прав, вибирати на власний розсуд орган, до якого він може подати скаргу. Процедура оскарження складається із ряду взаємозалежних етапів:

1) прийняття скарги та її реєстрація. На цій стадії не більше ніж протягом 5 днів відбувається первинний розгляд звернення керівником підрозділу (органу) поліції або його заступником на предмет відповідності його оформлення встановленим вимогам, а також підвідомчості даному органу питання, що порушується у скарзі. При цьому керівник зобов'язаний уважно вникати в їх суть, здійснити перевірки викладених авторами у зверненні питань, усунути причини та умови, які спонукають громадян скаржитись, якщо це не суперечить законодавству;

2) безпосередній розгляд скарги по суті, у процесі якого встановлюється істина у справі. На цій стадії відповідні посадові особи вживають заходів щодо з'ясування певного кола обставин, пов'язаних із скаргою;

3) прийняття рішення у справі за скаргою, склавши мотивований висновок про результати розгляду звернення громадянина;

4) виконання прийнятого під час провадження за скаргою рішення.

Таким чином, інститут оскарження є одним із ключових засобів забезпечення законності діяльності органів поліції, оскільки від дозволяє зацікавленим особам не лише відстоювати свої права, свободи і законні інтереси перед державно-владними суб'єктами, але й контролювати законність поліцейської діяльності. У свою чергу, скарга є важливим інструментом, який стимулює працівників поліції до відповідального й високопрофесійного виконання своїх функціональних обов'язків.

10.5. Загальна характеристика адміністративного нагляду органів поліції та його види.

В юридичній літературі існують різні підходи до визначення поняття «адміністративний нагляд», а отже, нема єдності поглядів щодо правової природи та сутності адміністративного нагляду, здійснюваного підрозділами поліції. На думку одних учених (В.Б.Авер'янов, Б.М.Бахраха, М.С. Студенікіної), адміністративний нагляд є різновидом надвідомчого державного контролю, який полягає в забезпеченні виконання загальнообов'язкових норм, установлених як законами, так і підзаконними актами, що здійснюється систематично за ініціативою його суб'єктів і супроводжується застосуванням у певних випадках заходів адміністративно – владного характеру. Втім, Н.Г.Саліщева розглядає адміністративний нагляд і як специфічну форму надвідомчого контролю, і як метод діяльності органів зовнішнього державного контролю. Зміст адміністративного нагляду, на її думку, полягає в перевірці виконання встановлених державою правові норм, що забезпечують нормальне функціонування цієї галузі управління.

Інші вчені (В.К.Колпаков, Ф.С.Разарьонов, Д.П.Цвігун) стверджують і обґрунтовують у своїх роботах, що адміністративний нагляд є самостійним видом діяльності органів виконавчої влади. Тобто адміністративний нагляд – це здійснення спеціальними державними структурами цільового нагляду за дотриманням виконавчорозпорядчими органами, підприємствами, установами й організаціями та громадянами правил, передбачених нормативними актами. При цьому Х. П. Ярмач, аналізуючи зміст поняття «адміністративний нагляд», як методологічну основу, використовує ознаку відсутності організаційної підпорядкованості у суб'єкті нагляду й піднаглядних об'єктів. На думку Д.П.Цвігуна, адміністративний нагляд – це самостійна форма контролю, зміст якої єдиний, незалежний від того, якими органами нагляду здійснюється; адміністративний нагляд, подібно прокурорському, не може бути пов'язаний із втручанням у діяльність піднаглядного об'єкта або органу управління, а у випадках, коли таке втручання має місце, нагляд поступається місцем контролю [151, С.37 – 39].

Однією з важливих особливостей адміністративного нагляду є те, що він, як правило, пов'язаний із застосуванням адміністративного примусу. Адміністративний нагляд має за мету не лише попе-

редження протиправних дій, усунення причин і умов, що сприяють правопорушенням, а й застосування заходів адміністративного примусу, в тому числі адміністративної відповідальності в разі виявлення порушень загальнообов'язкових правил. Як і зовнішній контроль, адміністративний нагляд виключає можливість безпосереднього оперативного втручання в сам управлінський процес [152, С.42].

Отже, у сфері державного управління адміністративний нагляд – це особливий вид державної управлінської діяльності, здійснюваної спеціальними органами виконавчої влади стосовно організаційно не підпорядкованих підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян у зв'язку з виконанням ними спеціальних міжгалузевих норм, правил, вимог, із використанням комплексу адміністративних засобів впливу для попередження, виявлення та припинення правопорушень, відновлення та припинення правопорушень, відновлення правовідносин і притягнення винних до відповідальності.

Таким чином, у загальному розумінні під адміністративним наглядом поліції слід розуміти систематичне спостереження підрозділів (служб) поліції та окремих працівників поліції, які володіють наглядовими повноваженнями, за дотриманням громадянами й посадовими особами підприємств, установ, організацій (незалежно від форм власності), а також іноземцями та особами без громадянства законів та інших нормативних актів, що регулюють відносини у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку (правил забезпечення безпеки дорожнього руху, дозвільної системи, паспортно-реєстраційної системи), з метою попередження та припинення вчинення порушень встановлених правил, виявлення правопорушників і притягнення їх до відповідальності або вжиття до них інших законів адміністративного впливу.

До специфічних ознак адміністративного нагляду поліції слід віднести: 1) його надвідомчий характер, тобто спостереження за об'єктом, не підпорядкованим по службі, який належить до іншого відомства. Наприклад, відносини між працівниками поліції та суб'єктом, який є власником вогнепальної зброї, транспортного засобу тощо; 2) профілактичну спрямованість, спрямованість на забезпечення безпеки громадян, суспільства, держави; 3) організуючу спрямованість, яка виявляється в упорядкуванні суспільних відносин у сфері забезпечення публічної безпеки й порядку; 4) загальний характер адміністративного нагляду, з одного боку, оскільки він ре-

алізується переважною більшістю підрозділів поліції в усіх підконтрольних їм сферах життєдіяльності, і спеціальний – з іншого боку, тому що спрямований він на забезпечення дотримання спеціальних правил (наприклад дозвільної системи); 5) ініціативний характер адміністративного нагляду, тобто він здійснюється головним чином з ініціативи самих працівників поліції, а не у зв'язку з надходженням заяв чи скарги; 6) обмежений набір засобів і методів здійснення адміністративного нагляду працівниками поліції (застосування поліцейських заходів).

Адміністративний нагляд суттєво відрізняється від, зокрема, від прокурорського нагляду. Основні відмінності полягають у тому, що: *по-перше*, адміністративний нагляд є засобом реалізації виконавчої влади, у той час як прокурорський нагляд незалежний від будь-якої гілки влади; *по-друге*, якщо головною метою прокурорського нагляду є забезпечення законності в країні, то основна мета адміністративного нагляду – це забезпечення безпеки громадян, суспільства, держави; *по-третє*, адміністративний нагляд завжди спеціалізований, спрямований на забезпечення дотримання спеціальних правил (паспортних, санітарних, дозвільної системи тощо), а не на дотримання законності в цілому; *по-четверте*, адміністративний нагляд за конкретними об'єктами здійснюється систематично (він носить ініціативний характер, проводиться головним чином не у зв'язку з надходженням заяв, скарг, а з ініціативи самих суб'єктів органів влади); *по-п'яте*, на відміну від прокурорського нагляду лідируючими суб'єктами адміністративного нагляду, як правило, є суб'єкти влади (структурні підрозділи поліції), наділені надвідомчими повноваженнями (індивідуальні й колективні суб'єкти, за якими здійснюється нагляд, організаційно не підпорядковані суб'єкти влади, що їх перевіряють); *по-шосте*, адміністративний нагляд пов'язаний із застосуванням заходів адміністративного примусу.

Адміністративний нагляд органами поліції здійснюється від імені держави і тільки з питань, віднесених до її компетенції. Чинне законодавство України покладає на поліцію широке коло повноважень щодо здійснення адміністративного нагляду. Існують два види адміністративного нагляду, який здійснюється поліцією: 1) *загальний адміністративний нагляд*, що здійснюється: а) стосовно невідзначеного кола осіб (фізичних і юридичних) за дотримання ними встановлених законодавством приписів, наприклад, рішень місцевих рад з питань забезпечення безпеки й порядку в регіоні; б) стосовно

певного кола суб'єктів і за певним колом питань щодо дотримання загальнообов'язкових правил(забезпечення безпеки на дорогах, функціонування об'єктів дозвільної системи [153, С. 181-182] тощо); 2) *спеціальний адміністративний нагляд* – це комплекс обмежувальних заходів, які призначаються судом до чітко визначеного кола осіб з метою недопущення ними повторного вчинення правопорушень. В Україні спеціальний адміністративний нагляд поліції здійснюється за особами, звільненими з місць позбавлення волі [154].

У практичній діяльності органами поліції застосовуються певні методи загального адміністративного нагляду: - постійне спостереження за виконанням установлених правил громадянами й посадовими особами з метою попередження та припинення правопорушень, виявлення порушників і притягнення їх до відповідальності або вжиття до них заходів адміністративного впливу; - періодична перевірка виконання підприємствами, установами, організаціями, їх посадовими особами та громадянами встановлених законодавством правил, нагляд за дотриманням яких віднесено до повноважень поліції; - перевірка та виявлення порушень за зверненнями громадян.

Таким чином, з одного боку, адміністративний нагляд поліції є засобом адміністративного впливу, видом її виконавчо-розпорядчої діяльності, а з іншого, - засобом забезпечення режиму законності в діяльності поліції. Нагляд забезпечує охорону відповідних суспільних відносин і матеріальних цінностей, причому не тільки від правопорушень, але й від протиправних дій і стихійних явищ. Суб'єкти наглядової діяльності зобов'язані піклуватися насамперед про те, щоб не допустити, запобігти настанню шкідливих наслідків, виявити обставини, що можуть бути їх причиною, і вжити певних заходів для усунення виявлених відхилень. Іншими словами, на першому плані – попередження, припинення, щоб не допустити настання шкоди, а на другому – застосування поліцейських заходів для загальної та індивідуальної превенції правопорушень у майбутньому.

10.6. Особливості здійснення органами поліції адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі.

Згідно із статтями 1, 2 закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» адмініст-

ративний нагляд – це система тимчасових примусових профілактичних заходів спостереження та контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що здійснюється органами поліції. Встановлюється він з метою запобігання вчиненню злочинів окремими особами, звільненими з місць позбавлення волі, і здійснення виховного впливу на них. Цей вид нагляду не є суто адміністративним, оскільки він встановлюється, продовжується і припиняється судом, і тільки суд притягує до відповідальності піднаглядних, які порушили правила нагляду.

Адміністративний нагляд за матеріалами установ виконання покарань (УВП) [155] встановлюється щодо повнолітніх осіб [157]: 1) засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених 2 і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо під час відбування покарання їх поведінка свідчила, що вони вперто не бажають стати на шлях виправлення й залишаються небезпечними для суспільства; 2) засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини а бо засуджені на 2 і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо вони після відбування покарання або умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, незважаючи на попередження органів внутрішніх справ, систематично порушують публічний порядок і права інших громадян, вчиняють інші правопорушення; 3) засуджений до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Підставами для встановлення адміністративного нагляду в місцях позбавлення волі є :

- вирок суду, який набрав законної сили, щодо осіб, котрі були засуджені до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

- подання та матеріали установи виконання покарань до суду щодо засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених 2 і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо під час відбування покарання їх поведінка свідчила, що вони вперто не бажають стати на шлях виправлення, внаслідок чого залишаються небезпечними для суспільства;

- матеріали органів поліції щодо засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених 2 і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо вони після відбування по-

карання або умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, незважаючи на попередження органів поліції, систематично порушують громадський порядок і права інших громадян, вчиняють інші правопорушення [158].

Адміністративний нагляд установлюється: 1) щодо осіб першої та третьої категорії осіб, зазначених у статті 32 закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», - в судовому засіданні одноособово суддею районного, районного у місті, міського та міськрайонного суду за місцезнаходженням установи виконання покарань за поданням начальника установи виконання покарань; 2) щодо осіб другої категорії осіб – у судовому засіданні одноособово суддею районного, районного у місті, міського, міськрайонного суду за місцем проживання особи, звільненої з місць позбавлення волі, за поданням керівника органу поліції.

У поданні мають бути визначені обмеження, які пропонує встановити начальник установи виконання покарань чи керівник органу поліції щодо поведінки піднаглядного, та обґрунтування доцільності таких заходів. Разом з поданням до суду надсилаються копія вироку та матеріали, що свідчать про необхідність встановлення адміністративного нагляду за відповідною особою. У судове засідання викликається особа, щодо якої винесено подання про встановлення адміністративного нагляду, а за її клопотанням – і захисник, а також представник органу, начальник якого виніс подання. Постанова судді залежно від категорії засуджених осіб надсилається для виконання начальнику відділу поліції за місцем проживання особи, щодо якої встановлено нагляд, та начальнику установи виконання покарань. Адміністрація установи виконання покарань постанову судді надсилає для виконання органу поліції за вибраним піднаглядним місцем проживання в день його звільнення.

Адміністративний нагляд установлюється терміном від 1 року до 2 років і не може перевищувати термінів, передбачених законом для погашення або зняття судимості. У разі, коли є підстава вважати, що особа, до якої встановлено адміністративний нагляд, залишається небезпечною для суспільства, адміністративний нагляд за поданням відповідного органу поліції може бути продовжено у визначеному порядку кожного разу ще на 6 місяців, але не більше терміну, передбаченого законом про погашення або зняття судимості.

Статтею 10 закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» встановлено перелік обмежень дій піднаглядного, які за постановою суду можуть бути застосовані частково або у повному обсязі; а) заборона виходу з будинку (квартири) у визначений час, який не може перевищувати 8 годин на добу; б) заборона перебування у визначених місцях району(міста); в) заборона виїзду чи обмеження часу виїзду в особистих справах за межі району (міста); г) реєстрація в поліції від 1 до 4 разів на місяць.

Адміністративний нагляд *припиняється* постановою судді за поданням керівника територіального підрозділу поліції: - у разі погашення або зняття судимості з особи, яка перебуває під наглядом та достроково, якщо піднаглядний перестав бути небезпечним для суспільства та позитивно характеризується за місцем роботи та проживання. В інших випадках адміністративний нагляд *автоматично припиняється*: - після закінчення терміну, на який його встановлено; - у разі засудження піднаглядного до позбавлення волі і направлення його до місця відбування покарання; - у разі смерті піднаглядного.

З метою підготовки матеріалів щодо встановлення судами адміністративного нагляду установи виконання покарань [159]: здійснюють облік засуджених і збирають відомості про поведінку під час відбування покарання, готують матеріали що свідчать про небажання засудженого стати на шлях виправлення, направляють до органів поліції необхідні запити, готують матеріали стосовно судимих для розгляду на комісії, направляють до суду подання про можливі визначені обмеження та постанову про встановлення адміністративного нагляду. У процесі підготовки матеріалів для встановлення адміністративного нагляду за особами, які підлягають звільненню, беруть участь такі структурні підрозділи установи виконання покарань, як [160]:

- 1) відділ контролю за виконанням судових рішень;
- 2) відділ нагляду і безпеки за формою готує запит до відділу поліції;
- 3) оперативний відділ виявляє злочинні зв'язки і наміри засуджених осіб;
- 4) відділ виховної і соціально-психологічної роботи та відділ контролю за виконанням судових рішень;
- 5) медична частина подає довідку про стан здоров'я засудженого;

б) відділ нагляду і безпеки узгоджує зібрані матеріали та подає матеріали на комісію для вирішення питання про встановлення адміністративного нагляду.

Дільничний офіцер поліції: здійснює контроль за прибуттям і реєстрацією піднаглядних та осіб, які підпадають під дію закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»; беруть на профілактичний облік піднаглядних та ведуть справи адміністративного нагляду; оформляють за наявності підстав матеріали про встановлення за особами адміністративного нагляду; контролюють дотримання піднаглядними правил адміністративного нагляду; залучають до здійснення адміністративного нагляду громадських помічників і членів громадських формувань з охорони правопорядку; взаємодіють з патрульною поліцією та іншими підрозділами поліції. Дільничні офіцери поліції зобов'язані проводити індивідуально-попереджувальну роботу з піднаглядним з метою запобігання випадків ухилення його від адміністративного нагляду. В разі отримання відомостей про наміри піднаглядного ухилитися від адміністративного надзору або вчинити правопорушення викладають начальнику відділу поліції пропозиції щодо посилення контролю за поведінкою і способом життя такої особи.

Підрозділи карного розшуку, які діють у складі кримінальної поліції, виявляють злочинні зв'язки, наміри піднаглядних та осіб, які підпадають під дію закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», уживають заходів до попередження і припинення ними злочинів, спільно з дільничними офіцерами поліції контролюють дотримання піднаглядними правил адміністративного нагляду і встановлених судом обмежень.

Чергові чергових частин відділів (відділень) поліції виявляють серед осіб, затриманих і доставлених до відділів поліції за скоєнні правопорушення, піднаглядних та осіб, які підпадають під дію закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі». Протягом доби чергові чергової частини інформують відділи поліції за місцем проживання (перебування) піднаглядних осіб про вчиненні ними правопорушення, затримання піднаглядних та осіб, оголошених у розшук, за ухилення від адміністративного нагляду [169].

Поліцейські патрульні поліції під час виконання обов'язків із забезпечення публічної безпеки і порядку здійснюють контроль та ведуть спостереження за особами, відносно яких встановлено адмі-

ністративний нагляд, якщо вони з'являються у громадських місцях, відвідування яких їм не дозволено, або залишають місце проживання (перебування) в заборонені для цього години. У разі виявлення таких осіб патрульні поліцейські затримують їх і доставляють до відділу (відділення) поліції з метою оформлення матеріалів про порушення правил адміністративного нагляду.

Адміністративна відповідальність за порушення правил та обмежень адміністративного нагляду передбачена статтею 187 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Диспозицію частини 1 статті 187 КУпАП визначено, які саме порушення правил адміністративного нагляду тягнуть за собою адміністративну відповідальність: 1) неявка за викликом до органу у вказаний термін і ненадання усних чи письмових пояснень з питань, пов'язаних із виконанням правил адміністративного нагляду; 2) неповідомлення працівників органу поліції, які здійснюють адміністративний нагляд, про зміну місця роботи чи проживання або про виїзд за межі району (міста) у службових справах; 3) порушення заборони виходу з будинку (квартири) у визначений час, який не може перевищувати восьми годин на добу; 4) порушення заборони перебування у визначених місцях району (міста); 5) не реєстрація в територіальному органі (відділі, відділенні) поліції. Кваліфікуючою обставиною визначено повторність вчинення порушення правил адміністративного нагляду протягом 1 року після накладення адміністративного стягнення. За кожним випадком виявленого порушення правил адміністративного нагляду працівник поліції складає протокол установленної форми, передбаченої статтями 254 – 256 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Кримінальна відповідальність за порушення правил адміністративного нагляду передбачена статтею 395 Кримінального кодексу України і настає у разі:

- самовільного залишення піднаглядним місця проживання з метою ухилення від нагляду;

- неприбуття без поважних причин у встановлений строк до обраного місця проживання особи, щодо якої встановлено адміністративний нагляд у разі звільнення з місць позбавлення волі.

ГЛАВА 11. ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ ТА СУСПІЛЬСТВА

11.1. Взаємодія поліції з органами виконавчої влади

Ефективне виконання покладених на поліцію завдань можливе лише за умови тісної співпраці з іншими органами виконавчої влади. Відповідно до статті 5 закону України «Про Національну поліцію» «поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до закону та інших нормативно-правових актів». Національна поліція під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами та організаціями.

В адміністративно-правовій науці під *органом виконавчої влади* визнають частину державного апарату (організацію), яка має власну структуру та штат службовців і в межах установленної компетенції здійснює від імені й за дорученням держави функції державного управління в економічній, соціально-культурній, адміністративно-політичній сферах суспільного життя. В юридичній науці існують різні класифікації органів виконавчої влади. За однією з найпоширеніших класифікацій останні поділяються на такі види органів виконавчої влади: 1) органи виконавчої влади вищого рівня – Кабінет Міністрів України; 2) органи виконавчої влади центрального рівня (центральні органи виконавчої влади) – міністерства, державні комітети(державні служби) та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом; 3) органи виконавчої влади місцевого або територіального рівня (місцеві або територіальні органи виконавчої влади) – місцеві державні адміністрації та територіальні органи центральних органів виконавчої влади.

Говорячи про взаємодію поліції з органами виконавчої влади, слід перш за все визначити поняття «взаємодія». Взагалі взаємодія – це «процес взаємного впливу тіл одного на одне, всякий зв'язок і ві-

дношення між матеріальними об'єктами і явищами. Взаємодію можна розуміти і як узгодження зусиль (дій) двох або більше учасників для спільного вирішення конкретного завдання. Зі змістовної точки зору *взаємодія полягає* в узгоджених за метою, місцем і часом зусиллях та у взаємній допомозі для досягнення завдань, що стоять перед взаємодіючими суб'єктами. Для нас прийнятним буде і таке визначення: «*Взаємодія – певна організаційна діяльність, що передбачає узгоджені за завданнями, напрямками і часом різноманітні дії в інтересах досягнень спільної мети*».

Відповідно до закону України «Про Національну поліцію» діяльність поліції спрямовує та координує **Кабінет Міністрів України**. Згідно з Конституцією України Кабінет Міністрів України серед інших завдань також забезпечує здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина; здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю; спрямовує і координує роботу Міністерств (в тому числі й Міністерства внутрішніх справ).

У сферах правової політики, законності, забезпечення прав і свобод людини та громадянина Кабінет Міністрів України: проведення державної правової політики; здійснює контроль за додержанням законодавства органами виконавчої влади, їх посадовими особами; вживає заходів щодо захисту прав і свобод, гідності, життя і здоров'я людини та громадянина від протиправних посягань, охорони власності та громадського порядку, забезпечення пожежної безпеки, боротьби зі злочинністю, запобігання і протидії корупції; організовує фінансове і матеріально-технічне забезпечення діяльності правоохоронних органів та членів їх сімей; забезпечує координацію та контроль за діяльністю органів виконавчої влади щодо запобігання і протидії корупції тощо.

Особливе місце у взаємодії поліції з *органами виконавчої влади центрального рівня належить саме взаємодії з Міністерством внутрішніх справ України*. Хоча поліції – центральний орган виконавчої влади, її діяльність спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України. Саме МВС є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і дер-

жави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг.

Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, також реалізовує повноваження, делеговані їй відповідною радою. До завдань місцевих державних адміністрацій на відповідній території Конституцією України віднесено забезпечення виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади; законності і правопорядку; додержання прав і свобод громадян тощо. Відповідно до закону України «Про місцеві державні адміністрації» до відання місцевих державних адміністрацій у межах і формах, визначених Конституцією і законами України, належить вирішення питань забезпечення законності, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян.

Серед органів виконавчої влади особливе місце у взаємодії з поліцією відведено *правоохоронним органам* - державним органам, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Законодавство України не закріплює ні однакового визначення цього поняття, ні вичерпного переліку правоохоронних органів України. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» відносить до правоохоронних органів органи прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи та установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні та правоохоронні функції. Завдання, функції, засади організації та діяльності, компетенція та структура кожного правоохоронного органу регламентуються відповідним нормативно-правовим актом. Поліція взаємодіє з іншими правоохоронними органами як на центральному, так і на місцевому рівнях.

Головна мета взаємодії – забезпечення єдності дій, взаємодопомоги і об'єднання зусиль для успішного вирішення спільних завдань. При цьому взаємні дії повинні бути чітко узгоджені як за цілями та завданнями, так і за місцем та часом проведення спільних заходів. Під час здійснення взаємодії поліція, з одного боку, сприяє

органам виконавчої влади у забезпеченні захисту прав і свобод громадян, законності та правопорядку, боротьбі зі злочинністю, з іншого, може використовувати органи виконавчої влади для виконання поставлених перед нею завдань у порядку, встановленому законодавством.

Взаємодія поліції з органами виконавчої влади забезпечується: - єдиним розумінням поставлених перед ними завдань; - досконалим знанням учасниками взаємодії своїх обов'язків та компетенції; - чітким розподілом відповідних повноважень; - знанням оперативної обстановки та своєчасним реагуванням на зміни в цій обстановці; - постійним і безперервним зв'язком, взаємним обміном інформацією.

Порядок взаємодії поліції з органами виконавчої влади регламентується законом та підзаконними нормативно-правовими актами. Так, Інструкція про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події затверджена наказом МВС України від 22.08.2016 р. №859, а Порядок взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України, затверджений наказом МВС України від 25.11.2016 р. №1250. Цей Порядок визначає організаційні та процедурні питання взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з Національною поліцією України, Державною міграційною службою України, Адміністрацією Держаної прикордонної служби України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України, у процесі формування та реалізації державної політики у відповідних сферах.

11.2. Взаємодія поліції з органами місцевого самоврядування

Місцевий рівень суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави охоплює місцеві державні адміністрації, територіальні підрозділи відповідних органів державної влади (тобто державних суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави) та органи місцевого самоврядування. Зважаючи на необхідність якісної реалізації

державної політики у правоохоронній сфері не лише на загальнодержавному, а й на регіональному рівнях, наразі є актуальним аналіз повноважень органів місцевого самоврядування, які в межах Конституції та законів України уповноважені вирішувати питання місцевого значення, в тому числі й ті, що пов'язані з налагодженням взаємодії з органами поліції.

Відповідно до законодавства *місцеве самоврядування* - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання територіальних громад самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України. Слід звернути увагу на те, що в законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» надається лише визначення місцевого самоврядування, тлумачення ж поняття органів місцевого самоврядування відсутнє. У частині 2 статті 2 цього нормативно-правового акта зазначено, що місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами як безпосередньо, так і через відповідні ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад. Відповідно до статті 5 закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» система місцевого самоврядування включає: територіальну громаду, сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад, органи самоорганізації населення.

Самоврядна (місцева) влада є специфічною формою публічної влади, яка виникає у результаті децентралізації державної влади, тобто концентрації певних владних повноважень у територіальній громаді, які вона повинна реалізувати з урахуванням як місцевих інтересів, так і загального політичного курсу держави. Звісно, що *самоврядній (місцевій) владі притаманні ознаки*, наявність яких відрізняється від державної влади, зокрема: а) виділяється в системі публічної влади у формі публічної самоврядної влади з огляду на існування недержавних інтересів – інтересів місцевого характеру; б) характеризується більшою часткою демократизму, ніж влада державна, тому що її первинним суб'єктом є територіальні громади; в) має підзаконний характер; г) має структурну організацію, представлену безпосередньо територіальними громадами та органами, що ство-

рюються ними безпосередньо і діють опосередковано, від їх імені; д) підсилює процеси децентралізації та деконцентрації державної влади, робить публічну владу такою, що більш наближена до людей [161, С. 4-11].

Ефективне місцеве самоврядування має бути спрямоване на задоволення потреб населення, серед яких однією з основних є потреба у безпеці, забезпеченні прав, свобод та законних інтересів громадян, запобіганні всім формам нападів, насильницьких дій, агресії у будь-якому вияві. Отже, на органи місцевого самоврядування покладається обов'язок щодо реалізації у межах наданих їм чинним законодавством повноважень правоохоронної функції держави шляхом налагодження взаємодії з органами поліції. Характерною особливістю органів місцевого самоврядування як суб'єктів забезпечення правопорядку (що відрізняє їх від державних суб'єктів) є те, що вони виконують покладені на них обов'язки не на державному, а на місцевому рівні, тобто вживають заходів щодо задоволення інтересів та потреб у безпеці відповідної територіальної громади.

Однією з функцій, властивих органам місцевого самоврядування є правоохоронна функція, що полягає у сприянні охоронні громадського порядку, який забезпечується діяльністю всієї системи правоохоронних та судових органів, державних служб, інспекцій, наділених повноваженнями нагляду та контролю за дотриманням законодавства [162, С. 175].

Відповідно до статті 6 Кодексу України про адміністративні правопорушення органи місцевого самоврядування уповноважені розробляти і здійснювати заходи, спрямовані на запобігання адміністративним правопорушенням, виявлення й усунення причин та умов, які сприяють їх вчиненню, на виховання громадян у дусі високої свідомості і дисципліни, суворого додержання законів України. Серед питань, що належать до виключної компетенції органів місцевого самоврядування є таке право, як заслуховування інформації прокурорів та керівників органів поліції про стан злочинності, боротьби зі злочинністю, охорони публічного порядку та результати діяльності на відповідній території.

Створення належних умов для реалізації правоохоронної функції держави передбачає налагодження дієвої взаємодії органів місцевого самоврядування з усіма суб'єктами, на яких покладено обов'язок щодо реалізації зазначеної функції, у першу чергу, з органами поліції. Необхідною складовою діяльності органів місцевого

самоврядування є сприяння діяльності правоохоронних органів (зокрема органів поліції), які є основними суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави. Це завдання має вирішуватися, серед іншого, шляхом налагодження взаємодії між органами місцевого самоврядування і територіальними підрозділами органів поліції. У процесі такої взаємодії мають здійснюватися заходи, спрямовані на реалізацію повноважень місцевого самоврядування у сфері забезпечення законності, правопорядку, прав і свобод громадян, запобігання та протидії корупції, протидії та запобігання правопорушенням на території певної адміністративно-територіальній одиниці тощо.

У процесі організації зазначеного виду взаємодії мають бути виконані такі завдання: - виявлення нових форм і методів взаємодії місцевого самоврядування та органів поліції; - прогнозування стану злочинності та основних факторів, що впливають на неї, визначення системи заходів впливу в регіоні та окремих його районах; - випереджувачий розвиток системи заходів протидії злочинності; - вдосконалення системи заходів профілактичної та виховної роботи з різними категоріями населення, насамперед неповнолітніми та молоддю; - вдосконалення організації системи правоохоронних органів у частині виконання профілактичних завдань та реалізації функцій протидії злочинності; - розвиток міжрегіонального співробітництва у сфері протидії злочинності; - апробування і наступне широке впровадження нетрадиційних форм і методів боротьби зі злочинністю, які довели свою ефективність; - формування системи правового виховання населення; сприяння участі громадян та їх об'єднань у боротьбі зі злочинністю; - створення інформаційного комплексу, що забезпечуватиме адекватне сприйняття населенням криміногенної обстановки [163, С. 96 – 100].

Серед основних *організаційних форм взаємодії між органами поліції та органами місцевого самоврядування* слід виділити такі: засідання (організаційні та робочі); спільні наради; міжвідомчі робочі групи; доповіді; спільна діяльність з підготовки проектів нормативних правових актів, що стосується питань боротьби зі злочинністю та правопорушеннями; спільне розроблення проектів нормативно-правових документів (утому числі двосторонніх планів взаємодії) та управлінських рішень; спільна реалізація управлінських рішень; проведення узгоджених заходів (утому числі круглих столів, семінарів, конференцій); обмін інформацією про стан злочинності, боротьби зі злочинністю та правопорушеннями, щодо запобіган-

ня злочинам та інших питань правоохоронної діяльності; аналітична діяльність тощо.

Для вибору найбільш оптимальних заходів забезпечення публічного порядку на території органу місцевого самоврядування необхідно враховувати ряд таких чинників, як особливості адміністративно-територіальної одиниці – територія, кількість населення, його демографічний склад, соціально-економічна інфраструктура території, наявність транспортних мереж, поширеність правопорушень, присутність криміногенного елементу тощо [164, С. 85 -88]. Таким чином, саме врахування під час організації взаємодії органів поліції з органами місцевого самоврядування чинників та специфічних особливостей, притаманних конкретній території, дозволить розробити ефективні програми протидії злочинності та забезпечення публічного порядку на території відповідної адміністративно-територіальній одиниці, вжити дієвих заходів щодо поліпшення стану правопорядку на рівні окремого регіону. Відповідно до закону України «Про Національну поліцію» (стаття 88) керівники територіальних органів поліції повинні не менше 1 разу на 2 місяці проводити відкриті зустрічі з представниками органів місцевого самоврядування на обслуговуваній території з метою налагодження ефективної співпраці між поліцією та органами місцевого самоврядування і населенням.

11.3. Взаємодія поліції з інституціями громадянського суспільства

Відповідно до закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» утвердження громадянського суспільства визначено одним із важливих напрямів внутрішньої політики нашої держави. Розбудова громадянського суспільства в Україні має орієнтуватися на європейські стандарти забезпечення та захисту прав і свобод людини, зокрема впровадження практики незалежного врядування, доброчесності, відкритості, прозорості та підзвітності інститутів влади, створення умов для різноманіття суспільних інтересів, у тому числі економічних, екологічних, соціальних, культурних, релігійних, територіальних тощо, і форм їх вираження (громадські ініціативи, суспільні рухи, асоціації, об'єднання).

Необхідною гарантією демократичного розвитку держави є утворення громадянського суспільства шляхом створення умов для

забезпечення широкого представництва інтересів громадян в органах державної влади та місцевого самоврядування, посилення впливу інституцій громадянського суспільства на прийняття важливих управлінських рішень, запровадження безперервної практики проведення консультацій органів державної влади та місцевого самоврядування із громадськістю з найбільш актуальних питань розвитку держави й суспільства (як загальнодержавного, так і місцевого значення). Одним із таких питань є забезпечення законності та правопорядку, охорона та захист прав і свобод людини та громадянина, протидія правопорушенням, тобто реалізація правоохоронної функції держави в межах, передбачених відповідними нормативно-правовими актами.

Основним нормативно-правовим актом, норми якого визначають принципи, пріоритети та завдання державної політики у сфері розвитку громадянського суспільства, є Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затверджена указом Президента України від 24.03.2012 року №212. У цьому нормативно-правовому акті закріплені ключові концептуальні, взаємно доповнюючі напрями діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо створення належних умов для розвитку громадянського суспільства, зокрема мета, пріоритети, принципи, завдання державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. Аналіз основних пріоритетів державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні дозволив виокремити ті з них, що мають безпосереднє відношення до реалізації правоохоронної функції держави інституціями громадянського суспільства.

Дотримання організаційних умов участі громадськості у формуванні державної політики у правоохоронній сфері досягається шляхом: 1) сприяння органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування в реалізації процедур залучення громадськості до формування і реалізації державної політики у правоохоронній сфері (в тому числі її регіональному аспекті); 2) запровадження практики проведення консультацій з громадськістю під час прийняття рішень виконавчої влади та місцевого самоврядування з питань, які мають безпосереднє відношення до практичної діяльності щодо реалізації правоохоронної функції держави; 3) забезпечення публічності всіх етапів підготовки та прийняття управлінських рішень органами виконавчої влади і місцевого самоврядування, надання доступу до ін-

формації, яка висвітлює діяльність зазначених органів та містить відомості про рішення, що були ними ухвалені; 4) підвищення рівня прозорості та відкритості діяльності владних органів у результаті вдосконалення існуючих механізмів електронного врядування та електронної демократії; 5) своєчасного оприлюднення проектів нормативно-правових актів, положення яких регулюють питання, пов'язані зі здійсненням правоохоронної діяльності, підтримання законності та правопорядку; 6) сприяння роботі громадських рад та інших консультативно - дорадчих органів при органах виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; 7) створення умов для проведення громадських експертиз діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських антикорупційних експертиз проектів нормативно-правових актів та забезпечення врахування їх рекомендацій тощо.

Забезпечення безпеки та публічного порядку, вирішення проблеми профілактики правопорушень вимагає посилення активізації діяльності суспільства, оскільки ці завдання неможливо вирішити силами лише органів поліції. Громадськість має потужний антикриміногенний потенціал, використання якого є вкрай актуальним для сучасної України. Тому на тлі обмежених фінансових, кадрових, матеріально-технічних та інших можливостей правоохоронних органів у запобіганні злочинності ініціювання активізації процесу залучення громадськості до профілактики злочинів розглядається як вчасний та обґрунтований крок [165, С.265]. У зв'язку з цим важливого значення набуває оптимізація існуючої сьогодні моделі взаємодії органів поліції та громадськості, що дозволить поліпшити забезпечення належного рівня правопорядку як на державному, так і на регіональному рівні, а також сприятиме усуненню причин та умов вчинення правопорушень.

Серед пріоритетних *напрямів реалізації інституціями громадянського суспільства правоохоронної функції держави* (як самостійно, так і спільно з іншими суб'єктами), які визначені на законодавчому рівні, слід виділити такі: забезпечення державної безпеки; охорона державного кордону та забезпечення встановлення прикордонного режиму; протидія правопорушенням (зокрема тероризму, корупції та торгівлі людьми); протидія насильству в сім'ї; забезпечення безпеки дорожнього руху тощо. Реалізація зазначених напрямів може відбуватися в таких формах: участь в діяльності громадських організацій правоохоронної спрямованості; індивідуальна (не-

формальна) реалізація громадянського обов'язку. Зазначені форми можуть бути застосовані як у результаті налагодження взаємодії з правоохоронними органами, так і шляхом здійснення безпосередньої участі у правоохоронній діяльності в межах наданих законодавством повноважень. Більш детально особливості кожної з наведених форм розглянуті в монографії «Адміністративно-правове регулювання охорони громадського порядку в регіоні» [166, С. 134 – 158].

Необхідною передумовою налагодження діалогу між органами поліції та населенням є забезпечення такого рівня довіри громадськості до органів поліції та їх працівників, за якого населення буде активно брати участь у вирішенні проблем, пов'язаних із забезпеченням правопорядку на певній території. *Забезпечення довіри населення до органів поліції* вимагає інтеграції органів поліції у суспільство, підвищення якості послуг, що надаються суспільству, шляхом вжиття відповідних заходів. Важливого значення набуває участь представників громадськості в аналізі оперативної обстановки, її оцінки, в результаті чого має здійснюватися спільне з органами поліції планування заходів правоохоронної спрямованості, обговорення можливих моделей розстановки сил і засобів взаємодіючих сторін та погодження найбільш оптимальних із них. Активна участь громадськості у плануванні дозволить органам поліції більш активно залучати населення до спільного здійснення заходів щодо охорони публічного порядку, забезпечення публічної безпеки та профілактики правопорушень. Також необхідно звернути увагу на необхідність налагодження постійного інформаційного обміну між органами поліції та населення, особливо це стосується зацікавлення громадськості в інформуванні органів поліції про вчинені правопорушення або ті, що готуються.

Щоби взаємодія поліції з населенням дала бажані наслідки у сфері охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю, її треба будувати відповідно до науково обґрунтованих *принципів*, як основних положень, які відображають найбільш суттєві, головні сторони і прояви взаємодії, оснований на використанні знання та практичного досвіду взаємостосунків органів правопорядку і громадськості. Принципи формуються в результаті пізнання природи й механізму взаємодії, вони відображають зміст і взаємозв'язки основних компонентів взаємодії як системи. Ці принципи можна поділити на дві групи: загальні та спеціальні (їх ще називають організаційно-технічними) принципи взаємодії [167].

До загальних принципів взаємодії поліції та населення належать такі принципи, як: добросовісність; принцип дотримання прав людини і громадянина; принцип гуманізму; принцип справедливості; принцип науковості; принцип комплексності; принцип правової упорядкованості; принцип законності; принцип рівності; принцип гласності; принцип плановості. Групу спеціальних або організаційно-технічних принципів можна розділити на дві підгрупи: принципи побудови системи взаємодії та принципи здійснення процесу взаємодії. До принципів побудови системи взаємодії можна віднести: принцип спільності інтересів; принцип функціональності; принцип нормованості; принцип спеціалізованості. До першої групи спеціальних принципів взаємодії поліції та населення можна також віднести принципи ієрархічності, територіальності й інші. У свою чергу, до принципів здійснення процесу взаємодії (друга група організаційно-технічних принципів) можна віднести: принцип безперервності; принцип скоординованості дій; принцип маневреності; принцип відповідальності за виконання зобов'язань під час взаємодії; принцип заохочення. До принципів здійснення процесу взаємодії можна також віднести і принципи цілеспрямування; свободи обговорення проблем, які мають взаємний інтерес; поваги позицій і точку зору суб'єктів взаємодії тощо.

Важливого значення набуває вироблення дієвого та неупередженого механізму оцінювання ефективності діяльності органів поліції, складовою якого обов'язково має бути оцінювання населення. Одним із критеріїв оцінювання населення ефективності діяльності працівників органів поліції має стати здатність правоохоронців працювати на виявленнях та вирішеннях проблем, що стоять перед населенням дільниці, залучати населення до заходів щодо підтримання правопорядку, забезпечення громадської безпеки та профілактики правопорушень [168, С.14 – 17]. Тобто на даному етапі має здійснюватися безперервне неупереджене оцінювання громадськістю якості діяльності органів поліції щодо створення безпечних умов для громадян. Дійсно, відповідно до закону України «Про Національну поліцію» (стаття 11) діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб. Рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Абсолютне право людини – це право людини, яке у жодному випадку не може бути обмежено.

Адміністративна дільниця – частина території адміністративної зони. Яка наказом відділу (відділення) поліції закріплюється за дільничним офіцером поліції.

Адміністративна діяльність Національної поліції України – це урегульована нормами адміністративного права державно-владна, підзаконна, організаційно-розпорядна діяльність, спрямована: на надання поліцейських послуг у сферах охорони прав і свобод людини та на впорядкування внутрішньо системних поліцейських відносин і забезпечення чіткої організації та функціонування всієї системи Національної поліції.

Адміністративна діяльність поліції щодо протидії нелегальній міграції – це врегульована нормами адміністративного права, підзаконна, державно-владна, виконавчо-розпорядча діяльність, спрямована на попередження нелегальної міграції, виявлення нелегальних мігрантів, їх затримання, забезпечення притягнення до адміністративної відповідальності, виявлення й усунення причин та умов, що сприяють нелегальній міграції.

Адміністративна зона – територія, що обслуговується відділом (відділенням) поліції (три-чотири адміністративні дільниці), межі якої визначаються начальником відділу (відділення) поліції.

Адміністративне затримання – це короткочасне обмеження волі правопорушників, пов'язане з примусовим утримуванням їх протягом установленого законом терміну в спеціальних приміщеннях поліції.

Адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі – це система тимчасових примусових профілактичних заходів спостереження і контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що здійснюються органами поліції. Він устанавлюється з метою запобігання вчиненню злочині окремими особами, звільненими з місць позбавлення волі, і здійснення виховного впливу на них.

Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції - це врегульована нормами адміністративного права (законом та іншими нормативними актами) діяльність уповноваженого структурного підрозділу поліції, посадової особи щодо вирішення індивідуальних

адміністративних справ (спорів), пов'язаних з адміністративно-правовими відносинами громадянина або недержавної організації з державним органом (його посадовою особою) при здійсненні цим органом публічної (виконавчої) влади.

Акти управління – це правова форма виконавчо-розпорядчої діяльності поліції. Вони приймаються у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності на підставі закону і є односторонніми владними приписами, які спрямовані на встановлення, зміну й припинення конкретних правових відносин або містять обов'язкові для підпорядкованих по службі осіб і органі поліції правила (норми) організації забезпечення публічної безпеки та порядку.

Боєприпаси – спеціально виготовлені вироби одноразового використання, які призначені забезпечити ураження цілей в умовах збройної боротьби, самооборони, полювання. Спорту.

Бойова вогнепальна зброя – вогнепальна зброя, призначена для враження людини та (або) техніки.

Взаємодія – певна організаційна діяльність, що передбачає узгоджені за завданнями, напрямками і часом різноманітні дії в інтересах досягнення спільної мети.

Види адміністративної діяльності органів поліції – це такі її складові, здійснення яких спрямоване на виконання конкретних завдань щодо упорядкування однорідних суспільних відносин, врегульованих окремими нормами адміністративного права і здійснюваних структурними підрозділами або окремими групами підрозділів.

Вогнепальна зброя – зброя, яка призначена для ураження цілей снарядами, що одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння металюного заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на визначеній відстані.

Воєнний стан визначено як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або окремих її місцевостях у разі збройної агресії як загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відведення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод

людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Гендерно-обумовлене насильство – це насильство, що вчиняється над особою лише тому, що вона/він належить до тієї або іншої статі.

Громадська безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів, сконцентрованих у його матеріальних і духовних цінностях, від джерел небезпеки природного або штучного характеру під час підготовки та проведення футбольних матчів, за якого забезпечується запобігання загрозам заподіяння шкоди такими джерелами небезпеки.

Дільничний пункт поліції – службове приміщення, яке надається дільничному офіцеру поліції для роботи і прийому громадян.

До несучасної зброї належить вогнепальна і холодна зброя, яка знята з озброєння армії та виробництва і для якої серійно не випускаються боєприпаси; знята з озброєння і яка існує в одиночних екземплярах; виготовлена спеціально для виставок (експонування) в одиночних екземплярах.

Дозвільна система – це особливий порядок виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, обліку і використання спеціально визначених предметів, матеріалів і речовин, а також відкриття та функціонування окремих підприємств, майстерень і лабораторій з метою охорони інтересів держави та безпеки громадян.

Дозвільні органи – суб'єкти надання адміністративних послуг, їх посадові особи, уповноважені відповідно до закону видавати документи дозвільного характеру.

Досудове розслідування – це окрема стадія кримінального процесу, початком якої є внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і яка закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Екстремальні ситуації – це неочікувані, раптово виникаючі небезпечні обставини, які характеризуються невизначеністю, складністю прийняття рішення, гострою конфліктністю, стресовим станом та несуть загрозу життю і здоров'ю працівника, вимагають максимальної мобілізації резервних можливостей його організму.

Забезпечення законності в діяльності поліції – це формування такого адміністративно-правового режиму в суспільстві, за якими поліція у процесі виконання функцій забезпечення прав і свобод громадян, підтримання публічної безпеки і порядку, протидії злочинності зобов'язана, з одного боку, реалізувати свою діяльність на основі норм чинного законодавства, а з іншого, - здійснювати контроль та нагляд за діяльністю посадових осіб і громадян щодо виконання загальнообов'язкових правил з метою забезпечення правопорядку в державі.

Завдання Національної поліції України – це надання поліцейських послуг у сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави; протидії злочинності, а також надання послуг з допомоги особам, які з особистих економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Загальна профілактична робота – комплекс заходів, спрямованих на виявлення причин та умов, які призводять до скоєння правопорушень, їх усунення в межах своєї компетенції, проведення профілактично-роз'яснювальної роботи серед громадян.

Законність – це принцип, обов'язкова вимога, правовий режим точного та неухильного дотримання, виконання і застосування суб'єктами права вимог законів та оснований на них інших правових актів усіма учасниками суспільних відносин у всіх сферах суспільного життя, за допомогою якого забезпечуються реалізація прав та виконання обов'язків.

Затримання у кримінальному провадженні – тимчасовий заповіжний захід, який застосовується в особливих випадках і за визначеною Кримінальним процесуальним кодексом України процедурою і полягає в обмеженні права особи на свободу.

Заява (клопотання) – звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності, народних депутатів Ук-

раїни, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності.

Звіт дільничного офіцера поліції перед населенням – форма профілактичної роботи, яка охоплює систематичне доведення до відома громадян інформації про стан правопорядку на адміністративній одіяльниці, заходи, які вживаються відділом (відділенням) поліції щодо попередження правопорушень з метою підвищення авторитету і довіри населення до його діяльності.

Індивідуальна профілактична робота – комплекс заходів щодо конкретних осіб, схильних до вчинення правопорушень, та осіб, які перебувають на обліках в органах поліції з метою попередження вчинення ними злочинів та інших правопорушень.

Катування (міжнародний термін) – будь-яка дія, якою будь-якій особі навмисне заподіюється сильний біль або страждань, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи зізнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу або за будь-яких причин, що ґрунтується на дискримінації будь-якого характеру, коли такий біль або страждання заподіюються державною посадовою особою або іншою особою, яка виступає як офіційна, чи з їх підбурювання, чи з їх відома або мовчазної згоди.

Катування (національний термін) – умисне заподіяння сильного фізичного болю чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або іншу особу.

Клопотання – письмове звернення з проханням при визнанні за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

Контракт про проходження служби в поліції – це письмовий договір, що укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає поліція, для визначення правових відносин між сторонами.

Контрольно-наглядова діяльність поліції – це правова форма діяльність органів та підрозділів поліції, що виражається у здійсненні юридичних дій у справі спостереження і перевірки відповідності

виконання і додержання підконтрольними їм суб'єктами правових розпоряджень та припинення правопорушень певними організаційно-правовими засобами.

Ліцензування – засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, спрямований на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів.

Масові заходи – це захід громадсько-політичного, релігійного, спортивного, культурно-видовищного характеру за участю значної кількості громадян, що проводяться з нагоди визначення офіційних (державних), професійних, релігійних свят, пам'ятних дат, а також за ініціативою політичних партій, рухів, громадських об'єднань, релігійних конфесій, громад, окремих громадян, спортивних організацій, закладів культури тощо.

Механізм протидії нелегальній міграції - це функціонування взаємодіючих організаційно-структурних формувань, які з допомогою своєї компетенції реалізують правові акти щодо протидії нелегальній міграції.

Мисливська вогнепальна зброя – вогнепальна зброя, призначена для ураження тварин і птахів під час полювання.

Місцеве самоврядування – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання територіальних громад самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.

Нагляд – це сукупність безперервних дій зі спостереження за додержанням законності у відповідних суспільних відносинах, які здійснюються компетентними на те органами із застосуванням наданих їм законодавчим актом повноважень і спрямовані на попередження, виявлення і припинення порушень, а також притягнення порушників до відповідальності, однак без втручання в господарську діяльність піднаглядних об'єктів.

Надзвичайна ситуація – це обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження

або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності.

Надзвичайна обстановка для органів поліції – це така обстановка, за якої явища, що виникають чи надходять, події соціального (криміногенного і не криміногенного характеру), природного, біологічного, техногенного та іншого походження характеризуються підвищеним ступенем небезпеки умовам життєдіяльності населення, а усунення їх негативних наслідків покладається на уповноважені органи та підрозділи поліції.

Надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях під час виникнення надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або в разі спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів влади, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї відносно іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини і громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному стану.

Національна безпека України – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам.

Національна поліція України – центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Нелегальна (незаконна) міграція – незаконне переміщення через держаний контроль, тобто поза пунктами пропуску або з приховуванням від прикордонного та митного контролю, з використанням підроблених документів, візи або без тих, самостійно чи за допомогою третіх осіб, а також проживання на території країни без належного дозволу компетентних державних органів.

Нелегальний мігрант – іноземець або особа без громадянства, які перетнули державний кордон поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але з уникненням прикордонного контролю і невідкладно не звернулися із заявою про надання статусу біженця чи отримання притулку в Україні, а також ті, які законно прибули до України, але після закінчення визначеного їм терміну перебування втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від виїзду з України.

Органи виконавчої влади – частина державного апарату (організація), яка має власну структуру та штат службовців і в межах установленної компетенції здійснює від імені й за дорученням держави функції державного управління в економічній, соціально-культурній, адміністративно-політичній сферах суспільного життя.

Органи ліцензування – орган виконавчої влади, визначений Кабінетом Міністрів України, або уповноважений законом державний колегіальний орган.

Охолощена зброя – пристрої, виготовлені шляхом спеціального пристосування конструкції стрілецької вогнепальної зброї до стрільби лише холостими патронами, з яких неможливо зробити постріл снарядів, що має достатню вражаючу здатність.

Охорона прав людини – це комплекс заходів, що здійснюються уповноваженими на те органами, які забезпечують безперешкодну можливість людей реалізувати свої права на власний розсуд, вимагати від інших дотримання власних прав, а також можливість захищати порушені права.

Паспорт на адміністративну дільницю – документ, який ведеться дільничним офіцером поліції з метою накопичення інформації про адміністративну дільницю. У ньому фіксуються такі дані: схема розташування дільниці, соціально-економічні, демографічні

та інші особливості дільниці, стан злочинності та громадського порядку, наявність патрульних нарядів та громадських формувань, які беруть участь в охороні громадського порядку, профілактиці правопорушень, інші відомості та інформація, необхідна для виконання покладених на нього обов'язків.

Повноваження Національної поліції України – це закріплене нормами чинного законодавства України та зумовлене предметом відання коло прав та обов'язків Національної поліції України.

Поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.

Поліція особливого призначення (КОРД) – підрозділ Національної поліції для вирішення надзвичайних ситуацій, рівень яких є настільки високим і складним, що може перевищити можливості сил оперативного реагування чи оперативно-розшукових підрозділів.

Права людини – це певні можливості людини, необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах та об'єктивно зумовлені досягнутим рівнем розвитку людства (економічним, духовним, соціальним), які мають бути однаковими для всіх людей.

Правове регулювання адміністративної діяльності Національної поліції – це впорядкування суспільних відносин, що виникають у процесі діяльності Національної поліції України, за допомогою правових норм їх охорони та розвитку.

Правоохоронні органи – державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Правопорядок – система суспільних відносин, які врегульовані нормами права.

Принижуюче гідність поводження чи покарання – це погане поводження такого роду, яке спрямоване на те, щоб викликати у жертв почуття страху, пригніченості та неповноцінності з метою образити, принизити або зламати їхній фізичний та моральний опір.

Принципи адміністративної діяльності Національної поліції – це основні ідеї та положення, що закріплюються нормативно і покладаються в основу її здійснення.

Проведення у справах про адміністративні правопорушення, підвідомчі органам поліції – комплекс взаємозалежних і взаємообумовлених процесуальних дій, спрямованих на своєчасне,

всебічне, повне та об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, розгляд її в точній відповідності з законодавством, забезпечення виконання постанови, а також виявлення причин і умов, що спричиняють вчиненню адміністративних правопорушень, які здійснюються спеціально уповноваженими посадовими особами органів поліції з метою охорони прав і законних інтересів громадян, охорони власності, виконання завдань з охорони публічної безпеки і порядку.

Пропозиція (зауваження) – звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства.

Протидія нелегальній міграції – це система правових та організаційних заходів, здійснюваних уповноваженими органами державної влади з метою впливу на суспільні відносини у сфері міграції, попередження, виявлення, припинення порушень міграційного законодавства, притягнення винних осіб до відповідальності, виявлення й усунення причин та умов, що спричиняють нелегальній міграції.

Профілактична робота дільничних офіцерів поліції здійснення організаційно-практичних заходів щодо проведення загальної та індивідуальної профілактики правопорушень на адміністративній дільниці.

Профілактичний облік – комплекс заходів щодо запобігання, попередження, фіксації та припинення протиправних дій, а також взяття на облік і накопичення відомостей щодо категорії осіб, які проживають на адміністративній дільниці та підлягають контролю з боку дільничного офіцера поліції.

Профілактичний обхід адміністративної дільниці – форма загальної профілактичної роботи дільничним офіцером поліції, яка поєднує відвідування установ, організацій, підприємств, помешкань громадян, осіб, які перебувають на профілактичних обліках в органах поліції, установлення довірчих стосунків з населенням з метою отримання необхідної інформації.

Психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно

спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю.

Публічно-сервісна діяльність Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України в широкому розумінні – це нормативно визначена діяльність спеціально створеної державної інституції, яка спрямована на виконання завдань і функцій держави щодо забезпечення прав і свобод людини, а також захист інтересів суспільства й держави, підтримання публічного порядку та безпеки, протидії злочинності.

Публічно-сервісна діяльність Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України у вузькому розумінні – це діяльність, спрямована на надання публічних послуг у сфері публічної безпеки й порядку, що здійснюється за заявою фізичних і юридичних осіб та спрямована на набуття, зміну або припинення прав чи обов'язків у відповідній сфері публічних відносин.

Пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні – державна установа, призначена для тимчасового тримання іноземців та осіб без громадянства, стосовно яких судом прийнято рішення про примусове видворення; стосовно яких судом прийнято рішення про затримання з метою ідентифікації та забезпечення примусового видворення, а також затриманих за рішенням суду до завершення розгляду заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні.

Реальна загроза вчинення насильству в сім'ї – погроза вчинення насильства в сім'ї, якщо є реальні підстави очікування її виконання.

Сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру відносно дитини, яка є членом цієї сім'ї.

Скарга – звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Служба в поліції – державна служба особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень.

Службова дисципліна в органах Національної поліції - суворе і точне виконання поліцейськими згідно з порядком і правилами, встановленими законодавством України, присягою, статутами, відомчими нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України, наказами керівництва структурних органів поліції, що видаються в межах їх повноважень, службових обов'язків, реалізація ними своїх повноважень і додержання обмежень на посаді у процесі своєї службової діяльності.

Спеціальна адміністративна скарга – це різновид адміністративної скарги, в якій оскаржено рішення державного органу або місцевого самоврядування, громадської організації чи посадової особи, порядок провадження за якого регламентований спеціальними нормативно - правовим актом, в якому чітко визначені адресат, порядок і строки як подачі, так і розгляду скарги, а також повноваження органу, що розглядає справу за скаргою щодо прийняття рішення за результатами її перевірки.

Стадія провадження – порівняно самостійна частина провадження, яка поряд з його загальними завданнями має властиві тільки їй завдання, документа й інші особливості.

Схема місця дорожньо-транспортної пригоди – графічне зображення місця дорожньо-транспортної пригоди з відображенням і фіксацією на ньому всіх об'єктів та обставин, що стосуються події та можуть мати значення для об'єктивного визначення її причин, яке оформляється на місці пригоди і підписується її учасниками.

Фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності.

Форми адміністративної діяльності поліції – це сукупність однорідних за своєю правовою природою і характером груп адміністративних дій, які провадяться з метою забезпечення публічної безпеки та порядку.

Холодна зброя – предмети і пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового заповодія шляхом безпосередньої дії тяжких (небезпечних для життя в момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень, дія яких ґрунтується на використанні м'язової сили людини.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ
ДЖЕРЕЛ:**

1. Безпалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави. Харків: Ніка Нова, 2004., С. 29.
2. Конституція України: закон України від 28.06.1996 року №254к/96-ВР// Відомості Верховної ради України. - 1996.- №30.- С.141.
3. Куліш А.М. Правоохоронна система України: адміністративно-правові засади організації та функціонування: дис.. д-ра юридичних наук: 12.00.07. Харків, 2009, С.164 – 165.
4. Бандурка О.М. теорія і практика управління органами внутрішніх справ України: монографія. Харків, Вид-во нац. університету внутр.. справ, 2004, С.28 – 32.
5. Безпалова О.І. Правові форми реалізації правоохоронної функції держави: адміністративно-правовий аспект. Митна справа, 2013. Спецвипуск №2, С.402 – 409.
6. Гусаров С.М. адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ України: навчальний посібник. Харків: Ніка Нова, 2011, С.33.
7. Белєвцова В.В. Правове регулювання міжнародних міграційних процесів . Інформація і право, №2(25), 2018 р. – С.103 – 109.
8. Бойчук М.І. сутність меж і обмежень дискреційних повноважень органів внутрішніх справ в контексті принципу верховенства права. Форум права, 2012.- №1, С.112 -121.
9. Шатрава С.О. Дискреційні повноваження працівників ОВС як корупційний ризик в діяльності органів внутрішніх справ. Порівняльно-аналітичне право, 2013.- №2, С.277.
10. Безпалова О.І. Компетенція органів внутрішніх справ України щодо реалізації правоохоронної функції держави. Журнал східноєвропейського права, 2014.- №5, С.17 – 26.
11. Резанов С.А. Адміністративний розсуд в діяльності органів внутрішніх справ: дис.. канд.. юридичних наук: 12.00.07, Херсон, 2011.- С.16,35.
12. Синявська О.Ю. Щодо питання ефективності діяльності органів внутрішніх справ як соціальної системи . Вісник Національного університету внутрішніх справ, 2003. Вип.24, С.295.

13. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків, 2000, С.91.
14. Гусаров С.М. Адміністративно - юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ України: навчальний посібник; Харків: Ніка Нова, 2011. – 360 с.
15. Адміністративна діяльність міліції: підручник/ за загальною ред.. О.М.Бандурки. – Харків: Вид-во Наці. університету внутр.. справ, 2004. – С.3,
16. Макарчук В.В. Місце міграційного права в системі права України. Журнал східноєвропейського права, № 70,- 2019 р.- С. 142 – 147.
17. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ: підручник / за загальною ред.. В.Я.Настюка. Харків: Право, 2013, С.9.
18. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 06.11.2015 №1377.
19. Угода про коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» від 27.11.2014 р./ БД Верховної Ради України «Законодавство України».
20. Питання реформування органів внутрішніх справ України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 р. №1118-р.
21. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 р. №580 / БД Верховної ради України « Законодавство України».
22. Джафарова О.В. Щодо розуміння категорії «публічно-сервісна діяльність Національної поліції // Безпека дорожнього руху: правові та організаційні аспекти; матеріали міжнародної науково-практичної. конференції/ Донецький юридичний інститут МВС України, 2017, С.72 – 73.
23. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство/ за загальною ред.. О.А.Банчук. Київ: Вид-во Москаленко О.М., 2013., С.24.
24. Ластович Д.М. Місце та значення поліцейських послуг в діяльності Національної поліції. Форум права., 2016.- №1, С.141 - 146.

25. Супруновський А.І. Міграційне право в системі права України. Дис..канд. юридичних наук. 12.00.07, Національний університет «Одеська юридична академія», 2001 р. – С.9.
26. Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова КМУ від 28.10.2015 р. // БД Верховної Ради України «Законодавство України».
27. Про затвердження Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі: наказ МВС України, Державного департаменту з питань виконання покарань від 04.11.2003 р. № 1313/203.Офіційний вісник України, 2004р. № 2, С. 103.
28. Про правила дорожнього руху: постанова КМУ від 10.10.2001 р. №1306/ БД Верховної Ради України «Законодавство України».
29. Про утворення територіальних органів з надання сервісних послуг Міністерства внутрішніх справ: постанова КМУ від 28.10.2015 р. №889// БД Верховної Ради України «Законодавство України».
30. Про затвердження Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів: наказ МВС України, Міністерства юстиції України, Верховного суду України, Генеральної прокуратури України від 26.05.2015 р. // БД Верховної Ради України «Законодавство України».
31. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: закон України від 22.06.2000 р. №1835- III. Відомості Верховної ради України, 2000.№40, С. 338.
32. Про затвердження Порядку відбору кадрів на навчання до вищих навчальних закладів МВС України: наказ МВС України від 15.01.2015 р. № 29 // БД Верховної Ради України «Законодавство України».
33. Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських: наказ МВС України від 17.11.2015 р. № 1465// БД Верховної Ради України «Законодавство України».
34. Джафарова О.В. Коментар статті 29 // Закон України «Про Національну поліцію»: науково - практичний коментар / за загальною ред. В.В. Сокурєнка, Харків, 2016, С.125 – 126.

35. Джафарова О.В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: питання теорії та практики: монографія, Харків: Диса - плюс, 2015, 688 с.
36. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі: наказ МВС України від 07.11.2015 р. №1395. Офіційний вісник України, 2015, №88.- Ст. 2964.
37. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ уклад. і головний ред.. В.Т.Бусел, Київ: Ірпінь: Перус, 2005,- С.1425.
38. Ведель Ж. Административное право Франции, 1973 р. – с.12.
39. Батраченко О.В. Поняття та ознаки публічної безпеки та порядку як об'єктів адміністративно-правової охорони. Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія «Право», 2014 р. Вип. 29, С.85.
40. Копотун І.М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони: дис..канд. юридичних наук.12.00.08.Київ, 2008, С.26.
41. Налуцишин В. Проблеми відмежування хуліганства від суміжних злочинів. Вісник прокуратури, 2006, № 5(59), С.46.
42. Кодекс про адміністративні правопорушення: закон України від 07.12.1984 р. №8073// БД Верховної ради України «Законодавство України».
43. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія. : Ю.С. Шемшученко (відповідальний Ред.) та інші, Київ: Укр. енциклопедія, 1998 р. Т.1, С.356.
44. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник, Харків: Консум, 2001.- С.492.
45. Бантишев О.Ф. , Шамара О.В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія. 2-ге видання, Київ: Наук-вид. від НАСБ України, 2010,- С.28.
46. Третяк В.В. Економічна безпека: сутність та умови формування. Економіка і держава, 2010.- №1, С.6.
47. Попов Л.Л., Коренев А.П., Круглов В.А. Адміністративне право і адміністративна діяльність органів внутрішніх справ, 1990.- С.78.

48. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права і держави: навчальний посібник. Вид-во 5-те зі змінами, Київ: Атіка, 2001 р.- С.53.
49. Соловйов В.М. Поняття та сутність правового регулювання державного управління України. Університетські наукові записки, 2007.- №3(23), С.27.
50. Семіног О.О. правове регулювання паспортно-візової системи України. Право і безпека, 2010 р. № 2(34). – С.30.
51. Фатхутдінов В.Г. Правове регулювання забезпечення громадської безпеки. Наше право , 2013. №8, С.95.
52. Ільницький О.М. Правове регулювання охорони громадської безпеки в Україні. Європейські перспективи. 2010р. №3.- С.31.
53. Лихачов С. Правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення громадської безпеки. Юридична Україна. 2010. №9.- С.114.
54. Кобзар О.Ф. підрозділи поліції як суб'єкти забезпечення громадського порядку та громадської безпеки. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015 р. Вип.3-2, С.100.
55. Возник М.В. Організаційно-правові засади управління органами внутрішніх справ при забезпеченні масових заходів: автореферат дис.. канд..юридичних наук: 12.00.07. Київ, 2010.- С.2.
56. Поліщук В.Г. адміністративно-правове регулювання та практика проведення масових заходів: автореферат дис..канд.. юридичних наук: 12.00.07, Харків, 1999 р.- С.1.
57. Заросило В.В. теорія масових заходів та їх вплив на громадську безпеку. Наукові праці МАУП. 2014 р. Вип. 42(3).- С.123.
58. Джагулов Г.В. окремі питання забезпечення громадської безпеки під час проведення спортивно-масових заходів, Право і Безпека, 2009 р.№4,- С.112 – 115.
59. Колєнов О.М., Безуглов О.Є, Іщук В.М. Первинна підготовка рятувальника: навчальний посібник. Харків: НУЦЗУ, 2012 р., С.317 – 372.
60. Сергєєв А.В. правові основи діяльності органів внутрішніх справ в умовах надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Право і Безпека, 2002 р.№2.- С.119.

61. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ: навчальний посібник / Сущенко В.Д., Оліфер В.І. та ін.: за загальною ред.. О.М. Моїсеєва. Київ: КНТ, 2008, С. 119.
62. Панова О.О. специфіка використання сил і засобів ОВС при забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки за особливих умов. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право», 2014 р. №29.- С.76.
63. Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України: наказ МВС України : наказ МВС України від 28.07.1994 р. №404.
64. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС: наказ МВС України від 02.07.2015 р. № 796.
65. Мироненко В.П. Цивільно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності. Юридична наука, 2011 р.№ 6.- С.25.
66. Коваленко К.В. Дисциплінарна відповідальність працівників органів внутрішніх справ, Актуальні проблеми держави і права, 2009 р. Вип.46.- С.132.
67. Костюк В.Л., Молотай В.А. , Сивухін В.С. Діяльність патрульної служби міліції щодо охорони громадського порядку в Україні: метод. рекомендації. Київ : нац.. акад.. внутрішніх справ, 2011 р.- С.14 -17.
68. Сокурєнко В.В. Публічне адміністрування сфери оборони в Україні: десерт. д-ра юридичних наук.12.00.07. Харків, 2016 р.- С.63 -64.
69. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: закон України від 21.10.1993 р. №3543- XII [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>.
70. Пчолкін В.Д., Федосова О.В. Теоретично правові аспекти забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності правоохоронних органів . Право і суспільство. 2012 р. №1.- С.9.
71. Сущенко В.М. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні (в контексті верховенства права) Наукові записки НаУКМІ. Серія «Юридичні науки», 2012р. №129.- С.29 – 30.
72. Чіпець О.І. Забезпечення прав людини під час проведення досудового розслідування у кримінальному процесі України . Право і суспільство, 2014 р.№2.- С.229.

73. Шумило М.Є наукові основи реформування досудового слідства// Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Одеса, 2010 р. С 375 – 380.
74. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013 р.- С.186.
75. Марчак В.Я. судовий контроль за дотримання прав людини згідно з кримінальним процесуальним законодавством України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ, 2013 р. №1.- С.145 – 146.
76. Яновська О.Г. Інститут оскарження на стадії досудового розслідування. Адвокат, 2013.- №1. С. 10.
77. Гончаренко В.Г. Правові питання затримання особи в кримінальному провадженні. Часопис Академії адвокатури України, 2014 р. №2(23).- С.11.
78. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар/ за загальною ред.. В.Г.Гончаренка, Київ: Юстиніан, 2012.- С.402.
79. Про затвердження Положення про Департамент внутрішньої безпеки національної поліції України: наказ голови Національної поліції України №83 від 09.11.2015 р.
80. Падалко О.А. Адміністративно-правовий статус Національної поліції України: дис.. канд. юридичних наук: 12.00.07, Харків, 2016. – С.121.
81. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: закон України від 08.09.2005 року № 2866- IV / БД Верховної ради України «Законодавство України».
82. Аніщук Н.В. Виникнення та сутність феномена гендерного насильства: історично-правовий екскурс. Форум права, 2008 р. №1.- С.18 – 22.
83. Про попередження насильства в сім: закон України від 15.11.2201 р.№2789-III / БД Верховної Ради України «Законодавство України».
84. Про охорону дитинства: закон України від 26.04.2001 р. №2402- III / БД Верховної ради України «Законодавство України».
85. Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної

- політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ : наказ МВС України та інших міністерств від 07.09.2009 р.№3131/386/ БД Верховної Ради України «Законодавство України».
86. Качинська М.О. Досвід Польської республіки у сфері попередження насильства в сім'ї. Порівняльно-аналітичне право, 2016, № 2. – С.134 – 136.
 87. Томувсяк І.І. Проведення корекційних робіт з особами, які вчинили насильство в сім'ї та їх родинах. Право, 2014р. №1.- С.96.
 88. Трубавіна І.М. Поняття корекційних програм для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, у теорії соціальної педагогіки. Педагогічна теорія і практика, 2010 р.Вип.1.- С.317 – 325.
 89. Трубавіна І.М. Корекційна програма для осіб, які вчинили насильство в сім'ї – новий напрямок освіти дорослих в Україні. Вісник Черкаського університету, 2010 р.№183.- С.7 – 11.
 90. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації проходження корекційних програм особами, які вчиняють насильство в сім'ї : наказ Міністерства соц. політики України від 08.05.2014 р.№281/ Парус Інтернет - Консультант.
 91. Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України: наказ МВС України від 11.11.2010 р. №550
 92. Андреева О.Б. Форми та методи профілактичної діяльності дільничних офіцерів міліції. Право і Безпека, 2011 р, №1 (38).- С.151.
 93. Качинська М.О. Окремі причини вчинення насильства в сім'ї:психологічний аспект // матеріали науково-практичної конференції, Запоріжжя, ГО «Істина», 2016 р. – С.87.
 94. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник до спецкурсу / уклад. А.В.Запорожецев, А.В.Лабунь, Д.Г. Заброда. Київ: Час друку, 2012 р.- С.65.
 95. Качинська М.О. Причини латентності насильства в сім'ї. Журнал східноєвропейського права, 2016. №33., С. 27 – 32.
 96. Бандурка І.О. Кримінально-правовий захист дитинства в Україні: монографія. Харків: золота миля, 2015 р.- С.206.

97. Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення: наказ Міністерства соціальної політики, МВС України, МОН України, МОЗ України від 19.08.2014 р. №564/836/945/577// БД Верховної Ради України «Законодавство України».
98. Тернушак М.М. Аналіз адміністративного примусу та адміністративного сервісу в контексті публічного адміністрування в Україні. Юридичний електронний журнал. 2015 р. №6.- С.152.
99. Зеленський Є.С. Поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб: зміст та порядок застосування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип.35.- С.116 – 119.
100. Келлі Л. Насильство щодо жінок і дітей. Новий погляд на поліцейську діяльність, її інноваційність та професіоналізм: посібник. Львів: Астролябія, 2011 р. – 175 с.
101. Мороз А.В. Сутність феномену гендерного насильства як дискримінації за статевою ознакою // Девіантологічні читання в Харківському націон. університеті внутрішніх справ/ уклад. І загальна ред.. І.П.Рущенка, 2013 р. –С.182 – 185.
102. Адміністративно – юрисдикційна діяльність поліції: навчальний посібник/ С.Ф.Константинов, С.Г.Братель, В.О.Басс. Київ: Центр учбової літератури, 2016 р. – С.13 – 14.
103. Про внесення змін до Закону України « Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції: закон України від 02.07.2015 р. №577- VIII / БД Верховної Ради України «Законодавство України».
104. Кодекс цивільного захисту України: закон України від 02.10.2012 р. №5403- VI Відомості Верховної Ради України, 2013 р. №34-035.- С.458.
105. Безпека життєдіяльності : підручник / О.І.Запорожець, Б.Д.Халмурадов, В.І.Применко та ін..Київ: НАУ, 2011 р.- С 82.
106. Жила С.Ю. Правові та організаційні засади забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної поліції: дис..канд. юридичних наук: 12.00.07. Одеса, 2016 р. –С.155 - 156.
107. Сягровець В.А. Фактори, що визначають особливості діяльності органів внутрішніх справ в умовах надзвичайних ситуацій. Південноукраїнський правничий часопис, 2011 р. №2.- С.207.

108. Теорія управління в органах внутрішніх справ: навчальний посібник за ред.. В.А.Ліпканаб Київ: КНТ, 2007 р. – С.168.
109. Бандурка О.М., Кузніченко С.О. Організація діяльності органів внутрішніх справ в умовах надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: науково - практичний посібник: Харків, Вид-во Ун-ту внутрішніх справ, 2000р.- С.17.
110. Поповчук С.К. Адміністративно-правові режими в теорії адміністративного права та практиці діяльності правоохоронних органів: дис.. канд.. юридичних наук: 12.00.07, Львів, 2013 р.- С.173.
111. Дії працівників міліції в умовах надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру/ уклад. І.М.Колотун, А.О.Галай за загальною ред.. О.М.Джужи. Київ, національний університет внутрішніх справ, 2008 р. – С.5, 8 – 9.
112. Фролова О.Г. До проблем вдосконалення організаційно-правових засад управління в органах внутрішніх справ. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності, 2013 р.№!.- С.113.
113. Інструкція про порядок переведення органів Національної поліції України на посилений варіант службової діяльності: наказ МВС України від 10.12.2015 р. №1560// БД Верховної Ради України «Законодавство України».
114. Про правовий режим воєнного стану: закон України від 12.05.2015 р.№389- VIII. Відомості Верховної ради України. 2015 р.№28ю- С.250.
115. Криворучко Л.С. Організація професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ до дій в екстремальних умовах : автореф. дис..канд. юридичних наук: 12.00.07, Харків, 2998 р. – С.8.
116. Грибан В.Г., Негодченко О.В. Охорона праці в органах внутрішніх справ: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2009 р. – С.264.
117. Панова О.О. Функції органів внутрішніх справ із забезпеченням громадської безпеки під час надзвичайних ситуацій. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки», 2015 р. Вип.3.- С.168.
118. Бортник Н., Єсімов С. Гармонізація законодавства України і Європейського Союзу про адміністративну відповідальність у

- сфері трудової міграції. Вісник Національного університету «Львівська політехніка», юридичні науки, 2017 р.- С.234.
119. Білозьоров Є.В. Міжнародно-правові акти як складова правової основи діяльності міліції України. Публічне право, 2011 р. №1.- С.97.
120. Бідей О.М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності ОВС за умов надзвичайного стану: дис..канд.. юридичних наук: 12.00.07.Київ , 2011 р. – С.165.
121. Сабіров Р.Ф. Діяльність органів внутрішніх справ за умов надзвичайних ситуацій природного характеру. Форум права, 2012 р.№1.- С.857.
122. Доценко О.С. Управління органами внутрішніх справ в період ускладнення оперативної обстановки. Митна справа, 2015 р.№ 1(97). – С.75.
123. Кісіль З.Р. професійна підготовка як різновид удосконалення діяльності співробітників органів внутрішніх справ України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, Серія психологічна, 2013 р.. Вип.1.- С.144.
124. Шопіна І.М. Правові та організаційні засади підвищення ефективності професійної діяльності слідчих органів внутрішніх справ України: дис..канд. юридичних наук: 12.00.07, Харків, 2004 р.-С.147 – 148.
125. Інструкція з організації реагування органів внутрішніх справ на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події: наказ МВС України від 22.10.2012 р. №940// База Даних «Законодавство України».
126. Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань: наказ МВС України від 28.04.2009 р. №181.
127. Павлов О.В. , Нікітенко О.І., Курток С.М. Тактика дій у спеціальній операції «Хвиля»: навчальний практичний посібник, Луганськ: ЛІВС, 1998 р. – С.34
128. Положення про функціональну підсистему захисту сільськогосподарських тварин і рослин єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру: наказ Мінагропрому України від 25.05.1999 р. №214// БД «Законодавство України».

129. Зуєва О.І., Меженська С.І. Фінансовий контроль як складова частина державного механізму попередження економічної злочинності. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ, 2011 р. Вип.3.- С.217 – 227.
130. Нижник Н.Р., Мосов С.П. Теоретичні аспекти державного управління: монографія, Чернівці: Технодрук, 2011 р. –С.46.
131. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: підручник. Харків: Університет внутрішніх справ, 1998 р. –С.178.
132. Собакарь А.О. Державний контроль за безпекою руху транспортних засобів в Україні: проблеми теорії і практики: монографія, Донецьк. ДЮО МВС України, 2011 р. – С.58.
133. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право/ Авернов В.Б., Дерезь В.А., Школик А.М., Київ: Юстиніан, 2007 р.- С.97.
134. Денисова А.В. Співвідношення контролю і нагляду. Адміністративне право і процес, 2013 р. №2(4).
135. Денисюк С.Ф. Громадський контроль як гарантія законності адміністративної діяльності правоохоронних органів в Україні: монографія. Харків: Золота миля, 2010 р. – С.33.
136. Мухін В.В. Правосвідомість як умова формування правової державності в Україні, Проблеми законності, 2005 р. №74.- С.148 – 152.
137. Оніщенко Н.М. Правова система: проблеми теорії: монографія . Київ: Ін-т держави і права ім.. В.М.Корецького НАН України, 2002 р. – С.62 -73.
138. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: наказ МВС України від 09.11.2016 р. №1179. Офіційний вісник України, 2017 р. №2. – С.55.
139. Малиняк Х.В. Юридична відповідальність посадових осіб органів внутрішніх справ. Митна справа, 2013 р. №1(85).- С.265.
140. Солодаренко М.А. Гарантії та засоби забезпечення законності у державному управлінні : зміст і співвідношення понять. Часопис Київського університету права, 2005 р. №4.- С.144
141. Про Рахункову палату: закон України від 02.07.2015 р. №576-VIII. Відомості Верховної Ради України, 2015 р. – С.360.
142. Про уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: закон України від 23.12. 1997 р. №776/97- ВР. Відомості Верховної Ради України, 1998 р. №20.- С.99.

143. Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції: постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р. №588// Урядовий портал: веб-портал.
144. Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ: постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2015 р. №730.
145. Маслоva Я.І. Адміністративно - правові засади управління у сфері автомобільних доріг в Україні: дис.. канд. Юридичних наук: 12.00.07, Одеса, 2010 р.- С.21.
146. Музичук О.М. Контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні: монографія. Харків, національний університет внутрішніх справ, 22010 р. – С.31.
147. Романов М.В. Правове регулювання заходів стягнення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі: дис.. канд..юридичних наук: 12.00.08.Харків, 2002р.- С.23.
148. Сабовий О.М. Правовий статус судді в адміністративно-деліктному провадженні: автореферат дис.. канд.. юридичних наук: 12.00.07.Київ, 2010 р. – С.20.
149. Про затвердження Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 10.10.2004 р. №1177. Офіційний вісник України, 2004 р. №43.- С.2853.
150. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейських матеріалів про адміністративне правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі: наказ МВС України від 07.11.2015 р. №1395.
151. Цвігун Д.П. Співвідношення контрольної та адміністративно-наглядової діяльності. Бюлетень з обміну досвідом роботи, 2002 р. №140.- С.37 -39.
152. Гаращук В.М. Контроль та нагляд у державному управлінні: монографія. Харків: Фоліо, 2002. – С.42.
153. Карабут Л.В., Ткаченко В.І. Правові засоби здійснення дозвільної системи органами внутрішніх справ України (збірник нормативних актів): практичний посібник: Луганськ, ЛДУВС, 2011 р. –С.181 – 182.

154. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: закон України від 01.12.1994 р. №264/94-ВР / БД «Законодавство України».
155. Про державну кримінально-виконавчу службу України: закон України від 23.06.2005 р. №2713- IV. Урядовий кур'єр. 2005 р.
156. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних Міністерства юстиції: постанова Кабінету Міністрів України від 18.05.2016 р.№348. Урядовий кур'єр. 2016 р.
157. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: закон України від 01.12.1994 р.№264/94-ВР.
158. Про затвердження Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі: наказ МВС України, Державного департаменту з питань виконання покарань від 04.11.2003 р.№1313/203.
159. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 29.12.2014 р.№218/5. Офіційний вісник України. 2015р, №4.- С.88.
160. Про затвердження Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць виконання покарань від 04.11.2003 р.№1313/203.
161. Баймуратов М. Публічна самоврядність (муніципальна) влада в Україні: методологічні підходи до визначення основних ознак. Публічне право. 2011 р. №2.- С.4 -11.
162. Камінська Н.В. Місцеве самоврядування: теоретико - історичний і порівняльно-правовий аналіз: навчальний посібник. Київ: КНГ, 2010р. С.- 175.
163. Безпалова О.І. Діяльність органів місцевого самоврядування щодо реалізації правоохоронної функції держави та шляхи її удосконалення. Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія «Право», 2013р., Вип. 23.- С. 96 – 100.
164. Подоляка А.М. Місцеве самоврядування в охороні громадського порядку. Держава та регіони. Серія: Право, 2009 р. №2.- С.85 – 88.
165. Колодяжний М. Світова практика участі громадськості у протидії злочинності. Вісник Академії правових наук України, 2012 р. №3(70).- С.265 – 273.

166. Голуб А.В. Адміністративно – правове регулювання охорони громадського порядку у регіоні: монографія/ за ред.. О.І.Безпалої. Харків: Ніка Новіа, 2013 р.- С.134 – 158.
167. Синявська О.Ю. організаційно-правові засади забезпечення життєдіяльності персоналу органів внутрішніх справ України: дис.. д-ра юридичних наук: 12.00.07. Харків, 2208 р.- С.336 – 341.
168. Безпалова О.И. Административно-правовые основы участия общественности в реализации правоохранительной функции государства. Право и политика. 2014 р. №2/1.- С.14 – 17.
169. Про організацію діяльності чергових чергової частини органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань: наказ МВС України від 28.04.2009 р. №181.
170. Лазур Я.В., Карабін Т.О. Поняття внутрішньо переміщеної особи та основи її правового положення. *Права внутрішньо переміщених осіб. За загальною ред.. О.Я.Рогача, М.В.Савчина:* РІК- У, 2017р. – С. 9.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Карабін Тетяна Олександрівна - доктор юридичних наук, професор, завідувача кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Ужгородського національного університету

Ступник Ярослав Валерійович - кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права і правоохоронної діяльності Ужгородського національного університету

Сухан Ірина Станіславовна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Ужгородського національного університету

Трачук Петро Антонович - кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Ужгородського національного університету, заслужений юрист України

Тимчак Василь Васильович - кандидат юридичних наук, професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Ужгородського національного університету

Черевко Павло Павлович - кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу Ужгородського національного університету

Навчальне видання

**АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Академічний курс

Підручник

Коректура – Л. Середа
Технічне редагування – П. Трачук
Верстка – О. Ребриш

Підписано до друку 08.03.2024 р. Формат 60x84/16

Папір офсетний. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк 18,3. Наклад 300.

Замовлення №.170К.

Віддруковано з наданого оригінал-макету у ТОВ «РІК-У»:

88006, м. Ужгород, вул. Карпатської України, 36

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року